

Harmadik országbeli állampolgár kutatók integrációja
Third-country national researchers' integration in Hungary

Kézikönyv és konferencia riport
Handbook and conference report

TULLIUS
Budapest, 2011

Imprint

Authors

Dr. Vera Ács (Chapter I., III., X.)
Rita Cseke Lengyelne (Chapter IX.)
Dr. Zoltán Csige (Chapter X.)
Dr. Csaba Erdős (Chapter VI., X.)
Dr. Éva Lukács Gellérné (Chapter III., IV., V., VI., X.)
Dr. Sándor Illés (Chapter VIII.)
Dr. Réka Somssich (Chapter VII.)
Dr. Judit Tóth (Chapter II.)

Edited by

Dr. Éva Lukács Gellérné and Dr. Vera Ács

Translated by

Arts and Sciences Bt. (Chapter I., X.), Dr. Judit Tóth (Chapter II.), Gyümölcsöző Bt., (Chapter III.-Chapter VIII.), Dr. Zoltán Csige (Chapter III.), Rita Cseke Lengyelne (Chapter IX.)

Published by Tullius Ltd.

Responsible publisher: Dr. Balázs Gellér

This handbook is subject to copy rights. Multiplication or storage of data regarding any parts of it (on paper or electronically) is prohibited without the prior authorisation of the publisher.

The handbook has been produced on the terms of the grant agreement between the European Integration Fund and the Tullius Ltd. EIA/2010/3.4.1.3.

The electronic version of this handbook can be downloaded at the web site: www.tullius.hu .

ISBN 978-615-5071-11-9

Budapest, 2011.

Harmadik országbeli állampolgár kutatók integrációja

Kézikönyv és konferencia riport

Magyar Rész

Előszó

Az Európai Unió felismerte, hogy kutatóhiány lesz Európában, különösen a tudomány, a technika és a technológia területén, amely a közeljövőben komolyan veszélyeztetni fogja az EU innovatív erejét, tudáskapacitását és termelékenység-növekedését és akadályozhatja a célkitűzések megvalósítását. Európának ezért jelentős előrelépést kell tennie, hogy megteremtse a szükséges feltételeket, amelyek a kutatói karriert vonzóbbá és jobban fenntarthatóvá teszik, és amelyek lehetőséget biztosítanak a kutatói életpálya kialakítására és a kutatók hosszú távú foglalkoztatási kilátásainak javítására.

Az Európai Tanács 2002. márciusi barcelonai ülésén elhatározta, hogy a GDP 3 %-át kutatásra kell fordítani. A meghatározott cél elérése érdekében a Közösségnek - a becslések szerint - mintegy 700.000 kutatóval kell rendelkeznie. Ennek érdekében közösségi szinten - különböző szakterületeken - számos stratégia, iránymutatás, állásfoglalás, intézkedés, kötelező erővel bíró jogi norma született.

A kézikönyv célja a különböző szakterületeken elfogadott szabályok halmazából a migráns kutatók szempontjából legfontosabb területek, s e területek gerincét adó szabályok kiemelése, különös tekintettel a magyar jogi környezetre. A kézikönyv lehetőséget kíván nyújtani a szabályok gyakorlati működésének, megvalósulásának, megvalósíthatóságának mélyebb szintű vizsgálatára is. A kézikönyv olyan kérdésekre keres választ, mint hogy kik az ún. harmadik országbeli állampolgár kutatók, hányan lehetnek Magyarországon, milyen feltételekkel léphetnek be egy uniós tagállam, így Magyarország területére is, milyen jogcímen tartózkodhatnak az adott tagállamban, milyen tevékenységi formában végezhetnek kutatói tevékenységet, milyen foglalkoztatási formák nyitottak a kutatók előtt, hogyan és milyen szociális biztonsági ellátásokra jogosultak, miként, mely országban adóznak stb.

Emellett a kézikönyv tartalmazza a 2011. november 17-18-án megrendezésre került nemzetközi konferencia főbb megállapításainak összefoglalását (konferencia jelentést) is.

A kötet kétnyelvű (magyar-angol) változatban készült, annak érdekében, hogy horizontálisan használható legyen.

Bízunk benne, hogy a Migráns Portréval, a konferencia megszervezésével és e Kézikönyv létrehozásával segíthetünk abban, hogy a hozzánk érkező, jelentős hozzáadott értéket képviselő magasan képzett harmadik országbeli állampolgárok helyzete jobbá váljon.

A szerzők és a kiadó

I. A kutatók mobilitására vonatkozó uniós források

Az Európai Unió felismerte, hogy várhatóan kutatóhiány lesz, különösen a tudomány, a technika és a technológia területén, amely a közeljövőben komolyan veszélyeztetni fogja az EU innovatív erejét, tudáskapacitását és termelékenység-növekedését, s akadályozhatja a célkitűzések megvalósítását. Európának ezért jelentős előrelépést kell tennie, hogy megteremtse a szükséges feltételeket, amelyek a kutatói karriert vonzóbbá és jobban fenntarthatóvá teszik, és amelyek lehetőséget biztosítanak a kutatói életpálya kialakítására és a kutatók hosszú távú foglalkoztatási kilátásainak javítására. Ennek érdekében közösségi szinten - különböző szakterületeken - számos stratégia, iránymutatás, állásfoglalás, intézkedés született a kötelező erővel bíró jogi normák mellett.

E fejezetben először azokat a 2000 után elfogadott legfontosabb dokumentumokat mutatjuk be, amelyek bár kötelező jogi erővel nem bírnak, mégis jelentős állomásokat, lépéseket képviselnek, iránymutatásokat adnak a kutatói pálya vonzóbbá tétele tekintetében. Ezt követően foglalkozunk azokkal a kötelező erejű jogi normákkal, amelyek megkönnyítik az EU-n kívülről érkező kutatók belépését és tartózkodását, mobilitását az Európai Kutatási és Innovációs Térségen belül.

Puha jog

Az Európai Kutatási és Innovációs Térség létrehozásáról szóló állásfoglalás

A Bizottság 2000 januárjában úgy ítélte meg, hogy szükség van az Európai Kutatási Térség létrehozására¹, amely ezen a területen a *jövőbeni közösségi intézkedések mozgatója*, és amelynek célja az *európai kutatási politika megszilárdítása és szerkezetének kialakítása*. Az EKT koncepciója három gondolatot tartalmaz: egy európai kutatási „belső piacot, amelyben a kutatók, a technológia és a tudás szabadon mozoghatnak; a nemzeti és regionális kutatási tevékenységek, programok és politikák hatékony európai szintű koordinációját; valamint európai szinten végrehajtott és finanszírozott kezdeményezéseket. Az Európai Kutatási Térség (EKT) létrehozásáról szóló 2000. június 15-i állásfoglalás az Európai Tanács 2000. március 23–24-i, a lisszaboni stratégiát elfogadó ülése nyomán született, mely utóbbi szerint a cél, hogy az EU 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudással rendelkező gazdaságává váljon.

A Bizottság ajánlása a Kutatók Európai Chartájáról és a kutatók felvételi eljárásának magatartási kódexéről

A Bizottság ajánlást fogadott el a Kutatók Európai Chartájáról és a kutatók felvételi eljárásának magatartási kódexéről (2005. március 11.)² Az ajánlás célja, hogy *hozzájáruljon*

¹ HL C 205., 2000.7.19., I. o.

² HL L 75., 2005.3.22., 67. o.

a kutatók számára vonzó, nyitott és fenntartható európai munkaerőpiac kialakításához, amelyben a keretfeltételek hatékony teljesítményt és termelékenységet elősegítő környezetben teszik lehetővé kiváló képességű kutatók felvételét és megtartását. A Charta és a kódex kötelező hatállyal nem bírnak, betartásuk önkéntes. Ez az ajánlás a tagállamok, munkaadók, finanszírozók és kutatók számára értékes eszközt biztosít ahhoz, hogy önkéntes alapon a kutatók európai uniós karrierkilátásainak javítására és megerősítésére, valamint a kutatók számára egy nyitott munkaerőpiac kialakítására további erőfeszítéseket tegyenek.³

„Az Európai Kutatói Charta általános elvek és követelmények összefoglalása, amely meghatározza a kutatók, a kutatók munkaadóinak és/vagy finanszírozóinak szerepét, felelősségét és jogait. A charta célja annak biztosítása, hogy a kutatók és a munkaadók vagy finanszírozók közötti kapcsolat segítse elő a tudás és a technológiai fejlődés ösztönzésének, megosztásának és széles körben való elterjesztésének sikeres végrehajtását, valamint a kutatók karrierfejlesztését. A charta továbbá a mobilitás valamennyi formájának értékét a kutatók szakmai fejlődését elősegítő eszközként ismeri el.

Ebben az értelemben a charta keretet biztosít a kutatók, a munkaadók és a finanszírozók részére, és arra szólítja fel őket, hogy munkahelyi környezetükben felelősen és szakértőként működjenek, valamint ilyenként ismerjék el egymást. A charta minden európai uniós kutatóhoz szól, legyen az illető bármilyen karrierszakaszban, és minden állami és magánszektorbeli kutatási területet érint, a kinevezés vagy a foglalkoztatás természetétől, a munkaadójuk jogi helyzetétől, illetve annak a szervezetnek vagy intézménynek a típusától függetlenül, amelyikben tevékenykednek. Figyelembe veszi azoknak a kutatóknak az összetett szerepét, akiket nemcsak a kutatás vezetésére és/vagy tevékenységek kifejlesztésére neveztek ki, hanem akiket bevontak a felügyeleti, tanácsadói, irányítási és igazgatási feladatokba is. Ez a charta azt a feltevést tartalmazza, hogy a kutatók munkaadói és finanszírozói számára elsődleges fontosságú kötelezettség a vonatkozó nemzeti, regionális és ágazati kötelezettségek teljesítésének biztosítása. Ahol a kutatók olyan helyzetet és olyan jogokat élveznek, amelyek bizonyos szempontból kedvezőbbek, mint amit ez a charta meghatároz, ott ennek a chartának a kikötései nem korlátozhatják a már megszerzett státuszt és jogokat. Azoknak a kutatóknak, munkaadóknak és finanszírozóknak, akik csatlakoznak ehhez a chartához, be kell tartaniuk az alapvető jogokat, és figyelembe kell venniük az Európai Unió alapjogi chartája által elismert elveket.”

Azon intézmények nevét, melyek az ajánláshoz csatlakoznak, az Európai Bizottság kiteszi az EURAXESS portálra.⁴ A Chartát eddig aláíró magyar szervezetek listája a Nemzeti Innovációs Hivatal honlapján megtekinthető.⁵

³ Az unió hivatalos nyelvein a <http://eur-lex.europa.eu/> oldalon tölthető le. Továbbá, magyar nyelven a www.nih.gov.hu/nemzetkozi-tevekenysege/eu-strategiai/europai-kutato-i-oldalon is megtalálható.

⁴ <http://ec.europa.eu/euraxess/index.cfm/rights/index>

⁵ www.nih.gov.hu/nemzetkozi-tevekenysege/eu-strategiai/europai-kutato-i

Versenyképességi Tanács következtetései (2005)

A Versenyképességi Tanács⁶ 2005. április 18-i ülésén következtetéseket fogadott el „Az európai kutatási térségben a tudomány és technológia terén a humán erőforrás megerősítéséről”⁷ címmel. A *K+F elegendő és jól képzett humán erőforrása a tudományos ismeretek gyarapításának és a technológiai fejlődésnek az alapköve*, amely javítja az életminőséget, biztosítja az európai polgárok jólétet és hozzájárul Európa versenyképességéhez. Ebből a célból: A kutatóknak karrierjük minden szakaszában a fenntartható karrier lehetőséget kell biztosítani, függetlenül szerződéses viszonyuktól és a választott K+F életpályától, *hivatásos kutatónak kell tekinteni őket*; és azokban a kutatóintézetekben, ahol dolgoznak, teljes körű szerepet kell betölteniük. Európában erőteljes, összehangolt esélyegyenlőségi politikákra és a nőknek különösen a döntéshozó pozíciókban való részvételét javító cselekvésekre van szükség. A munkafeltételeknek és a munkahelyi kultúrának egyetemi és ipari körökben egyaránt a befogadóbb, *a nők tehetségének kiteljesítését lehetővé tevő környezet megteremtése irányába kell fejlődniük*. Ezért a megfelelő szintű, következetes, integrált humánerőforrás-stratégiák kialakítása szükséges az EKT-ben.⁸

Zöld Könyv az Európai Kutatási Térségről

Az Európai Bizottság „Európai Kutatási Térség: Új perspektívák” címmel 2007. április 4-én Zöld Könyvet fogadott el.⁹ Az Európai Unió felismerte, hogy az EKT kiépítéséhez jócskán van még mit tenni, különösen annak érdekében, hogy felszámolásra kerüljön a kutatási tevékenységek, programok és politikák Európa-szerte jellemző fragmentáltsága. A tudományos közösségnek, a vállalkozásoknak és a lakosságnak olyan Európai Kutatási Térségre van szüksége, amelyre jellemző a kompetens kutatók mobilitásának fokozása az intézmények, szakterületek, ágazatok és országok között; világszínvonalú kutatási infrastruktúra, amely – különösen az elektronikus kommunikációs infrastruktúra új generációinak köszönhetően – integrált, hálózatba szerveződik és hozzáférhető Európa és a világ kutatócsoportjai számára; kiváló kutatóintézmények, amelyek eredményes állami-magán együttműködés és partnerségek részesei, és a kutatási és innovációs klaszterek – ideértve a virtuális kutatási közösségeket is – magját alkotják, elsősorban interdiszciplináris területekre szakosodnak és az emberi és a pénzügyi erőforrások kritikus tömegét vonzzák magukhoz.

⁶ Az Európai Kutatási Térséghez kapcsolódó kezdeményezések általános irányításában vezető szerepet betöltő szerv.

⁷ 8194/05.

⁸ Ez négy területre összpontosít: (1) kutatók képzése, mobilitása és karrierfejlesztése finanszírozásának jelentős megszilárdítása, (2) a kutatók karrierlehetőségeinek támogatása, ezáltal az EU vonzerejének növelése az európai és a világ más részeiről érkező fiatal tehetségek szemében, (3) a nemek közötti egyenlőség előmozdítása nemzeti és európai programok segítségével és a nők részvételének növelése a tagállamok tudományos tevékenységében és ipari kutatásában, (4) általános kutatási környezet javítása Európában, különösen a kutatók karrierjét több szektorban is lehetővé tevő alapismereteik bővítésével, valamint a Közösségen belüli és szektorok közötti mobilitás még mindig meglévő akadályainak elhárítására tett lépésekkel.

⁹ 8322/07.

A Zöld könyv ezért számos kérdést vetett fel azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne az Európai Kutatási Térséget oly módon elmélyíteni és kiszélesíteni, hogy teljes mértékben összhangban működjön a megújított lisszaboni stratégiával. A Zöld könyv fontossága, hogy a kompetens kutatók mobilitásának fokozását az Európai Kutatási Térség egyik fő elemeként határozza meg.

Versenyképességi Tanács következtetései (2007)

A Versenyképességi Tanács 2007. november 23-i ülésén elfogadott következtetések „az európai tudomány és technológia jövőjéről” címet viseli.¹⁰ A Tanács e dokumentumában hangsúlyozza, hogy az európai célkitűzések elérése – nevezetesen a lisszaboni és barcelonai célkitűzések teljesítése – felé tett jövőbeli előrehaladás alapvetően függ a tagállamok nemzeti tudományos és technológiai szakpolitikáitól, valamint a nemzeti reformpolitikákban a tudomány és technológia számára biztosítandó fokozott elsőbbségtől. Felkérte a tagállamokat, hogy erősítsék meg a tudomány és a technológia elsőbbségét, továbbá, hogy a nyitott koordinációs módszer alkalmazásának megerősítésén keresztül vizsgálják felül nemzeti tudományos és technológiai politikáikat, valamint az ezekre hatással lévő egyéb szakpolitikákat és prioritásaikat abból a célból, hogy határozottabban tudjanak fellépni és a lehető legnagyobb mértékű haladást tudják elérni e közös európai cél fele. *Konkrét fellépésre van szükség egyes kulcsfontosságú területeken a K+F számára elegendő emberi erőforrás biztosítása érdekében,¹¹ az üzleti vállalkozások terén a kutatást és innovációt szolgáló versenyképes ösztönzők és piaci feltételek megerősítése érdekében, az állami források K+F programokat, K+F infrastruktúrákat és nemzetközi együttműködést szolgáló felhasználásának optimalizálása érdekében.*

Az Európai Tanács következtetései (2008)

Az Európai Tanács 2008. március 13-14-i ülésén a *tudás szabad mozgásának* útjában álló akadályok felszámolása érdekében az úgynevezett „ötödik szabadság” megteremtésére szólította fel a tagállamokat, továbbá megerősítették, hogy a *humántőkébe való befektetés, a munkaerőpiacok modernizálása, valamint a kutatásba és az innovációba való befektetés* a növekedést és foglalkoztatást célzó stratégia kiemelt elemei.

Az Európai Bizottság közleménye (2008)

Az Európai Bizottság „Jobb szakmai előmeneteli lehetőségek és több mobilitás: európai kutatói partnerség” 2008. május 23-i közleménye¹² az Európai Kutatási Térségről szóló

¹⁰ 14693/07.

¹¹ Ennek érdekében ki kell dolgozni az alábbi területekre irányuló célkitűzéseket: 1) kiegyensúlyozott szellemi tőke-csere az EU és az USA között; 2) a tudomány és technológia terén az új diplomások és PhD-fokozatok pozitív növekedési arányának fenntartása, valamint a lisszaboni és barcelonai célkitűzésekkel arányos mértékű kiáramlás a privát szektorba, továbbá az új kutatók között a nők arányának növelése; 3) a világ többi részéről az EU-ba áramló K+F állomány megfelelő egyensúlya.

¹² 10059/08.

zöld könyv alapján 2008-ra tervezett öt kezdeményezés¹³ egyike. Ez a közlemény javaslatot tesz egy olyan, a tagállamokkal kialakítandó *partnerség létrehozására, amelynek célja a szükséges kutatók rendelkezésre állásának biztosítása*. A partnerség célja, hogy a résztvevők (tagállamok és a Bizottság) valós ellenőrzést gyakoroljanak a célkitűzések teljesítése és a konkrét kezdeményezések felett.

A partnerségnek vállalnia kellene, hogy 2010-ig gyors, mérhető előrehaladást ér el:

- a munkaerő-felvétel szisztematikus megnyitásban;¹⁴
- a mobilitás lehetőségével élni kívánó kutatók szociális biztonsággal és kiegészítő nyugdíjjal kapcsolatos elvárásainak kielégítésében;
- a vonzó foglalkoztatási feltételek és munkakörülmények megteremtésében; valamint
- a kutatók képzésének, készségeinek és tapasztalatainak fejlesztésében.

Versenyképességi Tanács következtetései (2008)

A Versenyképességi Tanács 2008. szeptember 26-i ülésén elfogadott következtetései „Az európai kutatói partnerségről: a szakmai előmenetel és a mobilitás elősegítése” címet viselte.¹⁵ A Tanács ebben felkérte a tagállamokat, hogy folytassák és fokozzák a Kutatók Európai Chartája és a kutatók felvételi eljárásának magatartási kódexe hatékony és önkéntes alapon való végrehajtásának ösztönzése érdekében hozott intézkedéseiket, valamint folytassák a „tudományos célú vízumról” szóló irányelv végrehajtását.

A Tanács elismerte, hogy „a szociális biztonsággal kapcsolatos összehangolási kérdések és a kiegészítő nyugdíjak tekintetében az e területeken érdekelt feleknek együtt kell működniük a konkrét megoldások kidolgozásában”, továbbá hangsúlyozta, hogy „*ki kell használni a már hatályos európai jogi keretet, és mindenekelőtt mérlegelni kell a szociális biztonsági rendszerek összehangolásáról szóló közösségi szabályok nyújtotta lehetőségeket*”.

A Tanács felkérte a tagállamokat és a Bizottságot, hogy:

- mind nemzeti, mind közösségi szinten határozzanak meg és alkalmazzanak megfelelő mutatószámokat az elért eredmények nyomán követésére,
- vonják be a tevékenységekbe az érdekelt feleket, különösen a kutatói egyesületeket, a kutatók munkáltatóit és a finanszírozó szerveket,
- információcserével, a bevált gyakorlat megállapításával és szükség esetén szakértői felülvizsgálat igénybevételével erősítsék meg a kölcsönös tanulási tevékenységeket,
- teljes mértékben vegyék igénybe és szükség esetén erősítsék meg a meglévő eszközöket (pl. EURAXESS),

¹³ A fennmaradó négy kezdeményezés a következő területekre irányul: a szellemi tulajdonjogok kezelése a közfinanszírozású kutatási szervezeteknél; közös programozás; a páneurópai kutatási infrastruktúra; nemzetközi tudományos-műszaki együttműködés.

¹⁴ A munkahelyekhez való nyílt hozzáférés hiánya gyakran visszatartja az embereket attól, hogy kutatóvá váljanak.

¹⁵ 3671/08.

- dolgozzanak ki közös iránymutatásokat, amennyiben ezek lehetővé teszik a közös érdekű intézkedések koherens végrehajtásának megerősítését,
- a megfelelő érintett szervekkel konzultálva tanulmányozzák, hogy milyen módon lehet a legjobban végrehajtani egyes kiemelt cselekvési irányvonalakat, különös tekintettel az egyedi támogatások hordozhatóságára és a mobilitás lehetőségével élő kutatóknak a kiegészítő nyugdíjjal kapcsolatos igényeire.

Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanácsa következtetései

A Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanácsa 2009. március 9-i ülésén elfogadott következtetése az „Új munkahelyekhez szükséges új készségek: A munkaerő-piaci és a képzettségi igények előrejelzése és összehangolása” címmel jelent meg.¹⁶ A miniszterek hangsúlyozták, hogy *biztosítani kell a készségek kínálatának és a munkaerő-piaci keresletnek a jobb összehangolását*, és hogy mind Európa rövid távú fellendüléséhez, mind a hosszabb távú növekedéséhez és versenyképességéhez, valamint a társadalmi méltányosság és kohézió előmozdításához is fontos a készségek minden szinten történő fejlesztése.

A Bizottság által végrehajtani kívánt intézkedések:

- *az uniós munkaerő piacok 2020-ig terjedő*, hosszú távú keresletének és kínálatának ágazatokra, foglalkozásokra, képzettségi szintekre és országokra lebontott, *rendszeres értékelése*. A frissített előrejelzéseket 2010-től kezdődően, két évente közzéteszi.
- *az Unió módszertani, elemzési és kölcsönös tanulási kapacitásainak a készségek és álláshelyek előrejelzése terén való fokozása*
- *az EU arra vonatkozó képességének növelése, hogy a fenntartható fejlődéssel, és többek között az energiaügyi és éghajlat-változási politikákkal összefüggésben értékeli a foglalkoztatással kapcsolatos hatásokat.*

A Tanács állásfoglalása (2009)

A Tanács 2009. december 3-án állásfoglalást adott ki az Európai Kutatási Térség (EKT) irányításának javításáról.¹⁷ A Tudományos és Műszaki Kutatási Bizottság (CREST)¹⁸ eddig is fontos szerepet töltött be azáltal, hogy az EKT-val kapcsolatos kérdésekben tanácsadást nyújtott a Tanácsnak és a Bizottságnak. Azonban az EKT fejlődése, valamint a nemzeti szakpolitikák jobb bevonásával kapcsolatos igénynek való megfelelés érdekében a CREST-nek mint az EKT szakpolitikai bizottságának proaktívabb szerepet kell játszania oly módon, hogy *időszerű, stratégiai tanácsadást nyújt a Tanácsnak*, a Bizottságnak és a tagállamoknak saját kezdeményezése, illetve a Tanács vagy a Bizottság kérése alapján.

¹⁶ 6479/09.

¹⁷ HL C 323/I., 2009.12.31. I. o.

¹⁸ A tudományok és a technológiák területén a nemzeti szakpolitikák összehangolásáról és az uniós érdekű projektek meghatározásáról szóló, 1974. január 14-i állásfoglalás hozta létre a Tudományos és Műszaki Kutatási Bizottságot, amelyet a CREST-ről szóló, 1995. szeptember 28-i tanácsi állásfoglalás váltott fel.

Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanácsa következtetései

A Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanács 2010. március 8-i ülésén ismét foglalkozott a kutatókkal, és elfogadott következtetéseket „Az európai kutatók mobilitása és karrierje” címmel.¹⁹ Eszerint új lendületre van szükség az Európai Unió és a tagállamok által a korábban sürgős intézkedést igénylőként meghatározott területeken a kutatói mobilitás előmozdítása, a jobb munkafeltételek és a jobb karrierlehetőségek – különös tekintettel az életkorral kapcsolatos és a nemi kérdésekre – érdekében meghozandó konkrét intézkedések kidolgozásához és végrehajtásához. Az ilyen intézkedésekhez a tagállamok között megfelelő koordinációra és a különböző uniós szakpolitikai területek között együttműködésre van szükség. A Tanács szükség szerint közös intézkedésekre szólít fel ezen együttműködés megvalósítása érdekében, különösen a kutatás, a foglalkoztatás és a szociális biztonság területén alkalmazott szakpolitikai megközelítések terén, a 2020-ig szóló új uniós stratégia integrált megközelítésével összhangban. E tekintetben az alábbi, konkrét intézkedést igénylő területeket határozta meg:

- Az egyes kutatók *tájékoztatása* szociális biztonsági jogairól transznacionális mobilitás esetében,
- *Megoldások a kutatók szociális biztonsági igényeire,*
- A kutatók *kiegészítő nyugdíja* kérdésének kezelése,
- A *rugalmas biztonság közös elveinek alkalmazása a kutatói karrierekre,*
- *Hozzájárulás az „új munkahelyekhez szükséges új készségek” elnevezésű kezdeményezéshez.*

Az Európai Bizottság közleménye: Európa 2020 stratégia, Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája²⁰

A gazdasági válság rávilágított az európai gazdaság strukturális hiányosságaira. Az EU felismerve azt, hogy stratégiára van szükség ahhoz, hogy megerősödve kerüljön ki a válságból, valamint hogy olyan intelligens, fenntartható és inkluzív gazdasággá tudjon válni, ahol magas a foglalkoztatottság és a termelékenység, és erős a társadalmi kohézió, 2010. júniusi ülésén elfogadta az Európa 2020 stratégiát.²¹ Az Európa 2020 három, egymást kölcsönösen megerősítő prioritást tart szem előtt:

- Intelligens növekedés: tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítása.
- Fenntartható növekedés: erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság.
- Inkluzív növekedés: magas foglalkoztatás, valamint szociális és területi kohézió jellemezte gazdaság kialakításának ösztönzése.

¹⁹ 6833/10.

²⁰ COM (2010) 2020 végleges.

²¹ Az Európa 2020 a 21. század európai szociális piacgazdaságának képét festi le.

Az EU-nak meg kell határoznia, hogy hová kíván eljutni 2020-ra. Ebből a célból a Bizottság a következő kiemelt uniós célokat javasolja:

- A 20–64 évesek legalább 75 %-ának munkahellyel kell rendelkeznie.
- Az EU GDP-jének 3 %-át a K+F-re kell fordítani.
- Teljesíteni kell a „20/20/20” éghajlat-változási/energiaügyi célkitűzéseket (ideértve megfelelő körülmények között a kibocsátás 30 %-kal történő csökkentését).
- Az iskolából kimaradók arányát 10 % alá kell csökkenteni, és el kell érni, hogy az ifjabb generáció 40 %-a rendelkezzen felsőoktatási oklevéllel.
- 20 millióval csökkenteni kell a szegénység kockázatának kitett lakosok számát.

A stratégia egyik központi eleme az innováció, amely támogatja a stratégia célját, az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést. Az Innovatív Unió az Európa 2020 stratégia keretében meghirdetett hét kiemelt kezdeményezés egyike. Célja a kutatás és innováció finanszírozási lehetőségeinek és feltételeinek javítása, hogy az innovatív ötletekből a növekedést és a foglalkoztatást segítő termékek és szolgáltatások jöjjenek létre.

Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése: Innovatív Unió²²

Az Európai Bizottságnak a közleménye az Innovatív Unióról egy jövőképet, menetrendet, egyértelmű feladatmegosztást és megbízható monitoringrendszert jelent. A közlemény áttekinthetően összefoglalja az Innovatív Unió megteremtéséhez szükséges legfontosabb uniós, tagállami és regionális kezdeményezéseket, amelyek közül egy párat kiemelve:

- Kollektív felelősségvállalás olyan stratégiai, felzárkóztató és vállalkozásközpontú kutatási és innovációs politika megvalósítására, amely megoldást kínál a társadalom egészét érintő legfontosabb problémákra, fokozza a versenyképességet és új munkahelyeket teremt.
- A tudásalapba való befektetés kiemelt kezelése és védelme, a nagy költségekkel járó szétterjedettség csökkentése, és annak elérése, hogy Európában érdemes legyen innovációval foglalkozni és az ötleteket piaci termékkel vagy szolgáltatással alakítani. Az Európai Kutatási Térség létrehozására 2014-et kellene határidőként kitűzni.
- Megállapodás európai innovációs partnerségek indításáról (az első ilyen az aktív és egészséges időskorral foglalkozna), hogy az erőforrások és a szaktudás egyesítésével megoldásokat találjunk a társadalom egészét érintő kihívásokra, és hogy versenyelőnyt szerezzünk a kulcsfontosságú piacokon.
- 2011 végére a tagállamok rendelkezni fognak olyan stratégiákkal, amelyekkel biztosítják a kutatás-fejlesztési célok megvalósításához elegendő számú kutató képzését, és amelyekkel vonzó munkakörülmények megteremtését ösztönzik az állami kutatóintézetekben.
- 2012-ben a Bizottság javaslatot tesz az Európai Kutatási Térségre vonatkozó, a mobilitás és a határokon átnyúló együttműködés akadályainak megszüntetését támogató keretintézkedések meghozatalára.
- 2012-ig az Európai Unió és tagállamai integrált politikákat fogadnak el annak érdekében, hogy Európát vonzó célponttá tegyék a vezető tudósok, kutatók és újítók

²² COM (2010) 546 végleges.

számára, és hogy megfelelő számú magasan képzett harmadik országbeli állampolgárt ösztönözzenek arra, hogy Európában éljenek.

Az Innovatív Unió csak gyökeres változtatás révén valósulhat meg. A válság utáni világban Európának el kell szakadnia az eddigi gyakorlattól és az innovációt szakpolitikákon átívelő céljává kell tennie. Ahhoz, hogy az uniós gazdaság valódi Innovatív Unióvá alakuljon át, politikai vezetés, bátor döntések és eltökélt megvalósítás szükséges.

Összefoglalva elmondható, amint az a fenti felsorolásból is kiderül, számos Tanács régóta napirendjen tartja a kutatói karriernek, mobilitásnak, a kutatási lehetőségeknek, körülményeknek, az innovációnak a kérdését annak érdekében, hogy az EU sikeresen megbirkózzon a társadalom egészét érintő, nap mint nap egyre sürgetőbbé váló problémákkal, mint például a versenyképesség fenntartásával, a munkahelyteremtést, az egészséget és öregedést érintő problémákkal. A felsorolt puha jogból vett forrásoknak – bármely területre is vonatkozzék - közös tulajdonsága a célja maga, miszerint az EU és a tagállamok igyekezzenek visszafordítani azt a tendenciát, hogy Európa a globális versenyben egyre jobban lemarad versenytársaitól.

A különböző Tanácsokon elfogadott következtetések, iránymutatások célja továbbá, hogy Európát vonzóbbá tegyék a vállalatok és beruházók számára, az EU valóban Innovatív Unióvá váljon. Ehhez azonban hosszú éveken át folyamatos erőfeszítésre, szoros együttműködésre és az intézkedések hatékony végrehajtására van szükség valamennyi – uniós, nemzeti és regionális – szinten.

Jogszabályi keret a kutatók Unióba történő belépésére és tartózkodására

Az Európai Tanács 2002. márciusi barcelonai ülésén elhatározta, hogy a GDP 3 %-át kutatásra kell fordítani. A meghatározott cél elérése érdekében a Közösségnek - a becslések szerint - mintegy 700.000 kutatóval kell rendelkeznie. Az EU felismerte, hogy a cél megvalósításához számos, egymással összefüggő intézkedés szükséges, úgymint a tudományos pálya vonzóvá tétele a fiatalok számára, a nők nagyobb részvételének elősegítése a tudományos kutatásban, a képzés és a mobilitás lehetőségeinek növelése a kutatásban, a kutatók szakmai érvényesülési kilátásainak javítása és a Közösség nagyobb mértékű megnyitása olyan harmadik országbeli állampolgárok előtt, akik számára engedélyezni lehet a kutatási célú beutazást.²³

A Tanács - annak érdekében, hogy a Közösséget vonzóbbá tegye a világ minden tájáról érkező kutatók számára, és hogy a Közösség helyzetét, nemzetközi kutatási központként javítsa, 2005 októberében elfogadta a harmadik országbeli állampolgárok három hónapnál hosszabb időtartamra történő, kutatási célú beutazásának és mozgásának elősegítését lehetővé

²³ A Közösség hatodik kutatási keretprogramja is felismerte, hogy a gazdaság globalizálódása szükségessé teszi a kutatók nagyobb mobilitását, ezért programjait a korábbinál nagyobb mértékben nyitotta meg harmadik országból érkező kutatók számára.

tévő irányelvet. Ezzel a migrációs politika lett az első olyan közösségi szabályozási terület, amelyen jelentős előrelépés történt a kutatók vonzása érdekében.

Félő volt azonban, hogy az új irányelv ösztönözheti a szellemi elvándorlást a gazdaságilag felemelkedő vagy a fejlődő országokból. Ezért az irányelv előírja, hogy elvándorlás esetén, a származási országokkal való partnerség keretében és az átfogó migrációs politika megteremtése céljából a tagállamoknak kísérő intézkedéseket kell hozni a kutatók származási országukban történő integrációjának ösztönzésére és a kutatói mobilitás előmozdítására.

A Tanács 2005/71/EK irányelve

A harmadik országbeli állampolgároknak az Európai Közösség területén folytatott tudományos kutatás céljából való fogadására vonatkozó külön eljárásról szóló 2005/71 irányelve²⁴ a kutatók fogadását a tagállamokban egy olyan fogadási eljárás létrehozásával könnyíti meg, amely nem függ a kutatók és a fogadó kutatószervezet közötti jogi viszonytól. A korábban létező különböző tagállami eljárásokat továbbá azzal könnyíti, hogy az EU-n kívülről érkező kutatónak a jövőben tartózkodási engedély mellett nincs szüksége munkavállalási engedélyre.

Ez az irányelv azon harmadik országbeli kutatóknak, akik három hónapnál hosszabb időtartamra kutatási program végrehajtása céljából, kutatószervezettel kötött fogadási megállapodás keretében érkeznek, a tagállamok által előírt belépésnek, tartózkodásnak és fogadásnak a feltételeit határozza meg. Ennek megfelelően az irányelv nem foglalkozik azon harmadik országbeli kutatókkal, akik három hónapnál rövidebb időtartamra érkeznek kutatni. Az ilyen kutatók esetében a tagállamok nemzeti hatáskörben döntenek el a fogadási szabályokat figyelembe véve az Európai Parlament és Tanács 2005. szeptember 28-i ajánlását²⁵ (lásd később.)

Az irányelv nem vonatkozik továbbá azon harmadik országbeli kutatókra sem, akik ugyan három hónapnál hosszabb időtartamra jönnek kutatni, azonban nem kutatószervezettel kötött fogadási megállapodás keretében, hanem például foglalkoztatásra irányuló jogviszony keretében, vagy kiküldetésben. Továbbá az irányelvet nem lehet alkalmazni olyan harmadik országbeli diákok esetében sem, akik ugyan három hónapnál hosszabb ideig kutatnak egy tagállamban, de doktoranduszként. Az ilyen diákként, kutatási tevékenységet folytató doktoranduszhallgatók esetében a harmadik országok állampolgárai tanulmányok folytatása, diákcseré, javadalmazás nélküli gyakorlat, illetve önkéntes szolgálat céljából történő beutazásának feltételeiről szóló, 2004. december 13-i 2004/I 14/EK tanácsi irányelv alkalmazandó.²⁶

Az irányelvet a harmadik országbeli kutatók esetében kell alkalmazni. Harmadik országbeli személynek minősül minden olyan személy, aki az EK Szerződés 17. cikkének

²⁴ HL L 289, 2005.11.03. 15-22. o.

²⁵ HL L 289, 2005.11.03. 23-25. o.

²⁶ Hivatalos Lap C 375, 2004.12.23., 12. o.

(1) bekezdése (ma EUMSZ 20. cikk) értelmében nem uniós polgár. Az a tény, hogy Dánia és az Egyesült Királyság úgy döntött, hogy az irányelvet nem alkalmazza, nem jelenti azt, hogy az EU valamelyik tagállamába érkező dán vagy angol kutatót az irányelv hatálya alá tartozóként kellene kezelni.²⁷ Az Egyesült Királyságba és Dániába érkező harmadik országbeli kutatók esetében - opt-out okán - nem az EU-ban lefektetett külön eljárás, hanem a nemzeti jogszabályok alkalmazandók. Más a helyzet Írországgal, amely alkalmazza a területére érkező kutatók esetében az irányelvet.²⁸

Az irányelvet a harmadik országok azon állampolgáira kell alkalmazni, akik kutatási program folytatása céljából valamely tagállam területére való befogadásukat kérelmezik. Az irányelv bár használja a *kutatási program kifejezést* több helyen is – pl. célkitűzés, hatály, fogadási megállapodás minimum kelléke -, azonban jelentését *nem határozza meg*. Az irányelv meghatározza azonban a kutatást, mint az ismeretanyag növelése érdekében szisztematikusan végzett alkotómunkát, beleértve az emberi, kulturális és társadalmi ismeretek növelését, valamint ezen ismeretanyag új alkalmazásokra való használatának kidolgozását. Az irányelv tárgyi hatálya csak a szűkebb értelemben vett kutatásra vonatkozik, mert az ismeretek növelését, azaz új ismeret megszerzését, illetve meglévő ismeretek új felhasználási módját – ami a felhasználás újdonsága tekintetében új ismeretnek minősül – kell, hogy célozza a munkavégzés. A meglévő ismeretanyag fejlesztését nem, annak pusztán alkalmazását célzó munkavégzés tehát nem minősül kutatásnak, így arra nem alkalmazható ez az irányelv. (Ezért beszélünk a kutatói irányelv hatálya alá tartozó kutatók esetében a szűk értelemben vett kutatókról, míg a Kék Kártya irányelv hatálya alá tartozó tágabb értelemben vett kutatókról.)

Meghatározza továbbá az irányelv a kutató fogalmát is: harmadik ország állampolgára, aki olyan megfelelő felsőfokú képesítéssel rendelkezik, amely doktori programokban való részvételre jogosít fel, és akit valamely kutató szervezet kiválasztott egy olyan kutatási program megvalósítására, amelyhez a fenti képesítés általában szükséges. Mindezeknek a definícióknak az összeolvasásából kiderül, hogy a jogalkotó valószínűleg a kutatási program kidolgozása kapcsán kizárólag a kutatószervezet kutatási programjára gondolt, így amennyiben a kutató egyéni kutatási programot kíván folytatni, rá az irányelv nem alkalmazandó. Az irányelv alkalmazása szempontjából fontos kitétel, hogy a kutatót a kutató szervezet kiválassza a kutatási programra. Nem kiválasztott, ezért nyilván fogadási megállapodást sem kötött kutató esetében sem alkalmazandó a kutatói irányelv. Ilyen esetben célszerű EU Kék Kártya kérelmet benyújtani, és Kék Kártyásként belépni az adott tagállamba (lásd később).

²⁷ Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről szóló jegyzőkönyv 1. és 2. cikkének megfelelően és az említett jegyzőkönyv 4. cikkének sérelme nélkül az Egyesült Királyság nem vesz részt az irányelv elfogadásában. Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, Dánia helyzetéről szóló jegyzőkönyv 1. és 2. cikkének megfelelően Dánia nem vesz részt az irányelv elfogadásában. Ezért e tagállamok számára az irányelv vagy annak alkalmazása nem kötelező.

²⁸ Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről szóló jegyzőkönyv 3. cikkének megfelelően Írország 2004. július 1-jei levelében bejelentette, hogy részt kíván venni ezen irányelv meghozatalában és alkalmazásában.

Valószínű, hogy a – a fentebb említettel ellentétben - a jogalkotót olyan szándék vezette, hogy tágan határozza meg a kutató fogalmát, különös tekintettel a preambulum 8. bekezdésére: „... az ezen irányelv alapján potenciálisan jogosult harmadik országbeli kutatókat a képesítésükkel és a megvalósítani kívánt kutatási programmal összhangban *tágan* kell meghatározni.” A tág személyi kör meghúzását, valamint a tagállamok átültetési szabadságának nagy mozgásterét támasztja alá a (11) preambulum is, amely szerint: „A tagállamok hasonló szabályokat alkalmazhatnak olyan harmadik országbeli állampolgárok esetén, akik a nemzeti jogszabályokkal vagy közigazgatási gyakorlattal összhangban egy kutatási program keretében kérelmezik fogadásukat felsőoktatási intézményben folytatandó *oktatás céljából*.” Ebből az is következik, hogyha egy kutató csak oktatni kíván egy kutatási projektben, akkor nem hivatkozhat sikeresen ennek az irányelvnek az alkalmazására, kivéve, ha a tagállam ezt a tartózkodási engedélytípust biztosítja számukra is.

Az a harmadik országbeli kutató, aki az irányelv hatálya alá tartozik, s olyan tartózkodási engedélyt kap, amely a kutató kifejezést tartalmazza, nem tartozik a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről szóló irányelv 2009/50/EK irányelv hatálya alá, s ezért nem kaphat a kutatói célú tartózkodási engedélye mellett EU Kék Kártyát is. Nyilvánvalóan az volt a jogalkotó szándéka, hogy a különböző kategóriájú személyek egyik vagy másik irányelv hatálya alá tartozzanak. Jól tükrözi ezt a megközelítést a Kék Kártya irányelv hatálya is, amikor listázza a már korábban elfogadott irányelveket abból a célból, hogy a hatályuk alá tartozó személyeket kizárja a Kék Kártya alól. A jogalkotói szándék ellenére azonban - a tagállami „kéresek/nyomások” folytán - a Kék Kártya irányelv szabályai olyan lazára sikerültek, hogy az eredeti cél nem sikerült, miszerint meghatározott személyek fogaskerekű módon illeszkedjenek egyik vagy másik irányelv hatálya alá. Éppen a magasan képzett személyek lettek azok, akik ide is, oda is tartozhatnak.

Egy magasan képzett személy, például egy kutató esetében fennállhat az ügyfél választási lehetősége. A magasan képzett kutató tehát elvileg szabadon eldöntheti, hogy milyen tartózkodási engedélyt (kutatóit vagy Kék Kártyát) igényel. Az más kérdés, hogy a foglalkoztató is ragaszkodhat egy meghatározott szerződéstípushoz (pl. fogadási megállapodás), amely kizárja az ügyfél választási lehetőségét. De előfordulhat olyan eset is, hogy a hatóság ragaszkodik rigorózusan a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt szabályozó megállapodás elnevezéséhez, s minden esetben, ha azt látja, hogy azt a megállapodást fogadási megállapodásnak, s nem munkaszerződésnek hívják – annak ellenére, hogy a fogadási megállapodás minden olyat tartalmaz, amit munkaszerződés is szabályozhat – csak kutatási célú tartózkodást, s nem magas képzettséget igénylő munkavállalást engedélyez. Nyilvánvalóan érdemes megvizsgálni, hogy a kutatási tartózkodás hossza, esetlegesen a tagállamok közötti mobilitás szükségessége, a magasan képzett kutató, valamint családtagja jogainak esetében mely irányelv nyújt többet, s annak függvényében érdemes a tartózkodás jogcímét igényelni.

A kutatói irányelvről érdemes tudni, hogy nem érinti az egyrészről a Közösség vagy a Közösség és tagállamai, másrészről egy vagy több nem tagország közötti két- vagy

többoldalú megállapodások vagy az egy vagy több tagállam és egy vagy több nem tagország közötti két- vagy többoldalú megállapodások kedvezőbb rendelkezéseit. Továbbá, az irányelv nem érinti a tagállamok jogát, hogy azon személyekre nézve, akikre az irányelv vonatkozik, kedvezőbb rendelkezéseket fogadjanak el vagy tartsanak fenn.

Mivel az említett, 2002-es barcelonai ülés által meghatározott cél (GDP-nek a 3 %-át kutatásba kell fektetni) elérése érdekében tett erőfeszítés nagymértékben érinti a magánszférát is, amelynek az elkövetkező években több kutatót kell alkalmaznia, az ezen irányelv alapján potenciálisan jogosult kutatószervezetek a közsférához és a magánszférához egyaránt tartozhatnak. Bármely kutatószervezet, amely az irányelvben meghatározott fogadási eljárásnak megfelelően kíván kutatót fogadni, akkreditáltatnia kell magát.

Fogadási megállapodás

A tagállamok által előzetesen akkreditált kutatószervezetek jogosultak arra, hogy kutatási program végrehajtása céljából harmadik ország állampolgárával fogadási megállapodást írjanak alá. A fogadási megállapodásban a kutató vállalja a kutatási program megvalósítását, a szervezet pedig vállalja a kutató e célból való fogadását. A fogadási megállapodás aláírását követően a kutatószervezettől a tagállam kérheti, hogy a kutató számára adjon egyéni nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy vállalja a pénzügyi felelősséget a kutató túltartózkodása esetén. A fogadási megállapodás tehát egy un. atipikus szerződés, atipikus foglalkoztatási forma. Nincs a tagállamok számára előírva, hogy a foglalkoztatás milyen jogviszony keretében folyjon, a lényeg az, hogy a fogadási megállapodás tartalmazza mindkét szerződő fél (kutatószervezet és kutató) jogait és kötelezettségeit. Éppen ezért az irányelv nem írja elő, hogy a fogadási megállapodás mellett más, foglalkoztatásra, kutatásra vonatkozó szerződés is legyen a kutató és a kutatószervezet között. A tagállamok a kutatási célú tartózkodási engedélyt a fogadási megállapodás alapján bocsátják ki, amennyiben a belépés és tartózkodás feltételei teljesülnek.

Kutatási célú tartózkodási engedély

A harmadik országbeli kutatónak a nemzeti jogszabályok szerinti, érvényes úti okmányt kell a kérelem benyújtásakor bemutatnia. A kutató köteles a kutatószervezettel kötött fogadási megállapodást bemutatni és adott esetben a kutatószervezet által kiállított pénzügyi felelősségről szóló nyilatkozatot is. A kutató nem veszélyeztetheti a közrendet, a közbiztonságot vagy a közegészségügyet. A tagállamok nemcsak a fogadási feltételek teljesítését, de azon feltételeket is ellenőrizhetik, amelyeken a fogadási megállapodás alapul, és amelyek alapján annak megkötésére sor került. Abban az esetben, ha a feltételek teljesülnek, a kutatókat a tagállamok területén fogadni kell.

A tagállamok legalább egyéves időtartamra szóló tartózkodási engedélyt bocsátanak ki és megújítják azt, amennyiben a feltételek továbbra is teljesülnek. Amennyiben a kutatási programot egy évnél rövidebb időszakra tervezték, a tartózkodási engedélyt a program időtartamára kell kibocsátani. Ha valamely tagállam úgy dönt, hogy a kutató

családtagjainak tartózkodási engedélyt ad, tartózkodási engedélyük érvényességének időtartama megegyezik a kutató számára kiállított tartózkodási engedély időtartamával, amennyiben úti okmányaik érvényességi ideje ezt lehetővé teszi. Kellően indokolt esetekben a kutató családtagjai tartózkodási engedélyének időtartama rövidebb is lehet. A tagállam nem írhat elő a kutatónak minimális tartózkodási időt, amelyhez a tagállam a kutató családtagjának belépését kötné.

Kutatási célú tartózkodási engedélyhez kapcsolódó jogok

1. Egyenlő bánásmód

Annak érdekében, hogy a Közösség vonzóbbá váljon harmadik országok kutatói számára, tartózkodásuk időtartamára számos területen a fogadó tagállam állampolgáraival egyenlő gazdasági és szociális jogokat (pl. munkafeltételek, beleértve a díjazást és az elbocsátást, adókedvezmény, az árukhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint a nyilvánosság számára hozzáférhető termékek értékesítése és szolgáltatások nyújtása).

Ez az irányelv rendkívül fontos előrelépést jelentett a szociális biztonság területén, mivel a megkülönböztetés-mentesség elve közvetlenül vonatkozik azokra a személyekre is, akik közvetlenül harmadik országból érkeznek valamely tagállamba. Ugyanakkor ez az irányelv nem keletkeztethet a szociális biztonság területén már meglévő közösségi jogszabályokban meghatározottaknál több jogot harmadik országok azon állampolgárai számára, akik tagállamok közötti határokon átnyúló tényezőkkel rendelkeznek. Ez az irányelv továbbá nem biztosít jogokat azon helyzetekkel kapcsolatban, amelyek kívül esnek a közösségi jogszabályok hatályán, mint például a harmadik országban tartózkodó családtagok. A kutatói tartózkodási engedély birtokosai az állampolgárokkal egyenlő módon jogosultak az okleveleik, bizonyítványaik és egyéb szakképesítések kölcsönös elismerésére a vonatkozó nemzeti eljárásokkal összhangban.

2. Oktatás

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az irányelv szabályai szerint érkező kutatók felsőoktatási intézményben oktathassanak. A tagállamok megállapíthatják ugyanakkor az oktatási tevékenységre fordítható órák vagy napok maximális számát.

3. Mobilitás

Fontos a tudományos kutatás folytatása céljából fogadott harmadik országbeli állampolgárok mobilitásának az elősegítése. Az irányelv célja, hogy a kutatók az ezen irányelvben meghatározott feltételek szerint képesek legyenek a mobilitás gyakorlati megvalósítására, azaz hogy a kutató a kutatásának egy részét másik tagállamban is végezhesse. Ha a kutató legfeljebb három hónapig terjedő időt tölt egy másik tagállamban, a kutatás az első tagállamban kötött fogadási megállapodás alapján végezhető, feltéve hogy a kutatónak a másik tagállamban elegendő forrás áll a rendelkezésére, és a kutató a másik tagállamban nem jelent veszélyt a közrendre, a

közbiztonságra vagy a közegészségügyre. Abban az esetben, amikor a kutató három hónapról hosszabb időt tölt egy másik tagállamban, a tagállamok új fogadási megállapodást kérhetnek az érintett tagállamban folytatandó kutatás céljára. Ilyen esetben a második tagállamban is teljesíteni kell a fogadási, belépési feltételeket. Ha a vonatkozó jogszabályok a mobilitás megvalósítására vízumot vagy tartózkodási engedélyt írnak elő, a vízumot vagy tartózkodási engedélyt kellő időben, olyan időtartamon belül kell kiadni, hogy az a kutatás folytatását ne akadályozza, ugyanakkor elegendőnek kell bizonyulnia ahhoz, hogy az illetékes hatóságok a kérelmeket feldolgozzák. A tagállamok nem követelhetik meg, hogy a kutató a vízum- vagy tartózkodási engedély iránti kérelem benyújtása érdekében elhagyja a területüket. A tagállamok közötti mobilitás gyakorlati megvalósításának feltételei nem érintik az úti okmányok érvényességének elismerésére vonatkozó hatályos szabályokat. Felmerül a kérdés, hogy az irányelvnek a tagállamok közötti mobilitásra vonatkozó rendelkezései milyen összefüggésben vannak az irányelv hatályával. Ha a második tagállamba 3 hónapról rövidebb időre megy a kutató, a második tagállamban a kutatói irányelv nem alkalmazható, hiszen az irányelv a három hónapról hosszabb tartózkodás esetére rendelkezik. Ilyen esetben a második tagállam nemzeti joga az irányadó. Valószínű, hogy ezért nem használ az irányelv kötelező előírást az első tagállamban kötött fogadási megállapodás alkalmazására, s quasi iránymutatásként megengedi a második tagállamnak, hogy az – a nemzeti joga alapján - a kutatónak a kutatást az első tagállamban kötött fogadási megállapodása alapján engedélyezze. Más a helyzet akkor, amikor a kutatás hossza meghaladja a 3 hónapot. Ilyen esetben mindkét országban alkalmazandó az irányelv. Ez esetben sincs kötelező előírás arra vonatkozóan, hogy melyik tagállam joga az irányadó, hiszen a második tagállam *kérhet* új fogadási megállapodást, de nem kötelező kérnie. Mindkét esetben látható, hogy az irányelv a tagállamok számára választási lehetőséget nyújt, mert nem kógenciával szabályoz. Mindkét esetben lehet továbbra is az első tagállamban kötött fogadási megállapodás alapján dolgoztatni a kutatót, de nem kizárt az sem, hogy a második tagállam által kért új fogadási megállapodás alapján dolgozzon.

Érdekesebb az a kérdés, hogy a második tagállamban dolgozhat-e kiküldetésben vagy kirendelésben (*seconded*) a kutató. Azt tudjuk, hogy az irányelv hatálya alól azok a kutatók ki vannak zárva, akik kiküldetésben vagy kirendelésben dolgoznak. Az irányelv viszont nem határozza meg, hogy ki minősül *seconded* kutatónak, így ennek hiányában a tagállami szabályozásra kell hagyatkozni. Tagállami szabályozásnak figyelembe kell vennie a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről szóló 96/71/EK irányelvet, amely harmadik országbeli munkavállalókra, így a kutatókra is kiterjed. Ezért arra a kérdésre, hogy a második tagállamban dolgozhat-e kiküldetésben vagy kirendelésben a kutató, a válasz egyrészt annak függvényében adható meg, hogy ezt a jogviszonyt a tagállam nemzeti joga hogyan szabályozza, másrészt hogy milyen időtartamú a kutatás. Amint fentebb láttuk, ha három hónapról rövidebb ideig dolgozik a kutató a második tagállamban, akkor a második tagállamban nem alkalmazandó az irányelv, mivel az irányelv három hónapról hosszabb tartamú tartózkodásról rendelkezik. Így nem kizárt, hogy a második tagállamban három hónapról rövid ideig tartó kutatás esetén a kutató kiküldetésben vagy kirendelésben legyen.

A Tanács 2004/114/EK irányelve

A harmadik országok állampolgárai tanulmányok folytatása, diákcseré, javadalmazás nélküli gyakorlat, illetve önkéntes szolgálat céljából történő beutazásának feltételeiről szóló 2004/114/EK irányelv²⁹ általános célja az, hogy Európa a tanulmányok világszintű kiválósági központjává váljon. E törekvés részeként az irányelv olyan közös jogi keretet kíván létrehozni, amely megkönnyíti az Európai Unión kívüli polgárok számára, hogy tanulás céljából belépjenek az EU-ba, valamint az EU területén tartózkodjanak. A címből is kiolvasható, hogy a migráció ezen irányelv alkalmazásában átmeneti jellegű, azonban a kutatók szempontjából mégis fontos lehet. Fontos lehet, hiszen a kutatói irányelvben előírt kutatási megállapodás hiányában ezen irányelv segítségével is jöhet egy harmadik országbeli kutató kutatási tevékenységet folytatni egy tagállam felsőoktatási intézményébe, amennyiben a felsőoktatási intézményben folyó doktori képzésen kíván részt venni.

Az irányelv hatálya

Az irányelv négy személyi kategóriának, nevezetesen (1) a felső oktatási intézményben tanuló hallgatónak, (2) a diákcsereprogram keretében vagy középfokú oktatási programban résztvevő tanulónak, (3) a javadalmazásban nem részesülő gyakornoknak, illetve (4) az önkéntes szolgálat céljából érkező harmadik országbeli állampolgárnak a három hónapot meghaladó időtartamra történő beutazási szabályait, illetve a fogadásukkal kapcsolatos eljárási szabályokat állapítja meg. Míg a felső oktatási intézményben tanuló hallgatók esetében az irányelvben előírt szabályok a tagállamok számára kötelezők, addig a másik három kategória esetében a tagállamok döntenek el, hogy az irányelvben foglalt, nemzeti jogszabályok közelítését célzó szabályokat átültetik-e jogrendszerükbe. Az irányelv hatálya nem terjed ki a harmadik országok azon állampolgáira, akik tevékenységük vagy díjazásuk alapján, a tagállamok nemzeti jogszabályai értelmében munkavállalónak minősülnek. Az ilyen kutatók esetében - akik elsődleges célja a kereső tevékenység folytatása - az irányelvet alkalmazni nem lehet.

Figyelembe véve az irányelv által lefedett személyi kategóriákat megállapítható, hogy a kutatók az első személyi kategóriába tartozhatnak, abból is a felső oktatási intézményben három hónapot meghaladóan phd képzésben résztvevő hallgatók lehetnek, ezért csak a rájuk vonatkozó szabályokat mutatjuk be. Hallgatónak minősül az harmadik ország állampolgára, aki valamely tagállam felsőoktatási intézményébe felvételt nyert, és akinek a tagállam beutazását abból a célból engedélyezi, hogy fő tevékenységként olyan nappali tagozatos tanulmányokat folytasson, amelyek a tagállam által elismert felsőfokú képesítést adnak, beleértve a felsőoktatási intézményben szerzett oklevelet, bizonyítványt vagy doktori fokozatot.³⁰

²⁹ HL L 375 2004.12.23., 12.-18. o.

³⁰ A tagállam döntésétől függ, hogy a felsőfokú oktatást megelőző, előkészítő tanfolyamra is kiterjed-e a szabályozás.

A meghatározásból következik, hogy az irányelv rendelkezései még akkor sem alkalmazandók harmadik országok azon állampolgáira, akik az érintett tagállam nemzeti jogszabályai értelmében munkavállalónak vagy önálló vállalkozónak minősülnek, ha a munkavállalás, önálló vállalkozás mellett phd (doktori) tanulmányokat is folytatnak, s megfelelnek az irányelv „hallgató” definíciójának. Esetükben ugyanis a beutazás célja a jövedelemszerző tevékenység, s nem a tanulmányok folytatása. A döntő ismerv tehát a beutazási cél.

Természetesen – más uniós migrációs irányelvhez hasonlóan - nem alkalmazható az irányelv a harmadik országok azon állampolgáira, akik valamely tagállamban menedékkérőként, vagy kiegészítő védelem illetve ideiglenes védelem keretében tartózkodnak, illetve azon személyekre, akiknek kiutasítását ténybeli vagy jogi indokok miatt felfüggesztették. Itt is igaz, hogyha a harmadik ország állampolgára uniós polgár családtagja, mely utóbbiak a Közösségen belüli szabad mozgáshoz való jogukat gyakorolták, akkor rájuk eltérő - kedvezőbb - közösségi szabályok vonatkoznak. Nem alkalmazható az irányelv azon harmadik országok állampolgáira, akik a harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról szóló, 2003. november 25-i 2003/109/EK tanács irányelvvel³¹ összhangban valamely tagállamban huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező jogállást élveznek, és akik tanulmányok folytatása vagy szakképzés végett gyakorolják a valamely másik tagállambeli tartózkodáshoz való jogukat. Ausztria a *Sommer-ügyben*³² előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés formájában arra keres választ, hogy alkalmazandó-e az irányelv egy bolgár diákra (ma már uniós polgár), ha a személyek szabad mozgása tekintetében átmeneti intézkedések vannak érvényben. Amennyiben alkalmazható az irányelv, Ausztria arra is keresi a választ, hogy vajon ellentétes-e az uniós joggal, különösen a diákokról szóló irányelv 17. cikkével az olyan nemzeti szabályozás, amely szerint a foglalkoztatási engedélynek a munkáltató számára a már több mint egy éve az ország területén tartózkodó diák foglalkoztatása céljából történő kiadása előtt minden esetben a munkaerő-piaci helyzet vizsgálatát írja elő, és emellett a külföldi foglalkoztatottak egy meghatározott maximális létszámának átlépése esetén a foglalkoztatási engedély kiadását további feltételektől teszi függővé. Dániára, Írországra és az Egyesült Királyságra nézve az irányelv nem kötelező.

A Ph.D. kutatóként történő beutazás feltételei

A harmadik országbeli állampolgárnak érvényes úti okmánnyal kell rendelkeznie.³³ Valamennyi olyan kockázatra kiterjedő egészségbiztosítással kell rendelkeznie, amely ellen az érintett tagállam állampolgárai általában biztosítottak. Azon hallgatók esetében, akik valamely intézménybe történő beiratkozásuk eredményeként automatikusan jogosultak valamennyi olyan kockázatra kiterjedő egészségbiztosításra, amely ellen az érintett tagállam állampolgárai általában biztosítottak, vélelmezni kell, hogy biztosítással

³¹ HL L 16., 2004.1.23., 44. o.

³² C-15/11. sz. ügy, Hivatalos Lap C 113, 2011.4.19. 3. o.

³³ A tagállamok megkövetelhetik, hogy az úti okmány érvényességi ideje kiterjedjen legalább a tervezett tartózkodás időtartamára.

rendelkeznek. A beutazó nem lehet olyan személy, aki a közrendre, a közbiztonságra vagy a közegészségre veszélyesnek minősül. A beutazás elutasítására kerülhet sor, ha a tagállam tényekre alapozott értékelés alapján úgy véli, hogy az érintett harmadik országbeli állampolgár lehetséges veszélyt jelent a közrendre vagy a közbiztonságra. A közrend fogalmába beletartozhat az, ha valakit valamely súlyos bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek. Ebben az összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a közrend és közbiztonság fogalma magában foglalja azokat az eseteket is, amikor egy harmadik országbeli állampolgár egy, a terrorizmust támogató csoport tagja vagy tagja volt, ilyen csoportot támogat vagy támogatott, illetve szélsőséges törekvései vannak vagy voltak. A beutazás engedélyezése iránti kérelem okaival kapcsolatos kételyek esetén a tagállam minden olyan bizonyítékot megkövetelhet, amely — különösen a kérelmező által szándékolt tanulmányok alapján — a kérelem megalapozottságának megítéléséhez szükséges, az ezen irányelvben megállapított eljárással való visszaélés vagy az eljárás helytelen alkalmazásának elkerülése érdekében.

A beutazása engedélyezését tanulmányi célból kérelmező harmadik országbeli állampolgárnak továbbá igazolnia kell, hogy tanulmányok folytatása végett felsőoktatási intézménybe felvételt nyert, valamint hogy tartózkodása során rendelkezni fog a megélhetésének, tanulmányai folytatásának és visszautazásának költségeihez szükséges anyagi fedezettel. A tagállamoknak nyilvánosságra kell hozniuk a minimálisan megkövetelt anyagi fedezet havi összegét, ami természetesen nem érinti az egyes esetek egyedi vizsgálatát. Az egyetemi ösztöndíj figyelembe vehető annak értékelésekor, hogy elegendő anyagi fedezet áll-e rendelkezésre. A tagállam kérésére a beutazónak esetlegesen azt is igazolnia kell, hogy a folytatandó tanulmányokhoz kellő nyelvismerettel rendelkezik. Amennyiben a felsőoktatási intézmény kurzusait díj ellenében lehet igénybe venni, akkor a tagállam kérésére igazolnia kell, hogy az intézmény által kirótt díjakat a kérelmező befizette.

Tanulmányi célú tartózkodási engedély

A hallgatók részére a tagállamok legalább egyéves időtartamra szóló tartózkodási engedélyt adnak ki, amely meghosszabbítható, amennyiben az engedély jogosultja a beutazás feltételeinek továbbra is megfelel. Amennyiben a tanulmányok időtartama egy évnél rövidebb, az engedély a képzés időtartamára érvényes.

A tartózkodási engedély meghosszabbítása iránti kérelem elutasítható, illetve az engedély visszavonható, ha annak jogosultja:

- nem tartja be a jövedelemszerző tevékenység folytatására vonatkozó korlátozásokat;
- tanulmányai során nem tanúsít elfogadható előmenetelt a nemzeti jogszabályokkal vagy közigazgatási gyakorlattal összhangban;
- a tartózkodási engedélyt csalárd módon szerezte meg;
- nem felelt meg vagy a továbbiakban már nem felel meg a belépéssel és tartózkodással kapcsolatos feltételeknek.

A tagállamok továbbá közrendi, közbiztonsági vagy közegészségügyi okból a tartózkodási engedélyt visszavonhatják, illetve meghosszabbítását megtagadhatják.

Eljárási szabályok

Az irányelv tartalmazza az eljárási garanciákra és átláthatóságra vonatkozó szabályokat. Tekintettel azonban arra, hogy az irányelv volt a harmadik jogalkotási aktus, amelyet az Amszterdami Szerződés és az Európai Tanács tamperei csúcstalálkozója során elfogadott következtetések után fogadtak el a jogszerű bevándorlás területén, ezért e garanciák nem olyan cizelláltak, mint a később elfogadott irányelvek bármelyike (pl. nincs ügyintézési határidő konkrétan meghatározva: „...tanulmányok folytatását ne akadályozza, ugyanakkor az illetékes hatóságok számára a kérelem elintézésére elegendő legyen.”) Lehetőséget ad az irányelv arra, hogy a beutazásért felelős hatóság, valamint egy, az érintett tagállam által erre a célra elismert felsőoktatási intézmény között megállapodás jöjjön létre a harmadik ország érintett állampolgárának nevére szóló tartózkodási engedély vagy vízum kiadását lehetővé tevő, gyorsított beutazás-engedélyezési eljárás bevezetéséről.

Tanulmányi célú tartózkodási engedélyhez kapcsolódó jogok

A hallgató a tanulmányi idején kívül, valamint a fogadó tagállamnak az adott tevékenységre alkalmazandó szabályaira és feltételeire is figyelemmel, jogosult arra, hogy munkát vállaljon, és jogosult lehet arra, hogy önálló vállalkozóként jövedelemszerző tevékenységet folytasson. *A fogadó tagállamon belüli munkaerő-piaci helyzet figyelembe vehető.* A tagállamok szükség esetén, a hallgatónak és/vagy a munkáltatónak előzetes engedélyt adnak.³⁴ Az Európai Bizottság kontra Osztrák Köztársaság ügyben³⁵ az Európai Bizottság azt kéri a Bíróságtól, hogy állapítsa meg, hogy az Osztrák Köztársaság - mivel olyan szabályozást vezetett be, amely alapján harmadik országbeli diákok számára csak abban az esetben adható munkavállalási engedély, ha előzetesen megvizsgálták az osztrák munkaerőpiaci helyzetet, és megállapították, hogy az álláshely nem tölthető be munkanélküliként nyilvántartott személlyel, - nem teljesítette a harmadik országok állampolgárai tanulmányok folytatása, diákcseré, javadalmazás nélküli gyakorlat, illetve önkéntes szolgálat céljából történő beutazásának feltételeiről szóló, 2004. december 13-i 2004/114/EK tanácsi irányelv 17. cikkének (1) bekezdéséből eredő kötelezettségeit.

A Bizottság véleménye szerint az osztrák jogszabályok rendszeres jelleggel gátolják a harmadik országbeli diákok számára a munkaerőpiacra való bejutást azáltal, hogy üres álláshelyre csak abban az esetben adnak számukra munkavállalási engedélyt, ha előzetesen megvizsgálták, hogy az álláshely nem tölthető be munkanélküliként nyilvántartott személlyel. Ezért az e személyek csoportja részére kibocsátott munkavállalási engedélyek száma nagyon alacsony. Így az osztrák diákok 70 %-ával szemben a harmadik országbeli diákok közül csupán 10 %-ának volt lehetősége arra, hogy tanulmányi költségei egy részét munkavállalásból fedezze.

³⁴ 17. cikk (1) bekezdés.

³⁵ C-568/10. sz. ügy, HL C 55, 2011.02.19. 19. o.

Az Osztrák Köztársaság véleménye szerint e korlátozások igazolhatók. A felsőoktatásba való szabad bejutás és az alacsony tandíjak miatt Ausztria kifejezetten vonzó a harmadik országbeli diákok számára, akik hiányzó németnyelv-ismeretük és hiányos szakmai képesítésük miatt általában képzettséget nem igénylő területeken találnak munkát, ezáltal pedig még inkább növelik az e szegmensben fennálló magas munkanélküliségi rátát.

Minden tagállam köteles meghatározni, hogy hetente legfeljebb hány óra, illetve évente legfeljebb hány nap vagy hónap engedélyezett ilyen tevékenység folytatására. Az irányelv egy minimumküszöböt határoz meg, amely nem lehet kevesebb, mint heti 10 óra, illetve az éves szinten ennek megfelelő nap vagy hónap. A tagállamok *a tartózkodás első évében* korlátozhatják a jövedelemszerző tevékenység folytatásának lehetőségét, azaz *teljesen megtilthatják*. (Az irányelv tehát minimumot határoz meg, azonban a tagállamok az irányelvből fakadó kötelezettség alapján felső határt is meg kell, hogy szabjanak.) Lehetőség van arra, hogy a tagállamok előírják a hallgatók számára, hogy a hallgatók a kijelölt hatóságnak előzetesen vagy más módon jelentsék be azt, hogy jövedelemszerző tevékenységet folytatnak. Az előzetes vagy más módon történő bejelentés kötelezettsége a hallgató munkaadója számára is előírható.

A tagállamok – az irányelv alapján – kötelesek megkönnyíteni azoknak a harmadik országbeli állampolgároknak a beutazása engedélyezésére irányuló eljárást, akik a *Közösségbe irányuló, illetve a Közösségen belüli mobilitást elősegítő közösségi programokban* vesznek részt. Közösségen belüli mobilitást támogatja az a szabály, hogy annak a harmadik országbeli állampolgárnak, akinek hallgatóként való beutazását már engedélyezték, és aki a már megkezdett tanulmányai egy részének más tagállamban történő folytatására, vagy azoknak egy kapcsolódó képzéssel más tagállamban történő kiegészítésére jelentkezik, ez utóbbi tagállam olyan határidőn belül engedélyezi a beutazást, amely nem akadályozza a kérdéses tanulmányok folytatását, ugyanakkor elegendő időt biztosít az illetékes hatóságoknak a kérelem elbírálására. A hallgatónak e tagállam vonatkozásában is teljesítenie kell a beutazási feltételeket.³⁶ A hallgatónak a beutazásának engedélyezése iránti kérelméhez mellékelnie kell az egyetemi tanulmányaival kapcsolatos valamennyi igazoló okiratot, valamint igazolást arra vonatkozóan, hogy az általa folytatni kívánt képzés valóban kiegészíti az eddig elvégzetteket. Továbbá, igazolnia kell, hogy közösségi vagy kétoldalú csereprogramban vesz részt, illetőleg valamely tagállam a hallgatóként történő beutazását legalább kétéves időtartamra engedélyezte.

Az irányelv hátránya

A tagállamok *nem kötelesek* a harmadik országbeli állampolgárok számára a nemzeti jog szerinti további jogosultságok megadása céljából (pl. huzamos tartózkodási jog megszerzése) *figyelembe venni azt az időtartamot, ameddig ezek az állampolgárok hallgatóként a területükön tartózkodtak*. A tagállamok azonban kedvezőbb intézkedéseket mindig hozhatnak.

³⁶ 6. és 7. cikkek.

A tagállamoknak az irányelvnek megfelelő nemzeti szabályait 2007. január 12-ig kellett elfogadniuk. Az Európai Bizottság 2011. szeptember 28-án megjelentette jelentését,³⁷ amelyben áttekintést nyújt arról, hogy a tagállamok hogyan ültették át és hajtották végre az irányelvet, valamint feltárja az esetlegesen problematikus pontokat. A jelentés azt sugallja, hogy ezen *uniós jogi aktus lehetőségei messze nincsenek kiaknázva*. Különösen gyenge az irányelv által megvalósított jogharmonizáció szintje, mivel az irányelv csak kevés jogilag kötelező erejű rendelkezést tartalmaz, és számos rendelkezése nem ír elő konkrét kötelezettséget a tagállamok számára. Noha az elsődleges cél annak biztosítása, hogy a tagállamok hatékonyan végrehajtsák az irányelvet, a jelentés azt is feltárta, hogy *az irányelvet feltétlenül módosítani kell*, különösen az alábbiak tekintetében: az eljárási garanciák (konkrét határidők a kérelmek feldolgozására, a tagállamok azon kötelezettségei, hogy az elutasítást indokolják) megerősítése; a mobilitással foglalkozó záradékok megerősítése; a harmadik országbeli állampolgárok uniós belüli mobilitását elősegítő uniós programokkal való szinergiák ösztönzése; a jogharmonizáció szintjének fejlesztése az önkéntesek, javadalmazás nélküli gyakornokok és tanulók tekintetében, azzal a céllal, hogy az oktatás, képzés, valamint a harmadik országokkal való kulturális csereprogramok területén továbbfejlesszük az általános uniós jogi keretet. Az Európai Bizottság a módosításokat 2012 során kívánja előterjeszteni.

Az Európai Parlament és a Tanács 2005. szeptember 28-i ajánlása

A tagállamoknak – annak érdekében, hogy nemzetközi szinten is versenyképessé és vonzóvá váljanak – meg kell hozniuk a szükséges intézkedéseket annak elősegítése érdekében, hogy a kutatók rövid időtartamra a Közösségbe beutazzanak, illetve a Közösségen belül mozogjanak.

Az Európai Parlament és a Tanács 2005. szeptember 28-i a rövid távú tartózkodásra jogosító egységes vízumok kiadásának a Közösségbe tudományos kutatás céljával harmadik országokból érkező kutatók esetében történő megkönnyítéséről szóló ajánlásának a célja, hogy a tagállamok számára intézkedéseket ajánljon, továbbá hogy rugalmas eszközt biztosítson azon kutatók számára, akik származási országuk valamely szervezetével szakmai kapcsolatot kívánnak fenntartani például azért, hogy félévenként három hónapig terjedő időszakot töltenek valamely közös területen működő európai kutatási fogadóintézménynél, miközben a fennmaradó időben továbbra is származási országuk kutatási intézményénél dolgoznak.

Annak ellenére, hogy az ajánlás nem kötelező természetű jogforrás az uniós jogban, az ajánlás megkérdőjelezhetetlenül és vitathatatlanul ró kötelezettséget a tagállamok számára. Rövid távú tartózkodás esetében a tagállamoknak az 539/2001/EK rendelet³⁸ alapján vízumkötelezett, harmadik országból érkező kutatókat jóhiszeműen eljáró személynek kell tekinteniük. A jóhiszeműség kötelező vélelmezése mellett, a

³⁷ COM(2011)0587 végleges.

³⁸ A külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló, 2001. március 15-i 539/2001/EK tanácsi rendelet (HL L 81., 2001.3.21., I. o.).

tagállamoknak ki kell terjeszteniük a harmadik országbeli kutatók számára azokat az előnyöket, amelyeket a közösségi vívmányok a rövid távú tartózkodásra jogosító vízumok kiadásának eljárásával kapcsolatban meghatároznak. Az ajánlás a tagállamoknak ajánlja, hogy

1. könnyítsék meg a vízumok kiadását azáltal, hogy vállalják, hogy az 539/2001/EK rendelet értelmében vízumkötelezett, harmadik országból érkező kutatók vízumkérelmének elbírálását meggyorsítják;
2. mozdítsák elő a harmadik országból érkező azon kutatók nemzetközi mobilitását, akiknek az Európai Unióban rendszeresen utazniuk kell, azáltal, hogy részükre többszöri beutazásra jogosító vízumot adnak ki;
3. vállalják, hogy elősegítik egy összehangolt megközelítés elfogadását azokra az igazolásokra vonatkozóan, amelyeket a kutatóknak a vízumkérelmükhöz kell csatolniuk. Ezzel összefüggésben konzultálnak az engedélyezett kutatási intézményekkel;
4. segítsék elő az adminisztratív díjaktól mentes vízumkiadást a kutatók részére, a közösségi vívmányokban megállapított szabályoknak megfelelően;
5. a helyi konzuli együttműködés keretében a bevált gyakorlatok cseréjének előmozdítása érdekében vegyék figyelembe azt a célt, hogy a harmadik országból érkező kutatók számára könnyebb legyen a vízumkiadás;
6. vállalják, hogy 2006. szeptember 28-ig tájékoztatják a Bizottságot a kutatóknak szóló egységes vízumok kiadását könnyítő bevált gyakorlataikról az elért előrehaladás értékelésének lehetővé tétele érdekében.

Az ajánlás előírta továbbá, hogy a tudományos kutatás céljával érkező, harmadik országbeli állampolgárok esetében alkalmazandó különleges befogadási eljárásról szóló irányelv felülvizsgálatnak függvényében meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy ezen ajánlás rendelkezéseit egy megfelelő, jogilag kötelező erejű eszközbe építsék be. A felülvizsgálat jelenleg folyik, annak eredménye még nem ismert.

A Tanács 2009/50/EK irányelve

Az Európai Tanács által 2004. november 4–5-én elfogadott Hágai Program elismerte, hogy a legális migráció fontos szerepet fog játszani az európai tudásalapú gazdaság megerősítésében és a gazdasági fejlődés elősegítésében, ezáltal hozzájárulva a lisszaboni stratégia végrehajtásához.³⁹ Az Európai Tanács felkérte a Bizottságot, hogy nyújtson be politikai tervet a legális migrációra vonatkozóan, beleértve az olyan befogadási eljárásokat, amelyek képesek gyorsan alkalmazkodni a munkaerőpiacon jelen lévő migráns munkaerő iránti keresletben megfigyelhető ingadozásokhoz. A politikai terv alapján 5 új irányelvet terjesztett elő a Bizottság, amelyből a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről szóló 2009/50/EK irányelv,⁴⁰ az ún. Kék Kártya irányelv került elfogadásra először. Ennek az irányelvnek a célja, hogy a harmadik országbeli állampolgárok három hónapnál hosszabb időtartamra, magas szintű képzettséget igénylő

³⁹ Az Európai Tanács 2000. márciusi lisszaboni ülésén azt a stratégiai célt tűzte ki a Közösség számára, hogy 2010-ig a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává váljon, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahelyet kínál, és nagyobb társadalmi kohézió jellemzi.

⁴⁰ HL L 155, 2009.06.19. 17-29.o.

munkavállalás céljából történő befogadásának és mozgásának elősegítésével hozzájáruljon az uniós célkitűzések eléréséhez és a munkaerőhiány megoldásához annak érdekében, hogy a Közösséget vonzóbbá tegye a világ minden tájáról érkező ilyen munkavállalók számára és fenntartsa a Közösség versenyképességét és gazdasági növekedését. E célok elérése érdekében a magasan képzett munkavállalók és családjuk befogadását gyorsított befogadási eljárás létrehozásával könnyíti az EU, valamint azzal, hogy a fogadó tagállam számos területen állampolgáraival egyenlő gazdasági és szociális jogokat biztosít a magasan képzettek számára.

Tagállami hatáskör

A Kék Kártya irányelv bár számos közös szabályt vezet be, nem érinti a tagállamok azon jogát, hogy meghatározzák, hány harmadik országbeli állampolgárt engednek be területükre, akik magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából érkeznek. Ez a szám-, kvótameghatározás nemcsak az *újonnan érkezőket* foglalja magában, de magában foglalja azokat a harmadik országbeli állampolgárokat is, akik ellenérték fejében végzett gazdasági tevékenység folytatása céljából jogszerűen, de más rendszer alapján tartózkodnak a tagállamban és *maradni* kívánnak, például az egyetemi hallgatók tanulmányaik befejezését követően, illetve a kutatói megállapodás keretében dolgozó kutatók. Az irányelv emellett biztosítja a tagállamoknak, hogy általában vagy bizonyos szakmákban vagy gazdasági ágazatokban, régiókban való munkavállalás céljára egyáltalán ne adjanak ki tartózkodási engedélyt.

Az irányelv nem érinti továbbá a tagállamok azon hatáskörét, hogy fenntartsák munkavállalási célú nemzeti tartózkodási engedélyeiket, vagy újakat vezessenek be. (N.B. Ha illet tartanak fenn, az nem osztja a Kék Kártya sorsát. A Kék Kártyához kapcsolódó jogok nem járnak a nemzeti tartózkodási engedélyekkel, kivéve persze, ha a nemzeti jog ilyen jogokat tulajdonít neki.) Abban az esetben, ha a tagállamban létezik nemzeti tartózkodási engedély, az irányelv értelmében a magasan képzett harmadik országok állampolgárai számára lehetővé kell tenni, hogy EU Kék Kártya vagy nemzeti tartózkodási engedély iránti kérelmet nyújtsanak be. Mindez természetesen nem érinti azt a lehetőséget, hogy az EU Kék Kártya birtokosa a nemzeti jogban megállapított és az ezen irányelvvel összeegyeztethető további jogokat vagy előnyöket élvezzen.⁴¹

A tagállami hatáskör fenntartása néhány területen, valamint az új irányelv elfogadása azt eredményezte, hogy az amerikai mintára szabott EU Kék Kártya ma nem az egyetlen, és kizárólagos tartózkodási engedélyforma a magasan képzett szakemberek számára. Közösségi szinten is háromféle engedélytípus létezik: (1) kutatói tartózkodási engedély, (2) tanulmányi célú tartózkodási engedély (Ph.D. hallgatók), valamint (3) EU Kék Kártya. Emellett léteznek a tagállamok által létrehozott magasan képzett szakemberek vonzása céljából kiadott nemzeti engedélytípusok is. Így megállapítható, hogy egy harmadik országbeli kutató esetében, aki történetesen magasan képzett szakembernek is minősül, esetről-esetre kell mérlegelni, a különböző irányelvek által biztosított jogokat,

⁴¹ Az 5. cikk (3) bekezdése a 18. cikk alkalmazásában; a 11. cikk, a 12. cikk (1) bekezdésének második mondata, a 12. cikk (2) bekezdése, a 13., a 14., a 15. cikk és a 16. cikk (4) bekezdése tekintetében.

kötelezettségeket, valamint a foglalkoztatókat terhelő kötelezettségeket, továbbá a nemzeti tartózkodási engedély által nyújtott előnyöket és hátrányokat. Mindezt összevetve választható ki jelenleg, hogy milyen kérelmet érdemes egy kutatónak az érintett tagállamban benyújtania. Ha a kutató intézet nem akkreditált, vagy akkreditált ugyan, de nem kíván kutatási megállapodást kötni, vagy pénzügyi felelősséget vállalni a kutatóért, akkor a kutatói tartózkodási engedélytípus helyett érdemes Kék Kártyát igényelni.

Az irányelv hatálya

Ezt az irányelvet azon harmadik országbeli állampolgárokra kell alkalmazni, akik magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából kérelmezik valamely tagállam területére történő belépésük engedélyezését. Magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás közösségi szinten lett meghatározva, amely fogalom ismeretes az uniós polgárok esetében a személyek szabad mozgása területén alkalmazott meghatározással. Így minden olyan nem uniós személy munkavállalása, aki másvalakinek az irányítása alatt vagy másvalaki számára végzett valódi és tényleges munkavégzés céljából az adott tagállamban munkavállalóként a nemzeti munkajogi jogszabályok és/vagy a nemzeti gyakorlat szerinti védelemben részesül, a jogviszonyra való tekintet nélkül, fizetést kap, és rendelkezik a megfelelő és konkrét kompetenciával, amelyet felsőfokú szakmai képesítés bizonyít.⁴²

Felsőfokú szakmai képesítés minden olyan képesítés, amelyet felsőfokú képesítés megszerzését tanúsító okirat igazol, vagy ettől eltérve – amennyiben azt a nemzeti jogszabályok lehetővé teszik – legalább ötéves, a felsőfokú képesítéssel összehasonlítható olyan szakmai tapasztalat, amely a munkaszerződésben vagy a kötelező érvényű állásajánlatban meghatározott szakma vagy ágazat terén releváns.⁴³ E meghatározásból egyértelműen következik, hogy a kutatói tevékenység kimeríti a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalást. Azonban az irányelv explicite kimondja, hogy nem alkalmazandó azokra, akik kutatási projektek végzése céljából a 2005/71/EK irányelv szerinti kutatóként kérelmeznek tartózkodást valamely tagállamban. Egyértelmű, hogy az a kutató, aki még nem kérelmezte a 2005/71/EK irányelv szerinti kutatókénti tartózkodását vagy az már lejárt, folyamodhat EU Kék Kártya iránt. Annak ellenére, hogy az irányelv explicite kizárja hatálya alól a kutatói tartózkodási engedéllyel rendelkezőket, véleményem szerint mégis megengedni a tagállamnak az olyan szabályozást, hogy a kutató akkor is nyújthasson be EU Kék Kártya kérelmet, ha már kutatói tartózkodási engedélyes. Ez abból a szabályból következik, hogy az EU Kék Kártyára irányuló kérelmet köteles a tagállam megvizsgálni.⁴⁴ Tekintettel azonban arra, hogy az irányelv taxatívén meghatározza azokat az okokat, amelyek alapján a kérelmet el kell utasítani vagy a kérelem elutasítható, így a kérelmet egyrészt meg kell vizsgálni, másrészt azon az alapon, hogy a kutató más jogcímen tartózkodik az országban, elutasítani nem lehet. Az egyetlen elutasítási ok, hogy nem tartozik a Kék Kártya irányelv hatálya alá. Ilyen esetben

⁴² Id. 2. cikk b) pont.

⁴³ 2. cikk g) pont.

⁴⁴ 10. cikk (2) bekezdés.

viszont, véleményem szerint sikeresen perelhetne az ügyfél. Az Európai Unió Bírósága figyelembe véve a közösségi migrációs politika és az irányelv célját, nem tartaná összeegyeztethetőnek az olyan tagállami szabályozást, amely megakadályozza a migránst abban, hogy a számára kedvezőbb, több jogot biztosító tartózkodási engedélyért folyamodjon.

Belépési feltételek

A harmadik országbeli állampolgárnak EU Kék Kártyát kérelmezve a következőknek kell megfelelnie:

- legalább egyéves időtartamú érvényes munkaszerződést, vagy magas szintű képzettséget igénylő munkakörre vonatkozó, a nemzeti jog szerint kötelező érvényű állásajánlatot kell bemutatnia;
- igazolni szükséges, hogy teljesíti a nemzeti jog szerinti munkaszerződésben vagy kötelező érvényű állásajánlatban meghatározott szabályozott szakma uniós polgárok általi gyakorlására vonatkozó, nemzeti jogban megállapított feltételeket;
- nem szabályozott szakmák esetében be kell mutatnia a nemzeti jog által meghatározottak szerinti munkaszerződésben vagy kötelező érvényű állásajánlatban meghatározott szakmára vagy ágazatra vonatkozó felsőfokú szakmai képesítést tanúsító okiratokat;
- érvényes úti okmányt, szükség esetén vízumkérelmet vagy vízumot, és szükség szerint érvényes tartózkodási engedélyre vagy hosszú idejű tartózkodásra jogosító nemzeti vízumra vonatkozó tanúsítványt kell bemutatnia;
- igazolást kell bemutatnia, hogy valamennyi olyan kockázattal szemben, amely ellen az érintett tagállam állampolgárait általában biztosítják, rendelkezik betegbiztosítással vagy – amennyiben azt a nemzeti jog előírja – kérelmezte azt minden olyan időszakra vonatkozóan, amikor a munkaszerződéshez kapcsolódóan vagy abból eredően nem nyújtanak ilyen biztosítási fedezetet vagy annak megfelelő ellátásokat;
- nem lehet a közrendet, a közbiztonságot vagy a közegészséget veszélyeztető személy.

A munkaszerződésben vagy kötelező érvényű állásajánlatban meghatározott havi vagy éves munkabérből származó bruttó munkabér nem lehet alacsonyabb, mint a bruttó éves átlagbér legalább másfélszerese. Azokban a szakmákban, amelyekben különösen nagy szükség van a harmadik országbeli munkavállalókra, és amelyek az ISCO (foglalkozások nemzetközi osztályozási rendszere) 1. és 2. csoportjához tartoznak, a bérkülöbség az érintett tagállamban a bruttó évi átlagbér legalább 1,2-szerese lehet. Az érintett tagállam évente eljuttatja a Bizottsághoz ezen szakmák jegyzékét. Az irányelv bérkülöbség minimumszintet állapít meg, a tagállamok magasabb bérkülöbséget is meghatározhatnak. Az irányelvben megfogalmazott bér egy belépési feltétel, így a bérek továbbra sem térhetnek el a tagállami szabályoktól vagy gyakorlatoktól és a kollektív szerződésektől.

Amennyiben a kérelmező a fenti feltételeket teljesíti, részére az EU Kék Kártyát ki kell állítani.⁴⁵ Az EU Kék Kártya nem más, mint egy munkavállalási és tartózkodási engedély

⁴⁵ A tagállamok az 1030/2002/EK rendeletben meghatározott egységes formátum alkalmazásával állítják ki az

egyben. A kártya érvényességi tartama egy és négy év között van. Ha a munkaszerződés ennél rövidebb időszakra szól, akkor az EU Kék Kártyát a munkaszerződés időtartamát három hónappal meghaladó időtartamra kell kiállítani vagy megújítani. Az érvényességi időtartama alatt az EU Kék Kártya feljogosítja birtokosát, hogy az EU Kék Kártyát kiállító tagállam területére beutazzon, ismételten beutazzon, illetve ott tartózkodjon és élvezze az irányelvben elismert jogokat.

Eljárási szabályok

A tagállamok határozzák meg, hogy a harmadik országbeli állampolgárnak és/vagy munkáltatójának kell-e benyújtani az EU Kék Kártya iránti kérelmet. Azt is a tagállam határozza meg, hogy a kérelmező a területén tartózkodjon, vagy a kérelmet a tagállam területén kívülről nyújtsák be. A tagállam nemzeti jogában akként is rendelkezhet, hogy elfogadja a benyújtott kérelmet, ha az érintett harmadik országbeli állampolgár nem rendelkezik érvényes tartózkodási engedéllyel, azonban területén jogszerűen tartózkodik. Ez persze nem zárja ki, hogy a tagállam előírja, hogy a kérelmeket kizárólag a tagállam területén kívülről lehet benyújtani. Ennek feltétele, hogy az irányelv elfogadásának időpontjában a nemzeti jog már tartalmaz ilyen korlátozásokat.

Az irányelv eljárási biztosítékokat is tartalmaz, amely szerint a lehető leghamarabb, de legkésőbb a kérelem benyújtását követő 90 napon belül írásban értesítik a kérelmezőt a meghozott határozatról. Az EU Kék Kártya iránti kérelem megvizsgálására vonatkozó határidő nem foglalja magában a szakmai képesítések elismeréséhez vagy az adott esetben kötelező vízumok kiadásához szükséges időt. Egyebekben (hiánypótlás, jogorvoslat, írásbeli kiértékelés) a nemzeti szabályokat lehet alkalmazni.

Az EU Kék Kártya által biztosított jogok

1. Munkaerő-piaci hozzáférés

Az első két évben a munkaerő-piaci hozzáférés a befogadási feltételeknek (5. cikk) megfelelő munkaviszony keretében végzett tevékenység gyakorlására korlátozódik. A munkáltató megváltozásához a tartózkodási hely szerinti tagállam hatóságainak a nemzeti eljárásoknak megfelelő és a kérelem benyújtását követő 90 napon belüli előzetes írásbeli engedélye szükséges. Az első két évet követően a tagállamok az állampolgárokkal egyenlő bánásmódot biztosíthatnak a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalásra való jogosultság tekintetében. Ha a tagállam nem él az egyenlő bánásmód biztosításával, az érintett személy a nemzeti eljárásoknak megfelelően közli a befogadási feltételeket érintő változásokat a tartózkodási helye szerinti tagállam illetékes hatóságaival. A tagállamok foglalkoztatási korlátozásokat tarthatnak fenn, feltéve, hogy e foglalkoztatási

EU Kék Kártyát. A tagállamok az EU kék kártyán feltüntetik a munkaerő-piaci hozzáférés ezen irányelv 12. cikkének (1) bekezdésében megállapított feltételeit. A tartózkodási engedély "engedély típusa" rovatába a tagállam az "EU Kék Kártya" bejegyzést teszi.

tevékenységek hatósági feladatok gyakorlásában való alkalmi részvétellel járnak, és általános állami érdek védelméért vállalt felelősséget foglalnak magukban.

2. Átmeneti munkanélküliség

A munkanélküliség önmagában nem indokolhatja az EU Kék Kártya visszavonását, a tagállam kötelező elhagyását. Munkanélküliség esetén az EU Kék Kártya birtokosa munkát kereshet és vállalhat. Abban az esetben, ha a munkanélküli talált munkát, és ehhez EU Kék Kártyát igényel vagy meghosszabbít, amíg az eljárás folyamatban van, a tagállamok engedélyezik a területükön maradási. Az EU Kék Kártya birtokosa a nemzeti eljárásoknak megfelelően értesíti a tartózkodási hely szerinti tagállam illetékes hatóságait a munkanélküliség időszakának kezdetéről. Nem ez a helyzet egy hosszabb tartamú munkanélküliség esetén. Ha a munkanélküliség időtartama három egymást követő hónapot meghalad, vagy ha a munkanélküliség az EU Kék Kártya érvényességi időtartama alatt egynél többször fordul elő, a tagállam rendelkezhet úgy, hogy az EU Kék Kártyát visszavonja.

3. Egyenlő bánásmód

Az EU Kék Kártya birtokosa a Kék Kártyát kiállító tagállam állampolgáraival egyenlő bánásmódot élvez a munkavégzés feltételeit illetően, beleértve a díjazást és az elbocsátást, valamint a munkahelyi egészségi és biztonsági követelményeket is. Egyenlő bánásmód illeti meg az egyesülési és társulási szabadság, valamint a munkavállalókat vagy munkáltatókat képviselő szervezetekben, illetve bármely olyan szervezetben való tagság szabadsága tekintetében, amelynek tagjai egy meghatározott foglalkozást űznek, beleértve az ilyen szervezetek által nyújtott előnyöket is, a közrendre és a közbiztonságra vonatkozó nemzeti rendelkezések sérelme nélkül. Az egyenlő bánásmód kiterjed az oktatás és szakképzés területére, azonban nem terjed ki a szakképzés területén a szociális támogatási rendszerekből finanszírozott intézkedésekre.

Harmadik országbeli állampolgár másik tagállamban megszerzett szakmai képesítését ugyanúgy kell elismerni, mint az uniós polgárokét. Továbbá, a harmadik országban megszerzett képesítéseket a szakmai képesítések elismeréséről szóló, 2005. szeptember 7-i 2005/36/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek⁴⁶ megfelelően kell figyelembe venni. Az EU Kék Kártya birtokosai egyenlő bánásmódban részesülnek a szociális biztonság terén. Egyenlő bánásmód illeti meg az EU Kék Kártya birtokosát az árukhoz és szolgáltatásokhoz, illetve a nyilvánosság számára elérhető árukkal és szolgáltatásokkal való ellátottsághoz való hozzáférés tekintetében, ideértve a lakásszerzési eljárásokat is, valamint a munkaügyi hivatalok által biztosított tájékoztató és tanácsadási szolgáltatásokat is.

A tagállamok szűk körben korlátozhatják az egyenlő bánásmódot: a tanulmányi és megélhetési juttatások és hitelek, a közép- és felsőfokú oktatás és szakképzés céljára nyújtott egyéb juttatások és hitelek, valamint a lakásszerzési eljárások tekintetében. A

⁴⁶ HL L 255., 2005.9.30., 22.o.

középfokú oktatást követő képzésekhez és a felsőoktatáshoz való hozzáférés tekintetében a tagállamok különleges előfeltételeket írhatnak elő. A tagállam olyan esetekre korlátozhatja az egyenlő bánásmódot, amelyeknél az EU Kék Kártyával rendelkező személynek vagy annak azon családtagjainak, akikre nézve a juttatásokat igényli, bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye az érintett tagállam területén található.

4. Tartózkodás más tagállamban

Az irányelv nemcsak a három hónapnál hosszabb időtartamra szóló magas képzettséget igénylő munkavállalás céljából az első tagállamba történő beutazást és tartózkodást szabályozza, hanem az elsőtől eltérő tagállamba történő beutazást és tartózkodást is. Azt követően, hogy az EU Kék Kártya birtokosa tizenhét hónapig jogszerűen tartózkodott az első tagállamban, családtagjaival magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából az elsőtől eltérő tagállamba költözhet. Első tagállam az, ahonnan költözik, második tagállam az, ahová szeretne költözni.

Az EU Kék Kártya birtokosa és/vagy annak munkáltatója a második tagállamba történő beutazást követően a lehető legrövidebb időn, de legfeljebb egy hónapon belül EU Kék Kártya iránti kérelmet nyújt be a tagállam illetékes hatóságához, valamint benyújtja a befogadási feltételek teljesítését igazoló valamennyi dokumentumot. (Akár első, akár második tagállamba lép be a magasan képzett munkavállaló, a feltételek majdnem ugyanazok, és mindegyik tagállamban teljesítendő. Eltérés csak annyi van, amennyi mozgásteret van a tagállamoknak az irányelv átültetésében.) Így tagállamok közötti szabad mobilitásról nem beszélhetünk. A második tagállam nem köteles a munkavállalást addig engedélyezni, amíg a befogadásról határozatot nem hozott (eljárás tartama alatt). Amennyiben a munkavállalást engedélyezi, az egyenlő bánásmódot minden területen biztosítani szükséges.

A kérelmet mind az első, mind a második tagállam területén történő tartózkodás alatt be lehet nyújtani. Ha a kérelmező és családtagjai nem tartózkodhatnak a második tagállam területén az eljárás alatt, az első tagállamnak minden alaki követelmény nélkül, haladéktalanul vissza kell fogadnia őket. Ez alkalmazandó abban az esetben is, ha az első tagállam által kiállított EU Kék Kártya a kérelem megvizsgálása során lejár vagy visszavonásra kerül. A visszafogadást követően az átmeneti munkanélküliségre vonatkozó szabályok alkalmazandók. Amennyiben az első tagállam által kiállított EU Kék Kártya az eljárás közben lejár, a tagállamok – amennyiben azt a nemzeti jog előírja – ideiglenes nemzeti tartózkodási engedélyt vagy ezzel egyenértékű engedélyt adhatnak ki, amely lehetővé teszi a kérelmező számára, hogy az illetékes hatóságoknak a kérelemre vonatkozó határozatáig továbbra is jogszerűen tartózkodjon a területükön. Ilyen esetben is alkalmazhatják a külföldiekre vonatkozó kvótát. Ez azt jelenti, hogy a kvóta kihasználása okán a kérelem – a kötelező visszafogadás ellenére – elutasítható. A kérelmező és/vagy munkáltatója felelőssé tehető az EU Kék Kártya birtokosa és annak családtagjai másik tagállamból történő kiutasításának és visszafogadásának költségeiért, többek között adott esetben a hatósági költségekért is. Ez azonban attól függ, hogy a tagállam miként ülteti át az irányelvet nemzeti jogába.

Az érintett családtagok vagy az EU Kék Kártya birtokosa legkésőbb a második tagállam területére történő beutazást követő egy hónapon belül a nemzeti joggal összhangban családtagnak szóló tartózkodási engedély iránti kérelmet nyújt be. Abban az esetben, ha a családtagok első tagállam által kiállított tartózkodási engedélye az eljárás közben lejár vagy már nem jogosítja fel birtokosát a második tagállam területén való jogszerű tartózkodásra, a tagállamok – szükség esetén ideiglenes nemzeti tartózkodási engedély vagy ezzel egyenértékű engedély kiadása útján – engedélyezik az adott személynek a területükön maradási. A második tagállam kérheti az EU Kék Kártya birtokosától annak igazolását, hogy ugyanabban a régióban egy hasonló család számára szokásosnak tekintett, az érintett tagállam általános egészségügyi és biztonsági előírásainak megfelelő szálláshellyel rendelkezik és a tagállam szociális segélyezési rendszeréhez történő folyamodás nélkül a saját maga és családtagjai eltartásához elegendő állandó és rendszeres forrásokkal rendelkezik. A tagállamok e forrásokat jellegükre és rendszerességükre hivatkozással értékelik, és figyelembe vehetik a nemzeti minimálbér és a nyugdíj minimális összegének szintjét, valamint a családtagok számát.

Amennyiben az EU Kék Kártya birtokosa második tagállamba költözik, és még nem született meg az EU Kék Kártya kiadására vonatkozó pozitív döntés, a tagállamok az egyenlő bánásmódot a fentebb felsorolt területekre korlátozhatják,⁴⁷ az egyesülési szabadság és a diplomák és szakképesítések elismerésének kivételével. Amennyiben a tagállamok ezen időszak alatt engedélyezik a kérelmező számára a munkavégzést, a fentebb említett valamennyi területen biztosítani kell a második tagállam állampolgáraival egyenlő bánásmódot.

5. Családegyesítés, avagy a családtagok jogai

A kutatók családtagjai esetében is alkalmazni kell a családegyesítési jogról szóló, 2003. szeptember 22-i 2003/86/EK irányelvet.⁴⁸ Ha azonban a kutató EU Kék Kártya birtokosa, akkor a családegyesítésre vonatkozó irányelvet eltérően kell alkalmazni. Ennek oka, hogy a harmadik országbeli magasan képzett munkaerő vonzására irányuló irányelvnek alapvető elemét képezik a családegyesítésre és a házastárs munkához jutására vonatkozó előnyös feltételek. Az eltérések azonban nem zárják ki azt, hogy az EU Kék Kártya birtokosainak családtagjai számára a tagállamok beilleszkedési feltételeket és intézkedéseket tartsanak fenn vagy vezessenek be, ideértve a nyelvtanulást is. Az eltérések, valamint a beilleszkedési feltételek és intézkedések mind az első, mind a második tagállam részéről alkalmazhatók. A magasan képzett munkavállalók, EU Kék Kártya birtokosok családtagjai a következő személyek lehetnek az irányelv értelmében:

- a házastárs;
- az EU Kék Kártya birtokos és házastársa kiskorú gyermekei⁴⁹, beleértve azokat a gyermekeket is, akiket vagy az érintett tagállam illetékes hatóságai által

⁴⁷ 14. cikk (1) bekezdés.

⁴⁸ HL L 251., 2003.10.3., 12. o.

⁴⁹ A kiskorú gyermekek életkora nem haladhatja meg az érintett tagállam joga által megállapított nagykorúsági életkort, és nem lehetnek házasok. Ettől eltérve, amennyiben a gyermek a 12. életévét

hozott határozattal, vagy az illető tagállam nemzetközi kötelezettségei miatt automatikusan végrehajtható határozattal, vagy olyan határozattal összhangban fogadtak örökbe, amelyet a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban el kell ismerni;

- az EU Kék Kártya birtokos kiskorú gyermekei, beleértve örökbe fogadott gyermekeit is, ha az EU Kék Kártya birtokos szülői felügyeleti joggal rendelkezik, és a kiskorú gyermekek az ő eltartottjai. A tagállamok engedélyezhetik az olyan gyermekekkel kapcsolatos családegyesítést, akik felett a szülői felügyeleti jogot megosztották, feltéve hogy ebbe a szülői felügyeleti jogot gyakorló másik fél beleegyezett;
- a házastárs kiskorú gyermekei, beleértve örökbe fogadott gyermekeit is, ha a házastárs szülői felügyeleti joggal rendelkezik, és a kiskorú gyermekek az ő eltartottjai. A tagállamok engedélyezhetik az olyan gyermekekkel kapcsolatos családegyesítést, akik felett a szülői felügyeleti jogot megosztották, feltéve hogy ebbe a szülői felügyeleti jogot gyakorló másik fél beleegyezett.

A családtag érkezhets az EU Kék Kártya birtokossal együtt, de csatlakozhat hozzá később is. A családegyesítés EU Kék Kártya birtokos esetén nem tehető függővé attól a követelménytől, hogy az EU Kék Kártya birtokosának megalapozott kilátásai legyenek a letelepedési jogosultság megszerzésére, valamint minimális tartózkodási idővel rendelkezzen. Ha a családegyesítési feltételek teljesülnek, legkésőbb a kérelem benyújtását követő hat hónapon belül meg kell adni a tartózkodási engedélyt a családtagok számára.⁵⁰ A családtagoknak megadott tartózkodási engedély érvényességi időtartama – amennyiben úti okmányaik érvényességi időtartama ezt lehetővé teszi – azonos az EU Kék Kártya birtokosa számára kiállított tartózkodási engedély időtartamával.⁵¹

2011. december 19-től a tagállamok a családtagok munkaerő-piaci hozzáférése tekintetében nem alkalmazhatnak határidőt.⁵² Ez azt jelenti, hogy az EU Kék Kártya birtokos családtagja akár az első naptól kezdve dolgozhat. A családtag esetében kedvezőbb a rendelkezés az önálló tartózkodási engedély megszerzéséhez szükséges ötéves tartózkodási idő kiszámításánál is, mivel a különböző tagállamokban töltött tartózkodási időszakok összeszámíthatók.⁵³ A tagállam állapítja meg az önálló tartózkodási engedély megadására és időtartamára vonatkozó feltételeket. Ha a tagállam az összeszámítást választja, az EU Kék Kártya birtokosa által különböző tagállamokban

betöltötte, és családja többi tagjától függetlenül érkezik, a tagállam ellenőrizheti, hogy a gyermek megfelel-e a hatályos jogszabályokban előírt beilleszkedési feltételnek.

⁵⁰ 2003/86/EK irányelv 5. cikke (4) bekezdés első albekezdés: 9 hónap.

⁵¹ 2003/86/EK irányelv 13. cikkének (2) és (3) bekezdései: legalább egy évre szóló az első tartózkodási engedély. Ez a tartózkodási engedély megújítható. A családtag/családtagok számára megadott tartózkodási engedély időtartama elvben nem lépheti túl a családegyesítő tartózkodási engedélyének lejáratí időpontját.

⁵² 2003/86/EK irányelv 14. cikke (2) bekezdésének második mondata: legfeljebb 12 hónapos határidőt írhatnak elő.

⁵³ 2003/86/EK irányelv 15. cikkének (1) bekezdése: Legkésőbb ötéves tartózkodás után, továbbá feltéve, hogy a családtag számára családegyesítésen kívüli ok alapján nem adták meg a tartózkodási engedélyt, a házastárs vagy az élettárs, továbbá a nagykörűsáát elérte gyermek – szükség esetén kérelemre önálló, a családegyesítő tartózkodási engedélyétől független tartózkodási engedélyre jogosult.

eltöltött időszakok összeszámításának tekintetében a Kék Kártya irányelv 16. cikkének rendelkezéseit kell alkalmazni. Ezeket a jogokat a családtagok esetében akkor is alkalmazni szükséges, ha az EU Kék Kártya birtokosa számára kiállították a huzamos közösségi tartózkodási engedélyt, s abban az szerepel, hogy „korábban az EU Kék Kártya birtokosa”.

6. Huzamos tartózkodási jogállás – korábban EU Kék Kártya birtokosa

Az EU Kék Kártya birtokosai számára is megszerezhető a "huzamos közösségi tartózkodási engedéllyel rendelkező" jogállás. A tagállamok harmadik országok olyan állampolgárainak adják meg a "huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező" jogállást, akik közvetlenül a jogállásra irányuló kérelem benyújtását megelőzően jogszerűen és folyamatosan öt éven át a tagállam területén tartózkodtak. Ilyen esetben olyan tartózkodási engedélyt állítanak ki, amely a "megjegyzés" rovatában azt tartalmazza: "korábban az EU Kék Kártya birtokosa". Az EU Kék Kártya birtokos különböző tagállamokban eltöltött időszakai akkor kerülnek összeszámításra, ha az EU Kék Kártya birtokosaként öt évig tartózkodik jogszerűen és folyamatosan a *Közösség területén*, és közvetlenül a huzamos közösségi tartózkodási engedély iránti kérelem benyújtását megelőző kétéves jogszerű és folyamatos tartózkodás az EU Kék Kártya birtokosaként annak a tagállamnak a területén történik, ahol a kérelmet benyújtják.

A Közösség területén való jogszerű és folyamatos tartózkodás időtartamának kiszámítása céljából - a 2003/109/EK irányelvtől eltérve⁵⁴-, a Közösség területétől való távollétek nem szakítják meg az időtartamot, amennyiben ezek tizenkét egymást követő hónapnál rövidebbek, és összességükben – az ötéves időtartam alatt - nem haladják meg a tizennyolc hónapot. Azt követően, hogy megszerezték a huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező jogállást – a magasan képzett, harmadik országbeli munkavállalók körkörös migrációjának ösztönzése érdekében - a 2003/109/EK irányelvben előírtnál hosszabb távolléti időszakokat kell engedélyezni. A tagállamok 24 egymást követő hónapig meghosszabbítják a Közösség területétől való távollét engedélyezett időtartamát azoknak, akiknek megadták a "huzamos közösségi tartózkodási engedéllyel rendelkező" jogállást.⁵⁵

Ezek a megszakításra vonatkozó kedvezőbb szabályok azon esetekre vonatkoznak, amikor az érintett harmadik országbeli állampolgár bizonyítékot tud nyújtani arra, hogy miért tartózkodott a Közösség területéről távol, nevezetesen, hogy alkalmazotti vagy önálló vállalkozói minőségben folytatott gazdasági tevékenység gyakorlása, önkéntes szolgálat vagy a származási országában folytatott tanulmányok folytatása miatt.

⁵⁴ Id. 4. cikk (3) bekezdésének első albekezdése

⁵⁵ Id. 2003/109/EK irányelv 9. cikke (1) bekezdésének c) pontja a Közösség területétől 12 egymást követő hónapon át tartó távollétről rendelkezik

Táblázat: Egyenlő bánásmód területei

Kutatói irányelv	Kék Kártya irányelv	Huzamos tartózkodási irányelv
		munkavállalás, kivéve hatósági feladatok
		önálló vállalkozás, kivéve hatósági feladatok
munkavégzés feltételei, beleértve az elbocsátás, javadalmazás feltételeit	munkavégzés feltételeit illetően, beleértve a díjazást és az elbocsátást, valamint a munkahelyi egészségi és biztonsági követelményeket is	munkavégzés feltételei, beleértve az elbocsátás, javadalmazás feltételeit
	oktatás és szakképzés	oktatás és szakképzés, beleértve tanulmányi juttatásokat is
oklevelek, bizonyítványok és egyéb szakképesítések kölcsönös elismerése a nemzeti eljárásokkal összhangban	oklevelek, bizonyítványok és más szakmai képesítések elismerése a vonatkozó nemzeti eljárásokkal összhangban	szakmai oklevelek, bizonyítványok és más képesítések elismerése a nemzeti eljárásokkal összhangban
szociális biztonság	szociális biztonság	társadalombiztosítás, szociális ellátás és szociális védelem a nemzeti jog által meghatározottak szerint
adókedvezmények		adókedvezmények
az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, illetve a nyilvánosság számára hozzáférhető termékek értékesítése és szolgáltatások nyújtása	az árukhoz és szolgáltatásokhoz, illetve a nyilvánosság számára elérhető árukkal és szolgáltatásokkal való ellátottsághoz való hozzáférés, ideértve a lakásszerzési eljárásokat is, valamint a munkaügyi hivatalok által biztosított tájékoztató és tanácsadási szolgáltatásokat is	az árukhoz és szolgáltatásokhoz, illetve a nyilvánosság számára elérhető árukkal és szolgáltatásokkal való ellátottsághoz, valamint a lakásszerzési eljárásokhoz való hozzáférés
	egyesületi és társulási szabadság, valamint a munkavállalókat vagy munkáltatókat képviselő szervezetekben, illetve bármely olyan szervezetben való tagság szabadsága, amelynek tagjai egy	egyesületi és társulási szabadság, valamint a munkavállalókat vagy munkaadókat képviselő szervezet tagságába történő belépés szabadsága, illetve bármely olyan szervezetben való tagság szabadsága,

	meghatározott foglalkozást űznek, beleértve az ilyen szervezetek által nyújtott előnyöket is, a közrendre és a közbiztonságra vonatkozó nemzeti rendelkezések sérelme nélkül	amelynek tagjai egy bizonyos foglalkozást űznek, beleértve az ilyen szervezetek által nyújtott előnyöket is, a közrendre és a közbiztonságra vonatkozó nemzeti rendelkezések sérelme nélkül
	az érintett tagállam teljes területén való szabad tartózkodás, a nemzeti jog által meghatározott korlátok között	tagállam teljes területén való szabad tartózkodás, a nemzeti jogszabályok által biztonsági okokból meghatározott korlátok között
		bármely egyéb területen is - tagállam döntése
	a meglévő kétoldalú megállapodások sérelme nélkül, a jövedelemhez kapcsolódó, szerzett kötelező öregségi nyugdíjnak az adós tagállam(ok) jogszabályainak értelmében alkalmazandó árfolyamon történő kifizetése harmadik országba költözkor	

Táblázat: Korlátozások az egyenlő bánásmód területén

Kutatói irányelv	Kék Kártya irányelv	Huzamos tartózkodási irányelv
	oktatás és szakképzés tekintetében korlátozhatják az egyenlő bánásmódot a tanulmányi és megélhetési juttatások és hitelek, a közép- és felsőfokú oktatás és szakképzés céljára nyújtott egyéb juttatások és hitelek tekintetében a középfokú oktatást követő képzésekhez és a felsőoktatáshoz való hozzáférés a nemzeti jog szerint különleges előfeltételekhez köthető előírás lehet: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye EU Kék Kártya birokosnak vagy családtagjának a tagállamban	oktatás és szakképzés, beleértve tanulmányi juttatásokat is – előírás: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye neki vagy családtagjának a tagállamban
		társadalombiztosítás, szociális ellátás és szociális védelem -

		előírás: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye neki vagy családtagjának a tagállamban
		adókedvezmények - előírás: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye neki vagy családtagjának a tagállamban
	lakásszerzési eljárásokhoz való hozzáférést	az árukhoz és szolgáltatásokhoz, illetve a nyilvánosság számára elérhető árukkal és szolgáltatásokkal való ellátottsághoz, valamint a lakásszerzési eljárásokhoz való hozzáférés - előírás: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye neki vagy családtagjának a tagállamban
		egyesülési és társulási szabadság, valamint a munkavállalókat vagy munkaadókat képviselő szervezet tagságába történő belépés szabadsága...- előírás: bejegyzett vagy szokásos tartózkodási helye neki vagy családtagjának a tagállamban
		munkavállalás/önálló vállalkozói tevékenységek – előírás: e tevékenységek a saját állampolgárok, az EU- vagy az EGT-polgárok számára vannak fenntartva
		oktatás és szakképzés - előírás: megfelelő szintű nyelvtudás. Felsőoktatáshoz való hozzáférés különleges oktatási előfeltételek teljesítésétől tehető függővé
		szociális ellátás és a szociális védelem – csak alapellátás nyújtása
	második tagállamba történő mobilitás: korlátozhatóság pozitív döntésig, kivéve egyesülési és társulási szabadság gyakorlása és oklevelek elismerése	

II. A belépés és tartózkodás kérdései

I. Kikről beszélünk

A szabad belépés és tartózkodás jogával nem rendelkező külföldi (harmadik országbeli állampolgár, harmadik állam polgára), ha utazásának, tartózkodásának célja a kutatói tevékenység, nem sorolható egyetlen jogi kategóriába sem. Ugyanis ez a csoport – ha most eltekintünk attól, hogy a tudományos kutatás értelmezése önmagában is sokrétű – *többféle jogi helyzetű emberből áll össze a külföldiek beutazására, tartózkodására vonatkozóan (idegenrendészet)*. Lényegében erre épülnek rá, ezekkel kombinálódnak az egyéb jogállási, jogviszonyokból fakadó egyéb előnyök, hátrányok, amelyek átfogó felmérésére a kutatás más szereplői vállalkoznak. Az általánosság szintjén a külföldi idegenrendészeti besorolása a következő lehet:

- lehet két-és többoldalú szerződés alanya, amelynek révén bizonyos kedvezmények és/vagy korlátozások vonatkoznak rá (pl. vízummentesség, toloncegyezmény szerinti visszaküldés a hazájába visszafogadási kötelezettséggel);
- bevándorlási, letelepedési engedélyt szerzett, és ily módon, szabadon tartózkodik Magyarországon, esetleg szabadon tud belépni másik uniós tagállamba, és szabadon bekapcsolódhat kutatási tevékenységbe, mivel nincs szüksége munkavállalási engedélyre;
- menekült vagy egyéb védelem alatt álló migráns, aki itt marad, és kutatási tevékenységbe bekapcsolódik, hiszen nem kell munkavállalási engedély neki, a másik tagállamba is például egy konferenciára elutazhat és visszatérhet;
- hontalanként elismert, aki a kutatási tevékenységbe bekapcsolódik;
- másik uniós tagállamban tartósan élő (EGT tartózkodási engedéllyel vagy menekültként elismert) migráns, aki munkavállalóként érkezik, és a kutatási tevékenységbe bekapcsolódik, ideiglenes letelepedési engedélyt kér e célból;
- vízummentesen belépő (elvileg turista), hogy előkészítse a munkavállalását, kutatási tevékenységét;
- tartózkodási engedéllyel itt tartózkodó migráns, akinek nem kell munkavállalási engedély;
- tartózkodási vízummal, engedéllyel itt lévő, aki munkavállalási engedélyt szerzett, munkavállalás vagy tanulás a célja, amely még kutatási munkába bekapcsolódást is enged számára;
- kék kártyával rendelkező, képzett munkavállaló vagy
- kutatói fogadási szerződés alapján érkezett egy hazai kutatóintézethez, egyetemhez, és annak lejártáig elvégzi a kutatási munkákat, majd hazatér.

Az adatgyűjtés csak megközelítően mutatja a sokféleséget, mivel a rendészeti szerveknek nem fontos a kutatói kör, tudásimport, hanem csak a belépés és tartózkodás dokumentált jellege, a közrendi, közbiztonsági és közegészségügyi szabályok megtartása.

Az idegenrendészeti adatok⁵⁶ szerint 2009-ben és 2010-ben a tartózkodási engedély kérelmet benyújtó külföldiek (harmadik állam polgárai) 40 ezer alatti létszámot jelentettek (1. táblázat).

1. Táblázat: A harmadik állam polgárainak beutazási célja a tartózkodási kérelmek alapján

A tartózkodás célja	2009.	Összes kérelem (%)	2010.	Összes kérelem (%)
Keresőtevékenység	14 043	43,54%	16 060	43,37%
Tanulmányok folytatása	9 814	30,43%	11 179	30,19%
Családi együttélés	4 260	13,21%	4 678	12,63%
Egyéb cél	2 451	7,60%	2 685	7,25%
Hivatalos	963	2,99%	1 646	4,44%
Egyéb tartózkodási célok	723	2,24%	784	2,12%
Összesen:	32 254	100,00%	37 032	100,00%

A fenti adatgyűjtésből annyi olvasható ki, hogy a fontosabb, a kutatásban is részt vevő külföldi al-csoport a következő, akikre nézve van valamilyen információ:

- a munkavállalók, ide értve a kutatáson belüli szellemi szabad foglalkozást, önfoglalkoztatást is;
- a tanulmányok folytatását jelentő MA, PhD képzésre jövők, amelynek keretében szintén jogszerűen lehet kutatómunkát végezni; valamint
- azok, akik nem kutatási feladatok miatt jöttek, hanem családtagként, ám kiegészítő jelleggel szeretnének kutatni,
- a hivatalosan érkezők között is lehetnek olyanok, akik kétoldalú megállapodás alapján végeznek kutatói, kulturális feladatokat. Ám ez az egész alcsoport igen kicsi létszámú, így azon belül a tudományos célzatú utazók adatai csak interjúval, egyedi felméréssel deríthető ki.

A következő táblázatok ezen belül az állampolgárság szerinti megoszlás tartalmazznak elemi adatokat, az elmúlt évekből.

A 2. táblázat a kifejezetten kereset miatt jövőkről szól, ám abba az önfoglalkoztatók, az üzletet létesítők és az alkalmazottak is beleszámítanak.

⁵⁶ www.bmbah.hu statisztika, Kiadványfüzet (letöltve 2011. október 2.)

2. Táblázat

Keresőtevékenység folytatása főbb állampolgárságok szerint						
Keresőtevékenység folytatása	2009.	Összes kérelem (%)	2010.	Összes kérelem (%)	Változás	Változás (%)
ukrán	3 744	26,66%	3 956	24,63%	212	5,66%
kínai	3 466	24,68%	4 492	27,97%	1 026	29,60%
szerb	1 541	10,97%	1 374	8,56%	-167	-10,84%
mongol	545	3,88%	670	4,17%	125	22,94%
vietnámi	488	3,48%	626	3,90%	138	28,28%
egyéb	4 259	30,33%	4 942	30,77%	683	16,04%
összesen:	14 043	100,00%	16 060	100,00%	2 017	14,36%

Noha nem igazán vonzó foglalkoztatási célpont Magyarország, kisebb emelkedés látható a kérelmezők számában. Az adatgyűjtés csak a legnagyobb csoportokra reagál, így a kérelmezők harmadáról csak annyit tudhatunk, hogy ők nem ukránok, kínaiak, szerbek, mongolok vagy vietnámiak. A kérelmezők bő kétharmada tehát ezen öt országból való, és elvileg nem zárható ki, hogy számukra előrelépést jelenthet a tudományos kutatásba való bekapcsolódás Magyarországon, azzal, hogy többségüknél fel sem merül a magyar nyelvtudás miatti helyi előny megszerzése. Csak a nemzetközileg elfogadott feltételekkel kell rendelkezniük, akkor választják hazánkat, ha a téma(vezetők) vonzereje kiemelkedő.

3. Táblázat

Tanulmányok folytatása főbb állampolgárságok szerint						
Tanulmányok folytatása	2009.	Összes kérelem (%)	2010.	Összes kérelem (%)	Változás	Változás (%)
iráni	1 346	13,72%	1 459	13,05%	113	8,40%
szerb	1 226	12,49%	1 295	11,58%	69	5,63%
török	891	9,08%	1 066	9,54%	175	19,64%
ukrán	851	8,67%	1 007	9,01%	156	18,33%
amerikai	754	7,68%	704	6,30%	-50	-6,63%
egyéb	4 746	48,36%	5 648	50,52%	902	19,01%
összesen:	9 814	100,00%	11 179	100,00%	1 365	13,91%

A tanulás miatt érkezők (3. táblázat) létszáma is nagyjából azonos mértékű emelkedés mutat, mint a munka, vállalkozás miatt érkezőké. A diákok adatsora két okból is fontos lehetnek: belőlük kerülhet ki részben a kutatói utánpótlás, továbbá diákként bekapcsolódhatnak a kutatói (segéd)munkákba, kiegészítő kereset és tapasztalatszerzés érdekében. E körben az adatsor feléről sajnos semmit sem tudunk, csak azt, hogy nem iráni, szerb, török, ukrán vagy amerikai fiatalról van szó. A szerb és ukrán állampolgárságú diákok egy részénél a magyar nyelvtudás is felmerülhet, de ennek ellenére ez mégis kicsi része a tanulóknak. Így sokkal valószínűbb, hogy a hazai felsőoktatás idegen nyelvű képzésre érkeznek, akik eleve a szaknyelv ismerete alapján eséllyel kerülhetnek be a kutatási munkába, a magas képzési díjak miatt pedig motiváltak.

4. Táblázat

Családi együttélés főbb állampolgárság szerint						
Családi együttélés	2009.	Összes kérelem (%)	2010.	Összes kérelem (%)	Változás	Változás (%)
kínai	1 214	28,50%	1 379	29,48%	165	13,59%
amerikai	451	10,59%	345	7,37%	-106	-23,50%
ukrán	397	9,32%	407	8,70%	10	2,52%
vietnámi	243	5,70%	291	6,22%	48	19,75%
japán	220	5,16%	274	5,86%	54	24,55%
egyéb	1 735	40,73%	1 982	42,37%	247	14,24%
összesen:	4 260	100,00%	4 678	100,00%	418	9,81%

Végül az idegenrendészeti statisztikából kinyerhető információ a családtagként beutazók, tartózkodási engedélyt kérelmezők körére (4. táblázat) vonatkozóan azt jelzi, hogy mérsékelten emelkedik a külföldiek száma. Ez azonban még mindig aránytalan, ha azt tekintjük, hogy a munkát, vállalkozást végzőknek csak a harmada akar együtt élni a családjával. Eszerint a munkavállaló, vállalkozó, netán hivatalos úton lévő rövid tartózkodást tervez, esetleg annyira nehézkesnek találja a családegyesítést, hogy meg sem próbálja. Mindkét ok befolyásolja a kvalifikált munkaerő vonzásának és megtartásának képességét hazánkban. Másfelől mintegy negyven százalékuk állampolgársága annyira vegyes, hogy nem közli ez a statisztika, ugyanakkor nincs válasz arra, hogy a japánok – noha sem a keresők, sem a diákok közt nem számottevőek – vajon miért éppen a családegyesítési táblázatban tűnnek fel, és vajon miért hiányoznak a szerb állampolgárok, akik mindkét említett csoportban kimutathatóak. Itt vethető fel, hogy a vízum nélkül (formálisan látogatóként, turistaként) beutazók és családtagjaik számára olyan jelentős tranzakciós költséget jelent a tartózkodási engedély, hogy feltehetőleg a tartózkodás megszakítása (ki-és visszautazás) vagy az irreguláris tartózkodás (pl. engedély nélküli kereső tevékenység, adómegkerülés) racionálisabb magatartás. Ezért az idegenrendészeti statisztika mellett a népszámlálás, az OSAP éves

felmérés, a szociológiai kutatások adhatnak pontosabb információkat. Alternatív lehet még a határon túliak magyar állampolgárság szerzése is, amely biztosan megnöveli a kutatói tevékenységet végzők körében a versenyt a jövőben, különösen olyan posztokon, pályázatoknál, amely az állampolgárság meglétére vagy/és magyarországi lakóhelyre, tartózkodásra épül.

A fenti adatsor másik hiányossága, hogy egyáltalán nem tud választ adni arra, hogy a Magyarországtól tartózkodási engedélyt kérelmezők és beutazók honnan jönnek, azaz

- az állampolgárságuk szerinti, EU/EGT országokon kívülről,
- valamely EU/EGT országból, mert például ott tanult, már kutatási projektben részt vett,
- egyéb országból (pl. kínai fiatal, aki az USA-ban tanult és onnan keres magának kutatási munkát Európában, így kerül Magyarországra).

Ez a vonzerő szempontjából sem mellékes tudnivaló, de az idegenrendészeti szabályokban is felbukkan, mert az eljárásban különbséget tesznek a kérelmezésre vonatkozó illetékességi szabályokban (pl. nem állandó tartózkodási helye szerinti, magyar konzulátuson nyújtja be kérelmét, sürgős elbírálást kér nyilván azért, mert úton van, vízumtelepítés, határon benyújtható vízumkérelem). A rendészeti belső adatgyűjtés feltehetőleg erre kitér, csak a nyilvánosság elé nem kerül, de a kutatás keretében ez forrás értékű lehet. Végül a kutatói mozgásirányt nagyban jellemzi az, ha

- a harmadik országbeli kutató többször visszatér ide, a magyarországi szakmai kapcsolatai intézményesednek,
- innen mely országba távozik (hazatér, netán másik EU tagállamban kap jobb lehetőséget vagy EU-n kívüli országba hívják), illetve
- mennyi időt töltött Magyarországon, azaz csak kisebb munkába, projektbe tudott bekapcsolódni, vagy komoly veszteség távozása és megtartása érdekében további lépéseket lehetne tenni.

Sajnos ezekről sem az idegenrendészeti, sem a népmozgalmi statisztika nem rendelkezik információkkal, azt csak egyedi adatgyűjtéssel, kutatással lehet megszerezni.

2. A beutazás és tartózkodás feltételei

A Harmtv. *külföldinek azt a harmadik országbeli állampolgárt tekinti*, aki nem tartozik a szabad mozgás és tartózkodás jogával. Mivel a jog nem a papírokból származik, hanem a dokumentumok csak igazolják a jog meglétét, így

- harmadik országbeli állampolgárnak kell tekinteni az ellenkező bizonyításig azt a személyt, aki állampolgársága igazolására harmadik ország által kiállított érvényes úti okmányt használ fel, vagy aki nem valószínűsíti, hogy külön törvényben (2007.évi I. tv. és fundamentumaként az uniós jog által) meghatározottak szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik.
- a diplomáciai vagy egyéb személyes mentességet élvező, illetve nemzetközi szerződés alapján beutazó harmadik országbeli állampolgárra akkor kell alkalmazni a

Harmtv-t, ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik, azaz nincs speciális szabály,

- külön törvény alapján a magyar menekültügyi hatóság által menekültként elismert, illetve ideiglenes vagy kiegészítő védelemben részesített harmadik országbeli állampolgár a nemzeti letelepedési engedélyre vonatkozó rendelkezések tekintetében a Harmtv. körébe tartozik,

A másik sajátosság, hogy a Harmtv. alapján *senki sem jogosult belépni és itt tartózkodni* addig, amíg ezt mérlegelési jogkörben nem bíralták el. Másként fogalmazva, a szuverenitás téves értelmezéséből fakadóan a külföldi akkor sem lehet biztos a belépésben és a tartózkodási jogosultság megszerzésében, ha a törvényben szereplő feltételeket teljesíti, mert az értékelő fogalmak sokasága miatt a külföldi ismeretei és a hatóság tudomása, meggyőződése nem azonos. A Harmtv.16.§-a szerint az érvényes tartózkodási vízummal vagy nemzeti vízummal rendelkező harmadik országbeli állampolgár a vízumban foglalt tartózkodási idő lejártát követően a Magyar Köztársaság területén történő tartózkodásra - ha e törvény másként nem rendelkezik - tartózkodási engedéllyel jogosult.

A külföldi vízum nélkül utazhat be és tartózkodhat itt, ha valamely közvetlenül alkalmazandó európai közösségi jogi aktus (539/2001/EK tanácsi rendelet), nemzetközi szerződés (pl. a vízummentes utazásról és a toloncolásról) vagy hazai jogszabály (Harmtv., HarmRI) ezt kimondja. Például a szerb vagy horvát polgárok ennek révén utazhatnak be három hónapnál nem hosszabb időre látogatóba, vagy ilyen kivételes lehetőség a humanitárius, illetve nemzeti érdekből engedélyezett beutazás. A dolog jellege alapján legfeljebb a kutatási megbeszélésre, konferenciára utazó kutatóknak lehet ez fontos.

E kivételhez képest a fő szabály, hogy beutazási és tartózkodási vízumra van szüksége – az uniós vízumpolitika és Vízumkódex⁵⁷ keretében -, amely lehet három hónapnál rövidebb vagy annál hosszabb tartózkodást biztosító. A rövid tartózkodás szintén a szakmai megbeszélést, konferencia-látogatást biztosítja, bár a Harmtv.7/A §-a szerint, a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízummal rendelkező harmadik országbeli állampolgár, valamint az 539/2001/EK tanácsi rendelet II. mellékletében szereplő harmadik ország állampolgára (akinek tehát nem kell vízum, ide értve a menekülteket és a hontalan útlevéllel rendelkezőket is), a Magyar Köztársaság területén jogszerűen tartózkodó személy - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - keresőtevékenységet folytathat.

A belépés feltételeit a Schengeni határ-ellenőrzési kódexben⁵⁸ határozták meg. Ennek értelmében Magyarországra is csak a külföldi utazhat be,

- aki a kijelölt határátkelőhelyen (kivéve a Schengeni belső határt, hiszen ott ilyen kijelölt átkelő hiányában is szabad a be-és kilépés) és nyitvatartási időben jelentkezik;

⁵⁷ 810/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

⁵⁸ 2006. március 15-i 562/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

- a belépést ellenőrzi a rendőrség (kivéve, ha az ellenőrzés nélküli szabad be-és kilépés rendszere működik). Így azt, hogy a külföldinek van-e érvényes úti okmánya, amely személyazonosításra alkalmas, valamint beletartozik az elfogadható idegen okmányok körébe,⁵⁹ a külföldi nem szerepel a beutazási és tartózkodási tilalom alatt állók körébe, nincs SIS figyelmeztető jelzés vele kapcsolatosan elhelyezve, nem veszélyes a közrendre, nemzetbiztonságra, vagy más Schengen-tagállam nemzetközi kapcsolataira, nem látszik veszélyeztetni a közegészséget, mert listázott fertőző betegségben szenved;
- rendelkezik érvényes vízummal, amely illeszkedik a beutazás céljához (ide értve a tranzit-vízumot is, amely pár napos itteni tartózkodást biztosít), hacsak nem mentesült annak beszerzése alól (például a tranzit-vízum nélkül is beléphet az USA-ban, Svájcban, Kanadában, Japánban kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkező, illetve a valamely tagállamban kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkező, mivel ő szabadon visszatérhet az engedélyt kiadó országba,⁶⁰ valamint a kishatárforgalmi engedéllyel rendelkező). Ennek ellenére a három hónapnál rövidebb tartózkodásra jogosító vízumot visszavonhatja, érvénytelenítheti vagy a tartózkodás hosszát megkurtíthatja, ha a külföldi rosszhiszemű volt, téves adatokat adott, az okmánya nem volt valódi, illetve a kérelme óta megváltoztak a körülmények;
- a tartózkodás céljának, hosszának megfelelő anyagi fedezettel rendelkezik az itteni tartózkodásához, a hazautazáshoz, lakhatását, megélhetését és egészségbiztosítást is beleértve. Mivel ez a HarmR2 értelmében ezer forint beutazásként egy főre készpénzben, a meghívólevél, a fogadási szerződés, a munkavállalási engedély és a menetjegy, szállásfoglalás, bankkártya és egyéb okmányok fogják ezt alátámasztani.

Ha a beutazó külföldi már Magyarországon él, mert van tartózkodási engedélye, avagy rendelkezik bevándorlási engedéllyel, letelepedési engedéllyel, ideiglenes letelepedési engedéllyel, nemzeti letelepedési engedéllyel, EK letelepedési engedéllyel, vagy EU Kék Kártyával, úgy a lakhatási, megélhetési feltételeket adottnak tekintik a belépéskor. Ez fontos lehetőség a ki-és beutazó kutatók számára is. Aligha kell magyarázni, hogy a nemzetközi mobilitás a tudományos pályán nélkülözhetetlen.

A vízumkiadással kapcsolatosan megállapítható, hogy akárcsak a belépésnél, abban is közbiztonsági, közrendi szempontok vannak jelen. A gazdasági, tudományos vagy társadalompolitikai megfontolások legfeljebb a vízumhoz, tartózkodási engedélyhez csatolandó okmányok révén, közvetetten lehetnek jelen a hatósági mérlegelésnél. Ennek részben oka csak, hogy a schengeni államok kölcsönös ügyintézése a standardizált eljárást alakította ki (azaz más schengeni állam vízumkiadásra feljogosított diplomáciai vagy konzuli képviselete is kiadhat három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízumot a Magyar Köztársaság nevében, és fordítva), bár a schengeni tagállami konzultáció kérése éppen az egyéniesítést és akár egyes társadalompolitikai prioritások

⁵⁹ 328/2007. (XII.11.) Korm. rendelet.

⁶⁰ Ugyanis a Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex 2. cikk 15. pontja értelmében, ha a tartózkodási engedély formája megfelel a 1030/2002/EK tanácsi rendeletben foglaltaknak vagy tartalmában jogosít a kibocsátó országba való belépésre és visszatérésre.

(pl. a képzett munkaerő belépésének elősegítése) érvényesítésére is alkalmazható lenne.⁶¹

A hat hónapon belül *három hónapig tartózkodást biztosító vízumnál* elsősorban eljárási szabályokat rögzít a HarmRI

- A Vízumkódex VI. fejezetében szabályozott három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelmet a Magyar Köztársaság közúti, légi, valamint vízi határátkelőhelyén, a rendőrségnél lehet előterjeszteni, amelyet haladéktalanul - elektronikus úton - döntésre felterjesztenek a BÁH-ba. A BÁH a kérelemről a kézhezvételt követően azonnal, de legkésőbb 3 órán belül határoz, és döntését - a rendőrség útján - közli a kérelmezővel. IA vízumot a rendőrség állítja ki a kérelmező részére, ha pedig az elutasítás miatt fellebbezni akar a külföldi, úgy azt 3 napon belül terjesztheti elő. A belügyminiszter a döntését 5 napon belül hozza meg. Ez életszerű lehet egy gyorsan jött meghívás, előadás, konferencia esetében például.
- A 14.§ értelmében soron kívül, de legkésőbb tíz napon belül kell elbírálni a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelmet, ha a kérelmező beutazásához és tartózkodásához a Magyar Köztársaságnak jelentős gazdasági, kulturális, tudományos vagy sportérdeke fűződik. Sajnos a rendelet még példálózó felsorolást sem ad arra, hogy mit értsünk az egész államnak tulajdonított tudományos érdek alatt, lehet-e az egy egyetemi előadás vagy egy konferencián felszólalás is?
- Ha bizonyos kockázati csoportba tartozó kérelmezőről vagy meghatározott ország állampolgáráról van szó, a vízumról a központi vízumhatóság dönt, amely ha úgy ítéli meg, hogy a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelem elutasítására okot adó körülmény nem áll fenn, a vízumkérelem felterjesztését követően megkeresi az egyeztetést kérő schengeni államok központi hatóságait, nyilatkozzanak arra nézve, hogy a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum kiadásához hozzájárulnak-e. Vajon miért nincs itt jelzés arra vonatkozóan, hogy mely szempontok legitimek az egyeztetés körében?
- A tartózkodásra jogosító vízum meghosszabbítása a harmadik országbeli állampolgár szálláshelye szerint illetékes regionális igazgatóság hatáskörébe tartozik, amelyről az azonnal dönt. Az elutasítás elleni fellebbezésről a BÁH dönt 3 napon belül.

2.1. Három hónapot meghaladó tartózkodás

A Harmtv.14. §-a alapján a *három hónapnál hosszabb tartózkodásra jogosító vízum*

- egyik fajtája a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum, amely egyszeri, tartózkodási engedély átvétele céljából történő beutazásra és legfeljebb harminc napos tartózkodásra jogosít a Magyar Köztársaság területén; Ez a huzamosan itt élőknek lehet fontos, amelyet egy évre adnak ki, ha a külföldi részére tartózkodási

⁶¹ Harmtv.9.§ (2) A központi vízumhatóság a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum kiadásához való hozzájárulás megadása előtt köteles egyeztetni azon schengeni államok központi hatóságaival, amelyek az egyeztetést kérik.

engedély kiadását már engedélyezték. Ez a vízum érvénytelen, ha a kiadása alapjául szolgáló tartózkodási engedélyt visszavonták vagy visszavonásának lenne helye.

- a másik három hónapnál hosszabb vízumlehetőség a szezonális munkavállalási vízum, amely egyszeri vagy többszöri beutazásra és legfeljebb hat hónapos szezonális munkavállalási célú tartózkodásra jogosít. A vízumot egy évre adják ki, amely azonban legfeljebb kutatási asszisztensi munkához lehet alkalmas.
- a harmadik lehetőség a nemzeti vízum, amely - nemzetközi szerződés alapján - többszöri beutazásra és három hónapot meghaladó időtartamú tartózkodásra jogosít a Magyar Köztársaság területén. Ennek érvényességi ideje öt év, amely igen kedvező.

A Harmtv. 9. §-a szerint, a három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelem elutasítása, a vízum megsemmisítése, visszavonása, valamint a vízum meghosszabbítása tárgyában hozott döntés ellen fellebbezésnek van helye. Ugyanakkor a szezonális munkavállalási vízum, valamint a nemzeti vízum iránti kérelem, illetve a vízum visszavonása tárgyában hozott határozat ellen fellebbezésnek nincs helye.

A HarmRI a *három hónapnál hosszabb tartózkodás általános követelményeit* – amely a vízum és a tartózkodási engedély kiadásánál is irányadó – a következőkben határozza meg.

- A lakhatás feltételével az a harmadik országbeli állampolgár rendelkezik, aki az ingatlan-nyilvántartásban lakóház vagy lakás megnevezéssel nyilvántartott ingatlan, vagy más, lakhatásra alkalmas ingatlan tulajdonosa, vagy ilyen ingatlan használatára bármely jogcímen jogosult (pl. bérelő, befogadó nyilatkozat), és az ingatlanban tartózkodók esetén az egy főre jutó lakószoba terület legalább 6 négyzetméter. Ez utóbbi alól – minden további feltétel megnevezése nélkül – a BÁH regionális igazgatósága, kivételes méltányosságból eltekinthet. Egyéb, kereskedelmi szálláshely esetében nem lehet ezt a feltételt ellenőrizni.
- A tartózkodáshoz szükséges anyagi fedezettel akkor rendelkezik, ha ő maga vagy részére családtagja a rendelkezésére álló jogszerűen megszerzett jövedelemből, illetve vagyonból megélhetése, lakhatása, kiutazása, valamint szükség esetén egészségügyi ellátása költségeit biztosítani tudja. Ennek összegét tehát nem határozzák meg, de a BÁH regionális igazgatósága által záradékolt meghívólevél vagy a külföldi által a Magyar Köztársaság területén folytatni kívánt vagy folytatott jogszerű keresőtevékenységből származó jövedelem igazolásával; avagy a külföldről folyósított rendszeres jövedelemről (pl. onnan érkező ösztöndíjról) szóló igazolással is bizonyítható.
- Követelmény, hogy legyen egészségbiztosítása, amelynek alapja a társadalombiztosítási ellátásokról szóló külön törvény alapján, biztosítottnak minősül, vagy külön megállapodással szerzett jogosultságot a magyar egészségbiztosítás szolgáltatásaira, illetőleg a részére a magyar biztosítottakkal azonos feltételek mellett nyújtott szolgáltatások finanszírozása nemzetközi szerződés vagy megállapodás alapján rendezett, vagy egészségügyi szolgáltatásra jogosult. Megfelelő, ha üzleti baleset- vagy egészségügyi biztosítása van.

A három hónapnál hosszabb vízumok kiadásánál irányadó szempontok a következőkben összegezhetők:

- A szezonális munkavállalási vízum, valamint a nemzeti vízum iránti kérelem a kérelmező állandó vagy szokásos tartózkodási helye, illetve állampolgársága szerinti országban, továbbá ilyen vízumkérelem átvételére felhatalmazott egyéb helyen is benyújtható, amelyben a kérelmező jogszerűen tartózkodik, feltéve, hogy igazolja az állandó vagy szokásos tartózkodási helyétől eltérő harmadik országban történő kérelmezés méltányolható indokait, vagy a beutazásához és tartózkodásához a Magyar Köztársaságnak jelentős gazdasági, kulturális, tudományos vagy sportérdeke fűződik. Ez a tipikusan úton lévőknek, ingázóknak fontos szabály, ide értve a művészeket, kutatókat, sportolókat, ha számukra a nemzeti vízum egyáltalán lehetséges. Mellesleg, a külpolitikáért felelős miniszter külön jogszabály szerint, dönt a diplomáciai vagy nemzetközi jogon alapuló más kiváltságot és mentességet élvező személyek és családtagjaik, a magyarországi diplomáciai, konzuli képviseletek vagy nemzetközi szervezetek tagjaihoz látogatás céljából beutazók, valamint az olyan személyek tartózkodási engedély iránti kérelmeiről, akiknek a beutazásához külpolitikai érdek fűződik. Nem ismert, hogy mit tekintenek külpolitikai érdeknek, de mert eltér a sport-és kulturális, tudományos érdektől, sőt mert más szerv jár el, nincs semmiféle kapcsolat közöttük, és a külpolitika önmagában vett érték. A külkapcsolatoknak tehát aligha vezérlő értéke a tudományos vonzerőnk, potenciálunk növelése a nemzetközi együttműködés erősítésével.
- A vízumkiadó hatóság a szezonális munkavállalási vízum, valamint a nemzeti vízum iránti kérelemről tizenöt napon belül dönt. A vízumkiadásban véleményező szerv (Alkotmányvédelmi Hivatal, Terrorelhárító Központ) a közbiztonság és a nemzetbiztonság védelme érdekében mérlegel, miként a vízum visszavonásánál és érvénytelenítésénél is ilyen jellegű okokat sorol fel a rendelet (ettől csak a más jogállás megszerzése a kivétel).
- A Harmtv. értelmében, ha a külföldi érvényes tartózkodási vízummal vagy nemzeti vízummal rendelkezik, a vízumban foglalt tartózkodási idő lejártát követő tartózkodásra csak tartózkodási engedéllyel jogosult. Az engedély két évre szólhat, és további két évvel meghosszabbítható. Vajon mi az értelme ennek, ha előre nyilvánvaló, hogy valaki például több évre jön tanulni, netán egy jelentős kutatási munkára kérték fel?

A meghívólevél a kutatási együttműködés előkészítéséhez, a kooperáció fenntartásához, a személyes kapcsolatokhoz hasznos segítség lehet. Ugyanis:

- A Harmtv. és a HarmRI lehetőséget ad arra, hogy meghívja a külföldi magyarországi tartózkodásra, látogatásra, üzleti, szakmai tárgyalásra, rendezvényre a magyar állampolgár, bevándorolt, letelepedett, menekültként elismert, tartózkodási vízummal vagy tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár, a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy, valamint magyar vagy a Magyar Köztársaság területén székhellyel rendelkező külföldi jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet. A meghívólevél beszerzésének kötelezettsége alól mentesül – a közhatalmi szerveken kívül - a Magyar Tudományos Akadémia. Ez azonban csak udvariassági gesztus, azaz záradékolás nélkül is meghívhatja egy

egyébként vízumkötelezett ország tudományos vezetőjét, ám célszerűbb ilyenkor hivatalos vízumot beszerezni, nehogy feltartóztassák a határon. Másfelől konkrét kutatáshoz a szakembert nem maga az MTA, hanem egy kutató intézmény, egyetem fogja vendégül látni, amelyre ez a mentesség persze már nem terjed ki.

- A meghívó kötelezettséget vállal arra, hogy a meghívott külföldi részére - a Magyar Köztársaság területén történő tartózkodása időtartamára - szállást biztosít, eltartásáról gondoskodik, továbbá - ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik - egészségügyi ellátásának, valamint kiutazásának költségeit fedezi. A Harmtv. 50. § és 82. §-a még azt is kimondja, hogy a meghívó a külföldi kiutasításának költségeit és valamely kötelezettsége elmulasztásával másnak okozott kárt köteles megtéríteni. Mindezt a meghívólevél kérelmezőjének igazolnia kell, tehát azt, hogy rendelkezik a kötelezettségvállalás teljesítéséhez szükséges feltételekkel.
- A HarmR2-ben meghatározott formanyomtatványon, a kérelmező lakóhelye, tartózkodási helye vagy szálláshelye, illetve a jogi személy székhelye szerint illetékes regionális igazgatóságon kell benyújtani. A kérelmet 8 napon belül (és nem az egyébként kiszabott 15 napon belül) bírálják el, ha a meghívott külföldi beutazásához a Magyar Köztársaságnak jelentős gazdasági, kulturális, tudományos vagy sportérdeke fűződik. Sajnos itt sem szerepel támpont, hogy például miben állhat ez az érdek, kell-e dokumentálni, lehet-e páros napokon erre hivatkozni.
- A meghívólevél érvényességét napokban, a meghívás céljára és a meghívás összes körülményére tekintettel kell megállapítani. A meghívólevél legfeljebb 365 napig érvényes. A meghívólevélnek a meghívott harmadik országbeli állampolgárhoz történő eljuttatásáról a meghívó gondoskodik, továbbá tudatni kell, hogy a meghívólevél önmagában nem jogosítja a meghívottat a Magyar Köztársaság területére beutazásra.

A három hónapnál hosszabb tartózkodást megalapozó jogcímek (tartózkodási engedélyek) a következők lehetnek, amelyek körében valamilyen kutatási tevékenységet vagy ahhoz kapcsolódó kisegítő munkát végezhet egy külföldi:

- Nemzeti vízum és tartózkodási engedély – ha nemzetközi szerződés rögzíti – annyiban legitim e téren, hogy célja a magyar nyelv (pl. tudományos terminológia fejlesztése) megőrzése, a kulturális és nemzeti önazonosság (pl. hungarológiai kutatások) őrzése, nem iskolai rendszerű oktatás (pl. szakmai továbbképzési tananyag, módszertan átadása). A nemzeti tartózkodási engedély öt éves tartózkodást biztosít, amely további öt évvel meghosszabbítható.
- Kutatás céljából tartózkodási engedélyt az a külföldi kaphat, aki külön jogszabály szerint akkreditált kutatószervezettel⁶² kötött fogadási megállapodás alapján akar tudományos kutatást folytatni és ezért itt tartózkodni, ha a kutatószervezet írásban kötelezettséget vállalt arra, hogy a kutatónak az engedélyezett tartózkodás időtartamát meghaladó tartózkodása esetén - amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik - megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket. E tartózkodási engedély érvényességi ideje a fogadási megállapodás érvényességi idejéhez igazodik, de legfeljebb öt év, amely

⁶² Ld. a 2004. évi CXXXIV. törvényt és az akkreditációról a 181/2006. (VII.6.) Korm. Rendeletet.

alkalmanként a fogadási megállapodás érvényességi idejéhez igazodó időtartammal, de legfeljebb öt évvel meghosszabbítható. Ez tehát nem engedi, hogy kitágítsuk a kutatási célú engedély fogalmát, holott ez annak csak egyik esete, és a statisztikák alapján igen csekély szám.

- Hivatalos célból kaphat tartózkodási engedélyt az a külföldi, aki – egyebek mellett - külföldi állam vagy állami szerv, illetve nemzetközi szervezet hivatalos küldöttségének tagjaként, nemzetközi szerződés, illetve nemzetközi kulturális, oktatási, tudományos együttműködés, valamint kormány szintű nemzetközi segélyprogram keretében tanulmányi, oktatási, tudományos, képzési, továbbképzési célból, nemzetközi szerződés alapján a Magyar Köztársaságban működő tudományos, oktatási, kulturális intézmények személyzetének tagjaként vagy ezen intézmények tevékenységi körében beutazó személyként kíván itt tartózkodni. Ebben a különböző lektorok, kutatók, oktatók és trénerok, fejlesztők, ösztöndíjasok is beletartoznak, elsősorban bilaterális szerződések keretei között. A hivatalos célú tartózkodási engedély érvényességi ideje a hivatalos szolgálat, képzés, továbbképzés időtartamával egyezik meg, de legfeljebb 3 év, amely alkalmanként a hivatalos szolgálat vagy képzés, továbbképzés érvényességi idejéhez igazodó időtartammal, de legfeljebb 3 évvel meghosszabbítható.

- Keresőtevékenység folytatása céljából tartózkodási engedélyt az a külföldi kaphat, akinek tartózkodási célja, hogy a foglalkoztatásra irányuló jogviszonya alapján, ellenérték fejében, más részére, illetve irányítása alatt tényleges munkát végezzen (alkalmazott), avagy jogszabály szerint önállóan, ellenérték fejében végezhető tevékenységet folytasson (szellemi szabad foglalkozású, önfoglalkoztató, egyéni vállalkozó). Végül gazdasági társaság, szövetkezet vagy egyéb - jövedelemszerzési céllal létrejött - jogi személy tulajdonosaként, vezető tisztségviselőjeként, vezetői, képviseleti vagy felügyeleti szerve tagjaként végezze tevékenységét, az előző kettőtől eltérő körben. Összefoglalóan, a keresőtevékenységet az a külföldi folytathat, aki ehhez megfelelő vízummal (szezonális munkavállalási vízummal) vagy tartózkodási engedéllyel (humanitárius célból kiadott, keresőtevékenység folytatása céljából, családtagok céljából vagy tanulmányi célból kiadott tartózkodási engedéllyel, vagy EU Kék Kártyával) rendelkezik. A keresőtevékenység folytatása céljából kiadott tartózkodási engedély érvényességi ideje legfeljebb 3 év, amely újabb és újabb 3 évvel meghosszabbítható. Nehézséget jelent, ha a kutatásba bekapcsolódó munkavállalási engedélyhez kötött tevékenységet végez, mert a tartózkodási engedély érvényességi ideje a munkavállalási engedély érvényességi időtartamához igazodik.

- Tanulmányi célból tartózkodási engedélyt az a külföldi kaphat, aki itt akkreditált közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányok folytatása, illetve a felsőoktatási intézmény által szervezett, a tanulmányok folytatását előkészítő képzésben való részvétel érdekében kíván Magyarországon tartózkodni, és igazolja, hogy a tanulmányok folytatásához megfelelő nyelvismerettel rendelkezik. Feltehetőleg ebből a felsőoktatásban tanulók és doktori iskolák hallgatói kerülhetnek kutatások közelébe, akik élni tudnak azzal a Harmtv-ben szereplő lehetőséggel, hogy a tanulmányi célú tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi keresőtevékenységet a szorgalmi időszakban hetente legfeljebb 24 órában, szorgalmi időszakon kívül évente legfeljebb 90 napon vagy 36 munkanapon végezhet teljes munkaidőben. A tanulmányi

célból kiadott tartózkodási engedély érvényességi ideje, ha a képzés időtartama két évnél rövidebb, a képzés időtartamához igazodik, egyéb esetben legfeljebb 2 év, amely újabb két évvel meghosszabbítható, ha közben nem jár le az útlevele érvényessége. Nem sok értelme van ennek a szabálynak, csak akkor, ha a jogalkotó sem hiszi úgy, hogy egy külföldi 5-6 éves képzést is végigjár itt.

- Önkéntes tevékenység folytatása céljából is szerezhethet tartózkodási engedélyt például fejlesztési, kutatási (pl. módszertant, új eszközöket kutató, terepfelmérést végző) tevékenységet végző külföldi, ha külön törvényben meghatározott fogadó szervezettel kötött önkéntes szerződés alapján közérdekű önkéntes tevékenység⁶³folytatása céljából kíván itt tartózkodni. Ilyen fogadó szervezet lehet a pénztelen költségvetési szerv, civil szervezet (pl. kutatásokat támogató alapítvány, egyesület), ha az önkéntes az alapfeladata, a cél szerinti tevékenysége keretében foglalkoztatja. Ehhez előtte a NEFMI-hez nyilvántartásba veteti magát a fogadó szervezet. Az önkéntes tevékenység folytatása céljából kiadott tartózkodási engedély érvényességi ideje a közérdekű önkéntes tevékenység időtartamához igazodik, de legfeljebb 1 év, amely nem hosszabbítható meg. Ez felesleges óvatosság, hiszen az önkéntes munkára nem a szegény, hanem a jobb módú országok fiataljai vállalkoznak. Még senki sem bizonyította, hogy a migrációs behatolás csatornája az önkéntes munkavégzés lenne.

- Látogatás céljából tartózkodási engedélyt kaphat az a külföldi, aki a BÁH által záradékolt meghívólevéllel rendelkezik. Ennek a tartózkodási engedélynek az érvényességi ideje a meghívólevélben foglalt kötelezettségvállalás időtartamához igazodik, de legfeljebb 1 év, amely látogatás céljából nem hosszabbítható meg. A meghívólevelet éppen egy kutatást szervező, előkészítő, pályázatot beadó egyetem, kutatóhely, laboratórium, civil szervezet is kiadhatja.

- A más célból kiadható tartózkodási engedélyek közül a családegyesítési célú érdemes kiemelni, valamint a Hartv-ben felsoroltakon kívüli egyéb célból kiadható. A tipikus migrációs helyzetek közé tartozik a családegyesítés. Családi együttélés biztosítása céljából tartózkodási engedélyt az a külföldi kaphat, aki tartózkodási, bevándorlási, letelepedési, ideiglenes letelepedési, nemzeti letelepedési vagy EK letelepedési engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár, illetve külön törvény szerinti tartózkodási kártyával vagy állandó tartózkodási kártyával rendelkező személy (a családegyesítő) családtagja (házastárs, szülő, gyermek, eltartott rokon). A családegyesítési célú tartózkodási engedély érvényességi ideje legfeljebb 3 év, amely alkalmanként újabb 3 évvel meghosszabbítható, de nem lépheti túl a családegyesítő tartózkodási engedélyének érvényességi idejét. Az egyéni élethelyzetre (pl. érdekel egy tudományos kérdés, szeretném megfigyelni a magyar tudománypolitikát, feljegyzéseket készítek a jogfejlődésről) reagál az egyéb célú tartózkodási engedély, amennyiben a külföldi az általános tartózkodási feltételeket teljesíti, és célja hihető (aligha képes ezt dokumentálni). Ennek a tartózkodási engedélynek az érvényességi ideje legfeljebb 5 év, amely alkalmanként újabb 5 évvel meghosszabbítható. Kicsi lehet a szerepe az ide menekülő kutatók szakmai tevékenységének, mert ők csak humanitárius célú tartózkodási engedélyt kaphatnak 6 hónapra – 3 évre, mert kereső

⁶³ 2005. évi LXXXVII. törvény a közérdekű önkéntes munkáról.

munkát nem végezhet. Ám ha menekült, oltalmazott lesz belőle, akkor már igen, ha van olyan fizikai-szellemi állapotban.

- A tartózkodási engedély kiadását vagy meghosszabbítását megtagadják, a kiadott engedélyt visszavonják, ha a külföld nem felel meg a tartózkodási feltételeknek, valótlan adatokat közölt magáról, vagy a tartózkodási cél vonatkozásában az eljáró hatóságot megtévesztette; közegészséget veszélyeztető betegségben szenved, és nem veti alá magát kötelező és rendszeres egészségügyi ellátásnak, vagy a Magyar Köztársaság területén történő tartózkodása alatt az egészségügyre vonatkozó hatályos magyar jogszabályok előírásait nem tartja be; netán a családi kapcsolatot a családi együttélés céljára szolgáló tartózkodási engedély kiadása érdekében hozta létre (pl. orvul házasságot kötött). Az EU Kék Kártya esetében többlétszabály, hogy a visszautasítás, visszavonás akkor is áll, ha a külföldi a munkakörhöz szükséges felsőfokú szakmai képesítéssel nem rendelkezik, a foglalkoztatása megszűnik legalább három hónapja és így megélhetése nem biztosított, a tartózkodásának célja az engedélyezettől eltér, illetve az EU Kék Kártya kiadását követő két évben előzetes írásbeli engedély nélkül végzett az engedélyezettektől eltérő munkát.

2.2. EU Kék Kártya

Friss kategória az EU Kék Kártya, amelyet az a külföldi kaphat meg, aki a tartózkodási általános szabályok megtartásán túl, foglalkoztatása jogszabályban meghatározott szempontok alapján, valamint hazai foglalkoztatáspolitikai érdekből támogatott, az egészségügyi ellátások teljes körére biztosítottnak minősül, vagy kérelmezte azt minden olyan időszakra vonatkozóan, amikor a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyból eredően nem minősül biztosítottnak, és a Magyar Köztársaság területén valós lakcímadatot szálláshelyként bejelentett. Az EU Kék Kártyát legalább 1 évre, de legfeljebb 4 évre kell kiállítani, amely újabb és újabb 4 évvel meghosszabbítható. Amennyiben a foglalkoztatásra irányuló szerződés ennél rövidebb időtartamra szól, akkor az EU Kék Kártyát a foglalkoztatásra irányuló szerződés szerinti jogviszony időtartamát három hónappal meghaladó időtartamra kell kiállítani. Ez a magasan képzett, főként hiányszakmákban tevékenykedőkre kitalált – tehát nem kifejezetten kutatókra – kialakított munkaerő-import jogintézménye. Lehetne akár munkaerő kölcsönzés is, de „kettő az egyben” – azaz beutazási, tartózkodási és munkavállalási engedély. Sajnos ehhez a hiányszakmák ismerete, célzott foglalkoztatási és innovációs politika kellene. Nincs tehát akadálya annak, hogy fejlesztőkre, kutatásban szükséges (kísérleti, szervező, programozó...) azaz nem feltétlenül tudományos fokozattal rendelkező külföldiek ide vonzására szolgáljon. Mivel nem lehet átfedésben más dolgozókkal (a szezonális munkavállalási engedélyesekkel, a kutatás céljából kiállított tartózkodási engedéllyel rendelkezőkkel, az Európai Unió más tagállama által kiadott huzamos tartózkodási jogállást igazoló EK tartózkodási engedéllyel rendelkezőkkel, a kereskedelem és befektetések terén tevékenykedő természetes személyek egyes kategóriáinak beutazását és tartózkodását megkönnyítő nemzetközi megállapodásban foglalt kötelezettségvállalás alapján beutazókkal, az EU más tagállamában szezonális munkát végzőkkel, de még a

munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében kiküldetésben lévőekkel⁶⁴ sem), elengedhetetlen a már említett, célcsoportokra lebontott foglalkoztatási, pro-migrációs politika. Ugyanis a kutatáshoz, innovációhoz sokféle képzett emberből álló csapat kell, amelyhez nem áll rendelkezésre itthon a szükséges erőforrás. Az EU Kék Kártya a kiadásától számított 2 éves időszak alatt kizárólag a kiadását megalapozó munkaviszonyban, vagy hazai foglalkoztatáspolitikai érdek mérlegelése alapján engedélyezett munkaviszonyban való, magas szintű képzettséget igénylő munkavállalásra jogosít. Ez ismét felveti a tervezett, szakma-specifikus foglalkoztatási és szakképzési politikát. Másfelől az Unión belüli mobilizációt segíti az a szabály, hogy a másik tagállamban már ilyen kártyát szerzett és ott legalább 18 hónapig tartózkodott külföldi, ha Magyarországra jön, az általános feltételekkel azt itt is megszerezheti.

2.3. Eljárási kérdések

A HarmRI még néhány *eljárási szabályt* tartalmaz e körben:

- A BÁH regionális igazgatósága a tartózkodási engedély iránti kérelemről 30 napon belül dönt. Soron kívül, de legkésőbb 8 napon belül bírálják el a tartózkodási engedély iránti kérelmet, ha a kérelmező beutazásához és tartózkodásához a Magyar Köztársaságnak jelentős gazdasági, kulturális, tudományos vagy sportérdeke fűződik. Megint nincs fogódzó ahhoz, hogy vajon jelentheti-e ilyen érdeket egy tanszéki kutatási pályázat veszélyeztetése vagy csak egy nemzetközi gigaprojekt. Ennél konkrétabb, hogy 15 napon belül kell elbírálni a külföldi tartózkodási engedély iránti kérelmet, ha tartózkodásának célja tanulmányok folytatása vagy kutatás. Itt tehát a fogadó szervezettel kötött szerződés jó bizonyíték, csak éppen alig fordul elő.
- A regionális igazgatóság a tartózkodási engedély iránti kérelemről a közbiztonság és a nemzetbiztonság védelme érdekében meghatározott esetekben az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terror-elhárítási Központ véleményét kéri.
- A tartózkodási engedély iránti kérelem, valamint a tartózkodási engedély visszavonása tárgyában hozott döntés elleni fellebbezést 8 napon belül lehet előterjeszteni, a konzuli tisztviselőnél vagy az illetékes regionális igazgatóságnál. A fellebbezést a BÁH 30 napon belül bírálja el.
- A tartózkodási engedély érvényességi idejét - a Harmtv-ben foglalt keretek között - a kérelemhez mellékelt okiratok tartalma, a tartózkodás célja és tervezett időtartama, valamint a tartózkodás körülményei tekintetében rendelkezésére álló valamennyi egyéb adat alapján, a kérelmező egyedi körülményeit is figyelembe véve határozza meg. Ám ha a tartózkodásának célja tanulmányok folytatása vagy kutatás, a külföldi úti okmánya érvényességi idejének legfeljebb az engedélyezett tartózkodás időtartamát kell lefednie.
- A tartózkodási engedély érvényességi ideje alatt a tartózkodási cél megváltozására tekintettel benyújtott tartózkodási engedély kérelem esetén a tartózkodási engedély érvényességét a regionális igazgatóság az előző tartózkodási engedély érvényességi idejénél rövidebb időtartamra is megállapíthatja.

⁶⁴ Lásd az 1996. december 16-i 96/71/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet a kiküldetésről.

A tartózkodás megszűnése, eltávolítás és szabadság korlátozása sokféle kényszerintézkedésre jogosítja fel az idegen-rendészetet, rendőrséget. Ezek azonban csak másodlagosak a kutatói, illetve a tágabban vett, konszolidált külföldiek hazai tartózkodását illetően. A tartózkodási feltételek hiányában az önként kiutazás vállalásával megelőzhető a kiutasítás, a beutazási és tartózkodási tilalom elrendelése. Itt csak annyit kell jelezni, hogy a huzamos (határidő nélküli) tartózkodási engedély (bevándorlási engedély, letelepedési engedély, ideiglenes letelepedési engedély, nemzeti letelepedési engedély, EK letelepedési engedély) hiányában igen sérülékeny a külföldi jogállása. Ennek elérése azonban általában túlmutat egy kutatási feladaton, együttműködés keretein, továbbá nem is specifikusak a tartózkodás célját illetően, hiszen csak a tartózkodás általános feltételeit kell, még alaposabban dokumentálva és szakhatóságilag alátámasztva teljesíteni. Nincs azonban érdemi ismeret arról, hogy magasan képzett külföldiek milyen gyakran elszenvedői a rendészeti (kitoloncolás, őrizet) intézkedéseknek, illetve a huzamos tartózkodási jogállás megszerzői közt a kutatási motiváció mennyiben domináns. Ezért inkább még a belépés és tartózkodás ügyintézési költségeit, valamint a külföldiek bejelentkezési kötelezettségét érdemes megvizsgálni.

Az eljárás kiadásai – belépésre, tartózkodási jogosultság megszerzésére – persze hozzáadódnak a munkavállalás vagy a fogadási akkreditáció,⁶⁵ a fogadási szerződés, egyéb eljárási díjakhoz. Itt most csak azt emeljük ki, hogy a vízum és tartózkodási engedély megszerzéséhez személyes megjelenés kell a magyar hatóság, konzulátus előtt, amely utazási, szervezési kiadásokat jelent.

- A Harmtv. 91.§-a szerint, a vízumeljárásban a fordítási és tolmácsolási költséget, továbbá a jeltolmácsolás költségét (a továbbiakban: az anyanyelv használatával kapcsolatos költség) a kérelmező viseli. Ezen túlmenően, a kérelemre indult eljárásokban a döntés közlésével felmerülő anyanyelv használatával kapcsolatos költségeket az eljáró hatóság viseli, az egyéb eljárási cselekmények elvégzésével felmerülő, az anyanyelv használatával kapcsolatos költséget a kérelmező viseli. Ám a hivatalból indult eljárásokban (pl. eltávolítás) az anyanyelv használatával kapcsolatos költséget az eljáró hatóság viseli.
- A Harmtv. 50. §-a értelmében, a kiutasítás végrehajtásának költségeit a kiutasított vagy - a kiutasított rendelkezésére álló anyagi fedezet hiányában - a meghívó viseli. A kiutazás költségeinek biztosítása érdekében a harmadik országbeli állampolgár birtokában lévő menetjegyet vagy - ha az anyagi fedezet másként nem biztosítható - a menetjegy megvásárlásához, valamint az úti okmány beszerzéséhez szükséges pénzüsszeget az eljáró hatóság lefoglalhatja, amely ellen jogorvoslatnak nincs helye. A másik megoldás, hogy ha sem a külföldinek, sem a meghívónak nincs elég pénze, akkor a kiutaztatás költségét a kiutasítás végrehajtását elrendelő hatóság megelőlegezi, a mit vissza kell téríteni (addig nem lehet beutazni Magyarországra). Ennek a követelési sorrendje a következő. A megelőlegezett kiutaztatás költséget köteles megtéríteni: a kiutasított; meghívás esetén a meghívó; a munkáltató, illetve a kutató szervezet. A kutatószervezet felelőssége a fogadási megállapodás megszűnését követő 6 hónap után elévül.

⁶⁵ 181/2007. (VII. 6.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgár kutatókat fogadó kutatószervezetek akkreditációjáról, valamint a fogadási megállapodásról.

A HarmR3 meghatározza fizetendő vízumdíjat, a tartózkodási és bevándorlási engedélyre, meghívólevél záradékolásra és fellebbezésre vonatkozó díjakat.

A három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum elutasítása, megsemmisítése, visszavonása tárgyában hozott döntés elleni fellebbezés díja külképviseleten előterjesztett fellebbezés esetén	30 EUR
A három hónapot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum elutasítása, megsemmisítése, visszavonása tárgyában hozott döntés elleni fellebbezés díja belföldön előterjesztett fellebbezés esetén	8300 Ft
Szezonális munkavállalási vízum kiadására irányuló eljárás díja	40 EUR
Kishatárforgalmi engedély tárgyában hozott döntés elleni fellebbezés díja külképviseleten előterjesztett fellebbezés esetén	10 EUR
Tartózkodási engedély kiadására és a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum kiadására irányuló eljárás díja	60 EUR
Tartózkodási engedély kiadása és a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum kiadása tárgyában hozott döntés elleni fellebbezés díja, a fellebbezés külképviseleten történő előterjesztése esetén	20 EUR
Tartózkodási engedély kiadására irányuló eljárás díja belföldi kérelmezés esetén,	18 000 Ft
Tartózkodási engedély kiállítására irányuló eljárás díja az okmány pótlása iránti kérelem esetén, Tartózkodási engedély meghosszabbítására irányuló eljárás díja, Tartózkodási engedély kiállítására irányuló eljárás díja az okmány cseréje iránti kérelem esetén	10 000 Ft
EU Kék Kártya kiadására irányuló eljárás díja belföldi kérelmezés esetén	18 000 Ft
EU Kék Kártya meghosszabbítására irányuló eljárás díja, EU Kék Kártya kiállítására irányuló eljárás díja az okmány pótlása iránti kérelem esetén, EU Kék Kártya kiállítására irányuló eljárás díja az okmány cseréje iránti kérelem esetén	10 000 Ft
Bevándorolt, illetve letelepedett státuszt igazoló okmányokkal összefüggő igazgatási szolgáltatási díjak	10 000 Ft
Meghívólevél hatósági záradékkal történő ellátására irányuló eljárás díja	4 000 Ft
Fellebbezési kérelem díja	5 500 Ft

- Montesül az igazgatási szolgáltatási díj megfizetésének kötelezettsége alól az a külföldi, akinek kérelmére az idegenrendészeti hatóság a közigazgatási hatósági eljárás általános szabályai szerint költségmentességet engedélyezett. Az is, akire nézve a teljes vagy részleges mentességet nemzetközi szerződés biztosítja, esetleg nemzetközi együttműködés vagy (a külügyminiszter nyilatkozata szerint fennálló) viszonyosság alapján a Magyar Köztársaság területén oktatási, tudományos, kulturális, sport és művészeti területen tevékenységet folytat, aki magyar állami ösztöndíj vagy az oktatásért felelős miniszter által biztosított rendszeres tanulmányi támogatás keretében folytatja tanulmányait Magyarországon. A kedvezményt, mentességet (tárgyi, alanyi) nem lehet kumulálni, csak egy vehető igénybe.

Hasonlóan a tranzakciós költségeket növeli – és a kezelt adatbázis item-jeit – a külföldi bejelentkezése, a magyarországi tartózkodására, annak jogcímeire vonatkozó adatok kezelése.

- A Harmtv. 73.§-a értelmében, a külföldi a szálláshelyét köteles a következő adatok közlésével az idegenrendészeti hatóságnak bejelenteni: természetes

személyazonosító adatok; az úti okmány azonosító adatai; a szálláshely címe; a szálláshely igénybevételének kezdő és várható befejező időpontja; a vízum vagy tartózkodási engedély száma és a beutazás időpontja, helye. A kereskedelmi szálláshelyen vagy jogi személy által fenntartott egyéb szálláshelyen megszálló külföldi (pl. egy cég vendégháza) ezen adatairól a szállásadó az előírt formanyomtatvány szerinti nyilvántartást (vendégekönyvet) vezet. Ezeket az idegenrendészet ellenőrzi, betekint, adatokat átvesz.

- Az oktatási intézmény azokról a külföldi hallgatókról (pl. PhD képzésben részt vevő), akik a tanulmányaikat megkezdték, befejezték vagy megszakították, illetve akik a beiratkozási kötelezettségüknek nem tettek eleget, vagy akiknek a hallgatói jogviszonya megszűnt, 8 munkanapon belül köteles tájékoztatni az oktatási intézmény székhelye szerint illetékes idegenrendészeti hatóságot.
- Az EU Kék Kártyával rendelkező külföldi köteles a foglalkoztatásra irányuló jogviszony megszűnését, az azt követő újabb foglalkoztatásra irányuló jogviszony keletkezését, annak kezdő, illetve befejező időpontjától számított 5 napon belül bejelenteni az idegenrendészeti hatóságnak.
- A munkáltató legkésőbb a külföldi munkába lépésének napján köteles meggyőződni arról, hogy érvényes tartózkodási engedéllyel vagy más tartózkodásra jogosító engedéllyel, valamint a Harmtv. alapján keresőtevékenység folytatására jogosító engedéllyel rendelkezik-e. Sőt, a bemutatott érvényes tartózkodási engedély vagy más, tartózkodásra jogosító engedély másolatát a foglalkoztatás időtartama alatt köteles megőrizni. Ez tehát adatkezelővé teszi és egyben rendészeti szakértővé is a munkáltatót (pl. a házinéni felvesz egy takarítót), hiszen ismernie kell a tartózkodási engedély típusát, érvényességi kellékeit is. A munkáltató 5 napon belül köteles bejelenteni az idegenrendészeti hatóságnak a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatásának megkezdését, illetve azt, ha az engedélyezett munkáját nem kezdi meg, avagy a munkavégzés a munkavállalási engedély érvényességi idején belül megszűnik. E szabályok megértése közrendvédelmi bírságot vonhat maga után, amely újabb tranzakciós költség.
- A munkáltató akkor mentesül ez alól, ha bizonyítja, hogy az ellenőrzési és bejelentési kötelezettségének eleget tett vagy a bemutatott okmány hamis volt. A munkáltató fővállalkozója a munkáltatóval egyetemlegesen felel a közrendvédelmi bírság megfizetéséért akkor, ha tudott, vagy kellő gondosság mellett tudhatott volna arról, hogy az alvállalkozó munkáltató harmadik országbeli állampolgárt érvényes tartózkodási engedély vagy más, tartózkodásra jogosító engedély, vagy az e törvény alapján keresőtevékenység folytatására jogosító engedély nélkül foglalkoztat.

3. A kutatói tevékenységet befolyásoló egyéb jogállási kérdések

Az állampolgárság mellett, több tényező befolyásolja, hogy a kutatói tevékenység zavartalansága, a külföldi tartózkodásának nyugalma megvan-e. Ezek a következők lehetnek, amelyre a kutatás során célszerű kitérni (pl. interjúzás, adatgyűjtés):

- munkavállalási engedély szükségessége vagy mentesség;
- a külföldi végzettségének és tudományos fokozatának az elismerése;
- a kutatói, szervezői stb. munkatapasztalat elismerése;

- a nyelvtudás (akár a kutatásban használt, akár az együttműködést segítő nyelvről van szó);
- a kutatásban foglalkoztatott szociális ellátása és a jogszerző idők figyelembe vétele (pl. bilaterális szociálpolitikai egyezmények alapján);
- a szellemi alkotások védelme, amely kulcskérdés minden kutatási feladat, eredmény publikálása előtt, hasznosításakor és publikációja során;
- lehetőség a különböző tudományos pályázatokon részvételre, ösztöndíjra, például a további együttműködés fenntartására vagy bővítésére;
- két- és többoldalú tudományos, kutatási, kulturális szerződések kedvezményezettjeként (ösztöndíj, pályázati támogatás, minisztériumi munkaterv a konkrét megállapodás alkalmazására)
- családegyesítés, hogy a külföldi alkotói munkája, magánélete zavartalan lehessen;
- a hazautalás egyszerűsége, költségeinek ésszerű mértéke, valamint
- annak a hatósági, közszolgáltatási környezetnek a rugalmassága, amelyben egy itt élő, tartózkodó, és a magyar szokásokat, nyelvet nem ismerő sem szenved súlyos hátrányt.

3. Bibliográfia

- Gyenyey Laura: A harmadik országbeli polgárok tagállamközi szabad mozgásának szabályozása az EU-ban. *Miksolci Jogi Szemle*, 2011/1: 73-89.
- Hoványi Gábor: A tudás és a nemzetközi tudásháló szerepe egy régió iparának fejlődésében. *Európai Tükör* 2008/5: 47-57
- Hudák Annamária – Gellér Balázs – Kiss László – Lukács Éva: A diplomák és szakképesítések kölcsönös elismerése az Európai Unióban és Magyarországon. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 2003.
- Illés Sándor – Gellérné Lukács Éva: Towards Researcher Mobility. *Európai Tükör*, Special Issue 2007/8: 139-155
- Inzelt Annamária: Közvetlen tőkebefektetések és a vezetői tudás áramlása az átmenet idején. *Európai Tükör* 2008/1: 46-72
- Sulyok Márton – Tóth Judit: Bel-és igazságügyi adatbázisok. In: Adatvédelem és információszabadság a gyakorlatban. Szerk. Jóri András – Hegedüs Bulcsú – Kerekes Zsuzsa. Complex Kiadó, Budapest, 2010. 106-131
- Tóth Judit: Az állampolgárság szerepe a migránsok beilleszkedésében. In: Magyarra válni. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái. Szerk. Kovács András, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2011, 13-64.
- Tóth Judit: A külföldiek integrációja: célok és mérhetőség európai szinten. A statisztikai rendszer fejlesztése című kutatás keretében (IRM, 2010) EIF A/2007/3.2.3.1. Kézirat. pp.35.
- Tóth Judit: Népszámlálás és migrációs statisztika. *Kisebbségkutatás*, 2010/4: 575-589
- Tóth Judit: A harmadik országbeli állampolgárok tartózkodását érintő szabályok. In: A harmadik országbeli állampolgárok szociális jogai. Kézikönyv. Szerk: Gellérné Lukács Éva. Tullius Kiadó, 2009. 14-37.

Változó migráció – változó környezet. Szerk. Hárs – Tóth, MTA Etnikai-nemzeti
Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010. 285 oldal
Volumen – EU és a nemzetközi fejlesztés, No. 13. 2011. május

Rövidítések

Harmtv.	2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról (időközi változásokkal együtt)
HarmR1	114/2007. (V.24.) Korm. rendelet a 2007.évi II. tv. végrehajtására
HarmR2	25/2007.(V.31.) IRM rendelet a 2007.évi I. tv. és a 2007.évi II. tv. végrehajtására
HarmR3	28/2007.(V.31.) IRM rendelet a szabad mozgás és a tartózkodás jogával rendelkező személyek, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásával és tartózkodásával kapcsolatos eljárási díjról

III. Foglalkoztatás és munkavégzés

A magyar jog számos olyan jogviszonyt szabályoz, amely elsősorban a jogviszony valamelyik alanyának – tágabb értelemben vett – munkavégzésére irányul. A legkézenfekvőbb a munkaviszony, ez alkotja a munkavégzésre irányuló jogviszonyok túlnyomó többségét. Mivel migráns kutató alatt nem csupán a szűkebb értelemben vett, tudományos kutatási tevékenységet végzőket értjük, hanem a magas szintű képzettséggel rendelkező személyeket is, foglalkozások százait láthatják el e személyek. A foglalkozások, hivatások sokszínűsége generálja azt, hogy számos közülük nem vagy nem csupán munkaviszony keretei között végezhető, ezért is indokolt a munkaviszonyon túli munkavégzési formák számbavétele is.

A munkaviszonyon túl munkavégzésre irányulnak a közszolgáltatások nyújtásához, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a fegyveres szervek működtetéséhez szükséges személyi állomány különböző jogviszonyai is. A fentiekre tekintettel így beszélhetünk többek között a közalkalmazottak, a köztisztviselők, a kormánytisztviselők, a bírák szolgálati, az ügyészek szolgálati, a „jogi tanácsadók”, a közjegyzők, az önálló bírósági végrehajtók, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati jogviszonyáról. E jogviszonyok sajátossága abban áll, hogy a munkát végzők tevékenységüket részben vagy egészben a köz érdekében és/vagy az állam nevében fejtik ki, ezért az ilyen foglalkozások üzését hagyományosan állampolgársági korlátok közé szorítják. Munkavégzés történhet önfoglalkoztatóként is, tehát úgy, hogy a munkát végző személy nem valamely munkaszervezetbe – így tipikusan cégbe vagy állami szervbe – integrálódva, alá-fölérendeltségi viszonyban végzi tevékenységét.⁶⁶

A harmadik országbeli migráns kutatók uniós belüli munkavállalására vonatkozó jogforrások közül hagyományosan két irányelvet szoktak kiemelni. A tudományos kutatást végzők – tehát a szűkebb értelemben vett kutatók – fogadására a Tanács 2005/71/EK irányelve (2005. október 12.) vonatkozik, a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről pedig a Tanács 2009/50/EK irányelve (2009. május 25.) szól (A két irányelv lényeges szabályairól lásd az I. Fejezetet).

Előjáróban megjegyezzük, hogy az 2009/50/EK irányelv által biztosított kedvezőbb szabályokat nem élvezhetik azok, akik kikerülnek a hatályuk alól. A legnagyobb ilyen

⁶⁶ „Az önfoglalkoztató fogalmának meghatározásakor az Európai Tanács 92/57/EGK irányelvéből lehet kiindulni. A közösségi jogban az önfoglalkoztató fogalmát alapvetően az önfoglalkoztató és a munkavállaló közti különbségtétel alapján lehet meghatározni. Munkavállalónak az minősül, aki munkaszerződés alapján, egy másik személy részére, munkaideje alapján számított bérért, annak irányítása alatt végez munkát. A munkavállaló tehát a munkáltatóval szemben függő, alárendelt helyzetben van. Ehhez képest az önfoglalkoztató alárendeltség nélkül, saját maga végez tevékenységet egy másik független gazdasági szereplő részére, a közöttük szabadon kialakított összegért. Ebbe a körbe tartoznak a különböző mezőgazdasági termelők és a szellemi szabadfoglalkozásúak, amennyiben foglalkoztatásukat maguk szervezik.” lásd: Vitaanyag az önfoglalkoztatáshoz. FMM www.szochalo.hu/szochalo/upload/onfogl-kuld.doc

személyi kört az önfoglalkoztatók alkotják, noha a magas képzettségű migránsok között komoly jelentősége lehetne az önfoglalkoztatásnak. A szabályozás tehát arra biztatja a magasan képzett személyt, hogy a gazdasági életben csak munkavállalóként – munkavállaló módjára – vegyen részt. Ezáltal az uniós jog nem hoz új lehetőséget a meglévő nemzeti jogi instrumentumok mellé, hanem csatlakozik ahhoz az áramlathoz, amely munkaviszonyba kívánja terelni a magasan képzetteket.

Az alábbiakban a következő főbb témaköröket vizsgáljuk, a magyar jogból kiindulva:

- tevékenység végzése munkaviszonyban, ezen belül is az állampolgársági kivételek vizsgálata;
- tevékenység végzése kétoldalú megállapodások alapján;
- tevékenység végzése fogadási megállapodás alapján;
- tevékenység végzése EU Kék Kártyával;
- tevékenység végzése hallgatói jogviszonyban.

1. Tevékenység végzése munkaviszonyban

A migráns személy számára a munkavállalás előkérdése az, hogy milyen munkát vállalhat, azaz milyen munkához férhet hozzá. E tekintetben a migránsok előtt álló legfontosabb akadály az állampolgársági kitétel. Léteznek ui. olyan munkakörök, állások, amelyeket magyar vagy uniós állampolgárság hiányában nem lehet betölteni. Ha pedig lehetőség is van egy-egy állás harmadik országbeli állampolgárok általi betöltésére, az állások száma kvóták közé szorítható.

A 2005/71/EK Irányelv hatálya alá tartozó kutatók munkaviszony, megbízási jogviszony vagy közalkalmazotti jogviszony keretében láthatnak el kutatói feladatokat. A 2009/50/EK Irányelv hatálya alá tartozó magasan képzett migránsok foglalkoztatásának irányelvben előírt formája a munkaviszony (beleértve a közalkalmazotti jogviszonyt), viszont megbízási jogviszony alkalmazása nem lehetséges.

A munkaviszonyra a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. tv. (továbbiakban: Mt.) vonatkozik.⁶⁷ A 72. § tartalmazza a munkavállaló ismérveit, amelyek között állampolgársági követelmény nincs, tehát nincs akadálya harmadik országbeli állampolgár munkavállalóként való foglalkoztatásának. Ugyanakkor az Mt. 76. § (3) bekezdése szerint a munkaszerződés csak az engedély beszerzését követően köthető meg, ha a munkaviszony létesítéséhez hatósági engedély szükséges. Az engedélyeztetés kérdéseit

- a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (Ft.) és az abban foglalt felhatalmazás alapján
- a harmadik országbeli állampolgárok Magyar Köztársaság területén történő engedélymentes foglalkoztatásának szabályairól szóló 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet határozzák meg.

⁶⁷ E munka írása közben fogadta el az Országgyűlés az új Munka Törvénykönyvét, amely a kézikönyv tekintetében citáltak terén nem tartalmaz eltérő szellemiségű rendelkezéseket.

Az Ft. 7. § bekezdése kimondja, hogy „7. § (1) A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározott harmadik országbeli állampolgár [...] a Magyar Köztársaság területén a 2. § (2) bekezdésében, valamint a (2) bekezdésben meghatározott kivétellel a munkavállalási engedély, vagy a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás és tartózkodás céljából kiállított engedély (a továbbiakban: EU Kék Kártya) alapján létesíthet foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt. Az engedélyezési kötelezettség alá tartozó foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítéséhez szükséges szerződés csak a munkavállalási engedély vagy az EU Kék Kártya beszerzését követően köthető meg.

(2) A Kormány a 2. § (2) bekezdésében foglaltakon túlmenően, rendeletben mentességi eseteket határozhat meg.

(3) Felhatalmazást kap a Kormány, hogy a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettségeire, a harmadik országbeli állampolgár személyi, családi és egyéb körülményeire figyelemmel, valamint munkaerőpiaci szempontok alapján egyes tevékenységeket érintően az (1) bekezdés szerinti engedélyezési kötelezettség alóli mentesség eseteit rendeletben állapítsa meg.”

A hivatkozott 2. § (2) bekezdés a menekült, menedékes, hontalan személyeket megillető mentességről rendelkezik, az Ft. 7. § (2) bekezdésben foglalt felhatalmazás alapján pedig a Kormány a 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelettel további mentességi eseteket határozott meg. Azok a személyek, akik nem tudnak élni a kedvezményes lehetőséggel, a normál munkavállalási engedély kiadási eljárásban szerezhetségek jogosultságot a magyar munkaerőpiacra lépésre.

1.1. A 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet hatálya

Foglalkoztatónak minősül a Korm. rendelet szerint:

- akinek a részére a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatásra irányuló jogviszony alapján munkát végez,
- aki külföldi székhelyű vállalkozással kötött megállapodást, és a megállapodás teljesítése érdekében a harmadik országbeli állampolgárt foglalkoztatja, továbbá akivel kötött megállapodás teljesítése érdekében a harmadik országbeli állampolgár a Magyar Köztársaság területén munkát végez.⁶⁸

A privát és a közzféra foglalkoztatóinak megkülönböztetésének nincs jelentősége.

A Korm. rendelet értelmében foglalkoztatásra irányuló jogviszony minden olyan jogviszony, amelyben a jogviszony tárgya a harmadik országbeli állampolgár által a foglalkoztató részére ellenérték fejében végzett munka, ideértve azt is, ha a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatására

- meghatározott munka elvégzéséhez szükséges begyakorlottság megszerzését célzó képzés (betanító képzés) során, továbbá
- a belföldi foglalkoztatóval kötött megállapodás teljesítése érdekében külföldi székhelyű munkáltatóval fennálló jogviszonya alapján kerül sor.

⁶⁸ 355/2009. Korm. rendelet I. § (3) bekezdés 3. pont.

1.2. Engedélymentes foglalkoztatási formák

A Korm. rendelet 2. § (1) bekezdése tartalmazza a foglalkoztatás azon formáinak felsorolását, amelyek esetében nincs szükség engedélyre. Ezek közül a kiemelt mentességek lehetnek relevánsak a kutatók számára:

- „1. nemzetközi szerződés ilyen tartalmú rendelkezése esetén;
- 2. a külföldi székhellyel rendelkező gazdasági társaság – nemzetközi szerződés által meghatározott – fiók és képviselő vezetőjeként történő munkavégzéséhez;
- 4. a Magyar Köztársaság területén nemzetközi szerződés alapján működő nemzetközi kormányközi szervezet illetőleg a Magyar Köztársaság által nemzetközi szervezatként elismert, a Magyar Köztársaság területén működő szervezet (a továbbiakban: nemzetközi szervezet) személyzetének a nemzetközi szervezetenél történő, valamint ezek közeli hozzátartozójának munkavégzéséhez;
- 5. a nemzetközi szervezetet vagy nemzetközi szervezetnek nem minősülő közös szervet létrehozó szerződésben részes államok által delegált személyeknek (a továbbiakban: delegáltak) nemzetközi szervezetenél vagy közös szervnél történő munkavégzéséhez, valamint a részes államok között fennálló viszonyosság alapján a delegáltak közeli hozzátartozójának munkavégzéséhez;
- 7. az EGT-megállapodásban részes valamely államban letelepedett munkáltató által határon átnyúló szolgáltatásnyújtás teljesítése keretében kiküldetés, kirendelés útján magyarországi foglalkoztatónál magánjogi szerződés teljesítése érdekében munkavégzéshez;
- 9. külföldi részesedéssel rendelkező gazdasági társaság vezető tisztségviselőjeként, valamint felügyelő bizottsági tagjaként történő munkavégzéshez;
- 10. a posztdoktori foglalkoztatásra irányuló pályázat, valamint a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj alapján – a pályázat, illetőleg az ösztöndíj keretében történő – munkavégzéshez;
- 12. Magyar Köztársaság területén működő szakiskolával, középiskolával, alapfokú művészetoktatási intézménnyel, felsőoktatási intézménnyel nappali tagozatos tanulói, illetve hallgatói jogviszonyban álló személynek a jogviszony fennállása alatt történő munkavégzéséhez;
- 13. alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, idegen nyelven történő olyan oktatási tevékenységhez, amelyre – az oktatásért felelős miniszter igazolása szerint – az érintett államok illetékes miniszterei által aláírt nemzetközi oktatási program keretén belül kerül sor;
- 16. naptári évenként tíz munkanapnál nem hosszabb ideig tartó, oktatási, tudományos vagy művészeti tevékenységéhez;
- 17. kutató olyan tevékenységéhez, amely – a Magyar Tudományos Akadémia által kiállított igazolás szerint – a Magyar Köztársaság és más állam között létrejött megállapodás hatálya alá tartozik;
- 18. a Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, és Grundtvig program keretében szakmai gyakorlaton résztvevő harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatásához;
- 21. a kutató olyan magyarországi kutatási tevékenységéhez, amelyet külön jogszabály rendelkezései szerint, akkreditált kutató szervezettel kötött fogadási megállapodás alapján végez;

A fentiek alapján látható, hogy a mentességi esetek között vannak kifejezetten a magasan képzetteket és kutatókat érintő lehetőségek (pl. a 10., 12., 13., 17., 21. pontok), emellett

vannak olyan egyéb pontok (pl. nemzetközi szervezetnek végzett munka, vezető tisztségviselői jogviszony), amelyek keretei között ellátható nívós szakmai tevékenység.

2. Közalkalmazotti jogviszony

A közalkalmazotti jogviszonyt a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. (továbbiakban: Kjt.) szabályozza. A közalkalmazott olyan, állami – központi és helyi önkormányzati – szervnél dolgozó személy, aki – a köztisztviselővel és a kormánytisztviselővel szemben – közhatalmat nem gyakorol. Tipikusan a közszolgáltatásokat – oktatási, egészségügyi szolgáltatásokat – nyújtó költségvetési szerveknél dolgozó személyek látják el feladataikat közalkalmazotti jogviszony keretei között.

A közalkalmazottá válás feltételeit a Kjt. 20. § (2) bekezdés tartalmazza. Ennek c) pontja értelmében közalkalmazotti jogviszony magyar állampolgárságú, vagy külön jogszabály szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező, illetve bevándorolt vagy letelepedett személlyel létesíthető. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése a feltételek szigorítására, részben enyhítésére ad felhatalmazást a Kjt.-t végrehajtó jogszabályok számára. Végrehajtási jogszabály a jogviszony létesítéséhez

- az állampolgársági feltétel alól mentesítést adhat,
- magyar állampolgárságot, magyar nyelvtudást, illetőleg cselekvőképességet írhat elő.

A harmadik országbeli állampolgár személyek közalkalmazottá válását tehát csak külön jogszabály teheti lehetővé, az nem a Kjt.-ből következik. A közalkalmazotti állásokhoz való hozzáférés kérdésének elemzéséhez át kell tekintetnünk a végrehajtási jogszabályok rendszerét:

- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a Magyar Tudományos Akadémia irányítása alá tartozó költségvetési szerveknél, illetve más kutató- és kutatást kiegészítő intézeteknél történő végrehajtásáról szóló 84/2011. Korm. rendelet

- A kutatók számára ez lenne a legfontosabb jogforrás, hiszen mindazokra vonatkozik, akik a közszféra kutatóintézeteinél kívánnak elhelyezkedni, a Korm. rendelet hatálya ugyanis a költségvetési szervként működő kutatóközpontokban, kutatóintézetekben; jogszabály eltérő rendelkezése hiányában a nem kutatóintézetként működő költségvetési szerveknél (ide nem értve a felsőoktatási intézményeket) tudományos kutatói munkakörökben és a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: MTA) irányítása alá tartozó, kutatást kiegészítő (támogatott kutatóhelyeket fenntartó, szolgáltató, jóléti) költségvetési szerveknél foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyára terjed ki.⁶⁹
- A kormányrendelet 2. §-a szerint a munkáltatónál magasabb vezető és vezető megbízással rendelkező, illetve a pénzügyi kötelezettségvállalásra jogosult nem

⁶⁹ 84/2011. Korm. rendelet I. §.

vezetői megbízással nem rendelkező közalkalmazottak esetében a magyar nyelv tudása alkalmazási feltétel. A Korm. rendelet semmilyen részletszabályt nem tartalmaz a Kjt. 20. §-a tekintetében, így a Kjt. főszabálya, a magyar állampolgárság alkalmazási feltétel.

- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény egészségügyi intézményekben történő végrehajtásáról szóló 356/2008. (XII. 31.) Korm. rendelet
 - Ez a Korm. rendelet egyaránt fontos lehet a szűkebb és tágabb értelemben vett kutatók számára, hiszen egészségügyi intézményekben egyaránt folyhat új ismeretek megszerzésére, mint a meglévők alkalmazására irányuló, egyszerűbben fogalmazva kutató és gyógyító tevékenység.⁷⁰
 - A kormányrendelet szerint egészségügyi szakképzettséget, szakképesítést igénylő munkakör betöltése érdekében – a munkavállalás feltételei tekintetében a külön jogszabály szerinti feltételek fennállása esetén – a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény alapján három hónapot meghaladó tartózkodásra jogosult személlyel közalkalmazotti jogviszony létesíthető.
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a testnevelés és sport területén történő végrehajtásáról szóló 325/2008. (XII. 29.) Korm. rendelet
 - E kormányrendelet hatálya a testnevelés és sporttevékenységet ellátó állami és helyi önkormányzati költségvetési szerveknél (a továbbiakban együtt: intézmény) foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyára terjed ki.⁷¹
 - A kormányrendelet semmilyen részletszabályt nem tartalmaz a Kjt. 20. §-a tekintetében, így a Kjt. főszabálya, a magyar állampolgárság alkalmazási feltétel.
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény felsőoktatásban való végrehajtásáról és a felsőoktatási intézményekben történő foglalkoztatás egyes kérdéseiről szóló 53/2006. (III. 14.) Korm. rendelet
 - A felsőoktatás elsősorban a szűkebb értelemben vett kutatók számára vonzó, hiszen alap- illetve alkalmazott kutatást a kutatóintézeteken kívül tipikusan felsőoktatási intézményekben, így egyetemeken vagy főiskolákon végeznek. A kormányrendelet hatálya – legalábbis az állampolgársági korlátozások tekintetében – valamennyi állami felsőoktatási intézményre kiterjed.⁷²
 - A Korm. rendelet I/A. §-a csak a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött munkakörök esetén írja elő a magyar állampolgárságot. A kutatók tehát felsőoktatási intézményeknél elhelyezkedhetnek.
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a szociális, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi ágazatban történő végrehajtásáról szóló 257/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet
 - Ez a Korm. rendelet csak a gyermekjóléti és gyermekvédelmi végzettséggel rendelkező magasan képzett migránsok számára lehet releváns.

⁷⁰ „E rendelet hatálya az egészségügyi szolgáltatást nyújtó állami és helyi önkormányzati költségvetési szerveknél foglalkoztatott, valamint más költségvetési szervnél egészségügyi tevékenységet végző személyek közalkalmazotti jogviszonyára terjed ki.” 356/2008. Korm. rendelet.

⁷¹ 325/2008. Korm. rendelet I. § (1) bekezdés.

⁷² 53/2006. Korm. rendelet I. § (1) bekezdés.

- A Korm. rendelet nem tartalmaz végrehajtási szabályt a Kjt. 20. §-ával kapcsolatban, így ezen a területen csak magyar állampolgárok vállalhatnak munkát közalkalmazottként.
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény a helyi önkormányzatok által fenntartott szolgáltató feladatokat ellátó egyes költségvetési intézményeknél való végrehajtásáról szóló 77/1993. (V. 12.) Korm. rendelet
 - E Korm. rendelet hatálya a gazdasági-műszaki szolgáltató, teleknyilvántartó és műszaki informatikai, település- és intézményellátó, település-üzemeltetési és gondnoki, a piacfelügyeleti tevékenységet végző, a családi rendezvényeket lebonyolító, kábeltelevíziót üzemeltető, valamint – ha jogszabály másként nem rendelkezik – egyéb szolgáltató tevékenységet végző költségvetési szervezetben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyára terjed ki.⁷³
 - A Korm. rendelet nem tartalmaz végrehajtási szabályt a Kjt. 20. §-ával kapcsolatban, így ezen a területen csak magyar állampolgárok vállalhatnak munkát közalkalmazottként.
- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezéséről szóló 150/1992. (XI. 20.) Korm. rendelet
 - A Korm. rendelet hatálya az állami és a helyi önkormányzati kulturális költségvetési intézmények közalkalmazottaira terjed ki⁷⁴, így elsősorban csak a magasan képzett migránsok számára releváns.
 - A kormányrendelet hatályát a 2. § tartalmazza:
 - Levéltárban közalkalmazotti jogviszony, illetve közgyűjteményben vagyonvédelmi-biztonsági tevékenység ellátására irányuló közalkalmazotti jogviszony csak magyar állampolgárral létesíthető.
 - A honvédelmi ágazatba tartozó közgyűjteményi intézményben foglalkoztatott közalkalmazottak esetében a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött munkakört magyar állampolgársággal rendelkező személy töltheti be.
 - Közművelődési és közgyűjteményi intézmény vezetésére irányuló magasabb vezető beosztás ellátásával csak olyan közalkalmazott bízható meg, aki a munkaköre ellátásához szükséges magyar nyelvtudással rendelkezik.
 - A 150/1992. Korm. rendelet részletesen foglalkozik azzal, hogy milyen munkakörökben kíván meg állampolgárságot. Ebből kifolyólag hivatkozni lehet arra, hogy felmentést adott a Korm. rendelet általában azzal, hogy felsorolja azokat a munkaköröket, amelyekhez megköveteli az állampolgárságot.
- a közalkalmazottakról szóló 1992. évi XXXIII. törvény a közoktatási intézményekben való végrehajtásáról szóló 138/1992. (X. 8.) Korm. rendelet
 - A Korm. rendelet I. §-a felsorolja a közoktatási intézményeket, ugyanakkor semmilyen rendelkezést nem tartalmaz az állampolgársági követelménnyel

⁷³ 77/1993. Korm. rendelet I. §.

⁷⁴ 150/1992. Korm. rendelet I. §.

kapcsolatba, így a fentieknek megfelelően a közoktatás területe csak magyar állampolgárok számára nyitott.

Érdemes megvizsgálni a Kjt.-t végrehajtó miniszteri rendeleteket. Ezek közül a következők teszik lehetővé nem magyar állampolgár munkavégzését közalkalmazottként:

- A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a belügyminiszter ágazati irányítása alá tartozó egyes szerveknél történő végrehajtásáról szóló 37/2011. (X. 28.) BM rendelet.

- A 2. § (1) bekezdés szerint valamennyi, e szervekkel létesített közalkalmazotti jogviszony feltétele a magyar nyelvtudás, amelyet számos esetben szigorít a rendelet akként, hogy bizonyos munkaköröket csak magyar állampolgár láthat el. Ebből arra a következtetést vonhatjuk le, hogy a külön nevesített esetekben – pl. egyes fizikai munkakörök – feltétel a magyar állampolgárság.
- A honvédelmi ágazatban foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezéséről szóló 27/2008. (XII. 31.) HM rendelet 2. § (1) bekezdése szerint közalkalmazotti munkakörben magyar állampolgár, valamint – nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött munkakör kivételével – a munkakör ellátásához szükséges magyar nyelvtudással rendelkező nem magyar állampolgár foglalkoztatható.
- A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek az igazságügyi és rendészeti miniszter ágazati irányítása alá tartozó szerveknél történő végrehajtásáról szóló 10/2009. (IV. 17.) IRM rendelet 2. §-a értelmében a közalkalmazotti jogviszony létesítésének feltétele a magyar nyelvtudás és a nemzetbiztonsági ellenőrzés alá tartozó munkakörök esetében a magyar állampolgárság.
- A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál történő végrehajtásáról szóló 4/2008. (XII. 31.) TNM rendelet, amely valamennyi munkakörhöz megkívánja a magyar állampolgárságot.⁷⁵

Fentiek alapján megállapítható, hogy a legtöbb közalkalmazotti státus magyar állampolgároknak van fenntartva. Kiemelést érdemel, hogy a kutatók számára legfontosabb terület (MTA kutatás) is állampolgársági feltételhez kötött.

2.1. Állampolgársági korlátozások egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyok esetében

Az állampolgársági kitétel egyéb, munkavégzésre irányuló jogviszonyoknál is releváns. A közhatalom gyakorlásában való részvétel miatt csak magyar állampolgár lehet: bíró, bírósági titkár, bírósági fogalmazó, ügyész, ügyészségi titkár, ügyészségi titkár, kormánytisztviselő, köztisztviselő, fegyveres szerv hivatásos állományú tagja, közjegyző, bírósági végrehajtó.

Speciális helyzetben vannak a jogi tanácsadással foglalkozók. Jogi tanácsadással, okirat-szerkesztéssel, jogi képviselettel és büntetőeljárásban védelemmel ügyvédek

⁷⁵ Ugyan a rendelet 2. §-a a rendelet I. számú Mellékletére hivatkozik, azonban abban az igazgatótól a büfésig valamennyi munkakör feltüntetésre került.

foglalkozhatnak. Ügyvéd⁷⁶ vagy jogtanácsos⁷⁷ csak magyar állampolgár vagy uniós polgár lehet, a harmadik országból érkező migráns számára ez a munkavégzési forma nem elérhető. A magasan képzett – praktikus jogász – migráns azonban gyakorolhatja hazánkban hivatását jogi tanácsadóként. Ennek jogi kereteit szintén az ügyvédekről szóló törvény jelöli ki. Eszerint az, aki

- felelősségbiztosítással rendelkezik,
- büntetlen előéletű és egyetemi jogi végzettséget igénylő foglalkozástól eltiltás hatálya alatt nem áll,
- magyar ügyvéddel vagy ügyvédi irodával együttműködési szerződést kötött,
- igazolta, hogy külföldön ügyvédi tevékenység végzésére jogosult,
- igazolta, hogy a külföldi ügyvédi bejegyzésének helye szerinti országban jó hírnévnek örvend, és nem áll büntető- vagy fegyelmi eljárás hatálya alatt,

a külföldi ügyvédi bejegyzésének helye szerinti hazai jogáról, valamint a nemzetközi jogról és az ezekkel összefüggő joggyakorlatról jogi tanácsot adhat, más jogi tevékenységet azonban nem végezhet.⁷⁸ Magasan képzett migráns tehát csak szűk keretek között végezhet jogi jellegű munkát.

3. Kutatók foglalkoztatása államközi bilaterális egyezmény alapján

A 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdésének 17. pontja szerint nem kell engedély kutató olyan tevékenységéhez, amely – a Magyar Tudományos Akadémia által kiállított igazolás szerint – a Magyar Köztársaság és más állam között létrejött megállapodás hatálya alá tartozik. Ha tehát az MTA kiadja az igazolást, a foglalkoztatás engedélymentes. Az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodájában kutatócsoportonként foglalkoznak az ügyintézők a kutatókkal. A fogadó intézmény, kutatóegység vezetője vagy személyzeti ügyintézője írásban – postai levélben vagy e-mailen keresztül - nyújtja be kérését az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályára. A kérelemben szerepel a foglalkoztatás terve vagy ténye és a vendégkutató adatai. Az MTA ellenőrzi, hogy Magyarországnak van-e az adott országgal egyezménye, azaz kiadható-e az igazolás. Amennyiben van ilyen egyezmény, az igazolás kiállításra kerül. Az Akadémia az államközi bilaterális egyezményekre hivatkozással adja ki az igazolást. A formanyomtatvány szövegében az egyezményt csak megemlíti, de az sem számot, sem pontos tartalmi idézetet nem tartalmaz a hivatkozott egyezményből:

„A harmadik országbeli állampolgárok Magyar Köztársaság területén történő engedélymentes foglalkoztatásáról szóló 355/2009. (XII.30.) Korm. rendelet 2. § (1) bek. 17. pontjában foglalt felhatalmazás alapján igazoljuk, hogy nevű, állampolgárságú kutató, (útlevél száma:), Magyarországon az (ide az intézmény nevét kérjük beírni) kíván munkát végezni-tól hónap időtartamban.
Tevékenységet a Magyar Köztársaság Kormánya és által kötött megállapodás keretében végzi.”

⁷⁶ Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. tv. 13. § (3) bekezdés a) pont és 89/A. § (1) bekezdés.

⁷⁷ A jogtanácsosi tevékenységről szóló 1983. évi 3. tvr. 3. § (2) bekezdés.

⁷⁸ 1998. évi XI. tv. 92. § (1)-(2) bekezdés.

A jelenleg hatályos egyezményekről az MTA-nak nincs listája. Minden egyes esetben az ügymintázók külön tájékozódni, van-e megfelelő megállapodás az adott országgal. Az elsődleges forrás a Külügyminisztérium honlapja. A kiadott igazolásokról, az egyezmények keretén belül Magyarországon foglalkoztatott kutatókról, azok állampolgárságáról vagy fogadó intézményeiről, foglalkoztatóikról az MTA nem rendelkezik összesített táblázattal.

4. A kutatók foglalkoztatási fogadási megállapodás alapján (2005/71/EK irányelv)

A kutató magyarországi munkavégzésének egyik formája a fogadási megállapodás. A fogadási megállapodás intézménye a 2005/71/EK tanácsi irányelv átültetésével honosodott meg a magyar jogban. A 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés 21. pontja szerint az nem kell engedély a kutató olyan magyarországi kutatási tevékenységéhez, amelyet külön jogszabály rendelkezései szerint, akkreditált kutató szervezettel kötött fogadási megállapodás alapján végez.

A fogadási megállapodásra vonatkozó részletszabályokat a harmadik országbeli állampolgár kutatókat fogadó kutatószervezetek akkreditációjáról, valamint a fogadási megállapodásról szóló 181/2007. (VII. 6.) Korm. rendelet tartalmazza. A fogadási megállapodás egy olyan írásbeli megállapodás, amely az akkreditált kutatószervezet és a harmadik országbeli kutató között jön létre, amely szerint a kutató a kutatási program megvalósítását, a kutatószervezet pedig a kutató e célból történő fogadását vállalja. A fogadási megállapodásnak vannak minimum kellékei, amelyeket mindenképpen tartalmaznia kell:

- a) a kutató és az akkreditált kutatószervezet jogait és kötelezettségeit,
- b) a kutatószervezet kötelezettségvállalását arra, hogy a kutatónak az engedélyezett tartózkodás időtartamát meghaladó tartózkodása esetén – amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik, – megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket,
- c) a kutatás témáját, célját és ütemezését,
- d) a kutatás mellett végezhető oktatási tevékenység mértékét, amely nem haladhatja meg a kutató munkaidejének egyötödét,
- e) a fogadási megállapodás érvényességének időtartamát,
- f) a fogadási megállapodás megszűnésének eseteit.

A fogadási megállapodást a kutatás során használt és – amennyiben ez a magyar nyelvtől eltérő – hivatalos fordításban magyar nyelven is el kell készíteni. A hivatalos fordítás költségei az akkreditált kutatószervezetet terhelik. A fogadási megállapodás automatikusan két esetben szűnik meg a jogszabály szerint: (1) ha a kutató beutazásához és tartózkodásához szükséges engedélyek kiadását elutasították (ilyenkor az erről szóló határozat jogerőre emelkedése napján), vagy (2) a kutató és a kutatószervezet közti jogviszony megszűnik (ilyenkor a jogviszony megszűnésének napján).

A fogadási megállapodás megkötéséről és megszűnéséről az akkreditált kutatószervezet konkrét határidő nélkül, azonban haladéktalanul értesíti a Nemzeti Innovációs Hivatalt

(NIH) és a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, valamint ezzel egyidejűleg a fogadási megállapodást a NIH részére megküldi. Ugyanilyen értesítési kötelezettség terheli az akkreditált kutatószervezet akkor is, ha bármely olyan eseményről szerez tudomást, amely megakadályozza a fogadási megállapodásban foglaltak megvalósítását. A BAH kiadja a kutatás céljából a tartózkodási engedélyt, ha a fogadási megállapodás megfelelő, ha a kutatószervezet nyilatkozik, hogy a kutatónak az engedélyezett tartózkodás időtartamát meghaladó tartózkodása esetén - amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik - megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket, és ha közrendi kifogás a kutatóval szemben nem merül fel. Ha a kutató az Európai Gazdasági Térség egy másik tagállamában tartózkodik fogadási megállapodással, amelynek időtartama alatt a Magyar Köztársaság területén három hónapnál hosszabb időt szeretne kutatás céljából Magyarországon tölteni, ilyen esetben a magyar akkreditált kutatószervezettel is fogadási megállapodást kell kötni, és a vonatkozó magyar jogszabályt szükséges alkalmazni.

4.1. Akkreditációs eljárás

Fogadási megállapodást csak olyan intézmény köthet a harmadik országbeli állampolgár kutatóval, amelyik akkreditált. Az akkreditáció során a nemzeti akkreditáló szervezet - jelenleg a Nemzeti Innovációs Hivatal - hivatalosan elismeri és igazolja, hogy a kutatást folytató jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság (kutatószervezet) alkalmas kutató fogadására. Az akkreditált kutatószervezet számára a Hivatal öt évig hatályos, és alkalmanként 5 évre megújítható akkreditációs tanúsítványt ad ki. Az akkreditált kutatószervezetek listája a nemzeti akkreditáló szervezet oldalán elérhető: www.nih.gov.hu

Az akkreditációs eljárás hivatalból indul költségvetési szervek vagy felsőoktatási intézmények esetében, és kérelemre egyéb szervek esetében. Utóbbi esetben a kérelemhez csatolni kell:

- a kutatószervezet bírósági nyilvántartásba történő bejegyzését igazoló iratot és
- amennyiben nem olyan költségvetési szerv, illetve a felsőoktatási törvény hatálya alá tartozó felsőoktatási intézmény, amelynek alaptevékenysége a tudományos kutatás vagy a kutatás-fejlesztés, de kutatás-fejlesztési tevékenységet végző gazdálkodó kutatószervezet, akkor az akkreditációs kérelem benyújtását megelőző 3 pénzügyi év valamelyikére vonatkozó
 - kutatás-fejlesztési ráfordítás arányát (legalább 10 %) igazoló, független könyvvizsgáló igazolását, illetve
 - a kutatószervezet által kiállított igazolást a teljes munkaidőben, a kutatás-fejlesztés tevékenységi körében foglalkoztatott alkalmazotti létszámára (legalább a teljes alkalmazotti létszám 10 %-a) vonatkozóan.

Az eljárás a Ket.⁷⁹ hatálya alá tartozik és illetékköteles. A NIH az akkreditált kutatószervezet tekintetében bármikor ellenőrizheti az akkreditálási feltételek

⁷⁹ 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól.

teljesülését. Ha az akkreditált kutatószervezet a követelményeknek nem felel meg, a NIH a tanúsítványt visszavonja. A tanúsítvány visszavonására kerül sor továbbá, ha a kutatószervezet a kutatóval a fogadási megállapodást rosszhiszeműen vagy nem a tőle elvárható gondossággal kötötte, ekkor a kutatószervezet a határozat jogerőre emelkedésétől számított öt évig nem kérheti az újabb akkreditációját.

5. Az EU Kék Kártyával történő foglalkoztatás

2011. augusztus 1-jével bevezetésre került Magyarországon az EU Kék Kártya, amely a 2009/50/EU irányelv átültetésének következménye. Ahogy az Ft. 7. § (1) bekezdése meghatározza, a harmadik országbeli állampolgárok a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás és tartózkodás céljából kiállított engedély (EU Kék Kártya) beszerzését követően szabadon létesíthetnek foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt Magyarországon.

A Kék Kártya egy olyan komplex dokumentum, amely a magas szintű képzettséggel rendelkező harmadik országbeli birtokosát tartózkodásra és egyúttal magas szintű képzettséget igénylő munkavállalásra is jogosítja.⁸⁰ EU Kék Kártyát az a harmadik országbeli állampolgár kap, aki rendelkezik érvényes útlevéllel, foglalkoztatása jogszabályban meghatározott szempontok alapján, valamint hazai foglalkoztatás-politikai érdekből támogatott, az egészségügyi ellátások teljes körére biztosítottnak minősül, vagy kérelmezte azt minden olyan időszakra vonatkozóan, amikor a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyból eredően még nem minősül biztosítottnak. Az Európai Unió valamelyik tagállama által kiállított EU Kék Kártyával rendelkező személy Magyarországon magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából szintén kaphat EU Kék Kártyát, ha az EU Kék Kártyát kiállító tagállamban legalább tizennyolc hónapig jogszerűen tartózkodott és rendelkezik az EU Kék Kártya kiadásának Magyarországon meghatározott feltételeivel.

5.1. Különbségek a klasszikus munkavállalási engedélytől

A klasszikus munkavállalási engedélyezési eljáráshoz képest⁸¹ az EU Kék Kártya kibocsátására vonatkozó eljárás számos új elemet tartalmaz. A legfontosabb változás, hogy ügyfélként a magasan képzett személy jelenik meg az eljárásban, ezért az EU Kék Kártyát neki, az ő kezébe bocsátják ki, és nem a munkáltatónak. Másrészt, az ügyfélnek egy hatóságot kell felkeresnie (ún. egyablakos ügyintézés), amely hatóság a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) szálláshely szerinti regionális igazgatósága. Az eljárást ügygazdaként a BÁH folytatja le, amely szakhatóságként vonja be eljárásába a munkaügyi központokat.

⁸⁰ 168/2011. (VIII.24.) Korm. rendelet a megyei (fővárosi) kormányhivatal munkaügyi központjának az EU Kék Kártya kiadásával kapcsolatos szakhatósági állásfoglalása kialakításának szabályairól, valamint egyes migrációs tárgyú és egyéb kormányrendeletek módosításáról.

⁸¹ 16/2010. (V. 13.) SZMM rendelet a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatásának engedélyezéséről.

A szakhatóságként eljáró munkaügyi központok döntenek el, hogy a magas szintű képzettséggel rendelkező harmadik országbeli foglalkoztatása támogatható vagy nem támogatható. Támogatható a munkavállalás, ha az érintett a munkakörhöz szükséges felsőfokú szakmai képesítéssel rendelkezik és a harmadik országbeli állampolgár magyarországi foglalkoztatásához nincs szükség engedélyre. Ilyen esetben a munkaügyi központ nem vizsgálja, hogy a foglalkoztató rendelkezik-e érvényes munkaerőigénnyel és közvetítettek-e ki részére munkaerőt. A munkaügyi központ abban az esetben is támogatja a harmadik országbeli állampolgárnak a munkavállalását, ha

- a harmadik országbeli állampolgár az előzetes megállapodásban meghatározott munkakörhöz szükséges felsőfokú szakmai képesítéssel rendelkezik,
- a foglalkoztató az EU Kék Kártya iránti kérelem benyújtását megelőzően, a harmadik országbeli állampolgár által ellátandó tevékenységre vonatkozóan érvényes munkaerő-igénnyel rendelkezett,
- a munkaerőigény benyújtásától kezdődően nem közvetítettek ki részére olyan kiközvetíthető munkaerőt, akit álláskeresőként tartanak nyilván, és aki rendelkezik az alkalmazási feltételekkel, és
- a harmadik országbeli állampolgár megfelel a jogszabályban előírt, valamint a foglalkoztató munkaerő-igényében megjelölt alkalmazási feltételeknek.

Érvényes munkaerő-igénnyel azt a munkaerőigényt kell tekinteni, amelyet a foglalkoztató az EU Kék Kártya iránti kérelem benyújtását megelőzően

- legalább tizenöt nappal korábban, de hatvan napnál nem régebben nyújtott be, vagy hatvan napnál régebben nyújtott be, de azt legalább hatvan naponként megújította, és a legutolsó megújítás a kérelem benyújtását megelőzően hatvan napnál nem régebben történt, és
- az előzetes megállapodást kötő foglalkoztató a munkaerőigényt a munkaügyi központnak annál a kirendeltségénél jelentette be, amelynek területén a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatása történik.

A BÁH - a szakhatóságok véleményének beszerzése után - az EU Kék Kártya iránti kérelemről 30 napon belül dönt.

További új elem az eljárásban, hogy a foglalkoztató és a harmadik országbeli állampolgár legfeljebb négy évre szóló előzetes megállapodást köt a jövőbeni foglalkoztatásról, amely megállapodás kötelező érvényű állásajánlatnak minősül. Az előzetes megállapodásnak tartalmaznia kell 1) a harmadik országbeli állampolgár által ellátandó tevékenységet, munkakört (FEOR), 2) az ehhez szükséges felsőfokú szakmai képesítést, 3) a díjazás mértékét, 4) a foglalkoztatásra irányuló jogviszony megjelölését, és 5) a foglalkoztatásra irányuló jogviszony időtartamát. Az EU Kék Kártya érvényességi ideje legfeljebb négy év lehet, amely alkalmanként legfeljebb négy évvel meghosszabbítható. Az EU Kék Kártya csak meghatározott munkáltatónál, meghatározott munka elvégzésére jogosít fel a kiadásától számított két évig.

5.2. Különös szabályok

Az EU Kék Kártya iránti kérelmet a szálláshely szerint illetékes területi regionális igazgatóságnál lehet előterjeszteni. A kérelemhez csatolni kell a foglalkoztató és a harmadik országbeli állampolgár munkavállaló között munkavállalás céljából kötött előzetes megállapodást vagy érvényes munkaszerződést, a munkakör betöltéséhez szükséges felsőfokú szakmai képesítés a felsőfokú végzettséget vagy szakképzettséget igazoló okirat hiteles másolatát és hiteles fordítását és a munkavállaló szállására, egészségbiztosítására vonatkozó dokumentumokat.

Fontos kiemelni, hogy a 2009/50/EK irányelv előírja, hogy az EU Kék Kártya birtokosának legalább olyan jövedelmet kell biztosítani, mint az országos átlagból 1,5-szerese, hiányszakmákban 1,2-szerese. Emiatt a sikeres kérelem feltétele, hogy a megállapodásban jelzett havi bruttó munkabér ezt a szintet elérje vagy meghaladja.⁸²

Utalni kell arra, hogy a munkaügyi központ szakhatósági állásfoglalásában nem támogatja az EU Kék Kártya kiadását, ha a harmadik országbeli állampolgár állandó lakóhelye szerinti ország illetékes hatósága a magyar állampolgárok adott országban történő munkavállalásának engedélyezését más országok állampolgáira irányadó általános feltételekhez képest indokolatlanul nehezebb feltételhez köti (viszonosság),⁸³ az előzetes megállapodást megkötő foglalkoztatónál a foglalkoztatási egészségügyi, szakmai, műszaki feltételei nem biztosítottak, vagy az előzetes megállapodást megkötő foglalkoztatónál a kérelem benyújtásának időpontjában a harmadik országbeli állampolgár által ellátandó tevékenységet is érintő sztrájk van folyamatban. A munkaügyi központ a szakhatósági állásfoglalás kiadását megelőzően a harmadik országbeli állampolgár szakképzettségének, vagy végzettségének megfelelése tekintetében - ha nem rendelkezik az elismerésre feladat és hatáskörrel rendelkező szerv adott ügyben irányadónak minősülő szakvéleményével - megkeresi az oklevél, egyéb bizonyítvány elismerésére feladat- és hatáskörrel rendelkező szervet (*a diplomák elismeréséről lásd a következő pontot*).

A munkáltató legkésőbb a harmadik országbeli állampolgár munkába lépésének napján köteles meggyőződni arról, hogy a harmadik országbeli állampolgár érvényes tartózkodási engedéllyel vagy más tartózkodásra jogosító engedéllyel, valamint keresőtevékenység folytatására jogosító engedéllyel rendelkezik. A munkáltató a harmadik országbeli állampolgár által bemutatott érvényes tartózkodási engedély vagy más, tartózkodásra jogosító engedély másolatát a foglalkoztatás időtartama alatt köteles megőrizni. A munkáltató öt napon belül köteles bejelenteni az idegenrendészeti hatóságnak a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatásának megkezdését. A munkáltató öt napon belül köteles bejelenteni az idegenrendészeti hatóságnak, amennyiben a harmadik országbeli állampolgár az engedélyezett munkáját nem kezdi meg, illetve a munkavégzés a munkavállalási engedély érvényességi idején belül

⁸² Statisztikai adatok szerint ez megközelítőleg 300 000 Ft-nak felel meg.

⁸³ Meghatározott körülmény fennállása tekintetében a foglalkoztatáspolitikáért felelős miniszternek a munkaügyi központok részére adott tájékoztatása az irányadó.

megszűnik. Az idegenrendészeti hatóság a kötelezettségeit elmulasztó munkáltatót a foglalkoztatott harmadik országbeli állampolgárok számával arányos mértékű közrendvédelmi bírsággal sújthatja. Az EU Kék Kártyával rendelkező harmadik országbeli állampolgár köteles a foglalkoztatásra irányuló jogviszony megszűnését, az azt követő újabb foglalkoztatásra irányuló jogviszony keletkezését, annak kezdő, illetve befejező időpontjától számított öt napon belül bejelenteni a szálláshelye szerinti idegenrendészeti hatóságnak. A regionális igazgatóság a bejelentésről értesíti a munkaügyi központot.

6. Tevékenység végzése hallgatói jogviszonyban

Tapasztalatok szerint a magasan képzett harmadik országbeli állampolgárok jelentős hányada doktoranduszként érkezik hazánkba, illetve a fokozatszerzésre irányuló tanulmányai mellett folytat munkát. Szükséges ezért áttekinteni egyrészt az arra vonatkozó szabályozást, hogy ők milyen feltételek mellett létesíthetnek hallgatói jogviszonyt, másrészt, hogy hallgatói jogviszony mellett milyen tevékenységet végezhetnek.

A doktori képzésre vonatkozó szabályozás gerincét a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXI. törvény (Ftv.) adja meg. Ennek egyik végrehajtási rendelete a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről szóló 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet. Az Ftv.-t a hallgatói munkavégzés tekintetében a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvénnyel (Mt.) és az Ftv.-vel (1991. évi IV. törvény) együtt szükséges értelmezni.

6.1. A hallgatói jogviszony létesítésének feltételei

Az Ftv. hatálya kiterjed valamennyi, a Magyar Köztársaság területén folytatott felsőoktatási tevékenységre, valamint a felsőoktatási intézmények hallgatóira. Állampolgári korlátozásokat a hallgatókra vonatkozó finanszírozást érintő rendelkezések között találunk:

„Minden magyar állampolgárnak joga, hogy az e törvényben meghatározott feltételek szerint felsőoktatási intézményben tanulmányokat folytasson, államilag támogatott vagy költségtérítéses képzésben. [...] Ez a jog megilleti

- a) a külön törvény szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyeket,
- b) a Magyar Köztársaság területén élő menekültet, menedékest, befogadottat, bevándoroltat, letelepedettet,
- c) nemzetközi megállapodás alapján a magyar állampolgárokkal azonos elbírálás alá eső külföldit,
- d) azoknak az országoknak az állampolgárait, amelyekben a magyar állampolgár a viszonyosság elve alapján igénybe veheti az adott állam felsőoktatási szolgáltatásait,
- e) a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás és tartózkodás céljából kiállított engedéllyel (EU Kék Kártyával) rendelkező harmadik országbeli állampolgárt.”⁸⁴

⁸⁴ Ftv. 39. § (1) bekezdés.

Az Ftv. ezt követően kimondja, hogy az, aki nem tartozik a fentebb megjelölt személyi körbe, csak költségtérítéssel képzésben vehet részt.⁸⁵ Ebből következik, hogy a felsőoktatás – és ezáltal a doktori képzés is – állampolgárságra tekintet nélkül bárki számára nyitott, aki a felvételhez szükséges feltételeket teljesíti. Doktori képzés esetében ez a mesterképzésben szerzett fokozattal és szakképzettséggel való rendelkezést jelenti.⁸⁶ Államilag finanszírozott képzésben részt venni azonban csak a magyar állampolgárok és a magyar állampolgárokkal azonos megítélés alá eső hallgatók jogosultak. A harmadik országbeli migráns kutatók számára az EU Kék Kártya birtoklása, esetleges a viszonyosság vagy a bilaterális nemzetközi szerződés léte lehet releváns. Amennyiben a harmadik országbeli állampolgár kutató nem tartozik a fentebb megjelölt privilegizált személyi körbe, képzési költséget kell fizetni.

6.2. Tevékenység végzésének feltételei hallgató jogviszony esetén

A 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdése szerint nem kell munkavállalási engedély a „10. a posztdoktori foglalkoztatásra irányuló pályázat, valamint a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj alapján – a pályázat, illetőleg az ösztöndíj keretében történő – munkavégzéshez; 12. Magyar Köztársaság területén működő szakiskolával, középiskolával, alapfokú művészetoktatási intézménnyel, felsőoktatási intézménnyel nappali tagozatos tanulói, illetve hallgatói jogviszonyban álló személynek a jogviszony fennállása alatt történő munkavégzéséhez.”

Fentiek szerint a nappali doktorandusz képzésbe felvett személy ezen jogviszony keretein belül végzett munkavégzéséhez. Az Ftv. – a 48. § (4) bekezdésben – a doktoranduszi munkaszerződésről rendelkezik. A doktoranduszi munkaszerződés a doktorandusz – azaz a PhD.- vagy DLA-hallgató – hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeinek teljesítéséhez szükséges, ugyanis ez jelenti azt a keretet, amelyben a doktorandusz részt vehet a felsőoktatási intézmény oktatási, kutatási tevékenységében. A doktoranduszi szerződésről az alábbi előírásokat tartalmazza az Ftv.: „Az ily módon végzett munka ideje – egy tanulmányi félév átlagában – nem haladhatja meg a heti teljes munkaidő ötven százalékát. A hallgató munkaidő-beosztását oly módon kell meghatározni, hogy vizsgázási és a vizsgára történő felkészülési kötelezettségeinek eleget tudjon tenni. A doktorandusz-szerződés alapján hallgatói munkadíj kerül kifizetésre, melynek havi összege, a teljes munkaidő ötven százalékának megfelelő idejű foglalkoztatás esetén, nem lehet kevesebb, mint a legkisebb kötelező munkabér (minimálbér), eltérő idejű foglalkoztatás esetén ennek időarányos része. A doktorandusz-szerződésből eredő vitás ügyek elbírálására a munkaügyi viták rendezésére vonatkozó előírásokat kell alkalmazni.”⁸⁷

Az Ftv. azon munkavégzési formákat szabályozza, amelyek az adott felsőoktatási intézmény keretei között gyakorolhatók, amelyek annak oktatási spektrumához

⁸⁵ Ftv. 39. § (2) bekezdés.

⁸⁶ Ftv. 43. § (3) bekezdés.

⁸⁷ Ftv. 48. § (4) bekezdés.

tartoznak. Vélhető, hogy a 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet ezen munkavégzés tekintetében állapít meg engedélymentességet, de egy tág értelmezést sem zárhatunk ki, hiszen a „jogviszony alatt” kifejezés inkább jelenti azt, hogy a jogviszony időbeli fennállása alatt lehetséges munkavégzés, mintsem, hogy az adott jogviszony keretei között. Ezt támasztja alá, hogy a hatályos szabályok nem korlátozzák a más munkáltatóval kötött teljes- vagy részmunkaidős munkaszerződés létesítését, illetve más, munkavégzésre irányuló jogviszony létesítését a nappali tagozatos doktoranduszok számára sem.⁸⁸ Igaz, az Ftv. 49. §-a kimondja a szervezeti és működési szabályzat tiszteletben tartását, és a doktori iskolák jellemző gyakorlata, hogy a szabályzataikban korlátozzák a doktorandusz által vállalható munkavégzési formákat. Tipikus, hogy csak részmunkaidős munkaviszonyt vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt (pl. közalkalmazotti, köztisztviselői) engedélyeznek, azt is csak doktori tanácsi hozzájárulással. A doktoranduszi munkavégzés korlátai tehát – hasonlóan a nem hallgatói jogviszonyban álló kutatók munkához való hozzáféréseinek korlátozásához – nem törvényi, hanem akár a jogszabályok alatt elhelyezkedő szabályzati szinten keresendők, és a magyar hallgatókat ugyanúgy sújthatják, mint a harmadik országbeli állampolgárokat.

7. A diplomák elismerése

A magyarországi munkavállaláshoz szükséges lehet a külföldi diploma honosítása. A magyar elismerési jog különböző szabályokat rendel alkalmazni attól függően, hogy milyen céllal kéri a migráns képesítése elismerését.⁸⁹

7.1. Elismerési eljárások

A továbbtanulási célú elismerés célja értelemszerűen a továbbtanulás, és jogi hatálya is a továbbtanulásra szorítkozik. A továbbtanulási célú elismerési eljárás eredményeként a migráns jogosulttá válik magyar doktori iskola PhD képzésére való jelentkezésre, de a szakma gyakorlására nem. A továbbtanulási célú elismerési eljárás során az eljáró hatóság (vagyis a hazai oktatási intézmény) tehát azt vizsgálja, hogy a jelentkező felkészült-e a továbbtanulásra.

A képesítések szakma gyakorlása szempontjából történő elismerése eltérően történik attól függően, hogy formális jogi aktus keretében történik az elismerés vagy sem. A szakma gyakorlása céljából történő elismerés illetékes hatóság által a de jure elismerés. Ennek eredményként a harmadik országbeli állampolgár abba a jogi helyzetbe kerül, mintha a képesítését Magyarországon szerezte volna meg. A szakma gyakorlása céljából a munkáltató által történő elismerés a de facto elismerés. Nem szabályozott, meghatározott képesítéshez nem kötött szakmák, munkakörök esetében nem előírás, hogy a külföldi bizonyítványt közigazgatási eljárás keretében el kell ismertetni

⁸⁸ Kocsis Miklós: Doktori képzés a jogi szabályozás tükrében. In: Kocsis Miklós – Kucsera Tamás Gergely – Szabó Anita: Doktori képzés Magyarországon – a doktoranduszok szemével. Doktoranduszok országos Szövetsége, Budapest, 2009.

⁸⁹ Páva Hanna-Mészáros Gábor, Harmadik országbeli állampolgárok diplomáinak elismerése 57-86.o., IN Gellérné Lukács Éva (szerk.), Foglalkoztatási Kézikönyv, Tullius Kiadó, Budapest 2010.

Magyarországon. Ha azonban a harmadik országbeli állampolgár egy magyar munkáltatóhoz jelentkezik egy állásinterjúra, akkor az megvizsgálja szakmai múltját és természetesen iskolai bizonyítványát is. Ez az eljárás nem formalizált, esetleg a munkáltató fordítást kér a képesítésről, de ez sem okvetlenül előírás. A külföldi képesítés ilyen elismerését tényleges, de facto, elismerésnek mondjuk.

Az illetékes hatóságtól lehet 'tájékoztatás' formájában is a külföldi bizonyítvány értékelését kérni. Ez az eljárás nem közigazgatási eljárás, a „tájékoztatásnak” nincs jogi hatálya (így szabályozott szakmák esetében nem célszerű ilyen értékelést kérni), de elősegítheti a külföldi képesítésnek a munkáltató általi jobb megértését, elfogadását a „de facto” elismerés keretében. Megjegyzendő, hogy ez az értékelési forma az egyetlen, ahol az értékelést a képesítés birtokosától eltérő más személy (például a munkáltatója) is kérheti, természetesen a bizonyítvány tulajdonosának hozzájárulásával.

A harmadik országbeli állampolgárok képesítésének elismerését hat hatóság végzi Magyarországon. A külföldi képesítéseket két csoportba célszerű osztani, aszerint, hogy a külföldi felsőoktatásban szerezték azokat, vagy azok a hazai Országos Képzési Jegyzékünk hatálya alá tartoznak. A felsőoktatásban szerzett oklevelek elismerése (ideértve az egészségügyi okleveleket is) az Oktatási Hivatal feladata, ez a szervezet koordinálja a külföldi képesítések elismerését is. Az Országos Képzési Jegyzék hatálya alá tartozó szakképesítések esetében mindazon szakmák tartoznak az Oktatási Hivatal hatáskörébe, amelyeket jogszabály más hatóság hatáskörébe nem utal, ilyen például a sport területén megszerzett szakképesítés. Az egészségügyi szakképesítések, vagy a jogszabály szóhasználata szerint mindazon szakképesítések esetében, amelyek a szakmai és vizsgakövetelmények meghatározása az egészségügyi miniszter hatáskörébe tartozik, az Egészségügyi Engedélyezési Hivatal jár el. A közlekedési szakképesítések elismerése a Nemzeti Közlekedési Hatóság, a postaügyi, az informatikai, valamint az elektronikus hírközlési szakképesítések elismerése a Nemzeti Hírközlési Hatóság, a kereskedelmi és ipari szakterületen szerzett szakképesítések elismerése a Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal feladata. Az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítések tekintélyes hányada esetében a szociális és munkaügyekért felelős miniszter feladata a szakmai és vizsgakövetelmények meghatározása: ezen külföldi szakképesítések elismerése a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet illetékességébe tartozik.

7.2. Elismerés feltételei

A harmadik országbeli állampolgár abban az esetben jogosult bizonyítványa vagy oklevele elismertetésére, ha rendelkezik tartózkodási engedéllyel, és a tartózkodási engedélyt keresőtevékenység folytatása vagy családegyesítés céljából adták ki, valamint rendelkezik Magyarországon lakóhellyel. A magyarországi lakóhelyet a lakcímet igazoló hatósági igazolvánnyal (lakcímkártyával) kell igazolni. Ezeket a feltételeket nehéz teljesíteni, de vélhetően a magasan képzett személyek és kutatók esetében nincsen akkora jelentősége a formális elismerésnek.

A szakma gyakorlása céljából történő elismerés szabályaitól eltérően nem kell magyarországi lakcím és értelemszerűen keresőtevékenységre jogosító engedély akkor, ha a továbbtanulás a képesítés elismerésének célja. Éppen ezért a külföldi kutatók, amennyiben pl. Ph.D. képzésben vesznek részt, ezen az úton haladva tudják diplomájuk elismerését kérni. Munkavégzés érdekében történő elismerés esetén mindenképp azt kell eldönteni, hogy az érintett konkrétan melyik hazai szakképesítésként kéri elismertetni külföldön szerzett képesítését (pl. orvos). Az elismerési eljárás során az a főszabály, hogy egy adott külföldi képesítést az éppen megszerezhető hazai képesítésekkel vet össze az eljáró hatóság, majd határozatában kimondja, hogy az érintett képesítés ennek megfelel-e, kiegészítő intézkedésekre van-e szükség vagy a kérelmet el kell utasítani.

Ha a harmadik országbeli állampolgár képesítése és a hazai szakképesítő bizonyítvány tartalma között lényeges a különbség, de ez áthidalható, az eljáró hatóság szakmai vizsgát ír elő. A szakmai vizsga annak ellenőrzése érdekében írható elő, hogy a migráns rendelkezik-e a hazai képzésben megszerezhető ismeretekkel. A vizsga követelményei csak olyan ismeretek számonkérését tartalmazhatják, amelyeket a magyar jog által meghatározott képesítési követelmények írnak elő, vagy amelyet a hazai képzés tartalmaz, és a kérelmező külföldi tanulmányai során nem szerzett meg, vagy nem állapítható meg, hogy megszerezte. A felsőfokú oklevél végzettségi szintjének elismerése automatikusan történik, ha annak törvényi feltételei fennállnak, az eljáró hatóság kiegészítő feltétel teljesítésére való kötelezés nélkül elismeri a végzettségi szintet, ha a törvényes feltételek nem állnak fenn (alapvető a különbség a külföldi és a hazai fokozat között), akkor még kiegészítő feltételekkel sem lehet elismerni a külföldi oklevelet, a kérelmet el kell utasítani. A szakképesítés elismeréséhez képest szélesebb az eljáró hatóság (az Oktatási Hivatal) mérlegelési lehetősége abban az esetben, ha a felsőfokú oklevél szakképzettsége tekintetében áll fenn lényeges különbség a külföldi és a hazai képzés között.

Az Oktatási Hivatal a következő öt kiegészítő feltételt írhatja elő a kérelmező részére: a kérelmezőnek igazolnia kell, igazolja, hogy külföldön meghatározott időn keresztül *gyakorolta a szakmát*; a kérelmezőnek *szakmai gyakorlatot* kell teljesítenie, a kérelmezőnek *szakmai vizsgát* kell tennie; a kérelmezőnek hazai felsőoktatási intézményben kiegészítő vizsgát, *kiegészítő képzést* kell teljesítenie, végezetül a kérelmezőnek *esküt vagy fogadalmat* kell tennie. Ha a harmadik országbeli állampolgár külföldi tudományos fokozattal rendelkezik, és a képzése és a megfelelő hazai képesítéshez vezető képzés között alapvető különbség van, az eljáró hatóság (a magyar egyetem) a külföldi tudományos fokozat honosítását feltételekhez (doktori szigorlat, a doktori értekezés megvédése stb.) kötheti.

Az elismerési eljárás díja a kötelező legkisebb munkabér, a minimálbér összegéhez kötött. A minimálbérnek megfelelő összeget kell fizetni a felsőfokú oklevél végzettségi szintjének és a szakképzettségének elismeréséért (73.500 Ft). Az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítés elismerésének díja ennek az összege a háromnegyede, vagyis 55 125 Ft.

7.3. Diploma elismerése az EU Kék Kártya birtokosai részére

A Kék Kártyával rendelkezők (a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás és tartózkodás céljából kiállított engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok) a legújabb jogszabály-módosításokkal bekerültek a közösségi jog rendszere alá.⁹⁰ Az Európai Unió Tanácsa ugyanis még 2009 májusában elfogadta a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről szóló 2009/50/EK 14. cikke sorolja fel mindazokat a területeket, amelyek tekintetében a Kék Kártyások azonos bánásmódot élveznek, mint tagállami társaik.

2011. augusztus 1-től a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről szóló 2001. évi C. törvény (Elismerési törvény) is módosult sok más jogszabállyal együtt, az Elismerési törvény 28. § d) pontjába kerültek bele a Kék Kártyások. Lényegében mindez azt jelenti, hogy a Kék Kártyások az elismerés – és még sok más tekintetben is – valóban a tagállam állampolgárával azonos megítélés alá esnek (akárcsak a valamely tagállam állampolgárának családtagja, a kutatás céljából itt tartózkodó harmadik ország állampolgára vagy a bevándorolt). Ugyanakkor érdemben azért ez nem jelent az elismerés területén sokkal nagyobb könnyebbséget, mivel a Kék Kártyával rendelkezők többsége nem valamely tagállamban szerzett kvalifikációval rendelkezik, így kvalifikációjuk elismerése a tagállamok nemzeti joga alapján történik.

Az elismerési törvény Harmadik része – „Az európai közösségi jog hatálya alá tartozó elismerés” – rendelkezései ugyanis csak akkor alkalmazhatók, ha a tagállami (vagy azzal egy tekintet alá eső, pl. Kék Kártyás) állampolgár, valamely tagállamban szerezte a képesítését. E két feltétel egyidejű fennállása esetén kerülnek csak be az EU-rendszer alá, ami valóban eredményezhet könnyített (automatikus) elismerést.

8. Legfontosabb jogszabályok jegyzéke

- 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról
- 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 2005. évi CXXXI. törvény a felsőoktatásról
- 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
- 2001. évi C. törvény a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről
- 1991. évi IV. tv. a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
- 1990. évi XCIII. törvény az illetékről
- 16/2010. (XI. 10.) SzMM rendelet a külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezéséről

⁹⁰ Dr. Mészáros Gábor úr magyarázatáért a szerző külön köszönetet mond.

- 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok Magyar Köztársaság területén történő engedélymentes foglalkoztatásának szabályairól
- 181/2007. (VII. 6.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgár kutatókat fogadó kutatószervezetek akkreditációjáról, valamint a fogadási megállapodásról
- 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról
- 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről
- 228/1996. (XII. 26.) Korm. rendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról
- 24/1994. (II. 25.) Korm. rendelet a bedolgozók foglalkoztatásáról

9. Hasznos linkek

Nemzeti Innovációs Hivatal www.nih.gov.hu

Kutatók Felvételi Eljárásának Magatartási Kódexe <http://www.nih.gov.hu/nemzetkozi-tevekenysege/eu-strategiai/europai-kutatoikodexa>

Fogadott kutatók létszáma akkreditált kutatóintézmények szerinti bontásban:

<http://www.nih.gov.hu/tanacsadas/akkreditalt/akkreditalt>

Oktatási Hivatal: www.ekvivalencia.hu

Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal: www.eekh.hu

Nemzeti Közlekedési Hatóság: www.nkh.hu

Nemzeti Hírközlési Hatóság: www.nhh.hu

Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet: www.nive.hu

Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal: www.mkeh.gov.hu

IV. Lakhatás

Amennyiben a migráns kutató maga kényszerül lakhatásának megoldására – mert munkáltatója nem biztosít számára lakást –, ingatlanbérlettel vagy ingatlanvásárlással gondoskodhat erről. A lakásbérlet vonatkozásában a magyar állampolgárokra és nem magyar állampolgárokra azonos szabályok alkalmazandók. A külföldiek ingatlanszerzését azonban korlátozások övezik. Az EU-tagállamok a személyek és a tőke szabad áramlásának biztosítása érdekében megszüntették a korlátozásokat egymás állampolgáraival szemben, azonban a harmadik országbeli állampolgárok tekintetében eltérő rendelkezéseket kell alkalmazni.

1. A lakásbérlet legfontosabb szabályai

Minthogy a migráns kutató nem magyar állampolgár, az általa létesített lakásbérleti jogviszonyban külföldi elem – a bérő – is található. Emiatt először azt kell megválaszolni, hogy melyik állam jogát kell alkalmazni e jogviszonyban. A választ a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. (Nmjt.) adja meg. Az Nmjt. főszabálya a jogviszonyban álló felek általi jogválasztás lehetősége: amennyiben a bérbeadó és a bérő konszenzusra jut az alkalmazandó jog kapcsán, akkor az lesz az irányadó. A magyarországi szerződési gyakorlatban nem jellemző a jogválasztás. Ebben az esetben az Nmjt. úgy rendelkezik, hogy azt a jogot kell irányadónak tekinteni, amelyhez a szerződés – az adott szerződéses viszony lényeges elemei szerint – leginkább kapcsolódik.⁹¹ E jogviszony leglényegesebb eleme annak közvetett tárgya, a lakás. A lakáshoz, mint ingatlanhoz pedig annak fekvése szerinti jog, esetünkben a magyar jog kapcsolódik leginkább. Ennek megfelelően a lakásbérlet magyar jog szerinti legfontosabb szabályait tekintjük át. A lakásbérletet vonatkozó jogforrások a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: Ptk.), illetve a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. tv. (továbbiakban: Lakástv.), amely a lakásbérlet szabályozásának gerincét alkotja.

1.1. Felek a lakásbérleti jogviszonyban

Általában a migráns kutató a jogviszonyban bérelőnek, az a fél pedig, akitől a lakást bérbe veszi, bérbeadónak minősül. A bérbeadók négy típusba sorolhatók: állam, önkormányzatok, magánszemélyek, egyéb jogalanyok. A legtöbb bérbeadó Magyarországon természetes személy. Érdemes megemlíteni, hogy a bérelői oldalon (migráns személyek) elképzelhető többalanyúság, tehát az, hogy egy ingatlant egyidejűleg több bérő bérel. Ha ők együttesen bérlik a lakást, azaz nem határozzák meg, hogy mely helyiséget használhatja csak az egyik, melyiket csak másik, s melyeket közösen, hanem az egész lakást közösen használhatják, ők bérő társak lesznek. A bérő társak jogai és kötelezettségei egyenlők, jogukat együttesen gyakorolhatják. Kötelezettségük a

⁹¹ Nmjt. 25-28. §.

bérbeadóval szemben egyetemleges.⁹² Ettől eltérő a társbérelő. A bérelőtárstól az különbözteti meg, hogy a lakás egy részének használatára kizárólagos jogosult: például saját szobája van. Ez azt is feltételezi, hogy lesznek a lakásnak közös használatban álló helyiségei, így tipikusan a konyha, a fürdő, a mellékhelyiség. A társbérelők önálló bérelőnek minősülnek, azaz egymástól függetlenül állnak jogviszonyban a bérbeadóval: amennyiben például az egyik nem fizet, a másiktól nem követelheti a reá eső bérleti díjat a bérbeadó. A bérelőtárs és a társbérelő közti különbségre figyelemmel célszerű a szerződésben kifejezetten rögzíteni azt, hogy melyik típust választják.

1.2. Jogok és kötelezettségek

A lakásbérleti szerződés csak írásban érvényes. Sem a szóbeli megállapodás, sem a ráutaló magatartás nem elégséges a jogviszony létrejöttéhez. A ráutaló magatartás ugyanakkor szerződésmódosító hatású jogi tényként funkcionálhat: határozatlan időtartamúvá alakul át a határozott időre kötött bérlet, ha a bérleti idő lejártá után a bérelő a dolgot tovább használja, és ez ellen a bérbeadó tizenöt napon belül nem tiltakozik.⁹³

A bérelő legfontosabb joga a lakás használata. E használatnak egyrészt háborításmentesnek kell lennie, azaz a bérbeadó köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel indokolatlanul zavarná a bérelőt. Ezzel összefügg az a szabály is, hogy a bérelő mindaddig megilleti a birtokvédelem, amíg a lakás kiürítését elrendelő jogerős határozatot végre nem hajtják.⁹⁴ A birtokvédelem lényege pedig, hogy annak jogosultja, azaz a bérelő mindenkivel szemben – így a bérbeadó tulajdonossal szemben is – kérhet közhatalmi segítséget a birtoka – azaz a lakás – megsértése esetén. Emellett a bérbeadót jogszavatosság terheli, aminek értelmében felel azért, hogy a lakáson senkinek ne álljon fenn olyan joga, amelynél fogva a bérelőt a zavarásmentes használatban akadályozhatja. A használat a rendeltetésszerű használatra való alkalmasságot is feltételezi, tehát azt, hogy a lakás a komfortfokozatának megfelelő berendezésekkel ellátott és azok működőképesek. Ebből a szempontból a bérbeadót kellékszavatosság terheli: felel azért, hogy a lakás a szerződésben foglaltaknak megfelelő állapotú és felszereltségű. A lakást a bérelő csak a bérbeadó hozzájárulásával adhatja albérletbe. Az albérleti szerződést is írásba kell foglalni.⁹⁵ Albérlet esetén a bérelő is bérbeadóvá válik az albérelővel szemben, de megőrzi bérelői minőségét a bérbeadóval szemben. A bérelő az albérelő magatartásáért, mint sajátjáért felel.⁹⁶

A bérelő legfontosabb kötelezettsége a lakbér megfizetése, amely – szerződés eltérő kikötése hiányában – minden hónap 15. napjáig, időszakonként előre esedékes.⁹⁷ A bérleti díj biztosítékként a bérbeadót a bérelő által a bérleményben elhelyezett

⁹² Lakástv. 4. § (5) bekezdés.

⁹³ Ptk. 431. § (2) bekezdése.

⁹⁴ Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi II. törvényerejű rendelet (továbbiakban: Ptk.) 64. §.

⁹⁵ Lakástv. 33. § (2) bekezdés.

⁹⁶ Ptk. 426. § (2) bekezdés.

⁹⁷ Ptk. 423. §, Lakástv. 12. § (1) bekezdés.

ingóságain zálogjoggal rendelkezik, amely a bérleti díjtartozás erejéig terjed.⁹⁸ A bérlő köteles a lakást rendeltetésszerűen használni. Felelős minden olyan kárért, amely a rendeltetésellenes használatból ered.⁹⁹ Ennek érdekében a bérbeadó

- a) a bérlő szükségtelen háborítása nélkül ellenőrizheti a használatot;
- b) követelheti a rendeltetésellenes vagy szerződésellenes használat megszüntetését, továbbá az ilyen használatból eredő kárának megtérítését;
- c) abban az esetben, ha az ilyen használat tovább folyik, vagy ha a bérelt dolgot fenyegető veszély súlyossága miatt az abbahagyás követelése sem vezetne célra, a bérletet azonnali hatállyal felmondhatja, és kártérítést követelhet.¹⁰⁰

1.3. A lakásbérlet megszűnése

A lakásbérleti szerződés határozatlan és határozott időre is létrejöhet. A határozott időre létrejött szerződés megszűnhet a meghatározott időtartam lejártával, a szerződésben megjelölt időpont elérésekor, illetve a szerződésben meghatározott feltétel bekövetkeztével. A határozatlan időre kötött bérleti szerződést 15 napra bármelyik fél felmondhatja. Ettől a felek a szerződésben eltérhetnek. Mind a határozott, mind a határozatlan időre kötött bérleti szerződés megszűnik, ha:

- a) a felek a szerződést közös megegyezéssel megszüntetik;
- b) a lakás megsemmisül;
- c) az arra jogosult felmond;
- d) a bérlő meghal és nincs a lakásbérleti jog folytatására jogosult személy;
- e) a bérlő a lakást elcseréli;
- f) a bérlőt a Magyar Köztársaság területéről kiutasították;
- g) a bérlő lakásbérleti jogviszonyát a bíróság megszünteti;
- h) a bérlő lakásbérleti jogviszonya hatósági határozat folytán megszűnik.¹⁰¹

A bérbeadó a szerződést írásban felmondhatja, ha

- a) a bérlő a lakbért a fizetésre megállapított időpontig nem fizeti meg;
- b) a bérlő a szerződésben vállalt vagy jogszabályban előírt egyéb lényeges kötelezettségét nem teljesíti;
- c) a bérlő vagy a vele együttlakó személyek a bérbeadóval vagy a lakókkal szemben az együttélés követelményeivel ellentétes, botrányos, tűrhetetlen magatartást tanúsítanak;
- d) a bérlő vagy a vele együttlakó személyek a lakást, a közös használatra szolgáló helyiséget, illetőleg területet rongálják vagy a rendeltetésükkel ellentétesen használják;
- e) a bérlő részére megfelelő és beköltözhető lakást (a továbbiakban: cserelakás) ajánl fel.¹⁰²

⁹⁸ Ptk. 429. § (1) bekezdés.

⁹⁹ Ptk. 425. § (1) bekezdés.

¹⁰⁰ Ptk. 425. § (2) bekezdés.

¹⁰¹ Lakástv. 23. § (1) bekezdés.

¹⁰² Lakástv. 24. § (1) bekezdés.

2. Harmadik országbeli állampolgár lakáscélú ingatlanvásárlása

Az adásvételre mint polgári jogi jogügyletre vonatkozó általános szabályokat a Ptk. tartalmazza. Az ingatlanok speciális jelentőségére tekintettel ezek elidegenítését külön jogszabályok is szabályozzák. Ezek közül kiemelendő a külföldiek ingatlanszerzéséről szóló 7/1996. (I. 18.) Korm. rendelet, az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inytv.) és a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Földtv.).

2.1. Lakásvásárlási korlátok

A Földtv. szerint külföldi jogi vagy magánszemély termőföldnek nem minősülő ingatlan tulajdonjogát – az öröklés, valamint a 88/A. §-ban foglaltak kivételével – a Kormány ingatlan fekvése szerint illetékes általános hatáskörű területi államigazgatási szervének az engedélyével szerezhetheti meg.¹⁰³ A 88/A. § az uniós polgárok, illetve azon jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet ingatlanvásárlását szabályozza, amelyeket Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes államban, továbbá a nemzetközi szerződés alapján velük egy tekintet alá eső államban jegyeztek be. A harmadik országbeli állampolgárok lakásvásárlása kizárólag a kormány területi államigazgatási szervének – azaz a megyei vagy fővárosi kormányhivatalnak¹⁰⁴ – az engedélyével érvényes. Az engedélyt a területi kormányhivatal akkor adhatja meg, ha az önkormányzati vagy egyéb közérdeket nem sért. Ebben az esetben tehát a területi kormányhivatal mérlegelésén múlik az engedélyezés vagy annak megtagadása. A területi kormányhivatal köteles megadni az engedélyt, ha az ingatlanszerzés önkormányzati vagy egyéb közérdeket nem sért és:

- a külföldi ingatlanának tulajdonjogát a kisajátításról szóló, többször módosított – 1976. évi 24. törvényerejű rendelet alapján szerezték meg, vagy
- a külföldi a tulajdonában lévő belföldi ingatlant másik belföldi ingatlanra cseréli, vagy
- a tulajdonszerzés célja közös tulajdon megszüntetése, vagy
- a külföldi munkavégzés céljából igazoltan legalább öt éve életvitelszerűen Magyarországon tartózkodik.¹⁰⁵

A területi kormányhivatal abban a kérdésben, hogy az ingatlanszerzés sért-e önkormányzati érdeket, kikéri az ingatlan fekvése szerint illetékes települési, Budapesten a fővárosi kerületi önkormányzat polgármesterének a véleményét. A 7/1991 (I. 18.) Korm. rendelet még egy engedély-megtagadási okot ismer: ha a külföldi honossága szerinti állam nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján nem biztosít a magyar állampolgároknak, illetőleg a magyar jogi személyeknek a belföldiekkel azonos elbírálást. A nemzetközi szerződés vagy a viszonyosság fennállásáról a Külügyminisztérium nyilatkozata az irányadó.

¹⁰³ Földtv. 88. § (1) bekezdés, KlszR. I. § (1) bekezdés.

¹⁰⁴ A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. tv. 2. § (1) bekezdés (továbbiakban: területi kormányhivatal).

¹⁰⁵ KlszR. I. § (2) bekezdés.

2.2. A lakástulajdon megszerzésének általános szabályai

A Ptk. 365. § (3) bekezdése szerint az ingatlan adásvételének érvényességéhez a szerződés írásba foglalása szükséges. Mivel az ingatlan tulajdonjogát nem a szerződéskötéssel, hanem az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel lehet megszerezni,¹⁰⁶ meg kell vizsgálni nemcsak a szerződés érvényességéhez, hanem az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéshez szükséges feltételeket is. Ezek közül a legfontosabb, hogy tulajdonjogot keletkeztető okiratok közül csak olyan szolgálhat ingatlan-nyilvántartási bejegyzés alapjául, amely közokiratnak, ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratnak minősül.¹⁰⁷ Ezzel a szabállyal igyekszik biztosítani a törvényhozó azt, hogy csak jogszerű (szakszerű) okiratok kerüljenek az ingatlan-nyilvántartási hatóságok elé. Az emelt szintű formai követelményből a migráns kutató számára az következik, hogy nem tud lakástulajdont szerezni anélkül, hogy ügyvédet vagy közjegyzőt ne keresett volna fel.¹⁰⁸ Ebből kifolyólag felesleges az ingatlan-adásvételi szerződés egyéb követelményeinek részletes ismertetése, hiszen az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas szerződés elkészítése – szemben a lakásbérleti szerződéssel – nem valósítható meg a szerződő felek által. A lakásvásárláshoz több, a vételáron kívüli, úgynevezett szerződéskötéshez kapcsolódó költség kapcsolódik. Ezek mértéke függhet a vásárolt ingatlan értékétől, annak jövőbeni sorsától, illetve a szerződéskötésben közreműködő személy jogállásától is, ugyanakkor van előre látható, tételesen meghatározott díj is. A Ptk. szerint – a felek ellentétes megállapodása hiányában – valamennyi szerződéskötéssel kapcsolatos kiadás a vevőt terheli, így az ügyvédi vagy közjegyzői munkadíj, valamint a tulajdon-átruházás és az ingatlan-nyilvántartási eljárás költségei is.¹⁰⁹

A közjegyzők országosan egységes áron járnak el szerződésszerkesztés esetén is. A közjegyzőnek fizetendő díj két részből áll: munkadíjból és költségtérítésből.¹¹⁰ A munkadíj összege a következőképpen alakul:

- 500 000 Ft feletti, de 5 000 000 Ft-ot meg nem haladó ügyérték esetén 11 700 Ft és az 500 000 Ft feletti rész 1%-a
- 5 000 000 Ft feletti, de 10 000 000 Ft-ot meg nem haladó ügyérték esetén 56 700 Ft és az 5 000 000 Ft feletti rész 0,5%-a
- 10 000 000 Ft feletti ügyérték esetén 81 700 Ft és a 10 000 000 Ft feletti rész 0,25%-a, de legfeljebb 200 000 000 Ft.

A közjegyző költségtérítés címén, hivatali helyiségben végzett tevékenysége után leírási díjat, illetve postaköltséget számolhat fel. A leírási díj mértéke oldalanként 100 Ft. Ezeken felül a közjegyző az eljárási díj 40%-ának megfelelő mértékű költségátalányra jogosult.¹¹¹ Az ügyvéd eljárásáért megbízási díjra és költségtérítésre jogosult. A megbízási

¹⁰⁶ Inytv. 3. § (1) bekezdés.

¹⁰⁷ Inytv. 32. § (3) bekezdés.

¹⁰⁸ Kivételként lehetséges, hogy jogtanácsos jegyezze ellen az ingatlan-adásvételi szerződést, erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha az egyik fél – esetünkben az eladó – jogtanácsos által képviselt szervezet.

¹⁰⁹ Ptk. 367. § (3) bekezdés.

¹¹⁰ A közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet 1. §.

¹¹¹ A közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet 22. § (1) bekezdés.

díj mértéke az ügyvéd és az ügyfél – jelen esetben a migráns kutató – közti szabad megállapodás tárgya.¹¹² Lakástulajdon szerzése esetén a visszterhes vagyónáruházási illeték alapja a lakástulajdon forgalmi értéke. Az illeték mértéke – lakásonként – 4 millió forintig 2%, a forgalmi érték ezt meghaladó összege után 4%.¹¹³ Amennyiben a migráns kutató építési telket vásárol, és arra kíván építkezni, az építési telket illetékmentesen szerezheti meg: Mentes a visszterhes vagyónáruházási illeték alól a lakóház építésére alkalmas telektulajdonnak (tulajdoni hányadnak), valamint ilyen ingatlanon alapított vagyoni értékű jognak a megszerzése, ha a vagyonszerző az ingatlanon a szerződés illetékkiszabásra történő bemutatásától számított 4 éven belül lakóházat épít és a felépített lakóházban a lakás(ok) hasznos alapterülete eléri a településrendezési tervben meghatározott maximális beépíthetőség legalább 10%-át.¹¹⁴ Az ingatlan-nyilvántartási hatóság eljárásáért igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni, melynek mértéke 6.600 Ft ingatlanonként.¹¹⁵ A soron kívüli eljárás díja 10.000 Ft. Lakásvásárlás esetén – annak engedélyezésével kapcsolatos bizonytalanságon túl – a migráns kutatónak jelentős mértékű járulékos, túlnyomórészt nem megkerülhető kiadásokkal kell számolnia. Egy átlagos árú és méretű lakást körülbelül 15 millió forintért lehet megvásárolni. A közjegyző eljárásának költsége egy ilyen megvásárlásakor körülbelül 130.000-150.000 Ft, amely az ingatlan értékének 1%-nak felel meg. Az átlagos ügyvédi megbízási díj is hasonló mértékű. 15 millió forintos vételárral számolva a visszterhes vagyónáruházási illeték mértéke 520.000 Ft, amely az ingatlan értékének 3,5%-a. Az ingatlan-nyilvántartási hatóság eljárási díja – soron kívüli eljárás esetén is – ezekhez képest eltörpül. Összességében a migráns kutató tehát úgy számolhat, hogy a megvásárolni kívánt ingatlan vételárának 4,5-5%-át szerződéskötési díjként még meg kell fizetnie.

3. Legfontosabb jogszabályok jegyzéke

- 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről és 1960. évi II. törvényerejű rendelet Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról
- 1990. évi XCIII. tv. az illetékekről
- 1993. évi LXXVIII. tv. a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról
- 1994. évi LV. tv. a termőföldről
- 1996. évi LXXXV. Tv. a hiteles tulajdonilap-másolat igazgatási szolgáltatási díjáról
- 1997. évi CXLI. tv. az ingatlan-nyilvántartásról
- 1998. évi XI. tv az ügyvédekről
- 1979. évi 13. tvr. a nemzetközi magánjogról
- 7/1996. (I. 18.) Korm. rendelet a külföldiek ingatlanszerzéséről
- 14/1991. (XI. 26.) IM rendelet a közjegyzői díjszabásról

¹¹² Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. tv. 9. §.

¹¹³ Inytv. 21. § (1) bekezdés.

¹¹⁴ Inytv. 26. § (1) bekezdés a) pont.

¹¹⁵ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény módosításáról, valamint a hiteles tulajdonilap-másolat igazgatási szolgáltatási díjáról szóló 1996. évi LXXXV. tv. (továbbiakban: Díjtv.) 32/A. § (1) bekezdés.

V. Szociális védelem

A harmadik országbeli állampolgárok Magyarországon élvezett szociális jogait nem lehetséges egységes módon kezelni, mert az szociális védelmi alrendszerenként változik, és ezen felül még az érintett személy státusától is függ. Egyrészt, különböző szabályok vonatkoznak az egészségbiztosítási szolgáltatásokhoz való hozzáférésre, a nyugdíjakhoz való hozzáférésre, a családi- és munkanélküli ellátások igénybevételére. Másrészt, az általánostól eltérő, kedvezőbb szabályokat kell alkalmazni az EU Kék Kártyával rendelkezőkre és az EU tagállamok közötti mobilitási lehetőséggel élő személyekre. Tekintettel arra, hogy az előző fejezetekben az ilyen dokumentummal rendelkező személyeket külön kezeltük, a szociális jogaikra is külön alpontra térünk ki. A szabályozás áttekintése tehát a meghatározott szociális védelmi alrendszerekben érvényes szabályozás bemutatására épül, majd külön alfejezet foglalkozik az EU Kék Kártyával rendelkezőkkel.

I. Egészségbiztosítási jogosultságok

I.1. Jogosultak köre

A magyar társadalombiztosítási jogszabályok alapvetően nem tesznek különbséget a magyar, illetve a külföldi állampolgárok között. Ebből következően azok a külföldi állampolgárok, akik biztosítottá válnak, egyenlő bánásmódot élveznek a magyar állampolgárokkal. Mivel az egészségbiztosítási ellátásokhoz való hozzáférés alapja is a biztosított státusz, aki biztosított, jogosult lesz az egészségbiztosítás pénzbeli és természetbeni ellátásaira. Biztosítottak minősülnek főszabály szerint a munkaviszonyban (és egyéb, munkavégzésre irányuló jogviszonyban) dolgozók, a megbízottak, egyéni vállalkozók, mezőgazdasági őstermelők, tehát a gazdasági tevékenységet folytatók. A kereső tevékenység létrejötté tehát az alapja biztosítási kötelezettségnek. A biztosítás a kereső tevékenység kezdő napjától fennáll.

Azok a személyek, akik nem biztosítottak, jogosulttá válhatnak az egészségbiztosítás természetbeni ellátásaira (tehát a pénzbeli ellátásokra nem), ha az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére jogosultak. Ezek a személyek vagy korábbi járulékfizetésük révén (pl. nyugdíjasok, táppénzen levők), vagy egyéb más járulékfizetéshez nem kötődő jogosultságuk alapján vehetik igénybe egészségügyi ellátásokat. Általánosságban kijelenthető, hogy e rendelkezések alapján csak a belföldinek minősülő (tehát a Magyarországon lakóhellyel rendelkező) személyek szerezhetnek jogosultságot az egészségügyi ellátásokra. Ide tartoznak a gyermeknevelési ellátásban, szociális segélyben részesülők, a tanulói/hallgatói jogviszonyban álló olyan külföldi állampolgárok, akik oktatási miniszteri ösztöndíjjal vagy nemzetközi szerződés alapján tanulnak Magyarországon, minden Magyarország területén lakóhellyel rendelkező kiskorú és a hajléktalan. A biztosítottak nem minősülő és egészségügyi szolgáltatásra más jogcímen nem jogosultnak egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettsége van, havi 5.100

Ft összegben. Akkor kell egészségügyi szolgáltatási járulékot fizetni, ha az érintett a Nemzeti Adó-és Vámhivatalhoz e célból való bejelentkezését megelőzően megszakítás nélkül legalább egy éve a lakcímnnyilvántartás szerint bejelentett lakóhellyel rendelkezett Magyarországon területén.

Végül, az egészségügyi ellátásokra jogosultaktól elhatárolható külön csoportot képeznek azok a külföldiek, akik a fentiek alapján nem tudnak jogosultságot szerezni. Ők a jogszabályi keretek között meghatározott megállapodást köthetnek, és önkéntesen (tehát nem kötelező jelleggel!) vállalhatják a havi járulékfizetést. A megállapodást kötők csoportjába a törvény értelmében a jogszerűen tartózkodók közül bárki beletartozhat, amennyiben nem terjed ki rá a magyar kötelező biztosítás. A fizetendő járulék (díj) mértéke a mindenkori minimálbér 50%-ra. Kiskorúak, illetve diákok esetében a mindenkori minimálbér 30 %-a. Egy olyan család esetében, ahol az anya és az apa is dolgozik (tehát mindketten biztosítottak), a két szülő munkavégzése jogán szerez jogosultságot mind a pénzbeli, mint a természetbeni egészségbiztosítási ellátásokra. Gyermeük azonban mindaddig, amíg a család nem szerez lakóhelyet Magyarországon, nem élhet a kedvezményes 5.100 Ft-os lehetőséggel, részére a minimálbér 30 %-ának megfelelő térítési díjért lehetséges megvásárolni a jogosultságot.

Elképzeltető, hogy egy külföldi személy kimarad a magyar egészségbiztosítás rendszeréből, ha nem olyan jogviszonyban van Magyarországon, amely alapján biztosítottá válik (pl. Ph.D. hallgatói jogviszonya van, de nem ösztöndíjjal vagy nemzetközi szerződés alapján), nem rendelkezik elegendő idővel lakhely létesítéséhez, aminek következtében nem fizetheti a havi 5.100 Ft egészségügyi szolgáltatási járulékot, és nem is akar megállapodást kötni. Ez a társadalombiztosítási jog szempontjából jogszerűnek tekinthető. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy a magyarországi tartózkodás jogszerűségéhez (lásd e kötet II. Fejezetét) szükséges az egészségbiztosítási fedezet meglétének igazolása. Az ilyen személyeknek tehát magán egészségbiztosítással kell rendelkezniük ahhoz, hogy jogszerűen tartózkodjanak az országban.

1.2. Kétoldalú egyezmények

A hatályos szociálpolitikai egyezmények (magyar - jugoszláv és a magyar - szovjet) az egészségbiztosítás területén rendelkeznek a sürgősségi ellátások igénybevételéről. A magyar - horvát egyezmény, eltérően a többi szociális biztonsági egyezménytől, elismerve azt a tényt, hogy a kiküldött dolgozók esetében a sürgősségi ellátás nem mindig elégséges mértékű, úgy rendelkezik, hogy a kiküldöttek és a velük együtt érkező eltartott családtagjaik az illetékes biztosító igazolása alapján a kiküldetés helye szerinti országban jogosultságot szereznek a teljes körű egészségügyi ellátások igénybevételére. Az alábbi országokból Magyarországra érkező külföldi állampolgárok heveny sürgős esetben a feltétlenül szükséges mértékig jogosultak igénybe venni a magyar egészségbiztosítás természetbeni ellátásait:

- Volt jugoszláv és szovjet utódállamok, amelyekkel nincs új egyezmény (1959. évi 20. sz. és 1963. évi 16. sz. tvr.)
- Jordánia (15/1981. MT rendelet)

- Kuvait (33/1979. MT rendelet),
- Angolai Népi Köztársaság (17/1984. MT rendelet)
- Irak (47/1978. MT rendelet)
- Mongólia (29/1974. MT. rendelet)
- Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) 14/1975. MT rendelet.)
- Kuba (1969. évi 16. tvr.)

Fentiek útlevelük bemutatásával válnak jogosulttá a természetbeni ellátások igénybevételére.

1.3. A biztosítottak által igénybe vehető pénzbeli ellátások

A biztosított keresőképtelensége idejére táppénzre jogosult, gyermekvállalás esetén terhességi gyermekágyi segélyre és gyermekgondozási díjra, baleset esetén baleseti táppénzre jogosult az egészségbiztosítás rendszeréből. A táppénzre jogosultságnak három alapfeltétele van:

1. biztosítási jogviszony vagy a megbetegedést (keresőképtelenséget) közvetlenül (1-3 nappal) megelőzően fennállt biztosítási jogviszony,
2. a keresőképtelen személy pénzbeli egészségbiztosítási járulék fizetésére kötelezett,
3. az orvos által megállapított és igazolt keresőképtelenség.

A táppénz összegét elsődlegesen az a jövedelem határozza meg, amely után a biztosított pénzbeli egészségbiztosítási járulékot fizetett. A táppénz mértéke a biztosításban töltött időtől, illetve az esetleges kórházi ápolástól függően a napi átlagkereset 60 %-a, illetve 50%-a. Táppénz a betegszabadságra való jogosultság lejártát követő naptól jár, legfeljebb kilenc hónapon át, illetve a biztosítási jogviszony megszűnését követően kezdődő keresőképtelenség esetén 30 napon át.

Az egészségbiztosítás a gyermek születése esetén a jogosultsági feltételekkel rendelkező anyát terhességi-gyermekágyi segélyben részesíti, amely az elnevezése ellenére biztosítási jogviszonyhoz kötött egészségbiztosítási pénzbeli ellátás. A terhességi gyermekágyi segély a 168 napos szülési szabadság időtartamára jár, mértéke az igénylő jövedelme napi átlagának 70%-a. A gyermekgondozási díj a gyermekvállalás támogatására nyújtott pénzbeli ellátás. A gyermekgondozási díjra jogosult alapvetően:

- a biztosított, gyermeket szülő anya, ha a szülést megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt,
- a biztosított szülő, ha a gyermekgondozási díj igénylését megelőzően két éven belül 365 napon át biztosított volt,

A gyermekgondozási díj legkorábban a terhességi-gyermekágyi segély lejártát követő naptól a gyermek második életévének betöltéséig jár. A gyermekgondozási díj a figyelembe vehető jövedelem naptári napi átlagának 70 %-a, azzal, hogy a gyed maximálisan megállapítható összege igazodik a mindenkori minimálbérhez, a gyed legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének 70 százaléka lehet. (Ennek megfelelően a gyermekgondozási díj 2011. évi felső határa havi bruttó 102.900 Ft.)

Az üzemi balesetből vagy foglalkozási megbetegedésből eredő egészségkárosodásokra nyújtott egészségbiztosítási ellátásokra speciális, az általános szabályoknál kedvezőbb szabályok vonatkoznak. Az üzemi baleset sérültjét és a foglalkozási megbetegedésben szenvedő személyt az egészségbiztosítás szolgáltatásaként nyújtott baleseti ellátások közül térítésmentes baleseti egészségügyi szolgáltatás és baleseti táppénz illeti meg. A baleseti táppénz a korábbi átlagkereset 100 %-a, úti baleset esetén 90 %-a.

1.4. Természetbeni ellátások

A természetbeni ellátások tartalmazzák a térítésmentes egészségügyi szolgáltatásokat, mint a megelőzés célú vizsgálatok, az egészségügyi alapellátás, fekvőbeteg ellátás, járóbeteg-ellátás, fogászati ellátás bizonyos esetei, a rehabilitáció, és betegszállítás. Szintén a természetbeni ellátások köréhez tartoznak az ártámogatások, így a gyógyszerár-támogatás, a gyógyászati segédeszközök ártámogatása, az útiköltség térítés és egyéb, méltányossági alapon történő támogatás. Bizonyos szolgáltatások esetében a biztosítottak térítési díjat fizetnek, például az extra egyéni igényeket kielégítő kórházi ellátás és elhelyezés, vagy a szanatóriumi kezelés.

Magyarországon az egészségbiztosítás természetbeni ellátásai:

- Háziorvosi, háziorvosi ügyeleti ellátás
- Védőnő, anya-, gyermek- és ifjúság védelem
- Fogászati ellátás
- Gondozóintézeti gondozás
- Betegszállítás, orvosi rendelvényű halottszállítás és mentés
- Művesekezelés
- Házi szakápolás
- Járóbeteg szakellátás
- Fekvőbeteg szakellátás
- Gyógyfürdő-szolgáltatás
- Anyatej-ellátás
- Gyógyszertámogatás
- Gyógyászati segédeszköz támogatás
- Utazási költségtérítés.

1.5. Egyéb hasznos információ

Az egészségbiztosítási ellátási igények érvényesítéséhez szükséges Társadalombiztosítási Azonosító Jelet (TAJ számot) a belföldiek esetében a Hatóság igazolvány tartalmazza. Külföldiek esetében a TAJ számot az „Igazolás az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságról” (továbbiakban „Igazolás”) című nyomtatvány igazolja. Amennyiben az érintett magyarországi tartózkodása vagy egészségügyi szolgáltatásokra való jogosultsága határozott idejű, a kormányhivatal a Hatósági Igazolvány hatályát ezen időtartamra korlátozza. Határozott idejű jogosultsággal azok a külföldi állampolgárok rendelkezhetnek, aki ugyan belföldinek minősülnek – tehát rendelkeznek magyar lakóhellyel – de az itt tartózkodásuk vége előre meghatározott. Ide tartoznak a

bevándorlási, letelepedési engedéllyel rendelkezők, valamint az EGT állampolgár családtagja illetve kísérője, vagy a hozzá csatlakozó személy részére a magyar idegenrendészeti hatóság által kiállított regisztrációs igazolás, illetőleg az EGT-vel megkötött megállapodás alapján a tagállamok állampolgáraival azonos jogállást élvező állam állampolgárai részére a magyar idegenrendészeti hatóság által kiállított okmánnyal rendelkező személyek. A TAJ számot tartalmazó okmány igénylésére eltérő szabályok vannak, attól függően, hogy az igénylő belföldinek vagy külföldinek minősül. A belföldi személyek saját maguk, vagy meghatalmazottjuk által kezdeményezhetik a TAJ szám kiadását, ezzel szemben a külföldiek esetében a TAJ szám és az „Igazolás” igénylése a foglalkoztató feladata. A biztosított külföldi személy részére a foglalkoztató köteles igényelni a TAJ számot és az arról szóló igazolás kiadását a foglalkoztatás megkezdését követő három napon belül, az előírt nyomtatványon. Külföldinek minősülő személy esetében a kormányhivatal a TAJ számot tartalmazó igazolás kiadása előtt ellenőrzi a biztosított jogosultságát. A biztosított külföldi részére képzett TAJ számról az igazolást a foglalkoztatónak kell megküldeni. A jogosultság megszűnését a foglalkoztató tünteti fel az igazolás bevonásával egyidejűleg.

2. Családi ellátások

Magyarországon családi ellátásra Jogosultak:

- magyar állampolgárok,
- bevándoroltak, letelepedettek, menekültek, hontalanok,
- az EGT állampolgárai és családtagjaik, ha lakcímkártyával rendelkeznek.

Családi együttélés biztosítása céljából tartózkodási engedélyt az a harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki tartózkodási, bevándorlási, letelepedési, ideiglenes letelepedési, nemzeti letelepedési vagy EK letelepedési engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár, illetve külön törvény szerinti tartózkodási kártyával vagy állandó tartózkodási kártyával rendelkező személy (családegyesítő) családtagja. A családegyesítési célú tartózkodási engedély érvényességi ideje három év, amely alkalmanként három évvel meghosszabbítható; érvényességi ideje azonban nem haladhatja meg a családegyesítő tartózkodási engedélyének érvényességi idejét.

A családi ellátás folyósításának feltétele, hogy a szülő a gyermeket a saját háztartásában nevelje. Ez azt jelenti, hogy főszabályként a szülő gondoskodik a gyermekről, tehát nem pl. a nagyszülőnél vagy valamilyen állami nevelő intézetben lakik, ahol ellátják. Nem szünteti meg a saját háztartásban nevelés tényét, ha a gyermek tanulási célból a szülőtől eltérő helyen tartózkodik, pl. bentlakásos iskolában van. Magyarországon két biztosítástól függő családi támogatás és hat univerzális családi támogatás létezik. Biztosítástól függ az I.1.2. pontban bemutatott terhességi-gyermekágyi segély és a gyermekgondozási díj, univerzális ellátás az anyasági támogatás, a családi pótlék, a babakötvény, a gyermekgondozási segély, a gyermeknevelési támogatás és a fogyatékosági támogatás.

Anyasági támogatás: a gyermekszüléshez kapcsolódó egyszeri juttatás, összege azonos a gyermek születésének időpontjában érvényes öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 225 % -ával.

Családi pótlék: a szülő részére jár,

- a még nem tanköteles,
- tankötelezettsége megszűnéséig a tanköteles, közoktatási intézményben tanulmányokat folytató, meghatározott életkorú (legfeljebb 20 éves) saját háztartásában nevelt gyermekre tekintettel.

Összege a gyermekszám függvényében változik, egyedülálló szülők, illetve beteg gyermeket nevelők magasabb összegű ellátásban részesülnek.

Babakötvény: az ún. babakötvény (fiatalok életkezdési támogatása) minden Magyarországon született gyermek után jár. Összege 42.500 Ft. A lekötött összeg kamatozik, csak akkor vehető igénybe, amikor a jogosult eléri a 18. életévét.

Gyermekgondozási segély: Központi költségvetésből finanszírozott családtámogatási ellátás, jogosult lehet rá a szülő a saját háztartásában nevelt

- gyermek 3. életévének betöltéséig,
- ikergyermekek esetén a tanköteleessé válás évének végéig,
- tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek 10. életévének betöltéséig.

Összege: a mindenkori nyugdíjminimummal egyenlő, ez jelenleg 28.500,- Ft/hó

A gyes-ben részesülő anya gyermeke 1 éves korától úgy folytathat keresőtevékenységet, hogy nem veszti el a gyes-re való jogosultságot.

Gyermekevelési támogatás: A szülő lehet rá jogosult, aki saját háztartásában három vagy több kiskorút nevel.

A támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől 8. életévének betöltéséig jár.

Összege a nyugdíjminimummal egyenlő, jelenleg 28.500,- Ft/hó.

Fogyatékosági támogatás: A fogyatékosági támogatás havi összege az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 65 %-a hallási fogyatékoság esetében, és ha a jogosult önkiszolgálási képessége nem hiányzik. Ez jelenleg 18.525,- Ft/hó. A havi összeg a nyugdíjminimum 80 %-a, ha a jogosult önkiszolgálási képessége hiányzik, vagy halmozottan fogyatékos. Ez jelenleg 22.800,- Ft/hó.

A családtámogatási ügyekkel kapcsolatos eljárás az ügyfél kérelmére indul. Fontos azonban mielőbb elkezdni az ügyintézés, mert családi pótlékot visszamenőleg csak 2 hónapra lehet igényelni. Ha tehát a gyermek születése után ez az időszak már eltelt, a jogosult szülőt veszteség érheti. A harmadik országok állampolgárai részére segítségképpen külön formanyomtatványok léteznek. Amennyiben az ügyfél a kérelmet

nem formanyomtatványon terjesztette elő, az ügyfélszolgálaton formanyomtatvánnyal kell ellátni és lehetőséget kell biztosítani arra, hogy azonnal kitölthesse. Nem kötelező azonban a formanyomtatvány használata. A kérelemhez elsősorban olyan igazolások kellenek, amelyek a szülő jogosultságára vonatkoznak (pl. tartózkodási engedély, uniós polgárral családi kapcsolat igazolása). Szükséges azonban iskolás korú gyermek esetében a tanulói jogviszony igazolása. Nem Magyarország területén folytatott tanulmányok esetén a tanulói, hallgatói jogviszonyokról az igénylő közreműködésével kell a szükséges igazolást beszerezni. A megkeresést minden év augusztus 31-ig kell ezen igénylők részére eljuttatni azzal, hogy az utalás folyamatosság érdekében az igazolást szeptember végéig nyújtja be a folyósító szervhez. Felkérés alapján a szükséges igazolást a külföldi hatóság, intézmény útján a Kincstár is beszerezheti.

Szükséges továbbá orvosi igazolás, ha a gyermek tartós betegségben szenved. Harmadik országok esetében azonban egy ott kiállított igazolást csak akkor lehet Magyarországon elfogadni, ha megfelelő magyar orvosi szervek az igazolást hitelesítik vagy újat adnak ki. Ez azt jelenti, hogy egy harmadik országbeli állampolgár igénylőnek minden esetben magyar orvosi vizsgálaton kell átesnie, hiszen az ún. felülhitelesítést vagy az új igazolást csak orvosi vizsgálatot követően adják ki. Ebből a szempontból tehát harmadik országokból származó iratok az eljárásban csak korlátozottan használhatóak.

3. Álláskeresési ellátások

Magyarországon azok a harmadik országbeli állampolgár személyek igényelhetnek álláskeresési járadékot, akik

- magyarországi munkavégzésüket követően váltak munkanélkülivé,
- nem tanulnak oktatási intézmény nappali tagozatán,
- huzamosan tartózkodnak Magyarországon, menekültek, hontalanok, menedékesek vagy oltalmazottak, vagy migráns munkavállalónak minősülnek, vagy családtagként lehetnek jogosultak,
- álláskeresőként regisztráltatják magukat a munkaügyi kirendeltségen, álláskeresési megállapodást kötnek, rendelkezésre állnak, de nincs nekik megfelelő munkahely.

Az álláskeresési ellátások a munkájukat veszített alkalmazottak és a korábban vállalkozói tevékenységet folytatott álláskeresők kérelmére állapíthatók meg. Ez azt jelenti, hogy az érintett személynek nem lehet kereső tevékenysége, amikor az ellátást kérelmezi. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy nemcsak a tényleges munkabér vagy vállalkozói díjazás számít, hanem egyéb jövedelem is, így pl. a társadalombiztosítási nyugellátások (rokkantsági nyugdíj), illetve a betegség esetére járó táppénz. Ha tehát az érintett semmilyen bevétellel nem bír, ellátást kérhet. Fontos, hogy ha valaki bármilyen oktatási intézmény nappali tagozatán folytat tanulmányokat, ez a tevékenység kizárja, hogy ellátást igényelhessen.

Regisztráció érdekében személyesen meg kell jelenni a munkaügyi kirendeltségen. Fontos, hogy érdeklődjön, melyik az Önre illetékes munkaügyi központ. Ezt telefonon megkérdezheti vagy interneten ellenőrizheti (www.afsz.hu). Egy formanyomtatvány kitöltésével történik meg a regisztráció, Ön kap egy határozatot, hogy álláskeresőként nyilvántartásba vették.

3.1. Pénzbeli ellátások

Magyarországon két fajta pénzbeli munkanélküli ellátás igényelhető: az álláskeresői járadék, nyugdíj előtti álláskeresői segély. Emellett az álláskeresők részére költségterítés jár, és különböző aktív munkaerőpiaci eszközök vehetők igénybe (pl. munkaerőpiaci tanácsadás, közvetítés, önfoglalkoztatóvá válás segítése, képzés biztosítása).

Álláskeresői járadék illeti meg azt, aki álláskereső (akár munkavállaló, akár vállalkozó volt korábban), az álláskeresővé válását megelőző öt éven belül legalább háromszázhatvan nap jogosultsági idővel rendelkezik, társadalombiztosítási ellátásban nem részesül, és számára az illetékes munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani. Az álláskeresői járadék összegét a kérelem benyújtását megelőző négy naptári negyedévben az érintett jogviszonyokban elért - a vállalkozói jogviszony esetén a megfizetett - munkaerő-piaci járulék alapja (járulékalap) havi átlagos összegének alapulvételével kell kiszámítani. A járadék összege a folyósítás teljes időtartama alatt a járulékalap 60 százaléka, amely azonban nem lehet magasabb a jogosultság kezdő napján hatályos kötelező legkisebb munkabér napi összegénél. Ha a járadék számításánál figyelembe vett összeg nem éri el minimálbért, akkor a járadék számításának alapja a fentiek szerint számított összeg 60%-a. Minden 10 nap jogosultsági idő 1 nap járadékfolyósítási időnek felel meg. A járadék folyósításának kezdő napja az álláskeresőnek a munkaügyi központnál történő jelentkezésének a napja. Az álláskeresői járadék folyósításának időtartama minimum 36, de legfeljebb 90 nap.

Az álláskeresői járadék folyósítását (annak kimerítését) követően még van további lehetőség ellátás igénybevételére: az álláskereső kérelmére álláskeresői segélyt kell megállapítani, ha rendelkezik az álláskeresői járadékra irányadó feltételekkel a biztosítási idő tekintetében, az álláskeresői járadékot részére legalább 90 nap időtartamra állapították meg, a járadékot kimerítette, és a kérelem benyújtásának időpontjában a reá irányadó öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb öt év hiányzik, és ezt az életkort az álláskeresői járadék folyósításának kimerítését követő három éven belül betöltötte. A nyugdíj előtti álláskeresői segély addig folyósítható, amíg a jogosult öregségi, rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíjra nem szerez jogosultságot. Az álláskeresői segély összege a kérelem benyújtásának időpontjában hatályos kötelező minimálbér 40 százaléka (31.200 Ft).

Megfelelő a felajánlott munka, ha az álláskereső képzettségi szintjének, vagy az állami foglalkoztatási szerv által felajánlott és a képzettségi szintnek megfelelő képzési lehetőség figyelembevételével megszerezhető képzettségének, vagy az általa utoljára legalább hat hónapig betöltött munkakör képzettségi szintjének megfelel, vagy az általa utoljára legalább hat hónapig ellátott egyéni, illetőleg társas vállalkozói tevékenység képzettségi

szintjének megfelel, és egészségi állapota szerint az álláskereső a munka elvégzésére alkalmas, és a várható kereset az álláskeresői járadék összegét, illetőleg – amennyiben az álláskeresői járadék összege a kötelező legkisebb munkabérnél alacsonyabb – a kötelező legkisebb munkabér összegét eléri, és a munkahely és a lakóhely közötti naponta – tömegközlekedési eszközzel – történő oda- és visszautazás ideje a három órát, illetve tíz éven aluli gyermeket nevelő nő és tíz éven aluli gyermeket egyedül nevelő férfi álláskereső esetében a két órát nem haladja meg, és az álláskereső foglalkoztatása munkaviszonyban történik.

3.2. Egyéb szolgáltatások

A pénzbeli ellátások mellett egyéb, foglalkoztatást ösztönző eszközök is léteznek. Ilyen a munkaerőpiaci tanácsadás, közvetítés, önfoglalkoztatóvá válás segítése, képzés biztosítása. Ezek a lehetőségek nem függenek állampolgárságtól, tehát aki álláskeresőként regisztráltatta magát, ezeket is igénybe veheti.

A pályakezdő fiatalok és a munkaerőpiacra tartós kihagyás után (gyermeknevelés, tartós munkanélküliség) visszatérők elhelyezkedését segíti az ún. START program. A program lényege, hogy a munkaadó mentesül a 27 %-os társadalombiztosítási járulék alól, és ennél kedvezőbb összeget fizet. Ha alap- vagy középfokú végzettségű a munkavállaló, a kedvezmény 2 évre vehető igénybe, az első évben 10 %, a másodikban 20 % a fizetendő közteher. Felsőfokú képesítéssel rendelkezők 1 évre válthatják ki a START kártyát, az első 9 hónapban 10 %, az utolsó 3 hónapban 20 % a közteher. A tartósan munkanélküli vagy 50 év feletti munkavállalót alkalmazóknál az első évben 0 % a közteher, a második évben pedig 10 %. minden kedvezmény legfeljebb a minimálbér kétszeresének megfelelő járulékalapig vehető igénybe, e felett az általános járulékfizetési szabályok érvényesülnek.

4. Nyugdíjjogosultságok

Az ellátások megállapítása főszabályként nem függ az állampolgárságtól, csak attól, hogy az egyes ellátások igénylése esetén a jogosult vagy a jogszerző az előírt magyar szolgálati időt megszerezze vagy az egyéb feltételeket teljesítse. Egyes ellátások nem függenek az igénylő állampolgárságától, de az alapul szolgáló speciális jogviszony (hivatásos fegyveres jogviszony, polgármesterség) igen, ezért ezekre az ellátásokra (szolgálati nyugdíj, a volt polgármesterek öregségi nyugdíja) csak magyar állampolgárok válhatnak jogosulttá.

Az egészségkárosodáson alapuló ellátások nagy része magyarországi lakóhelyhez kötődik. Ennek oka, hogy ezek az ellátások egy olyan komplex rehabilitáció részeként kerülnek megállapításra, amelynek során mind az orvosi, mind a foglalkoztatási és szociális rehabilitáció csak az illetékes hivatalokkal való szoros együttműködés révén valósulhat meg.

4.1. Az állami nyugdíjrendszer által biztosított ellátások

A magyar állami nyugdíjrendszer alapján öregségi nyugellátások, egészségkárosodáson alapuló ellátások, hozzátartozói ellátások és baleseti ellátások igényelhetők. Öregségi ellátások közé tartozik az öregségi teljes nyugdíj, öregségi résznyugdíj. Társadalombiztosítási öregségi teljes nyugdíjra 62. életév betöltésétől az a személy jogosult, aki legalább húsz év szolgálati idővel rendelkezik. 2010. január 1-jétől fokozatosan 62-ről 65 évre emelkedik az öregségi nyugdíjra jogosító nyugdíjkorhatár. A változás az 1951. december 31-ét követő időpontban születetteket érinti és 2022-ben éri el - az 1957-ben született korosztállyal - a 65. életévet. Öregségi résznyugdíjra az a nyugdíjkorhatárt betöltött személy jogosult, aki legalább tizenöt év szolgálati időt szerzett, és a rá irányadó nyugdíjkorhatárt betöltötte. Félrevezető a résznyugdíj kifejezés használata ezen ellátásnem esetében, ugyanis nem részellátást kap a jogosult, hanem teljes ellátást, de a teljes nyugdíjra vonatkozó rendelkezésekkel ellentétben a minimum nyugdíjhoz kötöttség nem érvényesül.

Hozzátartozói ellátásra a túlélő hozzátartozó akkor jogosult, ha az elhunyt a haláláig az öregségi, illetve rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerezte, vagy öregségi, illetve rokkantsági nyugdíjasként halt meg. *Özvegyi nyugdíjat* állampolgárságától függetlenül a házastárs, bejegyzett élettárs, az elvált házastárs és az élettárs kaphat a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén. Özvegyi nyugdíj címén a jogosultat ideiglenes özvegyi nyugdíj és özvegyi nyugdíj illeti meg. *Árvaellátásra* az elhunyt gyermeke - ideértve a házasságban vagy az élettársi közösségben együtt élők egy háztartásban közösen nevelt, korábbi házasságból, élettársi együttélésből származó gyermekét is -, testvére és unokája lehet jogosult, ha őt az elhunyt saját háztartásában eltartotta és a gyermeknek tartásra köteles és képes hozzátartozója nincs. Az árvaellátás a gyermek 16. életévének betöltéséig jár. Ha a gyermek oktatási intézmény nappali tagozatán tanul, az árvaellátás a tanulmányok tartamára, de legfeljebb a 25. életév betöltéséig folyósítható.¹¹⁶

4.2. Egyéb hasznos információ

A nyugdíjfolyósító szerv a megállapított nyugellátás folyósítását a határozat közlését követő tíz munkanapon belül

- pénzforgalmi számláról történő készpénzkifizetés kézbesítése útján vagy a jogosult által megjelölt belföldi pénzforgalmi szolgáltatónál vezetett fizetési számlájára,
- a valamely EGT-állam területén élők részére történő folyósítás esetén a jogosult által megjelölt, valamely EGT-államban vezetett pénzforgalmi szolgáltatónál vezetett fizetési számlára,
- a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerinti - ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett - gyermek árvaellátását a gyám, eseti gondnok által megjelölt gyámhatósági fenntartásos betétre

¹¹⁶ Az ellátórendszer átalakítás alatt van, ezért az ebben a pontban adott információ nem teljes körű.

vagy fizetési számlára történő utalással teljesíti.

A külföldön élő vagy tartózkodó személy nyugellátását, baleseti járadékát kérelmére pénzforgalmi szolgáltatónál vezetett fizetési számlára utalással, vagy belföldi meghatalmazottja részére kell folyósítani. A külföldre történő utalásra irányuló kérelemnek tartalmaznia kell a külföldi pénzforgalmi szolgáltató elnevezését és pontos címét, a külföldi pénzforgalmi szolgáltató számlaszámát, valamint annak a fizetési számlának a nemzetközi pénzforgalomban alkalmazandó számát (IBAN és SWIFT kód), amelyre a külföldön élő vagy tartózkodó személy az ellátás utalását kéri. A nyugdíjfolyósító szerv a megállapított nyugellátás folyósítását kizárólag a magyar törvényes fizetőeszközben teljesíti.

A Magyarországon élő személyek a lakóhelyük szerinti nyugdíjbiztosítási igazgatósághoz nyújthatják be az előírt formanyomtatványon kérelmüket, amely szükség esetén továbbítják azt a nemzetközi nyugdíjügyek elbírálására jogosult Közép-magyarországi Regionális Nyugdíjbiztosítási Igazgatósághoz. Valamely egyezményes országban élő igénylők az adott ország nyugdíjbiztosítási szervéhez adhatja be a kérelmét az előírt formanyomtatványon, amely továbbítani fogja azt a Közép-magyarországi Regionális Nyugdíjbiztosítási Igazgatósághoz. Harmadik országban élő igénylők postai úton nyújthatják be előírt formanyomtatványon a külképviseleti hatóság, közjegyző vagy közigazgatási szerv által hitelesített aláírással ellátott kérelmüket Közép-magyarországi Regionális Nyugdíjbiztosítási Igazgatósághoz. A www.onyf.hu honlapon hasznos tudnivalók olvashatóak, mind a magyar nyugdíjrendszerről, mind az egyes egyezményekről, de megtalálhatóak és letölthetőek itt az igénybejelentéshez szükséges nyomtatványok is.

5. Az EU Kék Kártya birtokosai

Az EU Kék Kártya birtokosai speciális szociális jogállást élveznek a magyar jogban, amelynek kiindulás alapja a 2009/50/EK irányelv egyenlő bánásmódot kimondó 14. cikkének (1) bekezdése. Eszerint „Az EU Kék Kártya birtokosa az alábbiak tekintetében a Kék Kártyát kiállító tagállam állampolgáraival egyenlő bánásmódot élvez: [...] e) a nemzeti jognak az 1408/71/EGK tanácsi rendeletben meghatározott szociális biztonsági ágakra vonatkozó rendelkezései szerint. A 859/2003/EK rendelet mellékletében található különleges rendelkezéseket értelemszerűen kell alkalmazni”.¹¹⁷

Az egyenlő bánásmód érvényesülésével kapcsolatosan két alapvető megállapítást kell tenni. Egyrészt, hogy az egyenlő bánásmód előírása a biztosított státusból nem folyó jogosultságok tekintetében bír jelentőséggel, mert csak ott tartalmaz a magyar jog eltérő előírásokat. Másrészt, az irányelv maga csak az EU Kék Kártya birtokosáról rendelkezik, tehát a családtagjáról nem, ergo a speciális jogok csak az érintettet illetik meg. Az egyenlő bánásmód szabályai Magyarországon átültetésre kerültek a családi ellátásokról, a

¹¹⁷ A 1408/71/EGK és 859/2003/EGK rendeleteket azóta felváltotta a 883/2004/EK rendelet és a 1231/2010/EU rendelet.

fogyatékosági ellátásokról és a szociális ellátásokról szóló törvényekben. Eszerint az EU Kék Kártya birtokosa jogosult minden családi ellátásra – az anyasági támogatás kivételével -, fogyatékosági támogatásra és időskorúak járadékára. Ezek a jogosultságok megegyeznek az uniós polgároknak biztosított jogosultságokkal.

6. Tagállamok közötti mozgás

A szociális védelem körét befolyásolja, hogy az érintett harmadik országbeli állampolgár Magyarországon kívül élt-e, dolgozott-e már más EU tagállamban, illetve hogy az adott időpillanatban hol van életérdekének központja. Az uniós jogban létező két rendelet (859/2003/EGK és 1231/10/EU) ui. kimondják, hogy minden harmadik országbeli állampolgár és családtagjaik (tehát nem csak az EU Kék Kártya birtokosai) jogosultak az 5. pontban írt egyéb kedvezményekre, ha valamely tagállam területén jogszerűen rendelkeznek lakóhellyel, és helyzetük összes vonatkozása nem egy tagállamot érint.

7. Legfontosabb jogszabályok jegyzéke

- 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól (Ket.)
- 1992. évi LXVI. törvény a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról
- 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről (Tbj.)
- 1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról (Tny.)
- 1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól (Ebtv.)
- 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról (Cst.)
- 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló
- 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról (Flt.),

3. Hasznos linkek

Nemzeti Erőforrás Minisztérium: www.nefmi.gov.hu

Nemzetgazdasági Minisztérium: www.ngm.gov.hu

Országos Egészségbiztosítási Pénztár: www.oep.hu

Magyar Államkincstár: www.allamkincstar.gov.hu

Foglalkoztatási Hivatal: www.munka.hu

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság: www.onyf.hu

VI. Állampolgárság megszerzése

I. Az állampolgárság jelentősége

Az állampolgársággal járó legfontosabb jogosultságokat és kötelezettségeket az Alkotmány tartalmazza. Számos olyan alapjog létezik, amelyek minden embert megilletnek annál fogva, hogy embernek születtek, ezek gyakorlásának módjában tehát az állampolgár és nem állampolgár személyek között nincs különbség. Ugyanakkor léteznek olyan alapjogok is, amelyek gyakorlásához elengedhetetlen az állampolgárság léte. Ilyen például a politikai jogok közül az aktív és passzív választójog, azaz a választásokon való jelöltként szereplés, illetve a szavazás joga, részvétel népszavazásban és népi kezdeményezésben, közhivatal viselésének joga (Alkotmány 70. §). A magyar állampolgárság megszerzése különösen azok számára jelent nagy előrelépést az integrációban, akik nem valamely Európai Unió ország állampolgárai. Ennek két oka van:

- egyrészt az, hogy az uniós polgárok az állampolgárokat megillető szociális jogok nagy részével, valamint a politikai jogok egy részével is rendelkeznek (lakóhelyük szerinti helyi önkormányzat képviselőtestületének tagjai lehetnek, illetve abba tagot és polgármestert választhatnak) (Alkotmány 70. § (2) bekezdés),
- másrészt pedig a magyar állampolgárság megszerzésével az uniós polgárságot és az azzal járó jogosultságokat is megszerzik.

Az állampolgársággal nemcsak jogok, hanem kötelezettségek is járnak. Az alkotmányok klasszikusan a honvédelmi kötelezettséget szabályozzák ekként, s ez alól a magyar alkotmány sem kivétel. A honvédelemi kötelezettség csak háború, vagy háborús veszély esetén „éled fel” a hatályos szabályok szerint (Alkotmány 70/H. §, valamint 2/3 törvény).

2. A magyar állampolgárság megszerzésének feltételei

Az állampolgárság megszerzésének feltételeit a többször módosított magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény (továbbiakban: Áptv.) tartalmazza. Magyar állampolgárság két módon szerezhető meg: nyilatkozattal és honosítással.

2.1. A magyar állampolgárság megszerzése nyilatkozattal

Az állampolgárság megszerzésének egyszerűbb módja a nyilatkozat-tétel, erre azonban csak szűk körben van lehetőség. Nyilatkozat-tétellel az alábbi esetekben lehet megszerezni a magyar állampolgárságot¹¹⁸:

- akit a külföldön tartózkodó egyes személyeknek magyar állampolgárságuktól való megfosztásáról szóló 1947. évi X. törvény és az 1948. évi XXVI. törvény, a magyar állampolgárságról szóló 1948. évi LX. törvény, illetve az állampolgárságról szóló 1957. évi V. törvény alapján a magyar állampolgárságától megfosztottak, továbbá

¹¹⁸ Áptv. 5/A. § (1) bekezdés.

az, aki a Magyar Köztársaság Kormányának 7970/1946. M.E. számú rendelete, a 10.515/1947. Korm. sz. rendelet, a 12.200/1947. Korm. sz. rendelet alapján veszítette el magyar állampolgárságát, valamint az, akinek magyar állampolgársága 1947. szeptember 15. és 1990. május 2. napja között elbocsátással szűnt meg;

- aki az ország területén született és születésével nem szerezte meg szülei külföldi állampolgárságát a szülők állampolgárságára irányadó külföldi jog alapján, feltéve, hogy a születése napján magyarországi lakóhellyel rendelkezett és a nyilatkozat megtételét közvetlenül megelőzően legalább öt éve az ország területén lakik. A nyilatkozatot az érintett tizenkilencedik életévének betöltéséig teheti meg;
- aki magyar állampolgár anyától és külföldi állampolgár apától 1957. október 1-je előtt született, és születésével nem vált magyar állampolgárrá.

A nyilatkozattétellel való állampolgárság-szerzés feltételei tehát valamilyen korábbi kapcsolatot kívánnak meg Magyarországgal, amely lehet akár állampolgárság, Magyarország területén való születés, illetve magyar anyától való születés. E szigorú feltételek miatt nem valószínű, hogy a migráns kutatók nyilatkozattétel útján szerezhetnek magyar állampolgárságot.

2.2. A magyar állampolgárság megszerzése honosítással

Az állampolgárság megszerzésének tipikus módja a honosítás. A honosításnak négy általános feltétele van. A kérelmező

- a magyar jog szerint büntetlen előéletű és a kérelem elbírálásakor ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás nincs folyamatban és
- megélhetése és lakóhelye Magyarországon biztosított és
- honosítása a Magyar Köztársaság közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti és
- igazolja, hogy alkotmányos alapismeretekből magyar nyelven eredményes vizsgát tett, vagy ez alól a törvény alapján mentesül.¹¹⁹

A honosítás főszabálya szerint a kérelmezőnek a kérelem előterjesztését megelőző nyolc éven át folyamatosan Magyarországon laknia. A kedvezményes – azaz a nyolc évnél rövidebb tartamú Magyarországon lakást megkövetelő – honosításra több lehetőséget biztosít az Áptv. Az általános feltételek fennállása esetén honosítható

- 5 év Magyarországon való lakást követően az kérelmező, aki
 - az ország területén született, vagy
 - kiskorúsága idején létesített magyarországi lakóhelyet, vagy
- hontalan.
- 3 év Magyarországon való lakást követően honosítható az a kérelmező, aki
 - magyar állampolgárral legalább három éve érvényes házasságban él, vagy házassága a házastárs halálával szűnt meg, vagy

¹¹⁹ Áptv. 4. § (1) bekezdés.

- kiskorú gyermeke magyar állampolgár, vagy
- magyar állampolgár fogadta örökbe, vagy
- magyar hatóság menekültként elismerte.

A kedvezményes honosításnak olyan esetei is vannak, amelyek nem, vagy nem kizárólag a Magyarországon való lakás hosszának csökkentését tartalmazzák:

- Kedvezményesen – Magyarországon való lakás hosszára tekintet nélkül – honosítható a kérelmező, ha

- honosítása a Magyar Köztársaság közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti és
- a magyar jog szerint büntetlen előéletű és a kérelem elbírálásakor ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás nincs folyamatban és
- felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását és
- magyar nyelvtudását igazolja.

- A köztársasági elnök az állampolgársági ügyekért felelős miniszter javaslatára minden más honosítási feltétel alól felmentést adhat ha a kérelmező

- honosítása a Magyar Köztársaság közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti;
- a magyar jog szerint büntetlen előéletű és a kérelem elbírálásakor ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás nincs folyamatban;
- a honosításához a Magyar Köztársaságnak fontos érdeke fűződik.

Kedvezményes honosítás akkor lehetséges, ha az érintett valamilyen korábbi kapcsolatot is fel tud mutatni a Magyar Köztársasággal. Ennek hiányában a magyarországi lakóhely létesítésétől számított 8 éven belül nem kerülhet sor a magyar állampolgárság megszerzésére.

A honosítási formák legtöbbször törvényi feltétel az alkotmányos alapismeretek vizsga teljesítése. A vizsga alól mentességet élvezők eddig ismertetett körén felül a következő esetekben nem kell alkotmányos alapismeretektől vizsgát tenni:

- a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes személy;
- aki magyar tannyelvű nevelési-oktatási vagy felsőoktatási intézményben végzettséget szerzett;
- aki a kérelem benyújtásakor 65. életévét betöltötte;
- aki igazolja, hogy egészségi állapotának tartós és visszafordíthatatlan romlása miatt képtelen a vizsga letételére.¹²⁰

A mentességi okok közül a migráns kutatókat elsősorban a második pont érintheti, kiskorú gyermekeit pedig az első pont. Egyebekben a honosítását kérelmező kutató csak a kedvezményes honosításra tekintettel mentesülhet e vizsga letétele alól.

¹²⁰ Áptv. 4/A. §.

Erre a kérelmező a Kormánynak a lakóhelye szerint illetékes általános hatáskörű területi államigazgatási szervénél – tehát a fővárosi és megyei kormányhivataloknál¹²¹ – jelentkezik. A vizsgáért a kérelmező díjat köteles fizetni, amely a Kormánynak a vizsgát szervező általános hatáskörű államigazgatási szervét illeti meg. A díj mértéke a mindenkor kötelező legkisebb havi munkabér (minimálbér) ötven százaléka.¹²² A vizsga témakörei a következők:

- Magyarország helye a Kárpát-medencében, Európában és nemzetközi szervezetekben (ENSZ, Európa Tanács, NATO, Európai Unió)
- Magyarország nemzeti jelképei és ünnepei (címer, zászló, korona, Himnusz, Szózat, nemzeti ünnepek)
- Magyarország történetének fordulópontjai (honfoglalás–államalapítás; az Árpád-ház kihalása, török uralom, Habsburg fennhatóság, 1848–49. évi forradalom és szabadságharc, kiegyezés, első és második világháború, 1956. évi forradalom, 1990. évi rendszerváltoztatás)
- A képzőművészet, a zene és a tudomány kiemelkedő magyar képviselői
- A magyar irodalom meghatározó személyiségei
- Az Alkotmány alapvető intézményei (Országgyűlés, köztársasági elnök, Kormány, az Alkotmánybíróság és az igazságszolgáltatás)
- A közigazgatás felépítése (központi, területi, helyi szervek, önkormányzati igazgatás)
- Alapvető állampolgári jogok és kötelezettségek (szabadságjogok, gazdasági, szociális és kulturális jogok, állampolgári kötelezettségek és az állampolgári jogok védelme)
- A magyar állampolgárság (keletkezése, megszerzése, megszűnése és igazolása)¹²³

A vizsga eredményéről a vizsgázó igazolást kap¹²⁴, amelyet a honosítási kérelméhez kell mellékelnie, illetve amennyiben mentesül a vizsgakötelezettség alól, a mentesülés okáról szóló igazolást is csatolni szükséges.¹²⁵

Az Áptv. egyik alapelve a család egységének elve, amelynek alapján a jogalkotó arra törekszik, hogy az egy családba tartozó személyek állampolgársága lehetőleg azonos legyen. Ez az elv ahhoz kedvez a magyar állampolgárságot megszerzett kutatónak, hogy családtagjai – az által már megszerzett állampolgárságra tekintettel – az övének enyhébb feltételekkel szerezzék meg a magyar állampolgárságot. A család egységének elve másfelől a migráns kutatónak is kedvezhet, hiszen amennyiben magyar állampolgár(ok)hoz rokoni viszony fűzi – így egyenes ági rokonság vagy házasság, amely

¹²¹ A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 2. § (1) bekezdés.

¹²² Ápr. 13. § (6) bekezdés.

¹²³ Ápr. 7. sz. melléklet 2. pont.

¹²⁴ Ápr. 13. § (5) bekezdés.

¹²⁵ Ápr. 3. § (6) bekezdés.

különösen gyakori lehet – az ő honosításához szükséges Magyarországon lakásának hossza is rövidül.

3. Az állampolgársági eljárás

Az állampolgársági eljárás az állampolgárság megszerzése céljából, kérelemre induló sui generis (egyedi, sajátképi) eljárás, amelyre a közigazgatási eljárás általános szabályai nem alkalmazhatók.¹²⁶ Az állampolgársági eljárás garanciális szabályait az Áptv. tartalmazza, míg a részletszabályok az Áptv. végrehajtási rendeletében, a 125/1993. (IX. 22.) Korm. rendeletben találhatók. Az állampolgársági kérelmet az anyakönyvvezető, a konzuli tisztviselő, az integrált ügyfélszolgálati iroda vezetője, továbbá az állampolgársági ügyekben eljáró szerv számára kell benyújtani.¹²⁷ Állampolgársági ügyekben a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) jár el.

Az állampolgársági eljárás két formája igazodik az állampolgárság megszerzésének két formájához, tehát a nyilatkozathoz és a honosításhoz. Minthogy a nyilatkozattétel esetén az állampolgárság a nyilatkozat megtételével szerezhető meg, ezen eljárási forma egyszerű: az Ápr. I. § b-c) pontjában meghatározott formanyomtatvány benyújtásával és az azon szereplő adatok valóságtartalmának ellenőrzésével az eljárás le is zárul, s az állampolgárságot a kérelmező a nyilatkozattétel napjára visszamenőleges hatállyal szerzi meg. Ehhez egyéb eljárási cselekményre nincs szükség.

Honosítási kérelem benyújtása esetén a BÁH ellenőrzi a kérelemben foglaltak valószerűségét, valamint a szükséges melléletek meglétét és megfelelőségét.¹²⁸ A (BÁH) eljárása után, miniszteri előterjesztésre a köztársasági elnök határoz a honosításról.¹²⁹ Az állampolgársági viszony speciális jellegére utal az is, hogy valamennyi feltétel fennállása esetén is megtagadhatja a honosítást a köztársasági elnök, sőt döntését indokolni sem köteles. A honosításról való döntés tehát diszkrecionális jellegű, senkinek nincs alanyi joga a magyar állampolgárság megszerzésére.

Amennyiben a köztársasági elnök a honosítási kérelemnek helyt ad, a kérelmezőnek választása szerint esküt vagy fogadalmat kell tennie. A fogadalom és az eskü közötti különbség abban áll, hogy a fogadalom szövegében nem szerepel „Az Isten engem úgy segítjen.” mondat. Az eskütételre főszabály szerint a lakóhely szerint illetékes polgármester, vagy kivételesen magyar konzulátus vezetője vagy tisztségviselője előtt kerül sor.¹³⁰ Az állampolgárságot az eskütétel napján szerzi meg a honosított kérelmező. A honosításról honosítási okiratot állít ki a köztársasági elnök¹³¹, amelynek alapján sor kerül a honosított anyakönyvezésére.

¹²⁶ Ket. 13. § (1) bekezdés c) pont.

¹²⁷ Ápr. 2. § (1) bekezdés.

¹²⁸ Ápr. 3. § (1) bekezdés és 13/B. §.

¹²⁹ Áptv. 6. § (1) bekezdés.

¹³⁰ Áptv. 7. §.

¹³¹ Áptv. 6. § (2) bekezdés és 7. § (2) bekezdés.

4. Legfontosabb jogszabályok jegyzéke

- Magyarország 2011. április 25-i Alaptörvénye
- 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról
- 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 1993. évi LV. tv. a magyar állampolgárságról
- 1949. évi XX. tv. a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
- 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról
- 113/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény végrehajtásáról
- 125/1993. (IX. 22.) kormányrendelet a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. tv. végrehajtásáról
- 25/2007. (V. 31.) IRM rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról
- 28/2007. (V. 31.) IRM rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásával és tartózkodásával kapcsolatos eljárások díjáról

3. Hasznos linkek

Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal: www.bmbah.hu

Az egyszerűsített honosítás honlapja: <http://allampolgarsag.gov.hu/>

VII. Magyarországi adózási vonatkozások

1. A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények szerepe

Harmadik országbeli személy által Magyarországon szerzett jövedelem adóztatása kapcsán mindenek előtt az vizsgálandó, hogy van-e Magyarország és az érintett harmadik ország között hatályos egyezmény a kettős adóztatás elkerüléséről.¹³² Amennyiben van ilyen egyezmény, annak előírásait kell alkalmazni. Ez a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (a továbbiakban Szja. tv.) 2. §-ának (5) bekezdéséből következik, melynek értelmében „a nemzetközi szerződés előírását kell alkalmazni, amennyiben törvénnyel vagy kormányrendelettel kihirdetett nemzetközi szerződés e törvénytől eltérő előírást tartalmaz”. Ennek értelmében a nemzetközi egyezmény előírásai megelőzik a törvényt. Ilyen esetekben a törvény - háttérszabályként – azokban a kérdésekben lesz irányadó, amelyekről a nemzetközi egyezmény nem vagy nem teljes körűen rendelkezik, illetve ha maga az egyezmény hívja fel a nemzeti jogot.¹³³ Amennyiben a harmadik országbeli külföldi olyan államból érkezik, amellyel Magyarországnak nincs egyezménye a kettős adóztatás elkerüléséről, az Szja tv. rendelkezéseit kell alkalmazni a külföldi személy magyarországi jövedelmének adóztatására.

2. Az adózási illetőség meghatározása

A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények mindenekelőtt meghatározzák, hogy a két ország viszonylatában ki minősülhet belföldi, illetve külföldi illetőségűnek. Jóllehet az egyes egyezmények az illetőség meghatározásánál nem teljesen azonos megközelítést követnek, megoldásaik hasonlóak, mivel az OECD 14. modellegyezményének megoldásához igazodnak.¹³⁴ Az illetőség meghatározása azért releváns, mert a külföldi illetőségű személy magyarországi adókötelezettsége korlátozott. Az Szja tv. 2. §-ának (4) bekezdése szerint „a külföldi illetőségű magánszemély adókötelezettsége kizárólag a jövedelemszerzés helye alapján belföldről származó, vagy egyébként nemzetközi szerződés, viszonyosság alapján a Magyar Köztársaságban adóztatható bevételére terjed ki”. Ezzel szemben a belföldi illetőségű magánszemély adókötelezettsége összes bevételére (világjövedelmére) kiterjed, vagyis teljes körű adókötelezettség terheli. A belföldi illetőség az egyezményekben általában az adott országban való lakóhely, állandó tartózkodási hely, székhely alapján való adókötelezettséget jelent. Az egyezmények – az OECD modellegyezményével

¹³² A Magyarország által harmadik országokkal kötött, a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények listáját az I. számú melléklet tartalmazza.

¹³³ A kettős adóztatás elkerülésének esetei egy nettó tőke importőr példáján: Magyarország. In Herich György (szerk.): Nemzetközi adózás. Adózás az Európai Unóban, Penta Unió Oktatási Centrum és Vizsgaközpont, Pécs, 2004., 87.

¹³⁴ OECD Model Convention with respect to tax on income and capital. Az illetőségre vonatkozó szabályokat a modellegyezmény 4. cikke tartalmazza.

összhangban - általában külön rendelkezéseket tartalmaznak olyan esetekre, amikor egy adott személy mindkét államban belföldinek minősülhet. Ilyenkor az illető abban az államban lesz belföldi illetőségű, ahol létérdekeinek központja van, vagyis ahol állandó lakóhellyel rendelkezik, illetve, amennyiben mindkét államban rendelkezik lakóhellyel, abban, amelyikben személyes és gazdasági kapcsolatainak központja van. Ha ez nem állapítható meg, akkor szokásos tartózkodási helye, ennek hiányában állampolgársága határozza meg illetőségét. Valamennyi kapcsoló elv sikertelensége esetén az ilyen egyezmények általában úgy rendelkeznek, hogy a két állam hatóságai közös megegyezéssel rendezik a kérdést. Az egyezmények hasonlósága ellenére az illetőség megállapításánál valamennyi esetben pontosan meg kell nézni az adott országgal fennálló egyezmény konkrét rendelkezését.

Amennyiben az érintett harmadik országgal nem áll fenn egyezmény a kettős adóztatás elkerüléséről, az adózási illetőség meghatározására az Szja. tv. rendelkezései lesznek irányadók. A törvény 3. §-ának 2. pontja értelmében belföldi illetőségű magánszemély:

- a) a magyar állampolgár (kivéve, ha egyidejűleg más államnak is állampolgára, és belföldön nem rendelkezik a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló törvényben meghatározott lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel);
- b) az a természetes személy, aki a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgáshoz és a három hónapot meghaladó tartózkodáshoz való jogát az adott naptári évben - a ki- és beutazás napját is egész napnak tekintve - legalább 183 napig a Magyar Köztársaság területén gyakorolja;
- c) a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozó letelepedett jogállású, illetve hontalan személy; továbbá
- d) az a)-c) pontban nem említett természetes személy, akinek
 - da) kizárólag belföldön van állandó lakóhelye;
 - db) létérdekei központja belföld, ha egyáltalán nem vagy nem csak belföldön rendelkezik állandó lakóhellyel;
 - dc) szokásos tartózkodási helye belföldön található, ha egyáltalán nem vagy nem csak belföldön rendelkezik állandó lakóhellyel, és létérdekei központja sem állapítható meg;azzal, hogy a létérdekek központja az az állam, amelyhez a magánszemélyt a legszorosabb személyes, családi és gazdasági kapcsolatok fűzik.

Ennek értelmében az Szja. tv. alapján, harmadik ország állampolgára csak akkor minősülhet belföldi illetőségűnek, ha Magyarországon letelepedett jogállású vagy, ha a d) pontban említett feltételek egyikének megfelel. A Magyarországon foglalkoztatott harmadik országbeli kutatók vagy magasan képzett munkavállalók tipikusan külföldi illetőségűek. Az Szja. tv. a külföldi illetőség definícióját negatívan ragadja meg, vagyis azt tekinti külföldi illetőségűnek, aki belföldi illetőségűnek nem minősülő magánszemély.

3. Külföldi illetőségű magánszemély jövedelmének adóztatása

A külföldi illetőségű személy Magyarországon szerzett jövedelmének adóztatását meghatározza, hogy a jövedelmet munkaviszony alapján vagy megbízási jogviszonyban szerezte. Az előbbi esetben úgynevezett nem önálló tevékenységből származó jövedelemnek számít, az utóbbi esetben szabadfoglalkozásúként szerzett/önálló tevékenységből származó jövedelemnek.¹³⁵

3.1. A nem önálló tevékenységből származó jövedelem

A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények értelmében a nem önálló tevékenységért járó fizetés, bér vagy más térítés fő szabály szerint a külföldi illetősége szerinti államban adózik. Ez alól kivétel, ha a tevékenységet másik államban végzik. Ez esetben a jövedelem a tevékenység végzése helyének államában adóztatható. Az OECD modellegyezmény 14. cikke és az annak alapján készült egyezmények rendszerében munkaviszony esetében tehát a fő kapcsoló elv a tevékenység végzésének helye. Ha tehát magyar munkáltató harmadik országbeli munkavállalót foglalkoztat Magyarországon és a munkavégzés helye Magyarország, az ebből származó jövedelem Magyarországon lesz adóköteles. Az egyezmények azonban ez utóbbi szabály alól is felállítanak egy kivételt, amit a szakzsargonban „183 napos” vagy pontosabb terminológiával, „hármasszabálynak” neveznek.

Csak a külföldi magánszemély illetősége szerinti államban adóztatható a jövedelem, amennyiben az alábbi három feltétel mindegyike fennáll:

- a) a kedvezményezett a másik államban a vonatkozó bármely tizenkét hónapos időszakon belül nem tartózkodik egyfolytában vagy megszakításokkal összesen 183 napnál többet, és
- b) a díjazást olyan munkaadó fizeti, vagy azt olyan munkaadó nevében fizetik, aki nem belföldi illetőségű a másik államban, és
- c) a díjazást nem a munkaadónak a másik államban levő telephelye vagy állandó bázisa viseli.

Ahhoz, hogy a jövedelem ne a tevékenység végzésének államában legyen adóztatható, valamennyi feltételnek együttesen teljesülnie kell. Nem elegendő tehát, hogy a külföldi illetőségű magánszemély 183 napnál kevesebbet tartózkodjon az adott országban, az is szükséges, hogy díjazását olyan munkaadótól kapja, amely ebben az országban nem belföldi illetőségű és azt ne is az ilyen munkaadó telephelye viselje. A 183 nap számítása szempontjából egyébként a külföldi illetőségű személy tényleges fizikai jelenléte a

¹³⁵ Egyes értelmezések (lásd Török Györgyi: A személyi jövedelemadó és az adóegyezmények II, *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 2002/4, 179.) szerint a megbízási jogviszonyban végzett tevékenység az egyezmények rendszerében inkább nem önálló tevékenységnek kellene, hogy minősüljön, amennyiben a megbízási jogviszony esetében megállapíthatóak a nem önálló tevékenységre jellemző feltételek (a megbízó a megbízott munkáját ellenőrzi, felelősséget vállal a végzett munkáért, a munkát olyan helyen végzik, ami a megbízó ellenőrzése alatt áll, a munkához szükséges eszközöket a megbízó adja).

meghatározó. Az OECD modellegyezmény kommentárja erre nézve részletes szabályokat tartalmaz. A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények alkalmazásában a nem önálló tevékenységből származó jövedelem fogalmába mind a pénzübeli, mind a természetbeni juttatások beletartoznak, mivel ez utóbbiak beleértendők a „más térítés” kategóriájába.¹³⁶

3.2. Önálló tevékenységből származó jövedelem

Amennyiben a külföldi magánszemély megbízási jogviszony keretében látja el feladatát, az egyezményeknek az önálló tevékenységből származó jövedelemre vonatkozó rendelkezései irányadóak. Az egyezmények fő szabály szerint ez esetben is azt rendelik alkalmazni, hogy egy adott országban belföldi illetőségű magánszemély szabad foglalkozásból vagy más önálló jellegű tevékenységből származó jövedelme az illetőségének országában adóztatható. Ez alól kivételt jelent, ha az illető személynek a tevékenysége kifejtéséhez a másik államban állandó bázis áll rendelkezésére. Ilyen esetben a jövedelem ebben az államban adózik, de csak olyan mértékben, amennyiben az a bázisnak tudható be. Az egyezmények az önálló tevékenységből/szabadfoglalkozásból származó jövedelem esetében gyakran felsorolást tartalmaznak, hogy általában milyen típusú tevékenységek tartoznak az önálló tevékenység alá. Az ilyen egyezmények szerint a „szabad foglalkozás” kifejezés fogalma magában foglalja különösen az önálló tudományos, irodalmi, művészeti, nevelési és oktatási tevékenységet, valamint az orvosok, ügyvédek, mérnökök, építésszek, fogorvosok és könyvszakértők önálló tevékenységét. A felsorolás a „különösen” kifejezésből következően értelemszerűen példálózó és csupán a tipikus szabadfoglalkozású tevékenységeket jeleníti meg. Mindenképpen utalni kell azonban arra, hogy a 2000 után született egyezmények nem minden esetben tartalmaznak már önálló cikket az önálló tevékenységre/szabadfoglalkozásra nézve. Ennek oka, hogy az OECD modellegyezmény 2000 áprilisában módosult és abból kikerült az önálló tevékenységre vonatkozó cikk. A módosulástól függetlenül a korábban megkötött egyezmények vonatkozó cikkei értelemszerűen továbbra is hatályosak és alkalmazandók, azonban az újabb egyezmények esetében az ilyen jellegű tevékenységek – amennyiben vállalkozási jellegűek - vállalkozásnak minősülnek és a vállalkozási nyereségre vonatkozó cikkek alapján kell azokat megítélni.¹³⁷

Egyes egyezmények, melyek még a modellegyezmény módosítását megelőzően keletkeztek és így tartalmazzák az önálló tevékenységre vonatkozó cikket, a modellegyezmény ajánlásától némileg eltérő szabályokat tartalmaznak, amennyiben nem csak önálló bázis esetében engedik az önálló tevékenységből származó jövedelem adóztatását az önálló tevékenység helye szerinti államban, hanem akkor is, ha a szabadfoglalkozású személy meghatározott időszakknál (például 183, 120 vagy 90 nap) hosszabb időt tölt a tevékenység helye szerinti államban, függetlenül attól, hogy ott van-e bázisa vagy nincs vagy, ha az ott szerzett jövedelme elér egy meghatározott összeghatárt. A harmadik országokkal kötött, hatályos egyezményeknek az önálló tevékenységre

¹³⁶ Török Györgyi, 179.

¹³⁷ Török Györgyi, 178.

vonatkozó konkrét szabályait, illetve azt is, hogy az adott egyezmény tartalmaz-e ilyen rendelkezést, a 2. melléklet tartalmazza.

3.3. A Szja. tv. rendelkezései

Amennyiben az adott országgal nincs hatályos egyezmény a kettős adóztatás elkerüléséről, az Szja. tv. rendelkezéseit kell alkalmazni. Ennek értelmében külföldi illetőségű magánszemély adókötelezettsége kizárólag a jövedelemszerzés helye alapján belföldről származó bevételére terjed ki. Az Szja. tv. szerint nem önálló tevékenységből származó jövedelem esetében a jövedelemszerzés helye akkor lesz Magyarország, amennyiben a tevékenység-végzés szokásos helye (az állandó munkavégzés helye) Magyarország. Változó munkavégzési helyen végzett tevékenység esetében a jövedelemszerzés helye akkor belföld, ha a magánszemély a munkáltató (a munkaadó) belföldi székhelyével, vagy belföldi telephelyével (állandó bázisával), fióktelepével, kereskedelmi képviselőjével áll a jövedelemszerzés alapjául szolgáló jogviszonyban. Ellenkező esetben csak a belföldön végzett tevékenységére arányosan számított jövedelem adóztatható Magyarországon. Önálló tevékenységből származó jövedelem esetében a jövedelemszerzés helye fő szabály szerint a magánszemély illetősége szerinti állam. A jövedelem akkor fog Magyarországon adózni, ha a magánszemély az önálló tevékenységet magyarországi telephelye (állandó bázisa) útján folytatja.

4. Az adókötelezettség terjedelme

Az olyan jövedelmek tekintetében, melyek Magyarországon lesznek adókötelesek, a külföldi illetőségű magánszemélyt a belföldi jogszabályok alapján terheli az adókötelezettség. Ennek értelmében

- a belföldi munkáltató a külföldi munkavállaló béréből adóelőleget von le, magánszemélytől származó jövedelem esetében az adóelőleget a jövedelmet szerző külföldi illetőségű magánszemélynek kell megállapítani és megfizetnie,
- a külföldi munkavállalónak az adott adóévben elért belföldi jövedelmeiről és személyi jövedelemadójáról adóbevallást kell benyújtania.

A külföldi illetőségű magánszemély jogosult minden olyan adókedvezményre mind az adóelőleg levonásakor figyelembe vehető (pl. adójóváírás,¹³⁸ súlyos fogyatékoság esetén igénybe vehető adókedvezmény¹³⁹), mind pedig az adóbevalláskor érvényesíthető

¹³⁸ Az Szja. tv. 33. §-a szerint a számított adót adójóváírás csökkenti, amely az adóévben megszerzett bér és az arra tekintettel megállapított adóalap-kiegészítés együttes összegének 16 százaléka, de legfeljebb jogosultsági hónaponként 12 100 forint, feltéve, hogy a magánszemély összes jövedelme az adóévben nem haladja meg a 2 millió 750 ezer forintot (jogosultsági határ) vagy az így meghatározott összegnek a jogosultsági határ feletti éves összes jövedelem 12 százalékát meghaladó része, ha a magánszemély éves összes jövedelme az adóévben meghaladja a jogosultsági határt, de nem éri el a jogosultsági határ 1 millió 210 ezer forinttal növelt összegét.

¹³⁹ A súlyos fogyatékoság esetén igénybe vehető kedvezmény az összevont adóalap adóját csökkentő személyi kedvezmény. Az Szja. tv. 40.§-a szerint az összevont adóalap adóját csökkenti a súlyosan fogyatékos magánszemélynél az erről szóló igazolás alapján a fogyatékos állapot kezdő napjának hónapjától ezen állapot fennállása idején havonta az adóév első napján érvényes havi minimálbér 5 százalékának megfelelő összeg.

kedvezmények (önkéntes kölcsönös biztosító pénztár magánszemély tagjaként, illetve nyugdíj előtakarékosági számlatulajdonosként igénybe vehető kedvezmények)¹⁴⁰ tekintetében, amelynek alkalmazására az Szja. tv. lehetőséget nyújt, melyek nem állampolgársághoz kötöttek és amelyek törvényi feltételei az ő vonatkozásában fennállnak. Magyarországon adózó jövedelem után elvileg családi adókedvezményt is lehet érvényesíteni, ehhez azonban fenn kell állniuk a törvényi feltételeknek (családi pótlékra való jogosultság). E tekintetben azonban harmadik országok polgárai jelentősen nehezebb helyzetben vannak, hiszen az Szja. tv. 29/B. §-ának (5) bekezdése csak EGT-állam jogszabálya alapján családi pótlékra, rokkantsági járadékra, vagy más hasonló ellátásra jogosult magánszemély (jogosult, eltartott) esetében engedi a törvény családi kedvezményre vonatkozó szabályainak alkalmazását, a harmadik ország jogszabálya alapján jogosultak esetében nem.

A Magyarországon jövedelmet szerzett külföldi illetőségű magánszemélyek csak a Magyarországon szerzett jövedelmeiket kötelesek bevallani, az olyan jövedelmet, amelyet külföldről szereztek, nem. Az összevont adóalap részét képezi az önálló tevékenységből származó bevétel, a nem önálló tevékenységből származó bevétel, és az egyéb bevétel. Az önálló tevékenységből származó bevétel esetén az adóalapot az adózó döntése alapján két módszer alapján kalkulálhatja: tételes költségelszámolást-, vagy 10 százalékos költséghányadot alkalmaz. Az összevont adóalapba tartozó jövedelmek esetén az adóalap 2011-ben a bruttó jövedelem 27 százalékkal növelt összege, ez az adóalap kiegészítés 2012-ben 13,5 százalékra csökken, 2013-tól pedig nulla százalék lesz. Az adó mértéke az adóalap 16%-a. Belföldi munkáltató a külföldi illetőségű munkavállaló után meg kell, hogy fizesse a munkáltatói és munkaadói járulékat is, ez ugyanis független a munkavállaló illetőségétől.

5. A külföldi illetőségű magánszemélyek belföldről származó jövedelmének adóztatására vonatkozó speciális szabályok

Amennyiben külföldi illetőségű magánszemély belföldi jövedelme Magyarországon adóköteles, a külföldi személynek adóigazolványt kell kiváltania. Az adóigazolvány tartalmazza a külföldi illetőségű személy adóazonosító jelét. Külföldi állampolgár adóazonosító jelet a magyarországi állandó, ennek hiányában ideiglenes lakóhelye, szokásos tartózkodási helye szerinti NAV igazgatóságnál igényelhet. Amennyiben Magyarországon nincs sem állandó, sem ideiglenes lakóhelye, sem pedig szokásos tartózkodási helye, az adóazonosító jelet a NAV Észak-budapesti Adóigazgatóságnál igényelheti. A külföldi illetőségű személy adóazonosító jel hiányában is nyújthat be adóbevallást, amikor is az útlevél számát használja, adóazonosító jel hiányában azonban nem jogosult az adóelőleg tekintetében adókedvezményekre.¹⁴¹

¹⁴⁰ A részletes szabályokra nézve lásd az Szja. 44/A-44/c. §-okat (rendelkezés az adóról).

¹⁴¹ A kettős adóztatás elkerülésének esetei egy nettó tőke importőr példáján: Magyarország. In Herich György (szerk.): Nemzetközi adózás. Adózás az Európai Unóban, Penta Unió Oktatási Centrum és Vizsgaközpont, Pécs, 2004., 93.

Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 4. melléklete külön szabályokat tartalmaz a külföldi személyek egyes jövedelmeinek adózásáról. A külföldi illetőségű magánszemély a törvény szerint adó-, adóelőleg levonási kötelezettség alá eső kifizetőtől származó, belföldön végzett tevékenységből, illetve a jövedelemszerzés helye szerint belföldről származó jövedelmére az Art. szabályait a mellékletben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. A külföldi illetőségű magánszemély adóköteles bevétele után a kifizető a kifizetett összegből az adót megállapítja, levonja és a kifizetést követő hó 12-éig fizeti meg. A kifizető állapítja meg, vallja be és fizeti meg a külföldi illetőségű magánszemélyt terhelő adót, ha a kifizetés, juttatás nem pénzben történt. Ilyenkor a kifizető a megfizetett adót könyveiben a külföldi személlyel szembeni követelésként mutatja ki.

Amennyiben a kifizető elmulasztja az adóelőleg levonását és befizetését, arra a külföldi illetékességű magánszemély negyedévente köteles, az adóévet követő május 20. napjáig pedig adóbevallást kell benyújtania. Abban az esetben, ha a külföldi illetőségű magánszemély év közben hagyja el az országot azzal a szándékkal, hogy az adóév során adóköteles tevékenység vagy jövedelemszerzés céljából nem tér vissza, az adóhatóság bejelentés alapján határozattal állapítja meg az adót. Az ország területe elhagyásának időpontja előtt 30 nappal be kell jelenteni ennek tényét, valamint a bejelentéshez csatolni kell az adó megállapításához szükséges iratokat. Amennyiben a bejelentés és az iratok csatolása a megállapított határidőn belül nem lehetséges, ezen kötelezettséget attól az időponttól számított 15 napon belül kell együttesen teljesíteni, amelytől teljesítésük lehetővé válik.

A külföldi illetőséget igazolni kell. Az Art. 4. mellékletének 7. pontja tartalmazza az illetőség igazolásának szabályait. Ennek értelmében a külföldi illetőség igazolására a külföldi adóhatóság által kiállított okirat magyar nyelvű szakfordításáról készült másolat szolgál. Ez az illetőségigazolás. Az illetőséget adóévenként akkor is igazolni kell, ha az illetőség a korábban benyújtott illetőségigazolás óta nem változott. A külföldi illetőségű magánszemély az illetőségigazolást az adóévben történt első kifizetés időpontját, illetősége változása esetén a változást követő első kifizetés időpontját megelőzően adja át. Amennyiben a külföldi illetőségű magánszemély a kifizetés időpontjáig nem tudja igazolni illetőségét, a kifizető az illetőségről írásbeli nyilatkozatát is elfogadhatja. Ha a külföldi illetőségű magánszemély az illetőségigazolást az adóbevallás benyújtásáig nem mutatja be, a kifizetéskor le nem vont (a juttatást követően meg nem fizetett) adót a kifizetőnek az adóév utolsó hónapját érintő kötelezettséggént kell bevallania és megfizetnie. A bevallás benyújtását követően bemutatott illetőségigazolás alapján a kifizető az elévülési időn belül önellenőrzéssel helyesbíthet. A kifizető a nyilatkozatot és az illetőségigazolást megőrzi.

6. A kettős adóztatás elkerülése

A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények célja, hogy ugyanaz a jövedelem ne legyen adóztatható több államban (jellemzően a jövedelemszerzés, illetve az illetőség államában). Ezért az egyezmények nem csak arra nézve tartalmaznak előírásokat, hogy egy adott jövedelem típus mely államban adóztatható, hanem arra is, hogy az az adó, amit az egyik államban adott jövedelem után megfizettek, mennyiben számítható be a

jövedelem kedvezményezettje illetőségének államában vagy mennyiben mentesül az adófizetési kötelezettség alól.

A kettős adóztatás elkerülésére általában két módszer alkalmazott: a mentesítés és a beszámítás.¹⁴² A mentesítés lényege, hogy az illetőség állama az adóalap számításánál nem veszi figyelembe a külföldön szerzett jövedelmet, így azt csak a külföldi adó terheli. A mentesítésnek két fajtája van, a teljes mentesítés, illetve a mentesítés progresszió fenntartásával. Az első esetben a külföldi jövedelmet mind az adóalap, mind az adómérték számításakor figyelmen kívül kell hagyni. A progresszió fenntartásával történő mentesítés esetén a külföldön szerzett jövedelmet az adóalap megállapításánál nem, az adókulcs megállapításánál viszont figyelembe kell venni. Ez azt jelenti, hogy progresszív adózás esetén a külföldről szerzett jövedelemmel egyébként nem növelt adóalapra adott esetben magasabb adókulcsot kell alkalmazni. Ezzel szemben a beszámítás lényege, hogy a külföldön szerzett jövedelem növeli a belföldi illetőségű személy adóalapját, amely a belföldi szabályok szerinti mérték alapján fog adózni, az így számított adóból azonban levonható a külföldön megfizetett adó. A beszámításnak szintén két fajtája van, a korlátlan, illetve a korlátozott beszámítás. Korlátlan beszámítás esetében a külföldön megfizetett adó teljes mértékben levonható a számított adóból. Korlátozott beszámítás esetén a beszámítással élő állam meghatározza a beszámítható külföldi adó legmagasabb mértékét. Ez a maximum általában az a mérték, ami a külföldről származó jövedelemből keletkező adóalapra eső belföldi adó összege.

Az OECD modellegyezmény mindkét módszert tartalmazza 23. A és 23. B cikkeiben, nem állítva fel preferencia sorrendet a kettő között és meghagyván a szerződő országoknak, hogy a számukra legmegfelelőbb módszerről állapodjanak meg az egyes jövedelmek tekintetében. Az egyes módszerek kombinációja is előfordulhat, amikor bizonyos jövedelem fajták esetében az egyik, míg más jövedelem fajták esetében a másik módszer kerül alkalmazásra. Az egyezmények gyakran aszimmetrikusak is, amikor is az egyik szerződő fél az egyik, míg a másik szerződő fél a másik módszert rendeli alkalmazni a külföldről származó jövedelmek adóztatására. Magyarország által harmadik országokkal kötött, a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények esetében megfigyelhető, hogy míg az egyik fél – jellemzően Magyarország - a külföldről származó jövedelmek esetében az önálló tevékenységből, illetve a nem önálló tevékenységből származó jövedelem vonatkozásában a mentesítés szabályát rendeli alkalmazni, addig a másik szerződő fél a beszámítás (és általában a korlátozott beszámítás) módszerét írja elő. Az egyezmények beszámítási szabályai általában úgy szólnak, hogy amennyiben a Magyarországgal szerződő másik államban belföldi illetőségű személy olyan jövedelmet élvez, amely az egyezmény rendelkezéseivel összhangban Magyarországon adóztatható, akkor a másik szerződő állam lehetővé teszi az ilyen belföldi illetőségű személy jövedelmét terhelő adóból azon összeg levonását, amely megegyezik a Magyarországon

¹⁴² A fogalmak részletes elemzésére nézve lásd A kettős adóztatás elkerülésére, enyhítésére szolgáló módszerek in Herich György (szerk.) : Nemzetközi Adózás. Adózás az Európai Unóban, Penta Unió Oktatási Centrum és Vizsgaközpont, Pécs, 2004., 34-40., illetve az OECD modellegyezmény 23. A és 23. B cikkéhez fűzött kommentárt az OECD Model Tax Convention on Income and Capital, condensed version, 2010, OECD, 303.

megfizetett jövedelemadóval. Az így levont összeg azonban nem haladhatja meg a levonás előtt számított jövedelemadónak azt a részét, amely a Magyarországon adóztatható ilyen jövedelemre esik (korlátozott beszámítás).

Mentesítés érvényesülése esetén azonban az egyezmények – jellemzően Magyarország vonatkozásában – rendre előírják a progresszió fenntartásával történő alkalmazást, vagyis azt, hogy belföldi illetőségű személy többi jövedelme vagy vagyona utáni adó kiszámításánál az illetőség állama figyelembe veheti a mentesített jövedelmet vagy vagyont.

Amennyiben az adott harmadik országgal Magyarországnak nincs egyezménye a kettős adóztatás elkerüléséről, arra nézve, hogy a külföldi illetőségű magánszemély által Magyarországon szerzett jövedelem után fizetett adó milyen mértékben vehető figyelembe, az érintett harmadik ország adójogszabályai lesznek irányadóak.

7. Oktatók, kutatók jövedelmének adóztatására vonatkozó speciális szabályok

A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények a nem önálló tevékenységből származó jövedelem adóztatása kapcsán eltéréseket tartalmaznak bizonyos személyi kategóriák, illetve bizonyos jövedelmek vonatkozásában. Ezek az eltérések az egyes egyezményekben ugyan mind a személyi hatály, mind a tárgyi hatály tekintetében különbözőek lehetnek, általában az igazgatótanácsai térítésre, a művészek és sportolók díjazására, a nyugdíjakra, a közszolgálatra, a tanulói és gyakornoki ösztöndíjakra, illetve a tanárok és kutatók jövedelmére vonatkoznak. A harmadik országból érkező kutatók belföldön keletkezett jövedelmének adóztatása szempontjából értelemszerűen a legutóbbi személyi körre vonatkozó eltérések relevánsak. Hangsúlyozandó, hogy az eltérés csak akkor és olyan mértékben alkalmazható, amennyiben az adott országgal fennálló egyezménynek van ilyen előírása. Nem tartalmaz ugyanis valamennyi, kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmény ilyen külön szabályokat. Az EU-n, illetve az EGT-n kívüli országokkal kötött egyezmények közül például a Fülöp-szigetekkel, Kanadával, Azerbajdzsánnal, Tunéziával és Hongkonggal fennálló egyezményeknek nincs a tanárokról, illetve kutatókról vonatkozó rendelkezése. Ilyen esetekben tehát az egyezmények általános szabályai érvényesülnek, attól függően, hogy az érintett kutató munkaszerződés vagy megbízási jogviszony alapján látja el feladatát.

Azok az egyezmények sem egységesek tartalmukat tekintve, melyek tartalmazzák külön előírásokat a tanárok és kutatók jövedelmére vonatkozóan. Megjegyzendő, hogy az OECD modellegyezmény egyébként az ilyen eltérésekre nézve nem tartalmaz rendelkezést, ezért iránymutatás sincs a vonatkozó cikkek értelmezésére.¹⁴³ Az egyezmények megegyeznek a tekintetben, hogy mentesítik a kutatás vagy oktatás helye szerinti államban az adófizetési kötelezettség alól azokat a jövedelmeket, melyeket az egyik szerződő fél államában illetőséggel bíró vagy ott a másik szerződő fél államában

¹⁴³ Varga Árpád (szerk.): Külföldiek Magyarországon – magyarok külföldön, a foglalkoztatás adó- és járulékszabályai, Gazdálkodási kézikönyvek, Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest, 2009, 236.

megkezdett oktatási vagy kutatási tevékenységet közvetlenül megelőzően illetőséggel bíró tanár vagy kutató a másik szerződő fél államában végzett oktatási vagy kutatási tevékenységből szerez. A mentesítés azonban nem feltétel nélküli. Egyrészről a legtöbb egyezmény a mentesség érvényesülését időkorláthoz köti. Ez általában az adott államba történő érkezéstől számított két év, de a Marokkóval kötött egyezmény esetében például 12 hónap, a Kínával kötött egyezmény értelmében pedig három év. Nem tartalmaznak időkorlátot a Mongóliával, Uruguayjal, az Orosz Föderációval, Moldovával, Kuvaittal, Izraellel, Koreával, Pakisztánnal kötött egyezmények. Az USA-val kötött – még nem hatályos egyezmény – 20. cikkének (1) bekezdése az időkorlát tekintetében azt is előírja, hogy amennyiben a látogatás a két évet meghaladja, az oktatási vagy kutatási tevékenység végzése helyének állama a belső joga alapján megadóztathatja a természetes személyt a látogatás teljes időtartamára.

Az egyezmények alapján csak azok a jövedelmek mentesülhetnek az adóztatás alól az oktatási vagy kutatási tevékenység helye szerinti államban, melyek felsőoktatási intézményben vagy elismert kutató intézetben végzett tevékenységből származnak. Az egyezmények nyelvhasználata azonban a tevékenység végzése helyének meghatározása szempontjából nem egyértelmű.

A mentességek csak olyan kutatási tevékenység esetében alkalmazhatók, melyek non profit célúak, vagyis amit elsődlegesen nem egy meghatározott személy vagy személyek haszonszerzése céljából végeznek. Nem non-profit célú gazdasági társaságoknál, például gyógyszer-cégeknek, élelmiszer-gyártó cégeknek, orvosi műszereket gyártó cégeknek foglalkoztatott kutatók esetében nem lehet alkalmazni az egyezmény mentességi előírását. Utalni kell még arra, hogy egyes egyezmények a jövedelem adóztatásának mentesítését csak abban az esetben teszik lehetővé, ha a jövedelem az oktatási vagy kutatási tevékenység helye szerinti államtól eltérő forrásból származik. Ilyen megszorító rendelkezést tartalmaz a Kuvaittal, a Macedóniával, a Mongóliával, a Horvátországgal, az Orosz Föderációval, a Dél-Afrikai Köztársasággal, a Törökországgal, az Albániával, a Brazíliával kötött egyezmény. Más egyezmények kifejezetten előírják, hogy az így szerzett jövedelmek az oktató vagy kutató illetősége szerinti tagállamban adókötelesek (a Dél-Afrikai Köztársasággal, Vietnammal, Malaysiával kötött egyezmény).

A jobb áttekinthetőség végett, a 3. számú melléklet tartalmazza táblázatos formában a Magyarország által harmadik országokkal kötött, a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezményeinek az oktatók, kutatók szempontjából releváns rendelkezését, amennyiben az adott egyezmény egyáltalán tartalmaz ilyen előírást.

I. számú melléklet

Az EU, az EGT tagállamain, valamint Svájcön kívüli országokkal a Magyar Köztársaság kormánya által kötött, a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények

Albánia 1996. évi XCI. tv.
Ausztrália 1993. évi XXXVI. tv.
Azerbajdzsán 2008. évi LXXXIX. tv.
Belorusszia 2004. évi CXII. tv.
Bosznia-Hercegovina 1988. évi 6. tvr.
Brazília 1992. évi XXVII. tv.
Dél-Afrika 1999. évi VII. tv.
Egyiptom 1995. évi XVII. tv.
Fülöp-szigetek 2000. évi XVII. tv.
Hongkong 2010. évi CXXIX tv.
Horvátország 2000. évi XVIII. tv.
India 2005. évi CXLIV. tv.
Indonézia 1999. évi X. tv.
Izrael 1993. évi LXIII. tv.
Japán 1980. évi 18. tvr.
Kanada 1995. évi XVI. tv.
Kazahsztán 1999. évi XIV. tv.
Kína 1999. évi XV. tv.
Koreai Köztársaság 1992. évi XXVIII. tv.
Kuvait 1999. évi XVI. tv.
Macedónia 2002. évi XXXV. tv.
Malaysia 1993. évi LX. tv.
Marokkó 2002. évi VIII. tv.
Moldova 1999. évi XVIII. tv.
Mongólia 2000. évi LXXXII. tv.
Orosz Föderáció 1999. évi XXI. tv.
Örményország 2010. évi X. törvény
Pakisztán 1996. évi II. tv.
Szerbia és Montenegro 2003. évi XXV. tv.
Szingapúr 2000. évi XXI. tv.
Tajpej 2010. évi CXXXIII. tv.
Thaiföld 13/1990. (VII. 25.) Korm. r.
Törökország 1996. évi CI. tv.
Tunézia 1999. évi XXVIII. tv.
Ukrajna 1999. évi XXX. tv.
Uruguay 1999. évi XXXI. tv.
Üzbegisztán 2008. évi XC. törvény
USA 2010. évi XXII. törvény
Vietnam 1996. évi CII. tv.

2. számú melléklet

A kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények önálló tevékenységére vonatkozó rendelkezései

Ország	Önálló tevékenységre vonatkozó rendelkezés
Albánia	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Ausztrália	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Azerbajdzsán	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem onnan származik).
Belorusszia	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Bosznia-Hercegovina	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem innen származik).
Brazília	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve, ha az ilyen foglalkozásért vagy tevékenységért járó kifizetést a másik államban lévő telephely vagy egy ott illetőséggel bíró társaság viseli. Ebben az esetben a jövedelem ebben a másik államban adóztatható.
Dél-afrikai Köztársaság	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Egyiptom	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 120 napot tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem onnan származik).
Fülöp szigetek	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot

	tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem onnan származik).
Hongkong	nincs önálló előírás
Horvátország	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
India	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (amennyiben a jövedelem a bázisnak tudható be), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban. Ez utóbbi esetben az a jövedelemnek az ebben az államban kifejtett tevékenységből származó része adóztatható ott.
Indonézia	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 90 napot tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem innen származik).
Izrael	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó berendezés fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az az állandó berendezésnek tudható be.
Japán	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó berendezés fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az az állandó berendezésnek tudható be.
Kanada	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó berendezés fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az az állandó berendezésnek tudható be.
Kazahsztán	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén, vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban. Ilyen esetekben a jövedelem az illetőség államában is adóztatható a vállalkozási nyereség megállapítására és a telephelynek betudható nyereségre vonatkozó elvek alapján.
Kína	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem innen származik).
Korea	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó

	berendezés fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az az állandó berendezésnek tudható be
Kuvait	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be. Továbbá, ha a személy a másik szerződő államban a vonatkozó naptári évben összesen 183 napot meghaladó időszakban vagy időszakokban tartózkodik; ebben az esetben a jövedelem csak annyiban adóztatható ebben a másik szerződő államban, amennyiben az, az ebben a másik szerződő államban kifejtett tevékenységből származik.
Macedónia	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Malaysia	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve, ha az illető a naptári évben legalább 183 napig tartózkodik a tevékenység végzés államában vagy ha a tevékenység államában teljesített szolgáltatáért járó térítés vagy az ebben az államban illetőséggel bíró személyektől származik, vagy azt egy olyan telephely viseli, amellyel az ebben az államban illetőséggel nem bíró személy rendelkezik ebben az államban, és ez a térítés mindkét esetben a vonatkozó naptári évben meghaladja a 4000 US dollárt, tekintet nélkül arra, hogy a személy ebben a naptári évben 183 napnál rövidebb időszakban vagy időszakokban tartózkodik ebben az államban.
Marokkó	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban beleértve a szokásos munkamegszakításokat is..
Moldova	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Mongólia	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban. Ez utóbbi esetben az a jövedelemnek az ebben az államban kifejtett tevékenységből származó része adóztatható ott.
Orosz Föderáció	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Örményország	nincs ilyen rendelkezése
Pakisztán	Önálló cikk a szabad foglalkozásra

	A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve, ha az illető állandó bázissal rendelkezik (a bázisból származó jövedelem erejéig) a naptári évben legalább 183 napig tartózkodik a tevékenység végzés államában vagy ha a tevékenység államban teljesített szolgáltatáért járó térítés vagy az ebben az államban illetőséggel bíró személyektől származik, vagy azt egy olyan telephely viseli, amellyel az ebben az államban illetőséggel nem bíró személy rendelkezik ebben az államban (olyan mértékben, amennyiben a jövedelem innen származik).
Szerbia	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Szingapúr	Önálló cikk az önálló tevékenységre. A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban. Ez utóbbi esetben az a jövedelemnek az ebben az államban kifejtett tevékenységből származó része adóztatható ott.
Tajpej	Önálló cikk az önálló tevékenységre. A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban. Ez utóbbi esetben az a jövedelemnek az ebben az államban kifejtett tevékenységből származó része adóztatható ott
Thaiföld	Önálló cikk a szabad foglalkozásra Az illetőség államában adóztatható, kivéve, ha tevékenységének kifejtéséhez a másik szerződő államban állandó berendezéssel rendelkezik bármely tizenkét hónapos időszakon belül összesen 183 napot kitevő vagy azt meghaladó időszakra vagy időszakokra; ebben az esetben a jövedelem csak annyiban adóztatható ebben a másik Államban, amennyiben az ennek az állandó berendezésnek tudható be vagy, ha a személy a vonatkozó pénzügyi évben összesen 183 napot meghaladó időszakot vagy időszakokat tölt el a másik Szerződő Államban; ebben az esetben a jövedelem csak annyiban adóztatható ebben a másik Államban, amennyiben az az ebben a másik Szerződő Államban kifejtett tevékenységből származik vagy, ha a személynek a másik szerződő államban kifejtett tevékenységéért járó térítést az ebben az államban illetőséggel bíró személy fizeti, vagy az ebben az államban levő telephely vagy állandó bázis viseli (olyan mértékben, amennyiben olyan származik)
Törökország	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Tunézia	Önálló cikk az önálló tevékenységre. A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén (a bázisból származó jövedelem erejéig), vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban (az ebből az államban kifejtett

	tevékenységből származó jövedelem erejéig).
Ukrajna	Önálló cikk az önálló tevékenységre A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be
Uruguay	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó berendezés fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az az állandó berendezésnek tudható be
USA (új)	nincs
Üzbegisztán	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén, vagy ha az illető 12 hónapos időszakon belül összesen legalább 183 napot tartózkodik az érintett államban.
Vietnám	Önálló cikk a szabad foglalkozásra A jövedelem az illetőség államában adóztatható, kivéve állandó bázis fennállása esetén. Ebben az esetben olyan mértékben adózik a jövedelem ebben az államban, amilyen mértékben az a bázisnak tudható be

3. számú melléklet

Magyarország által harmadik országokkal kötött egyezmények rendelkezései a tanárok, illetve kutatók jövedelmének adóztatásával kapcsolatosan

Ország	A tevékenység helye	Mentes-ség ideje	Egyéb feltétel
Albánia	felsőfokú tanulmányokat vagy kutatást folytat vagy tanít egyetemen, főiskolán, iskolában vagy más oktatási intézményben	két év	- a térítést a tevékenység végzésének helye szerinti államon kívüli forrásból élvezi, és ez a térítés a másik az másik szerződő államban adóköteles - nem alkalmazandó a kutatásból származó jövedelemre, ha ezt a kutatást elsősorban bizonyos személy vagy személyek magánérdekéből végzik.
Ausztrália	tanít vagy felsőfokú tanulmányokat vagy kutatást folytat egyetemen, főiskolán, iskolában vagy más oktatási intézményben	két év	- olyan mértékben adómentes a térítés, amilyen mértékben az illetősége szerinti államban adóköteles - nem alkalmazandó az olyan térítésre, amelyet egy egyetemi tanár vagy tanár kutatás folytatásáért kap, ha a kutatást elsősorban bizonyos személy vagy személyek magánérdekéből végzi
Azerbajdzsán	nincs rendelkezés		

Belorusszia	egyetemen, egyetemi kollégiumban vagy más elismert kutató intézetben vagy felsőoktatási intézményben tanít, vagy felsőfokú tanulmányokat folytat (beleértve a kutatást)	két év	nem alkalmazandók olyan díjazásra, amelyet a tanár vagy az oktató kutatás folytatásáért kap, ha a kutatást egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzi
Bosznia-Hercegovina	egyetemen, felsőoktatási intézményen vagy más elismert oktatási intézményen tanít vagy kutatást folytat	két év	nem alkalmazandó a kutatásból származó jövedelemre, ha ezt a kutatást nem közérdekből, hanem elsősorban bizonyos személy vagy személyek magánérdekéből végezték.
Brazília	egyetem, felsőoktatási intézmény, iskola, múzeum vagy más kulturális intézmény meghívására, vagy a kulturális csere hivatalos programja keretében tanítás, előadások tartása vagy kutatások folytatása	két év	a térítést a munkavégzés helye szerinti államon kívüli forrásból kapja
Dél-Afrikai Köztársaság	kutatást folytat, vagy egyetemen, főiskolán, iskolában, vagy más oktatási intézményben tanít	két év	a térítést a tevékenység végzésének helye szerinti államtól eltérő forrásból kapja és ez a jövedelem az illetősége szerinti országban adóköteles
Egyiptom	egyetemen, főiskolán vagy más felsőfokú oktatási intézményben tanít vagy kutatásokat végez	két év	nem alkalmazandók a nem közérdekből vállalt, hanem elsődlegesen egy vagy több meghatározott személy javát szolgáló kutatómunkáért kapott térítésre.
Fülöp-szigetek	nincs ilyen rendelkezés		
Hongkong	nincs ilyen rendelkezés		
Horvátország	kutatást folytat, vagy tanít egyetemen, főiskolán, iskolában vagy egyéb oktatási intézményben	két év	a díjazás nem a tevékenység végzésének helye szerinti államból származik
India	tanít vagy felsőfokú tanulmányokat (beleértve a kutatást) folytat egyetemen, főiskolán vagy más elismert intézetben („elismert intézet” olyan	két év	nem alkalmazandók arra a díjazásra, amelyet a tanár vagy oktató kutatómunkáért kap, ha a vállalt kutatás elsősorban meghatározott személy vagy személyek magánérdekét szolgálja

	intézetet jelent, amelyet az illető állam illetékes hatósága ilyen értelemben elismert. A szerződő államok illetékes hatóságai közlik egymással az elismert hatóságok listáját.		
Indonézia	egyetemen, főiskolán, iskolában vagy más elismert oktatási intézményben tanít, vagy kutatást folytat	két év	
Izrael	tudományos kutatás vagy valamely oktatási intézményben való tanítás	-	nem alkalmazandó a kutatásból származó jövedelemre, ha ezt a kutatást nem közérdekből, hanem elsősorban bizonyos személy vagy személyek magánérdekből végzik.
Japán	tanít vagy kutatást folytat egyetemen, kollégiumban, iskolában vagy más elismert oktatási intézménynél	két év	csak az illetősége szerinti államban adóztatható az ilyen térítés után
Kanada	nincs ilyen rendelkezés		
Kazahsztán	tudományos kutatás vagy egyetemi, illetve más elismert oktatási intézményben való tanítás	két év	
Kína	egyetemen, főiskolán, iskolában vagy más, nem nyereséggel működő oktatási intézményben vagy elismert tudományos kutatóintézetben való tanítás, előadások tartása vagy kutatás folytatása	három év	
Korea	tudományos kutatás vagy egyetemen, főiskolán, felsőfokú oktatási intézményben vagy más hasonló intézményben való tanítás	-	feltéve, hogy az intézmény nem tartozik nyereséggel működő jogi személyekhez
Kuwait	egyetemen, főiskolán, iskolában, vagy oktatási intézményben, vagy tudományos kutató intézetben tanítás, előadások tartása vagy kutatás	-	
Macedónia	tanít vagy kutatást folytat	két év	- a díjazás a tevékenység

	egyetemen, főiskolán, iskolában vagy egyéb elismert oktatási intézménynél		végzésének helye szerinti államon kívüli forrásból kell származzon - nem vonatkoznak a kutatásból származó jövedelemre, amennyiben a kutatást nem a köz érdekében, hanem elsősorban egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzik
Malaysia	egyetemen, felsőoktatási intézményben vagy más hasonló oktatási intézményben oktatás vagy kutatás	két év	- az olyan térítés után, ami az illetősége szerinti államban adózásnak van kitéve - nem alkalmazandó a kutatásból származó jövedelemre, ha ezt a kutatást elsősorban bizonyos személy vagy személyek magánérdekből végzik
Marokkó	egyetemen, főiskolán vagy más hasonló intézetben való kutatás vagy oktatás	12 hónap	nem alkalmazandók a nem közérdekből vállalt, hanem elsősorban egy vagy több meghatározott személy részére különleges előnyt biztosító kutatómunkáért kapott térítésre
Moldova	tudományos kutatás, vagy egyetemi kollégiumban, felsőfokú oktatási intézményben, vagy hasonló intézményben való oktatás	-	feltéve, hogy az ilyen intézmény a nonprofit jogi személyek közé tartozik.
Mongólia	egyetemi, felsőoktatási vagy hasonló jellegű intézményben tudományos kutatás vagy oktatás	-	feltéve, hogy az adott intézmény nonprofit jellegű jogi személyekhez tartozik.
Orosz Föderáció	kutatások végzése vagy egyetemen, főiskolán vagy más felsőoktatási intézményben történő oktatás	-	a kifizetések nem a tevékenység helye szerinti államból származnak
Örményország	egyetemen, főiskolán, iskolában vagy más elismert oktatási intézményben tanít vagy kutatási tevékenységet folytat	két év	nem alkalmazandók az olyan díjazásra, amelyet a tanár vagy az oktató kutatás folytatásáért kap, ha a kutatást nem közérdekből, hanem elsősorban egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzik.
Pakisztán	tudományos kutatás vagy egyetemen, főiskolán, felsőfokú oktatási intézményben vagy más hasonló intézményben való	-	feltéve, hogy az ilyen intézmény nem tartozik a nyereséggel működő jogi személyekhez.

	tanítás		
Szerbia	tanít vagy kutatást folytat egyetemen, főiskolán, iskolán vagy egyéb elismert oktatási intézményben	két év	nem vonatkoznak a kutatásból származó jövedelemre, amennyiben a kutatást nem a köz érdekében, hanem elsősorban egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzik.
Szingapúr	egyetemen, felsőoktatási intézményben vagy más hasonló oktatási egységnél oktat vagy kutat meghívásra	két év	egyik szerződő államban belföldi illetőségű volt a másik szerződő államban tett látogatását közvetlenül megelőzően nem terjednek ki a kutatásból származó jövedelemre, ha a vállalt kutatás elsősorban meghatározott személy vagy személyek magánérdekét szolgálja
Tajpej	nincs ilyen rendelkezés		
Thaiföld	egyetemen, főiskolán, iskolában vagy elismert más hasonló oktatási intézményben oktat vagy kutat	két év	csak akkor alkalmazandó, ha a természetes személy az ilyen kutatást közérdekből, és nem elsősorban más magánszemély vagy személyek érdekében végezte
Törökország	tanít vagy kutat	két év	a kifizetések a tevékenység végzése szerinti államtól eltérő forrásból származnak
Tunézia	nincs ilyen rendelkezés		
Ukrajna	tudományos kutatás vagy egyetemen, vagy egyéb elismert felsőfokú oktatási intézményben való oktatás	két év	csak arra a kutatásból származó jövedelemre terjednek ki, amely kutatást a magánszemély közérdek célját szolgálóan végez, és nem elsősorban meghatározott személy vagy személyek magánérdekében.
Uruguay	tudományos kutatás vagy egyetemen, egyetemi kollégiumban, felsőfokú oktatási intézményben vagy más hasonló intézményben való tanítás	-	feltéve, hogy az intézmény nem tartozik nyereségre szert tevő jogi személyekhez.
USA (még nem hatályos)	egyetemen, főiskolán vagy más elismert kutató intézetben vagy felsőoktatási intézményben tanítás vagy felsőfokú tanulmányok folytatása (beleértve a kutatást)	két év	nem alkalmazandók az olyan díjazásra, amelyet a tanár vagy az oktató kutatás folytatásáért kap, ha a kutatást elsődlegesen egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzik.
Üzbegisztán	egyetemen, főiskolán vagy	két év	nem alkalmazandók az olyan

	más elismert kutató intézetben vagy felsőoktatási intézményben tanít vagy felsőfokú tanulmányokat folytat (beleértve a kutatást)		díjazásra, amelyet a tanár vagy az oktató kutatás folytatásáért kap, ha a kutatást elsősorban egy meghatározott személy vagy személyek egyéni haszna érdekében végzik.
Vietnam	oktat vagy kutat valamely egyetemen, felsőoktatási intézményben vagy más hasonló oktatási egységben	két év	csak ha a jövedelme adóköteles az illetősége szerinti államban nem terjednek ki a kutatásból származó jövedelemre, ha a vállalt kutatás elsősorban meghatározott személy vagy személyek magánérdekét szolgálja

8. Bibliográfia

- Erdős Éva: Nemzetközi és európai adójogi konfliktusok és kezelésének módjai, *Sectio Iuridica et Politia Miskolc*, Tomus XXV, 2007., 267-287.
- Herich György (szerk.): Nemzetközi Adózás. Adózás az Európai Unióban, Penta Unió Oktatási Centrum és Vizsgaközpont, Pécs, 2004.
- Török Györgyi: A személyi jövedelemadó és az adóegyezmények, *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 2002/1., 15-17.
- Török Györgyi: A személyi jövedelemadó és az adóegyezmények II., *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 2002/4., 175-181.
- Varga Árpád (szerk.): Külföldiek Magyarországon – magyarok külföldön, a foglalkoztatás adó- és járulékszabályai, *Gazdálkodási kézikönyvek*, Saldo Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest, 2009.

VIII. Migráció és cirkuláció magyar nézőpontból

I. Bevezetés

Az Európai Unióba bevándorló vagy az Európai Unió és a világ más gazdasági akciócentrumai között cirkuláló magasan képzetteket és tudományos kutatókat úgy kell értelmezni, mint akik a saját emberi erőforrásaikat (humán tőkéjüket) a fogadó területen fektetik be. Ezáltal a felnevelési, oktatási és gyakran a szakmai tapasztalatszerzés költségeit is megspórolja a fogadó terület. A munka világába való integrálódásukkal nettó adó- és járulékfizetők lesznek és az előregedő Európai Unió idős állampolgárai felé áramlanak befizetéseik. Mivel egészségesebbek és magasabb foglalkozási státusúak, mint a fogadó vagy küldő népesség átlaga, ezért nem jelentenek többletterhet az egészségbiztosítási alapok és a szociális rendszerek számára sem. A cirkulációnak, mint a globális világra egyre inkább jellemző transznacionális mozgásforma, előtérbe helyezése paradigmaváltást jelent az európai migrációs politikákban. Nem csak a magasan képzettek és tudományos kutatók egyszeri bebocsátását vagy a visszacsábítását szükséges előtérbe helyezni, hanem a fogadó területre való többszöri visszatérést az aktív életút folyamán. Ezért koncentrálunk a cirkulációra, és nem a magyar kutatók végleges hazacsábítására vagy a harmadik országbeli kutatók végleges Magyarországra édesgetésére.

A kutatás célja, hogy európai léptékben operáló, alkalmazott jellegű, hatékony és haszonelvű nemzetközi migrációs politikai stratégiákat dolgozzon ki a magasan képzettek és a tudományos kutatók cirkulációjának elősegítése érdekében. Ezen általános jellegű célkitűzést az összes migrációs politikai eszköz kidolgozása során specifikáljuk a harmadik országbeli kutatók integrációját biztosító eszköztár kiegészítésére és javítására. Ezáltal a bebocsátási és integrációs kérdéskörökben a jelenleginél részletesebb és megbízhatóbb alapot szolgáltat az európai uniós és tagállami szinteken döntéseket előkészítők és a döntéshozók számára.

A kutatás továbbfejlesztéseként azt javasoljuk, hogy egy stratégiai dokumentum készüljön, mely egyszerre elemzi a reálfolyamatokat, dolgoz ki 2020-ig előretekintő jövőváltozatokat, felméri a scenáriók lehetséges következményeit, továbbá az európai folyamatokat globális kontextusba ágyazva stratégiákat dolgoz ki. A stratégiák bázisán akciótervek tematikus rendszerére tesz javaslatokat és megvizsgálja a megvalósíthatóság főbb munkapiaci, jogi és migrációs politikai feszültségpontjait, hogy a humán erőforrások a magasan képzettek és tudományos kutatók cirkulációja a fogadó és küldő államok szempontjából a leginkább költséghatékony módon kerüljön támogatásra. Az akciótervek keretében valószínű jövőváltozatokat dolgozunk ki 2020-ig, majd azokat koherens hatásvizsgálatokkal teszteljük.

Az 1990-es évek végén újabb migrációs politikai irányváltás kezdődött el kontinensünkön, melynek még nem tudjuk az általánosan elfogadott jelszavát, de megítélésünk szerint az is hamarosan meg fog születni. Mi magunk egyetértőenk a Bimal

Ghosh által propagált „szabályozott nyitottság” jelszavával, mely a szelekciós mechanizmusok érvényesítésével operál. Az alapvonásaiban restriktív jellegű nemzetközi vándorlási politikáktól való fokozatos eltávolodást értünk az enyhülés fogalmán. Megítélésünk szerint az enyhülés kezdeti fázisa után jelenleg a pro-migrációs politikák kibontakozása zajlik és a robbanásszerű kiteljesedés felé tart a jelenség. A globális hatókörű nemzetközi szervezetek eredetileg sem voltak a restriktió támogatói. A regionális integrációk közül egyedül az Európai Közösségnek volt nemzetközi migrációs politikája, mely a keleti blokk összeomlása után vegytisztán visszafogóvá vált az egyes országok irányvonalának eredőjeként. Az újkori népvándorlás elmaradása, a restriktív politika rendkívüli költségessége, megítélhetetlen hatékonysága, továbbá a migránsokban rejlő teljesítmények ki nem aknázása oda vezetett, hogy értelmetlenné vált távol tartani a nemzetközi migránsokat a nemzetállamoktól. A kibontakozó enyhülési fázisnak fokozatai vannak (lesznek). A fokozatok nem csak idő vagy térkategóriákkal írhatók le, hanem a preferálni kívánt jellegzetes migráns csoportokkal. A gazdaságilag aktívak közül egyedül a magasan képzetekért indultak meg az új évezred első munkaerő-toborzó kampányai.

Nemzetközi migrációs politikai kutatások új hulláma indult meg az 1990-es évek közepétől az európai országokban. Ezt az Európai Unió szintű migrációs politikák kidolgozásának felismerése követte az új évezredben. Már az új migrációs éra kezdetén kiemelt figyelem irányult a tudományos kutatók és a magasan képzettek beáramlásának elősegítésére direktívák formájában (Illés - Lukács, 2007). A kidolgozott eszközrendszer azonban nem szolgálta hatékonyan a kitűzött célt, nevezetesen az Európai Unió globális versenyképességének javulását. A napi problémák menedzselése elvonta a legkülönbözőbb típusú erőforrásokat a stratégiai építkezéstől. Napjaink európai szintű migrációs politikájában a scénáriókra épülő jövőorientáltság hiánya tapasztalható. Ez egyaránt akadályozza a nemzetközi migrációs és cirkulációs politikák kidolgozását. A kutatás tervezett folytatásának újdonsága lesz, hogy európai léptékben dolgoz ki nemzetközi migrációs politikai stratégiákat az ún. ötödik szabadságjog, tehát az emberek, tudás és technológia szabad cirkulációja elősegítésének érdekében. Különleges figyelmet szentelünk nem csak a földrajzi terekben lezajló cirkulációra, hanem a társadalmi terekben történő mozgásokra is koncentrálunk, melyen belül talán a legfontosabb terület a köz- és magánszektor közötti cirkuláció elősegítésére irányuló eszközök innovatív kidolgozása.

2. Szakirodalmi előzmények

Minden kétséget kizáróan a nemzetközi vándorlások kerültek a migrációs kutatások homlokterébe a kilencvenes évtizedben. Ebből következően ugrásszerűen megnőtt a tudományos publikációk száma és lényegében a vándorlás jelenségének „újrafelfedezése” történt meg. Számos társadalomtudós kezdett a témával foglalkozni és vette észre (állapította meg), hogy a saját tudománya szemszögéből is érdemes görcső alá venni a migrációt. Sőt, viszonylag gyorsan még tudományos újdonságokkal is lehet szolgálni, ami

a szakmai fejlődés és általában a karrier szempontjából sem elhanyagolható tényezőknek számított.¹⁴⁴

A magyar állampolgárok külföldi munkavállalása a Magyar Köztársaság Alkotmánya által biztosított alapszabadság. Ennek az alkotmányos szabadságjognak a gyakorlati alkalmazása azonban nemcsak a kiutazást lehetővé tevő magyar rendelkezésektől, hanem a fogadó országok szabályozásától és a munkaerő-keresleti viszonyoktól is függ. Mint ismeretes, az Európai Unió összes tagállama engedélyhez köti a harmadik országbeli állampolgárok munkavállalását. Ezen a megszorító megközelítésen csak specifikus jogszabályok ütnek némi rést (nem érintve az illegális migráció kérdéskörét). A munkavállalási engedély megszerzése pedig nehézségekbe ütközhet, mert bizonyos országok egyáltalán nem vagy csupán valamilyen speciális szakismeret birtokában adják meg az engedélyt. Az Európai Unióban különösen kiütkező az a restriktív bevándorlási politika, amelyet a tagállamok a harmadik országokból érkező munkavállalókkal szemben alkalmaznak, mert eközben egymást között megvalósították a teljesen liberalizált, a belső határokat átlépő munkaerőmozgás szabadságát. A harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatásánál azonban szigorú alapelv, hogy arra kizárólag akkor kerülhet sor, ha nincs az adott tagállamban elérhető hazai vagy más Európai Gazdasági Térségbeli munkaerő.

A nemzetközi vándormozgalommal foglalkozó hazai demográfiai, szociológiai, politikatudományi, földrajzi, néprajzi, jogtudományi, pszichológiai kutatás területén jelentős mennyiségű eredmény és tapasztalat gyűlt össze az 1990-es évtizedtől kezdődően. A kérdéskörrel kapcsolatos nemzetközi szakirodalom természetesen még sokrétűbb és kiterjedtebb, mint amennyire lehetséges a magyar szakirodalom kapcsán. A történeti analógiák bemutatása és vizsgálata – bár hasznos lenne – nem tartozott az irodalom-feltárás fő csapásirányai közé. A legfontosabb és legidősebb kutatási irányok megtalálása érdekében, könyvtárnyi mennyiségű migrációs szakirodalmat a tartalmi bemutatási célnak megfelelően, egyfajta szintézisként, öt relevánsnak tartott metszetből tekintettük át és végeztük el a szükséges szelekciót (nem tagadva a kiválogatás során óhatatlanul felmerülő szubjektivitás lehetőségét). Ezek a témakörök érdemesek a továbbgondolásra a véleményünk szerint, és nem lenne haszontalan dolog jelentős anyagi forrásokat rászánni a kutatásukra. Az első az *etnikai metszet*, amely a magyarság közelmúltbeli és jelenlegi mozgását tekinti át. A második a vándorlások *hálózatelméleti megközelítése*. A harmadik metszet a *globális* a negyedik metszet pedig az *európai* aspektusait tárja fel a Magyarországot érintő harmadik országbeliek nemzetközi migrációnak. Az ötödik metszetben a *népességi és népesedési következmények* lehetséges irányait próbálják meg feltárni.

A rendszerváltozás után folyamatossá váltak azok a kutatások, amelyek a menekültekre, huzamosan itt tartózkodókra, bevándorló státust szerzőkre, valamint az új állampolgárokat terjedtek ki. Az újjászülető hazai kutatások igen gyorsan a nemzetközi

¹⁴⁴ Zárójelben meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetközi vándormozgalom 1945 utáni, de még inkább 1956-ot követő magyar vonatkozásai tabutémának számítottak. Az adatokhoz és a releváns iratokhoz hozzájutás lehetetlensége pedig megakadályozta a tudományos alapossággal elvégzendő elemzések elkészítését a rendszerváltozás előtt.

kutatások integráns részévé váltak, azonban nem történt kísérlet a migrációs folyamatok főbb összefüggéseinek feltárására, elsősorban a szisztematikus alapkutatások hiánya miatt. A kapcsolathálózatok hatása az egyéni szinten születő migrációs döntéshozatalban, a vándorlás megvalósításában, valamint a migrációt követő beilleszkedési szakaszban egyaránt tetten érhető. Az emberek viselkedése mélyen gyökerezik a társadalmi környezetükben: véleményeik, attitűdjeik a másokkal való interakcióik során alakulnak ki, döntéseiket a számukra jelentős „másokhoz”, az ún. referenciacsoportokhoz igazítják. A migrációs hullám elindulása egy adott területen könnyen ön-erősítő folyamattá válhat. A migrációs folyamat során különböző ún. migráns hálózatok épülnek ki, amelyek szerepet játszanak a migráció fennmaradásában és fokozzák a migráció ön-tápláló jellegét. Az új rendszerek a küldő és a fogadó hálózatok összekapcsolódásával jönnek létre és összekötik a származási és a célterületet. A migráns hálózatok az ún. lánc-migráció motorját jelentik.

A migráció globalizálódása következtében a nemzetállami megközelítés egyre inkább érvényét veszti és a migráció elemzésekor már transznacionális gazdasági és társadalmi kapcsolatok generálta terek mentén lehet értelmezni a folyamatot. A népesség öregedési folyamatának felgyorsulása a fejlett országokban szinte szükségszerűen vezet az eltartási arányok romlásán keresztül a külföldi munkaerő fokozott igénybevételéhez. A magasan képzettek és a szakképzetlenek iránt meglóduló kereslet a bevándorlási korlátok fokozatos oldódását kényszeríti ki. Az öregedés következtében közvetetten előálló munkaerőhiány az egész munkapiacot érinti, azonban az egészségügyi személyzet iránti direkt munkaerő igény növekedni fog.

Az egész glóbuszra kiterjedő folyamattá válik, hogy a jól-képzett szakemberek nemcsak megfelelő információk birtokában vannak, hanem az egyes, szelektív migrációs politikát folytató fejlett fogadó országok (pl. az Egyesült Államok, Ausztrália vagy Kanada) ottani munkavállalásukat kifejezetten ösztönözik is. A magasan kvalifikált szakemberek kivándorlása („brain drain”), ellen a potenciális kibocsátó ország aligha tehet valamit,¹⁴⁵ annál is inkább, mert napjainkban, a világgazdaság globalizációs folyamatainak eredményeképpen, különösen a transznacionális vállalatok térnyerése következtében egyre több a nemzetközi cégeken belüli, de a nemzetállami országhatárokon túlnyúló vándorlás. Nem véletlen tehát, hogy a problémának meglehetősen kiterjedt szakirodalma van, s az utóbbi időben – minden bizonnyal összefüggésben a világgazdaság globalizációs folyamataival – az erre való reakció is egyre nagyobb figyelmet kap.

A személyek szabad áramlása alapelveivel összefüggésben a magyar állampolgárok kivándorlására, továbbvándorlására, visszavándorlására és huzamos külföldön tartózkodására helyeződött a hangsúly. Az Európai Unióban a külföldi munkavállalók a szinte minden foglalkozást gyakorolnak, azonban a legnagyobb mértékben a munkaerőpiac felső (magasan képzettek) és alsó (szakképzetlenek) szegmensében helyezkedtek el. Ez az összefüggés teljes mértékben egybevág a munkaerő globális áramlásának jellemzőit feltáró megállapításokkal. A külföldi vándormunkások

¹⁴⁵ Vannak lehetőségek! Sőt, a magasan képzettek végleges kivándorlásának megakadályozásának (a folyamat minél szűkebbre szorítását) az emigrációs politika fókuszában kell lenni.

flexibilitásának mértékére nehéz, sőt szinte lehetetlennek látszó feladat világleptékű összehasonlításokat tenni. Úgy tűnik, hogy az Európai Unióban a migráns munkavállalók a helyieknél nagyobb valószínűséggel dolgoznak határozott időre szóló munkaszerződések keretében és/vagy rugalmas munkaidőben. További összefüggésnek látszik az, hogy az ágazat-specifikus munkaerőhiány betöltésében egyre nagyobb szerepet kezdenek játszani. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy az Európai Unió formálódó közösségi migrációs politikájában nem az általános, hanem az ágazati megközelítésmód vált uralkodóvá.

Az 1990-es évek végétől, az Európai Unió intézményeiben lezajlott fejlemények, eredőjüket tekintve abba az irányba mutattak, hogy az integráción belül tovább erősödik a közösségi, egységes bevándorlási politika kialakítására irányuló szándék. Ez egyértelműen azt jelentette, hogy az egyes tagállamok szuverén migrációs politikájának mozgástere szűkül.¹⁴⁶ E megállapítás természetesen vonatkozik a mindenkori csatlakozó új államokra is. A demográfiai realitások (öregedő népesség, a nemzetközi migráció fő népességnövekedési faktorrá válása), a szociális- és nyugdíjrendszerek fenntarthatósága és általában a jólét megőrzése szempontjából a bevándorlást ösztönző migrációs politikákra van szükség, és ha lehetséges a jelenlegi helyzethez képest inkább több legális bevándorló munkaerőre, mint kevesebbre. Tehát egyértelműen paradigmaváltást szükséges a tagállami és a közösségi migrációs politikákban egyaránt. Nagy biztonsággal kijelenthető, hogy sem a migrációs politikák, sem a munkapiaci politikák fókuszába nem helyezhető a demográfiai problémák megoldása. A demográfiai problémák megoldására a népesedéspolitikák keresik a választ. Az Unió külső határain kívülről induló, hazánkat érintő migráció nagyságrendjének, összetételének, hatásainak vizsgálata ugyanakkor nyilvánvalóan jelentősen felértékelődött az Unión belüli mozgásokkal egyidejűleg. Az Unión belüli és azon túlmutató nemzetközi vándorlás összhatása, az ezzel kapcsolatos célok, a hatékonynak vélt eszközök, a várható következmények határozzák meg azt, hogy hogyan milyen irányban befolyásoljuk az Unió egészének migrációs politikáját.

Hazánk az elmúlt húsz év során nemcsak kibocsátó, hanem befogadó országgá is vált. A bevándorlások vizsgálata a perspektívák megítélésekor különösen lényeges, hiszen várható, hogy a jövőben az országba való bevándorlás sokkal inkább a figyelem középpontjába kerül, mint az emigráció. Igaz ugyan, hogy a magyar állampolgárok lehetséges elvándorlása - különösen a jól képzetteké – gyakran aggodalmat vált ki. Sőt ennek következményekén még egyes szakmák, foglalkozások eltűnésének víziója is felvetődik. A külföldön munkát vállalni szándékozók közül is viszonylag kevesen kívánnak a tengerentúlra menni (többségük csupán egy-kétéves munkavállalás céljából az Európai Unió valamelyik tagállamát választja). Ugyanakkor az Európai Unión kívüli országokba kivándorolni szándékozókra minden bizonnyal fokozottan igaz az a megállapítás, miszerint az adott fogadó ország bevándorlással, munkavállalással kapcsolatos jogszabályait az érintett magyar állampolgárok csupán kevéssé ismerik. Fontos lenne, hogy az adott külképviseleteken megfelelő tájékoztató csomag álljon honfitársaink rendelkezésére a helyi munkavállalási viszonyokról.

¹⁴⁶ E szűkülés, pontosabban fogalmazva átalakulás nem kizárólag a közösségi szintre emelt bevándorlási politikának tudható be, hanem a transznacionális (elsősorban gazdasági) aktorok megjelenésének is.

Az emigránsok visszatérése hazánkba nem ismeretlen jelenség. A visszatérést ösztönző intézkedések rendszerének megalapozásához azonban egyelőre nem áll rendelkezésre megfelelő információ (a visszatérők körében az okokról végzendő felmérés e hiányosságon bizonyára segíthetne, mint ahogy más országok e vonatkozásban szerzett tapasztalatai szintén hasznosak lehetnek). A magasan kvalifikáltak hazahozatalára szintén voltak és vannak is különféle elképzelések hazánkban. Kérdéses azonban, hogy ezek mennyire hatékonyak, hiszen a különböző kiegészítő ösztöndíjak, pályázatok vagy a budapesti Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérhez vezető úton elhelyezett óriásplakátok csupán ideiglenes megoldásnak tűnnek. A felsőoktatási intézmények expanziója azonban valószínűleg valamelyest hozzájárult ahhoz, hogy a jól képzett szakemberek kiáramlása eddig nem okozott pótolhatatlan hiányokat. Az Európai Unió közös kutatási és fejlesztési programjaiban való magyar részvétel, s az abba való fokozott bekapcsolódás tudatos elősegítése, a közösségi jogi környezet megváltozása minden bizonnyal szintén hatékonyan akadályozhatja meg, hogy a jól-képzett szakértők az Unión kívül vállaljanak munkát. Ugyanakkor zárójelben meg kell jegyezni, hogy a technológiai átalakulás a fejlett gazdaságok többségében a magasan képzett munkaerő iránti kereslet növekedésével járt együtt.

A kivándorlással kapcsolatos hazai politika megalapozottságát nehezíti az a közismert tény, hogy a velük kapcsolatos adatgyűjtés meglehetősen hézagos. E tekintetben szinte kizárólag a fogadó országok úgynevezett tükörstatisztikáira hagyatkozhatunk, amelyek valószínűleg különösen az Unión kívüli országok esetében a magyarokra vonatkozóan aligha tartalmaznak részletes adatokat. Az önkéntes regisztráció megoldást jelenthetne, ennek ösztönző-rendszerét azonban ki kell dolgozni.¹⁴⁷ A bevándorlási politika munkapiacot érintő kialakításában figyelembe kell venni egyrészt a tranzit-migráció növekvő jelentőségét, másrészt pedig azt, hogy különösen a csatlakozott szomszédos országok állampolgárai (főként a magyar nemzetiségűek) számára Magyarország mint célország, egyre csökkenő vonzerővel bír. Fox, J. E. a határon túli magyar kisebbség magyarországi munkavállalását vizsgálva magyar-magyar viszonyról foglalkozik. A szerző egy látszólagos ellentmondásra építi gondolatait. Azt tételezte fel, hogy a magyar elit a nemzet kulturális egységének hirdetésével megtévesztette azokat a határon túliakat, akik Magyarországon kerestek munkát. Azzal magyarázza ezt a hipotézist, hogy a munkaerőpiacon az erdélyiek nem tapasztalták a nemzet egységét. Azonban az elit nemzeti egységről beszélt és nem a munkapiaci egyenlőségről vagy vendégmunkási kiváltságokról. A munkapiacra a magyar állampolgárok is versenyeznek egymással és ebbe a versenyhelyzetbe léptek be a vendégmunkások. Valóban nem kaptak kiváltságokat, de diszkrimináció sem sújtotta őket. Nem zárható ki, hogy egyszerűen csak a saját érdekükben szerették volna kikerülni a piaci mechanizmusokat és egy illúziókra épített logikát szerettek volna bevinni a köztudatba, vélhetően a munkáltatók befolyásolásáért és az állami tisztviselők lelkiismeret furdalásának felkeltéséért. Azonban

¹⁴⁷ Az önkéntes regisztráció egészen biztosan rossz megoldás lenne, hiszen a jelenlegi törvényben rögzített regisztrációs kötelezettség sem működik. A három hónapon túli külföldi tartózkodás kritériumát egy éven túlra kellene kiterjeszteni, ami a nemzetközi vándorlásokra vonatkozó fogalmi ajánlásoknak is jobban megfelelne (plusz a szezonálisan külföldön munkát vállalókat sem terhelnék felesleges adminisztratív aktussal). Ezzel egy időben a jelenleginél szigorúbban kellene szankcionálni a bejelentési kötelezettségüket elmulasztókat.

az elit logikája, a kormányzati logika és a munkapiaci logika egymástól meglehetősen eltérően működik. Ugyanakkor például Románia csatlakozása után Magyarország megszűnt kivételezett célpontként szolgálni az ottani munkavállalók és azon belül is a magyar nemzetiségűek számára. Nagy a valószínűsége annak, hogy Magyarország etnikai alapú munkaerő-migráció tartalékai kimerülőben vannak. Ezután már nem lehet kizárólagosan a határ menti munkaerőbázisra építeni.

Érdemes ugyanakkor a potenciális magasan képzett munkavállaló migránsok két nagy csoportját, vagyis a messzebből, esetleg más kontinensről – Ázsiából, Afrikából -, illetve a szomszédból érkezőket megkülönböztetni. Az előbbi csoport fogadásakor mindenképpen számolni kell a fejlett országok – különösen az Európai Unió jelenlegi tagállamai – jelenlegi migrációs politikáinak tapasztalataival, eszközeivel, azok hatékonyságával. (Ezek eredményessége ugyan megkérdőjelezhető, de figyelembe kell venni, hogy hazánk nem folytatott olyan munkaerő-toborzó programokat, mint pl. Németország az ötvenes-hatvanas években, így ezek következményeivel – pl. családegyesítés – sem kell számolnia.)¹⁴⁸ Ugyanakkor ez az a terület, ahol a többi, már csatlakozott kelet-közép-európai országok nyilvánvalóan hasonló helyzetben van, s épp ezért a közös érdekek alapján velük együttműködve lehet és kell az Unió migrációs politikáját befolyásolni.

Az 1990-es évtizedben általánossá váltak a bevándorlást korlátozó kormányzati politikák a gazdag országokban. Ez annak ellenére történt meg, hogy az életviszonyok szabályozásában a dereguláció (az ellenőrzések, szabályozások csökkentése) volt a világtrend (*Sutcliffe, 2001*) A fenti állítást elfogadva a nemzetközi migrációs szabályozás restriktívvá válása tehát kivételesnek, az általános trendek ellenében hatónak tekinthető. Egymástól jelentősen eltérő fejlettségi fokú, fejlődési ütemű, munkapiacú, munkanélküliségi rátájú, társadalmi és politikai berendezkedésű, más történelmi utat bejáró, eltérő migrációs hagyományokkal és külföldi eredetű népességaránnyal jellemezhető nemzetállamok, valamiféle, ez idáig tisztázatlan mechanizmusok által vezérelve ugyanabba az irányba mutató lépéseket tettek.¹⁴⁹ Nem kívántak több külföldi bevándorlót fogadni az országukba. Ezen konvergens folyamattá összeálló egyedi lépések a hazai lakosság egyértelmű támogatásával zajlottak, a vélt belső érdekek nyilvánvaló érvényesítésével. A migrációval foglalkozó tudományos szakirodalomban azonban folyamatosan rámutattak a restriktív politikákból származó hátrányokra és hosszú távú tarthatatlanságára. Ezek az elképzelések a nemzetközi szervezetekben találtak a

¹⁴⁸ A családegyesítés nem kizárólag a toborzások munkaerő-vándorlás utáni kísérőjelenség. Sokkal általánosabb ennél, hiszen történelmi és jelenkori példák is megerősítik, hogy egy induló és felerősödő vándoráramlást – egy bizonyos fáziskéséssel – szinte törvényszerűen követi a hozzátartozók mozgása is. Tehát amennyiben Magyarország továbbra is befogadó ország marad és az évenkénti 15-20 ezres mértékű bevándorlás folyamatosan fennmarad, akkor a családegyesítések növekvő arányával is számolni kell.

¹⁴⁹ Az okokat keresve két egymástól talán független tényezőcsoportra szeretnénk ráirányítani a figyelmet. Az első szerint pozitív visszacsatolási mechanizmusokkal láncreakció-szerű folyamatok indultak be a nemzetközi migráció szabályozása terén. A restriktív folyamatot elég volt talán egy országnak elkezdni. Mivel a restriktív elterítette a meglévő nemzetközi migrációs áramlásokat, ezért a módszert nem alkalmazó országokra hirtelen növekvő migrációs nyomás nehezedett. A második tényezőcsoportnak megítélésünk szerint a politikai szférában történt radikalizálódás tekinthető. (*Weiner-Teitelbaum, 2001*)

legbefolyásosabb támogatókra. Minden embercsoportnak, a nemzetközi vándoroknak is vannak – többé-kevésbé jellegzetes – demográfiai jellemzőik és magatartásuk. Azzal, hogy a migránsok kiválnak a kibocsátó ország népességéből és bekerülnek a befogadó ország népességébe, mindkét népesség megváltozik. Mindenekelőtt a migráns népesség számától és összetételétől függően azonnal módosulnak a népességszámok és a népesség szerkezete. Hosszabb távon a migráció úgynevezett multiplikatív hatást is produkál. Ez abból származik, hogy a vándorlók által életük során produkált események megoszlanak a kibocsátó és a befogadó hely (ország) között. A kibocsátó országban „hiányoznak” azok a gyermekek, akik a vándorlóktól a befogadó országban születnek, s ugyanígy „hiányoznak” majd az elvándorlók házasságkötései, válásai, halálzásai is. A befogadó országban mindez fordított.

A magasan képzettek migrációja azonban nem a klasszikus értelemben vett tömegfolyamat. Ez esetben nem a mennyiségek, hanem a minőség játssza a főszerepet. A magasan képzettek migrációja esetében is jelentkezik a migráció multiplikatív hatása. Azonban ez nem hosszú távú demográfiai hatásként realizálódik, hanem a fogadó országokban azonnali vagy rövid távú, alap- vagy alkalmazott tudományi teljesítménytöbbletként (értéktöbbletként).

3. Cirkuláció – cirkuláris migráció

A vándorlások és a vándorlók számának különbsége általános módszertani probléma. Egy bizonyos időszak viszonylatában (például egy év) egy személy a vándorló akár többször is vándorolhat a megfigyelési területek között (Rédei–Kincses, 2008). Tehát a vándorlók és a vándorlások száma nem egyenlő, hiszen az utóbbi többnyire nagyobb. Minél kisebb a vonatkoztatási időszak, és nagyobb az elvándorlás és az odavándorlás területe, annál kisebb a két szám közötti differencia. Rendszerint nincs nagy különbség a két mennyiség között, azonban összekeverésük és helytelen használatuk félreértéseket szülhet. Ezen gondolatmenetet folytatva eljutunk az egyén többes vándorlásai problémaköréhez, mely gyakran rendszerszerű jellegzetességeket mutat, hiszen nem egy hanem legalább kettő vagy annál több áramlás kapcsolódik össze. A legegyszerűbb vándorlási rendszer minimum kételemű. Leghétköznapiabb példaként a visszavándorlásokat említjük meg, amibe szükségszerűen beleértendő a visszavándorlást megelőző odavándorlás is. Ha a visszavándorlás nem csak egy alkalommal történik meg, hanem többször is, és esetleg még időbeli jellegzetességei is vannak, akkor szezonális vándorlásokról beszélünk. Gazdasági motivációk esetén ebben a perspektívában a távolsági ingázások fogalmához kerülünk közel (Nemes Nagy, 1998), a kikapcsolódást célzó élményszerző mozgások esetén pedig a turizmushoz (Williams et al. 2004, Michalkó–Rátz, 2008). Feltehető, sőt már egyre valószínűbb az is, hogy három vagy annál több földrajzi helyet kötnek össze az egyén rendszeres vagy rendszertelen mozgásai. Ez esetben viszont már egy új fogalom bevezetését kell javasolnunk, a cirkulációt. A cirkuláció tehát az egyének többes mozgásainak a rendszerét írja le és a többes szónak ugyanakkora jelentősége van, mint magának a mozgásnak.

3.1. Többség – multiplicitás

A hagyományos migrációértelmezés lényege, hogy a migrációt egyszeri eseményként fogták fel, ami viszonylag ritkán történik meg az egyén életútjában, tehát valamiféle rendkívüliséggel bír. A migrációs folyamatok egyre gyakoribbá válása és összekapcsolódása (egymástól nem független volta) már a XIX. században sem kerülte el a tudósok figyelmét. Lásd Ravenstein egyes törvényszerűségeit, majd a fentebb már említett visszavándorlást (return migration) és a XX. század közepétől a láncmigráció (chain migration) fogalmát (Hall, 2005). A magyarországi belső vándorlások mérése esetén a kettős lakcím bejelentési rendszerből adódó ideiglenes lakóhely fogalma már a hagyományos migrációfogalom korai erodálódásának kézzelfogható jele volt, hiszen hivatalosan két lakcíme lehetett egy egyénnek és a kettő között mindenféle adminisztratív aktus nélkül szabadon költözhetett évente akár többször is. Tehát több mozgás kapcsolódhatott össze az egyén vándorlási életútjában, akár szezonális migrációs rendszerek is kialakulhattak, ahol a lényegét nem csak a többes mozgás jelentette, hanem a mozgások időbeli rendje. Mindezt a maga teljességében a belföldi vándormozgalmi statisztika nem ragadhatta meg, csak a folyamat kezdetéről és befejeződéséről volt tudomása.

A kommunikációs és közlekedési technológia robbanásszerű fejlődésével, az országhatárok elválasztó funkciójának mérséklődésével és a határok átjárhatóságának fokozódásával a többes vándorlások a nemzetközi szinten is megjelentek. Fogalmi bizonytalanság állt elő, hogyan is nevezzék ezeket az új jelenségeket:

- szezonális vándorlás (seasonal migration)
- transznacionális vándorlás (transnational migration)
- ingázó vándorlás (pendulum migration)
- nemzetközi utazás (international vacation)
- cirkuláció (circulation)

A globalizáció korában a többes mozgások egyre gyakoribb válásával párhuzamosan egyéb többes jelenségek is felütöttek a fejüket, nevezetesen:

- többes lakóhely
- többes állampolgárság
- többes ingatlanbirtoklás
- többes ingatlantulajdonlás
- többes állás (munkahely)
- többes identitás
- többes társas kötelék (családi, házastársi, élettársi, baráti)

A felsorolás nem kimerítő, hiszen tovább folytathatnánk a sort. Ebben a listában csak azok az újonnan felbukkanó jelenségek szerepelnek, melyek kapcsolatba hozhatók a többes mozgásokkal. Alapvetési kérdésként merülhet fel, hogy mik a jelenségek egymáshoz viszonyított relációi? Mi minek az oka? Mi minek az okozata? Esetleg egyszerűen csak coincidenziákról van szó, melyet valamiféle mélyben rejlő közös okok

generálnak? Az összes kérdés vázlatos ismertetése is meghaladja e dolgozat kereteit, ezért az alábbiakban csak a transznacionalizmus elméleti keretébe helyezett többes identitás és többes állampolgárság jelenségeiről szólnak.

3.2. Transznacionalizmus – többes identitás

Az ódivatú értelmezés szerint a nemzetközi migráció folyamata során legalább két egymástól független államot érint. A kibocsátó államtól elszakad és a fogadó országhoz kapcsolódik a vándorló. Modern értelemben azonban a migráns a kibocsátó országtól nem szakad el véglegesen, a befogadó államhoz viszont valamennyire kapcsolódik munkája, lakhatása és egyéb tevékenységei révén. Kérdés nemcsak az, hogy a modernnek tekinthető transznacionális státus miben nyilvánul meg és az meddig terjeszthető ki, hanem alapvető probléma, hogy e transznacionális státus időben meddig tartható fenn az adott egyén életútja folyamán? Az asszimiláció eredeti felfogása szerint a transznacionális státus hosszú távon nem marad fenn, mivel az azonosság kívánalma lehetetlenné teszi az osztott identitást. Az asszimiláció új felfogása, mely már nem az azonosságot, hanem „csak” a hasonlóságot követeli meg, ami a transznacionális státus hosszabb távon történő fenntartásának a lehetőségét is megnöveli (Brubaker, 2002). Megválaszolásra váró kérdés marad, hogy a több nemzethez tartozás egy átmeneti fázisnak tekinthető-e a migráns életében vagy állandósulásával számolhatunk, esetleg generációkon keresztül fog tartani?

A transznacionális migrációs aktivitás elemzése kapcsán sikerült azt tisztázni, hogy nem kizárólag a XX. század végén keletkezett új jelenségről van szó (Soysal, 1994. Lévai, 1994. Szentes, 2002. Gellérné 2004). Már az Újvilágba vándorlás következményeként is felléptek azok a jelenségek, melyeket manapság a transznacionalitás fogalomkörében tárgyalnak:

- a fogadó társadalomba beilleszkedés folyamata során a kapcsolat nem szakad meg a küldő társadalommal;
- migrációs hálózatok alakultak ki;
- az állampolgárrá válással kvázi kettős állampolgárok tömege keletkezett, de ennek sem a küldő, sem a fogadó oldalon nem tulajdonítottak jelentőséget és maga a migráns sem tudott előnyt kovácsolni ebből;
- migráns szervezetek, intézmények alakultak a fogadó államban;
- bizonyos csoportok sajátos tevékenységekre specializálódtak (a szaktudás és a gyakorlat származhatott az anyaországból is), azonban a tevékenység egyidejű Óvilági és Újvilági térbeli kapcsolatát nem tudták megvalósítani.

A transznacionalizmus új minőségi szintre kerülése az utazási és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődése (Bernek, 2002) után következett be. A XX. század elején még csak szóróványosan fordultak elő hazautazások és hazautalások. Az idő múlásával ezek havi, heti, majd napi gyakorlattá váltak. A személyes kapcsolattartás térbeli elmozdulás nélkül lehetősége is a havi gyakoriságtól az azonnaliság felé haladt (hazaüzenés, levél, táviró, telefon, e-mail...). Összekapcsolhatóvá váltak a fogadó és küldő állambeli aktivitások (gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai) (Viszt et al. 2001, Walton-Roberts, 2004, Langerné, 2005). A transznacionalizmus tehát egy új elemzési

perspektívaként is felfogható, mely abban segíti a kutatót, hogy egyfajta sajátos nézőpontból legyen képes vizsgálni az általa tanulmányozandó jelenségeket, mely esetünkben a nemzetközi migráció egy folyamánya, nevezetesen a többes identitás és a többes állampolgárság (Portes–DeWind, 2004).

A migránsok transznacionalizmusának különlegessége, hogy a státusuk túlmutat az államok területe és annak népessége kizárólagos viszonyán (Tóth, 2004) vagy másképpen közelítve a problematikához: a többes állampolgárságú személy akár össze is kötheti az egyes államokat (Illés, 2001). A „transznacionális állampolgárság” gondolata 1994-re datálódik és Rainer Bauböck-től származik. E gondolat gyakorlatilag általánosítása volt az egyes államok által már korábban is elismert többes állampolgárság gyakorlatának. Tehát a többes állampolgárság intézménye már a XX. század vége előtt kikezdte az állampolgárok egy és csakis egy államhoz való tartozásának (lojalitásának) hagyományos követelményét. Az integrálódás és globalizáció újabb szimptomájaként a mennyiségében és átlagos távolságában egyre növekvő humán mobilitás következtében (UN, 2002, Michalkó–Vizi, 2005), az államokhoz egyre kevésbé kötődő, többes állampolgársággal bíró nemzetek feletti közösségek szerveződnek, melyek sajátos aktivitásokkal bírnak (Bauböck, 2003, Hardill, 2004, Nell, 2004).

4. Kutatók (magasan képzettek) migrációja és Magyarország

A német tudományos centrumok perifériájához tartozó magyar tudományosság képviselőinek még a XIX. század végén XX. század elején is tipikus életútja volt a fiatalkori kinti ismeretszerzés utáni hazatérés és az itthoni pozíciók tudományos pályájuk végéig történő betöltése. A középkorú és idősödő tudósgenerációkat nem jellemezte további nemzetközi migráció. Kivételnek a „magyar jelenség” fogalommal jellemzett tudóscsoport tekinthető, akik a XX. század első felében a többségében német tudományos centrumokba történt első kivándorlást követően nem tértek vissza Magyarországra, hanem középkorú tudósokként továbbvándoroltak az angolszász tudományosság új súlypontjává váló Egyesült Államokba (Palló, 2004). A centrum-periféria viszonyrendszerben alapvető változásnak az volt tekinthető, hogy a centrumok vonzóereje nem csak a fiatalkorúak ideiglenes beszippantására, hanem az összes életkori csoport végleges ott tartására is kiterjedt.

A fejletlen és a fejlett országok nemzetközi migrációs viszonyrendszerében a „brain drain”, vagyis hagyományos értelemben az agyak elszívása, a XX. század második felétől fogva slágertéma a tudományban és az élet más szféráiban is (OECD, 2002. 2008; World Bank, 2006). Az agyelszívás során a vándorlási folyamatot egyirányúnak fogták fel, mely visszaút nélküli. A szegény országokból a gazdagok felé vezet. „A brain draint úgy lehet meghatározni, mint az országok közötti tudományos kapcsolatok nem természetes formáját, amelyet a fejlett országokba irányuló egyirányú migrációs hullám jellemez. Közvetlen kiváltó oka a fogadó ország azon törekvése, hogy a lehető leggyorsabban és legolcsóbban szerezzen értéktermelő intellektuális tőkét.” Az 1960-as évekből származó UNESCO meghatározást Tamási (1999 190.) idézi. A kelet-európai rendszerváltások kapcsán került utoljára reflektorfénybe a magasan képzettek elvándorlása az 1990-es évek első felében (Anveiler és társai, 1993; Tamás, 1993; L Rédei, 1995; Tarnóczy és Tóth,

1995; Tarnóczy, 1996; Palló, 1998). Felmerült annak a lehetősége, hogy jelentős mennyiségű kvalifikált munkaerő vándorol ki a térségből, pótolhatatlan veszteséget hagyva maga után a küldő oldalon. Érdekes módon, a potenciális befogadó nyugat-európai államok sem serkentették (sőt egyes országok kifejezetten fékeztek) a folyamat kibontakozását, a felsőfokú végzettségűek munkaerő-piaci szegmensének felborulásától tartva.

Magyarországon a professzionális kutatói körök mellett az akadémiai berkekben is folyamatosan nyomon követték e veszélyforrás alakulását. Az 1990-es évek végén már ki lehetett mondani, hogy nem a rendszerváltást követő időszak volt a magyar tudományt sújtó legintenzívebb eláramlási időszak 1956 után, hanem az 1980-as évtized tekinthető annak (Tamás, 1999). Adminisztratív adatforrások híján csak becsülni lehetett a Magyarországról kivándorolt magasan kvalifikált értelmiségiek nagyságrendjét. Tóth Pál Péter (1999 196.) szerint ez a mennyiség tízezer fő körül lehetett a kilencvenes évtizedben, ami valószínűleg inkább felső becslési határként fogadható el. Ezt támasztja alá, hogy 991 fő határon túli regisztrált köztestületi tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának 2004-ben, mely sokaságba a szomszédos országok magukat magyarnak valló kutatói is beletartoztak (Kövér, 2004). A Magyar Tudományos Akadémia a kutatók tömeges és végleges kiáramlásának megelőzését tekintette fő céljának ebben az időben (Vizi és társai, 1991). E restriktív megközelítés árnyalásaként elismerték, hogy az ideiglenes jellegű kutatói emigráció önmagában véve pozitív jelenséggént értékelendő, hiszen a vándorlás a tudomány művelésének velejárója (Kiss, 1992). Az időszakos külföldi munkavégzést egyaránt hasznosnak tartották az egyén és az ország szempontjából. A kinn tartózkodókkal való viszonyban a folyamatos kapcsolattartás és a hazatérés előmozdítására helyezték a hangsúlyt (Berényi, 1998).

Figyelemre méltó, hogy gondolati szinten már az 1990-es évtized elején felmerült a tudósok Magyarországra áramoltatása elősegítésének igénye (Vizi és társai, 1991 735.), mely a visszafogó és visszacsábító megközelítésmódokkal párhuzamosan, már a promigrációs politika mellett érvelt. Ez az elképzelés azonban akkoriban visszhang nélkül maradt és nem vált a kormányzati szintű migrációs politikai megfontolások és a napi gyakorlat részévé. Nem is válhatott, hiszen a nemzetközi migrációs politikákban először az 1990-es évek eleji migrációs hullámokat kezelni próbáló tűzoltómunka, majd az évtized második felében az európai integrálódás minél gyorsabb véghezvitele kötötte le az energiákat (Sik és Tóth, 1999). Az új évezredben akadémiai körökben ismét felmerült a külföldön dolgozó, tehetséges fiatal magyar tudósok hazahozatalának igénye (Tamási, 2002). Talán azért, hogy a politika számára is emészthető legyen a gondolat (Csermely és társai, 2002) konkrét javaslattal álltak elő. A kísérletes tudományszakokat művelő visszacsábítandó magyar kutatók számára egy inkubátorház felállítását javasolták. Ötletüket részletesen kifejtették, hiszen meghatározták a szóba jöhető kutatók körét, a bekerülés és a bennmaradás feltételeit, az irányítás, finanszírozás, ellenőrzés feltételeit, valamint még a szóba jöhető telephelyekre is javaslatot tettek. Az eredeti javaslatban szereplő tudásgyár egyértelműen a Magyarországról elvándoroltak visszahozatalát szolgálta volna. Pedig az érintettek köre sokkal szélesebb is lehetne. Nem csak a magyar állampolgárok visszavándorlását, hanem a magyarul beszélő tudósok idevándorlását is

szolgálhatta volna az inkubátorház. Ezzel a kiterjesztéssel a migrációs politikai szempontból eredetileg reaktív javaslat aktív elemekkel gazdagodhatott volna.

Az Európai Bizottság által 2000-ben elindított Európai Kutatási Térség vízióján belül a kutatók nemzetközi mobilitásának fokozása az Európai Unió munkaerőmozgást élénkíteni kívánó általános migrációs politikája ágazati leképezéseként fogható fel.¹⁵⁰ A tudomány természetével is összhangban levő célkitűzés elsősorban az Unió egésze hatékonyságának fokozása érdekében került a napirendre. Az Európán kívüli tudományos centrumok teljesítménye és vonzereje egyre növekszik, ami már középtávon is az európai tudományosság térvészét vetíti előre. A magyar kutatók is bekapcsolódtak a nemzetközi mobilitási folyamatokba. Kérdőíves felmérésekből kiderült, hogy 1989 és 1999 között hatvan százalékkal meghosszabbodott a magyarországi tudományos kutatók külföldi tartózkodásának időtartama (Medgyes és László, 2000), tehát egyértelmű a mobilitás abszolút növekedése. Azonban nem lehet teljes bizonyossággal állítani, hogy ez esetben a mobilitás szintje is folyamatosan nőtt, hiszen az 1989-es viszonyítási alap még utazási korlátozásokkal terhes, visszafojtott állapotot tükrözött. Következésképpen a magyar kutatók nemzetközi mobilitása fokozódásának egzakt mértékét csak egy megismételt vizsgálattal lehetne egyértelműen megállapítani.

Egy 2003-ban végzett kutatás szerint (Viszt, 2004) a hazai kutatók nemzetközi mobilitását leginkább a pályázási módszerek nem kellő ismerete (mely elsősorban a tájékozatlanságból ered) akadályozza. A család, mint visszatartó tényező, csak a fenti tényezők után következik. Igen lényeges, hogy a következő legnagyobb visszatartó erőnek a kapcsolati tőke hiányát tartják, mely kapcsolatokat leginkább – egyfajta ördögi körként – a nemzetközi konferenciákon való részvétellel lehet leginkább megszerezni. A megfelelő szintű nyelvtudás még mindig akadály a kijutásnak, azonban közel sem akkora mértékben, mint az 1990-es évek elején. Alig akadályozza a kutatói mobilitást a kollégák nemtetszésének képzete, a vezetés rosszallásából következő munkahely elvesztésének lehetősége, az egyéni motiváció hiánya, valamint a szaktudás színvonala. Igen érdekes, hogy a mobilitást akadályozó tényezők sorában az interjúalanyok explicite meg sem említették az egyének szabad áramlását akadályozó jogi és adminisztratív korlátokat. Viszont a jövőbeli kilátásokkal kapcsolatban, a szabad munkaerő-áramlás megvalósulását tekintették a prognosztizált kutatói mobilitás-növekedés legfajszínűsőbb indukáló tényezőjének.

Vizi és társai (1991) fentebb már említett korai felvetésére (a tudósok Magyarországra áramoltatásának elősegítése) nem reagált a szakmai közélet. Tizenhárom évnek kellett ahhoz eltelti, hogy az egyébként kristálytisztá gondolat újból publikációba kerüljön. Viszt (2004) a kutatók nemzetközi mobilitásával foglalkozó tanulmánya végén már a külföldi kutatók magyarországi fogadásának előnyeit ecseteli és a beáramlás jövőbeli mértékét kívánja prognosztizálni. A külföldi kutatók fogadásának indokául a helyettesítési hatás kialakulását jelöli meg. A gazdasági és tudományos szempontból fejlett országokba vándorló magyar kutatók helyére a kevésbé fejlett országokból származó kutatók jönnek/jönnének. Aszimmetria érvényesül/érvényesülne a kutatók korösszetételében. A

¹⁵⁰ COM (2000) 00006 végleges. „Towards a European Research Area”.

megkérdozettek véleménye szerint fiatal korösszetételű tudóspalánták helyettesítenék a kiutazó magyarországiakat. E mögött a vélemény mögött az a hallgatóságos feltételezés húzódhat meg a középkorúak és idősebb magyar kutatók részéről, hogy számukra egyértelműen kedvezőbb a külföldi konkurenciát a hazai fiatalokkal versenyeztetni, miközben ők külföldön gyarapíthatják tudományos produktumukat. Nem szabad megfélemlkezni az bevándorló kutatók érdekeiről és további terveiről sem. Közel sem biztos, hogy a hazánknál valamivel fejletlenebb országokból érkezők számára Magyarország jelenti a végcélt. Itteni munkájuk után egyrészt haza is térhetnek, másrészt harmadik országba is távozhatnak. Ez utóbbi lehetőség bekövetkezése esetén Magyarországnak tranzit szerep jutna a kutatói láncmigrációban, az ország egyfajta ugródeszka lehetne a harmadik államokbeli kutatók számára, hogy bejussanak az Európai Unió munkaerő-piacára.

A tanulmány egyértelműen a vándorló-barát nemzetközi migrációs politika magyarországi meghonosodása mellett érvel. Ezen belül a magasan képzett harmadik országbelieket tekinti annak a célcsoportnak, akik Magyarországra csábításának szükségességéhez nem férhet kétség. Ez nem lehet vita tárgya. Hiszen pozitív következményei messze meghaladják a negatívakat. A tanulmány elkészítését motiváló tényezők között szerepelt, hogy célszerű lenne széles körében megvitatni a harmadik állampolgárságú kutatók mobilitását segítő irányelv, miért nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket (Illés és Lukács, 2007). Melyek lehetnek azok a makro-tényezők, amelyek továbbra is akadályozzák a harmadik államokbeli kutatók és magasan képzettek Magyarországra áramlását? Ha azonosítjuk a potenciális fékeket csakis abban az esetben tudunk megalapozott és jövőorientált javaslatokat tenni a magasan képzettek mobilitásának fokozása érdekében .

4.1. Kutatók (magasan képzettek) cirkulációja és Magyarország

A kutatók cirkulációja két értelmezési keretbe is helyezhető. Elsőként értelmezhető úgy is a kutatói cirkuláció, mint a gondolatok áramlásának egyfajta többször ismétlődő hordozója, közvetítő mechanizmusa. Másrészt migrációs keretbe is helyezhető, amikor a kutatók többes, visszatérő vándorlásait értjük rajta, mely mozgáselemek összekapcsolódásából, különböző bonyolultságú vándorlási rendszerek alakulnak ki. Jelen dolgozatban ezen utóbbi megközelítést alkalmazzuk.

A kutatói életforma (életpálya) szükségszerű eleme a vándorlás, hiszen a mobilitás szükséges feltétele a tudományos fejlődésnek és az egyéni karriereknek. E nélkül nem „jegyzik” a kutatót tudományos szinteken. Természettudományban az a norma, az elvárás, hogy valaki a posztgraduális és a poszt-doktorális kutatásait különböző helyeken (laborokban) végezze. A mobilitási ciklust a középkori diákok migrációjához hasonlítható, akik külföldre távoztak tanulni, ezután esetleg még tovább vándoroltak, de végül többségük hazatért (Lévai, 2000). Elsősorban természettudományos szakterületeken (biológia, informatika) már a közelmúltban is kutatóhiányt érzekeltek Magyarországon (Illés és Lukács, 2007). Ez a hiányhelyzet az új évezred első évtizedének végére kiegészült az élettudományokat képviselő kutatóorvosokkal (Kis et al. 2011). A szegényes kutatási feltételek (kevés gyűjtő- és szakkönyvtár, folyamatos lemaradás a számítástechnikai

eszközparkban, a klinikák alulfinanszírozottsága), továbbá a nemzetközi összehasonlításban versenyképtelen magyar munkabérek és nem utolsósorban a magyar nyelv miatt nem vagyunk vonzó európai célpont (bár ezen utóbbi tényező szerepe egyértelműen halványul az angol nyelv általános ismerete és használata következtében. A fenti okfejtést elfogadva nem valószínűsíthető, hogy a harmadik államokbeli kutatók *kiszorító hatást* gyakorolnának az ekvivalens magyar munkaerőre. Nem zárható ki hogy nagy valószínűséggel csak ritkán, egyedi esetekben mégis elő fog fordulni. Sokkal inkább *kiegészítő hatást* gyakorol(hat)nak a harmadik országokból származó kutatók. Helyettesíthetik az ideiglenesen külföldön tartózkodó magyar kutatókat és oktatókat vagy pótolják a hazatérni nem tudókat (nem szándékozókat) és a magyarországi képzésbeli hiányokat.

Kell-e Magyarországnak kizárólagosan igényt tartania a harmadik államokbeli kutatókra. A válasz egyértelműen nem, hiszen a kétlakiség (többalakiség), életformáját vagy esetleg az új divatú transznacionalista globális nomád gyakorlatot követve – többes státussal rendelkezhetnek. Ez azt jelenti, hogy a magyar munkahelyük mellett egy vagy akár több külföldi helyen is egész- vagy részmunkaidős állást töltenek be a harmadik országokbeli kutatók (esetleg vendégprofesszorként vagy vendégoktatóként) és éves szezonálitással vagy a munkájuk szabta időrendben cirkulálnak az országok között (lásd a 3. Cirkuláció – cirkuláris migráció című fejezetet fentebb). Elősegíthetné a harmadik államokbeli kutatók Magyarországra jövetelét, ha létezne nálunk egy a szakmai mobilitásuk szempontjából *mintaadó személy, vagy egyének csoportja (esetleg diaszpóra)*. Ez akár lehet magyar is, de szerencsésebb volna, ha harmadik országbeli lenne. A kitaposott út jelensége náluk is szerepet játszhat térbeli mobilitási döntéseik meghozatalakor. A kutatók *egyéni* vagy *kiscsoportos* formában is mozoghatnak. A nemzetközi példák és a hazai gyakorlat az egyéni mozgások dominanciájára mutat rá. Ez nem véletlen, hiszen a pályázati és egyéb finanszírozási rendszerek elsősorban a két szélsőséget, tehát az egyéneket és az intézményeket támogatják. A köztes kutatócsoportokat ritkán. Az egyéni mobilitás nem légüres térben történik. Sokszor követik az egykori főnökeiket, váltják az éppen hazatérő társukat, tehát egyfajta migrációs láncok vagy egyéb vándorlási rendszerek részét képezhetik az egyének. Kiscsoportok, esetleg komplett kutatócsoportok mozgása ritka. Ez akkor fordulhat elő, ha egy intézményben valamilyen oknál fogva felszámolnak egy kutatási területet (taszító erők dominanciája) és akkor a menekülő vezető a komplett személyzetet is magával viheti, ha fogadóra talál.

5. Epilógus

A kutatók áramlásával kapcsolatos egzakt statisztikai adatok mozaikszerűsége és sokszor a hiánya nem magyar specifikum. Jellemző a Föld országainak egészére. Magyarországon a folyamatos jellegű, migrációs hivatalos statisztikákon belül a tudományos minősítéssel rendelkezők olyan kis mennyiséget tesznek ki, hogy elkülönítésük ritkán történik meg. Többségében elvesznek a felsőfokon végzetek tömegében. A kutatási és képzési éves statisztikában nincsenek elkülönítve a magyar és nem magyar állampolgárok, így értelemszerűen a harmadik országbeli kutatókról sincsenek regiszterinformációink. Magyarországon egyedül a 2011-es jelenleg zajló népszámlálás teljes körű adataiból alakíthatunk ki magunknak egyfajta képet, az eszmei időpontban éppen Magyarországon

tartózkodó harmadik államokbeli kutatókról. E pillanatfelvétel elemzésére azonban az adatok feldolgozását követően, legkorábban 2012 végén kerülhet sor. Az alábbi irodalomjegyzékből is látható, hogy szinte mindegyik nagy nemzetközi szervezet foglalkozik az egyre növekvő mennyiségű és jelentőségű kutatói migráció jelenségével. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének lesz, nagy valószínűséggel, esélye arra, hogy ajánlásokat dolgozzon ki a kutatói migráció harmonizált országokénti adatgyűjtésére. Addig azonban a makro-adatok hézagosak és kevésbé megbízhatóak lesznek, mivel igen gyakran becsléseken alapulnak. Az egyes adminisztrációk részcsoporthozakra vonatkozó adatai pedig szükségszerűen töredékesek lesznek.

A kutatói migráció azon jelenségek körébe tartozik, ahol a mennyiségeknél sokkal nagyobb szerepe van a minőségnek. Ehhez a dolgozat végén azt tudjuk hozzátenni, hogy a harmadik országbeli minőségi kutatók gyakoribb magyarországi előfordulása érdekében nem a beszüntetést kellene célul kitűzni, hanem hogy a cirkuláció által Magyarország is benne legyen minél több kutató térfolyójában. A Magyarországon tanuló harmadik államokbeli hallgatókra pedig úgy kellene tekinteni, mint a potenciális cirkuláris migránsokra, akik aktív életútjuk folyamán nagy valószínűséggel vissza-vissza térnek hazánkba, és remélhetjük hogy kutatók is lesznek köztük.

6. Bibliográfia

- Ács, V. 2010 *Temporary and Circular Migration: Empirical Evidence, Current Policy Practice and Future Options in Hungary*. Budapest: European Migration Network, Hungary.
- Anweiler J. és Tóth E. és Marton J. (1993) Tudóselvándorlás. (Nem az megy és nem az marad akinek kéne.) *Magyar Tudomány*, 1993. 5. szám 568-571. p.
- Aupetit, D.S. 2011: From brain drain to the attraction of knowledge in Latin American social sciences. . In: UNESCO – ISSC, *World Social Science Report 2010*. Paris pp. 122-123..
- Balázs, P. 2009: Nemzetközi migrációs hatások és belső tényezők Magyarország orvosi munkaerő-gazdálkodásában. *Egészségügyi Gazdasági Szemle*, 4. pp. 12-20.
- Bauböck, R. 2003: Towards a political theory of migrant transnationalism. *International Migration Review*, 37. pp. 700-723.
- Berényi D. (1998) A külföldi magyar tudományosság bekapcsolódása az egyetemes magyar tudományosságba. *Magyar Tudomány* 1998. 12. szám, 1498-1503. p.
- Berke Gy. és Gyulavári T. és Kiss Gy. (szerk.) *Külföldiek foglalkoztatása Magyarországon*. KJK-Kerszöv, Budapest.
- Berneke, Á. (szerk.) 2002: *A globális világ politikai földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bilsborrow, R.E.–Hugo, G.–Zlotnik, H. 1997: *International migration statistics*. International Labour Office, Geneva.
- Bloemraad, I. 2004: Who claims dual citizenship? The limits of postnationalism, the possibilities of transnationalism, and the persistence of traditional citizenship. *International Migration Review*, 38. pp. 389-426.
- Borbély A. és Lukács É. (2001) Munkavállalás és vállalkozás az Európai Unióban. In Lukács É. és Király M. (szerk.) *Migráció és Európai Unió*. AduPrint, Budapest, 169-204. p.
- Csermely P. és Málnási-Csizmadia A. és Kovács M. (2002) Hogyan hozhatnánk haza a külföldön dolgozó, tehetséges fiatal magyar kutatókat? *Magyar Tudomány*, 2002. 12. szám 1668-1675. p.
- Breinbauer, A. 2007: Brain Drain – Brain circulation or ... What else happens should happen to the brains. Some aspects of qualified person mobility/migration. *FIW Working Paper*, 4. 32 p.
- Brubaker, R. 2002: Az asszimiláció visszatérése? A bevándorlással kapcsolatos szemlélet megváltozása és ennek következményei Franciaországban, Németországban és az Egyesült Államokban. *Regio*, pp. 3-23.

- Caglar, A., T. Sillo., I. Józwiak., and K. Hires-László 2011 *Circular Migration Patterns Migration between Ukraine and Hungary*. Metoikos Project, San Domenico di Fiesole: European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Cassarino, J-P. 2008 *Patterns of Circular Migration in the Euro-Mediterranean Area: Implication for Policy-making*. CARIM AS 2008/29, San Domenico di Fiesole: European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Csedő, K. 2008: Negotiating skills in the global city: Hungarian and Romanian professionals and graduates in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34. pp. 803-823.
- Faist, T.–Gerda, J.–Rieple, B. 2004: Dual citizenship as a path-dependent process. *International Migration Review*, 38. pp. 913-944.
- Gellérné Lukács, É. 2004: *Munkavállalás az Európai Unióban*. KJK Kerszöv, Budapest.
- Gellérné Lukács, É.–Illés, S. 2005: *Migrációs politikák és jogharmonizáció*. KSH NKI, Budapest.
- Gyulavári T. és Gellérné Lukács É. (2005) A legális és illegális bevándorlók jogai az Európai Unióban. *Európai Tükör*, 10. évf. 4. szám 47-75. p.
- Gödri, I. 2010 *The Role of Ethnicity and Social Capital in Immigration to Hungary*. Budapest: Demographic Research Institute.
- Hall, C.M. 2005: *Tourism: Rethinking the social science of mobility*. Pearson–Prentice Hall, Harlow.
- Hardill, I. 2004: Transnational living and moving experiences: intensified mobility and dual-career households. – *Population, Space and Place*, 10. pp. 375-389.
- Haug, W.,–Compton, P.–Courbage, J. (eds.) 2002: *The demographic characteristics of immigrant populations*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Hudák A. és Geller B. és Kiss L. és Lukács É. (2003) *A diplomák és szakképesítések kölcsönös elismerése az Európai Unióban és Magyarországon*. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest.
- Illés I. (1991) *Nemzedékek, elitek, ciklusok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Illés S. és Lukács É. (2005) Kutatók migrációja – vitassuk meg! *Oltaomkeresők*, 11. évf. 7. szám 5-8. p.
- Illés, S., and Kincses, Á. 2009 “Migráció és Cirkuláció. (Migration and Circulation.)” *Statistikai Szemle*, 87(7-8):729-747.
- Illés, S. 2001: Külföldiek az Európai Unióból. *Statistikai Szemle*, 79. pp. 162-177.
- Illés, S.–Lukács, É. 2002: A személyek szabad áramlásának statisztikai szempontú vizsgálata. In: Illés, S.–Lukács, É. (szerk.): *Migráció és statisztika*. KSH NKI. Budapest, pp. 13–51.
- Illés, Sándor – Gellérné Lukács, Éva (2007) Towards researcher mobility. *European Mirror*, Selection of Studies, pp. 139-155.
- Jeanpierre, L. 2011: The international migration of social scientists. In: UNESCO – ISSC, *World Social Science Report 2010*. Paris pp. 118-121.
- Jorens, Y. – Lhernould, J. 2007: *Towards a new framework for applicable legislation. New forms of mobility, coordination principle and rules of conflict*. University of Ghent, Ghent.
- Khadria, B. 2011: Brain drain and brain circulation in South Asia. . In: UNESCO – ISSC, *World Social Science Report 2010*. Paris pp. 124-125.
- Kis Norbert – Gellérné Lukács Éva – Illés Sándor (2011) *A magyarok munkavállalása Észak-Európában – szintézis*. Gellérné Lukács Éva (szerk.) *Magyarok munkavállalása Skandináviában*. Tullius Kiadó, pp. 173-204.
- Kiss T. (össz.) (1992) Gondolatok a kutatói-oktatói utánpótlás javításáról. *Magyar Tudomány* 1992. 3. szám, 353-358. p.
- Kövér A. (szer.) (2004) *Magyar kutatók külföldön. (Határon túli köztestület.)* MTA „Magyar Tudományosság Külföldön” Elnöki Bizottság, Budapest.
- Langerné Rédei, M. 2009 *A Tanulmányi Célú Mozgás. (Student Migration.)* Budapest: REG-INFO Kft.
- Langerné Rédei, M. 2005: A nemzetközi vándorlás folyamatának irányítása. *Statistikai Szemle*, 83. pp. 663-680.
- L. Rédei M. (1995) Internal brain drain. In *Refugees and migrants: Fullerton, M. and Sik, E. and Tóth, J. (eds.) Hungary at a crossroads*. Institute for Political Science of the H.A.S. Budapest, 105-117. p.
- Lévai, I. 2006 *A Komplex Világrendszer Evolúciója. (Evolution of Complex World System.)* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lévai, I. 1994: *Conceptions of international migration: theories and models*. *Asian Journal of Economics and Social Studies*, 13. pp. 137-148.
- Lévai, I. 2000: Diákok és céglegények vándorlása Európában. *Társadalomkutatás*, 18. pp. 211-222.

- Lukács, É.–Illés, S. 2003: Szabad-e a személyek áramlása? In: Ekéné Zamárdi, I.–Tímár, J. (szerk.) *Migráció és az Alföld*. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, pp. 18-34.
- Lynn-Ee Ho, E. 2009: Migration Trajectories of 'highly skilled' middling transnationals: Singaporean Transmigrants in London. *Population, Space and Place*, 17. pp. 116-129.
- Marton, Á. 2006: „Minőség” a hivatalos statisztikában. In: Kovacsics Józsefné (szerk.) *Egy élet az igazságügyi statisztika szolgálatában*. ELTE ÁJK, Budapest, pp. 149-159.
- Michalkó, G.–Vizi, I. 2005: A turizmus és a globalizáció kérdései. In: Michalkó, G. *Turizmusföldrajz és humánökológia*. Kodolányi János Főiskola–MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest–Székesfehérvár, pp. 85-100.
- Medgyes P. és László M. (2000) A magyar kutatók idegen-nyelv tudása az 1990-es évek végén. *Magyar Tudomány* 2000. 8. szám
- Miralao, V.A. 2011: Rethinking of the brain drain in Philippines. . In: UNESCO – ISSC, *World Social Science Report 2010*. Paris pp. 126-127.
- Nagy B. (2003) A szuverén határai, *Fundamentum*, 2003. 2. szám, 38-49.p.
- Niessen, J. (2004) International migration and relations with third countries. (The European Union.) Migration Policy Group, Brussels, *Manuscript*, 14 p.
- Nell, L.M. 2004: Conceptualising the emergence of immigrants' transnational communities. *Migration Letters*, 1. pp. 50-56.
- Nemes Nagy, J. 1998: *A tér a társadalomkutatásban*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Bp.
- Newland, K., and Agunias, D.R: and Terrazas, A. 2008 *Learning by Doing: Experiences of Circular Migration*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- OECD (2002) *Mobility of highly skilled*. OECD, Paris.
- Organisation of Economic Co-operation and Development (OECD), 2008: *The Global Competition for Talent: Mobility of Highly Skilled*. Paris, OECD Publishing.
- Ossman, S. 2004 "Studies in serial migration." *International Migration* 42(4): 111–121.
- Ostergaard-Nielsen, E. 2003: The politics of migrants' transnational political practises. *International Migration Review*, 37. pp. 760-786.
- Palló, G. (1998) Scientific migration from Hungary. *ICON*, No. 4. 210-220. p.
- Palló G. (2004) *Zsenialitás és korszellem. (Világhírű magyar tudósok)*. Áron Kiadó. Budapest.
- Popov, A. 2010 "Making sense of home and homeland: former-Soviet Greeks' motivations and strategies for a transnational migrant circuit." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(1): 67–85.
- Portes, A.– DeWind, J. 2004: A Cross-Atlantic dialogue: the progress of research and theory in the study of international migration. *IMR*, 38. pp. 828-851.
- Poulain, M.–Perrin, N.–Singleton, A. (eds.) 2006: *THESIM. Towards harmonised European statistics on international migration*. UCL Press, Louvain.
- Rédei, M. 2007: The Hungarian migration Regime: from talent loss to talent attraction. *Geographical Phorum*, 5-6. pp.134-145.
- Rédei, M.–Kincses, Á. 2008: A szomszédból érkező migránsok hatása a hazai gazdasági és társadalmi különbségekre. *Közép-Európai Közlemények*, 1. pp. 7-16.
- Rosenzweig, M.R. 2006: *The circulation migration of the skilled and economic development*. Federal Reserve Bank of Dallas, Dallas.
- Soysal, Y.N. 1994: *Limits of Citizenship. Migrants and Postnational Membership in Europe*. University of Chicago Press, Chicago.
- Sutcliffe, B. 2001: Migration and citizenship: Why can birds, whales, butterflies and antscross international frontiers more easily than cows, dogs and human beings? In: Ghatak, S.–Sassoon, A.S. (eds.) *Migration and mobility: the European context*. Palgrave, New York, pp. 66-82.
- Szentes, T. 2002: *Globalizáció, regionális integrációk és nemzeti fejlődés korunk világgazdaságában*. Savaria University Press, Szombathely.
- Tamás P. (1993) A kelet-európai brain drain új hulláma: a kutatóértelmiség kivándorlási esélyei és stratégiái. In Tamás P. és Inotai A. (szerk.) *Új exodus. (A nemzetközi munkaerőáramlás új irányai)*. MTA TKKK-MTA VGI, Budapest, 60-92. p.
- Tamás P. (1999) Kutatói mobilitás – életstratégiák a kutatásban. In Tóth P. P. és Illés S. (szerk.) *Migráció. (Tanulmánygyűjtemény II.)* KSH NKI, Budapest, 173-187. p.
- Tamási P. (1999) Új jelenségek a kelet-közép-európai brain drain folyamatokban. In Tóth P. P. és Illés S. (szerk.) *Migráció. (Tanulmánygyűjtemény II.)* KSH NKI, Budapest, 189-189I. p.

- Tamási P. (2002) A brain drain alakulása a kutatási szférában Magyarországon az 1990-es években. *Társadalomkutatás*, 20. évf. 1-2. szám 25-72. p.
- Tarnóczy, M. and Tóth, P. P. (1995) *Migration of scientists and experts*. (National paper: Hungary.) Belgrad, 9 p. (Mimeo).
- Tarnóczy M. (1996) *Külföldi magyar kutatók*. MTA Kutatásszervezési Intézete, Budapest.
- Tóth, J. 2004: *Státuszjogok*. Lucidus Kiadó, Budapest.
- Tóth P. P. (1999) Az értelmiségiek nemzetközi vándorlása. In Tóth P. P. és Illés S. (szerk.) *Migráció. (Tanulmánygyűjtemény II.)* KSH NKI, Budapest, 193-198. p.
- UN, 2002: *International migration report*. United Nations, New York.
- Viszt, E.–Plank, Zs.–Borsi, B. 2001: Mobility of human resources in Hungary: An analysis and proposal for regular collection of statistics. *Hungarian Statistical Review*, Special number 6, pp. 79-91.
- Viszt E. (2004) A kutatók nemzetközi mobilitása. *Magyar Tudomány*, 2004. 8. szám 886-899. p.
- Vizi E. Sz. és Szelényi I. és Tamás P. és Hoch R. és Lovász L. és Marx Gy. és Venetianer P. (1991) A tudományos kutatók tömeges kiáramlásának megelőzése. *Magyar Tudomány* 1991. 6. szám, 727-735. p.
- Walton-Roberts, M. 2004: Transnational migration theory in population geography: gendered practices in networks linking Canada and India. *Population, Space and Place*, pp. 361-373.
- Wickramasekara, P. 2003: *Policy responses to skilled migration: retention, return and circulation*. ILO, Geneva.
- Williams, A.M., and Baláz, V. 2008 *International Migration and Knowledge*. London: Routledge.
- Williams, A.M.–King, R.–Warnes, T. 2004: British second homes in Southern Europe: Shifting nodes in the scapes and flows of migration and tourism. In: Hall, M.C.–Müller, D.K. (eds.) *Tourism, mobility and second homes*. Channel View Publications, Clevedon, pp. 97-112.
- World Bank, 2006: *International Migration. Remittances and the Brain Drain*. Washington, DC. World Bank, Palgrave Macmillan.

IX. Harmadik országbeli állampolgárok Magyarországon – összegzés az interjúk alapján

A 'Harmadik országbeli állampolgár kutatók' c. projektben az egyik kiemelt feladat volt a projekt feltételeinek megfelelő magasan képzett harmadik országbeli állampolgárok, elsősorban kutató személyek megkeresése, és velük portré készítése személyes interjúk formájában az őket érintő problémák mélyebb feltárása érdekében. Ezekről a portrékról készült ez a rövid beszámoló. Az összegzés előtt azonban pár szót szükséges ejteni a tudományos - kutatói tevékenység jelentőségéről.

Az Európa Tanács lisszaboni csúcsertekezletén megszabott célkitűzések szerint 2010-re az Európai Uniónak a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás-alapú társadalmává kell válnia, amely képes a gazdasági növekedés a munkahelyek bővítése és a nagyobb fokú társadalmi kohézió együttes megvalósítására. A II. világháborúig Európa volt a tudomány bölcsője. A II. világháború után, Amerika hamarabb felismerte a tudományos ismeretek fejlesztésének fontosságát, történelmi jelentőségét. Mivel gazdasági feltételei kedvezőbbek voltak, számos európai kutatót csalogatott el. Az időközben megalakult Európai Közösség (Unió) szerencsére felismerte a helyzetet, és határozott lépéseket tett az agyelszívás visszaszorítására. Kiemelt célkitűzése, hogy Európát vonzóvá tegye a tudományos kutatások számára. Ennek érdekében kedvező feltételeket igyekszik biztosítani, az ún. kutatási és technikai fejlesztési keretprogramokkal, amelyekből a legelső 1984-ben indult, s eddig megszakítások nélkül követték egymást egyenként 4 évet fogva át. A keretprogramok a hangzatos célok mellett hangzatos pénzüsségeket is elérhetővé tesznek a célok megvalósítására. Ezek a pénzek nincsenek előre szétosztva a tagállamok között. A rendelkezésre álló pénz elosztása pályázati rendszerben, verseny alapján történik. Az EU célja a keretprogramokkal egy tudásalapú társadalom megteremtése, továbbá az agyelszívás visszaszorítása, sőt visszafordítása. A tudomány nemcsak elmét gyönyörködtető tevékenység, hanem hasznos is, mert hozzájárul a gazdasági tevékenység fejlődéséhez, ezáltal általában hozzájárul a társadalmi jóléthez. Az EU megjelenése átalakította a hagyományos európai kutatási infrastruktúrát: a nemzeti kereteken belül zajló projektek országokon átívelő programok felé tolnak. A tudományos világ azonban kevésbé átlátható és sok helyen kiszámíthatatlan, az infrastruktúra nehézkes, az előbbre jutás a szerencsén is múlik. Ugyanakkor a gazdasági és társadalmi változások is legelőször a tudományt, a kutatást érintik. A prioritások megváltozhatnak, korábban kiemelt kutatási területek kevésbé fontossá válhatnak. Európán belül talán nem Magyarország a legideálisabb hely egy kutató szemszögéből. Szerencsére azonban a kutatással foglalkozó ember nemcsak kutató, de ember is, s mint tudjuk, egy ember életét egyszerre több tényező is befolyásolja annak eldöntésében, hogy hol akar élni.

A személyes interjúk készítése során előre meghatározott kérdéseket tettünk fel a hazánkban élő harmadik országbeli állampolgároknak, amelyek segítségével személyes integrációs tapasztalataikat igyekeztünk minél alaposabban megismerni annak érdekében, hogy ezeknek a személyeknek valóságos problémái a lehető legszélesebb körben

felszínre kerüljenek. Igyekeztünk feltárni azokat a problémákat, amelyek befolyásolják a hazánkban élő kutatókat azokban a döntéseikben, hogy lakóhelyük, illetve munkahelyük helyszínének továbbiakban is Magyarországot válasszák. Arra is választ próbáltunk keresni, hogy milyen további információ biztosítására lenne szükségük, hogy jobban érezzék magukat Magyarországon. Ezekből az interjúkból az is kiderült, hogy egy kutatót mennyi minden befolyásol abban, hogy hol vállal munkát, kutatást.

A fő motivációs okok között a tudomány iránti elkötelezettség szerepel. A magyar kutatási infrastruktúra a hagyományokból építkezik, amelyekben a Magyar Tudományos Akadémia presztízse meghatározó. Az ország kutatási eredményeinek jelentős része az MTA-ban, annak kutatóintézeteiben születik vagy az eredmények elérése azok közreműködésével történik. Ennek részben az az oka, hogy a kutatói létszám jelenleg nagyon alacsony Magyarországon, s a vállalkezési szférában is igen kevés kutatót találunk. Ebben a statisztikai eredményben az is szerepet játszik, hogy a kutatói életpálya nem vonzó, mivel nem eléggé tervezhető és megbízható ahhoz, hogy egy jó képességű egyetemi hallgató ezt az életpályát válassza. Nem eléggé tervezhető, mert a szükséges anyagi források közvetve vagy közvetlenül, általában pályázatok útján vannak biztosítva. De nem eléggé megbízható sem, mert a tudományos kutatás kockázatos.

Magyarországon a fent említett okok miatt a kutató a kutatási tevékenysége mellett általában egyéb munkákat is végez. Ez a probléma nemcsak Magyarországon van jelen. Egy jó kutatói infrastruktúra kidolgozásával kiküszöbölhető lenne ez a probléma. Stabilitásra lenne szükség a finanszírozásban, a pályázati rendszerekben és a kutatók felé történő elvárásokban. Jelenleg a külföldről érkező kutatók száma igen kevés, mivel a szomszédos országokban is legalább 30%-kal magasabb a kutatók napidíja.

Az interjúsorozat célja a Magyarországon legalísan tartózkodó magasan képzett harmadik országbeli külföldiek, elsősorban a kutatók integrációjával kapcsolatos vizsgálódás volt. A kutatás igyekezett feltárni a közvetlen célcsoport valós problémáit. A társadalmi környezet vizsgálatával azokat a feltételeket, illetve potenciális nehézségeket kívántuk feltérképezni, amelyek az integrálódást nehezítették. Több mint húsz interjú készült el. A főbb érintett témák a migráció okai, a Magyarországra költözés körülményei, a beilleszkedés, a hatályos jogszabályok ismerete, a nyelvtudás, a hivatalos ügyintézés nehézségei, az adminisztrációval kapcsolatos személyes történet rekonstruálása, valamint a jelenlegi munkakörülményekkel való megelégedettség voltak. Kifejezetten törekedtünk a két szomszédos harmadik ország, Ukrajna és Szerbia állampolgárainak bevonására, illetve a távolabbi országokból érkező, hazánktól teljesen eltérő kultúrájú személyek problémáinak feltárására.

Jelenleg hazánkban a külföldi állampolgárok nagy része európai, az összes külföldi állampolgár mintegy 2/3-a a szomszédos országokból érkezett. Budapesten a külföldiek aránya meghaladja az országos átlagot, ide főleg a munkalehetőségek vonzzák őket. A migránsok többségének körét - a harmadik országbeliekre leszűkítve - jelenleg is a környező országok állampolgárai, tehát a szerb, horvát, ukrán állampolgárok alkotják. A nem európai országokból érkezőknek a 2/3-át ázsiai migránsok teszik ki. A többi kontinensről származók száma elenyésző.

A megkérdezettek válaszaiból kiderült, hogy a migrációs motivációk általában nagyon különbözőek. Lehet családalakítással kapcsolatos a döntés vagy gazdasági, tanulási célú, azonban alapvetően a kedvezőbb anyagi feltételek és az életminőség hosszú távú javítása a fő motivációs ok. A magyar oktatás kiváló színvonala, az államközi ösztöndíjak és a nyugat-európaihoz képest alacsonyabb összegű tandíjak sok diákot vonzanak Magyarországra. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a diákok meg vannak elégedve a munkájuk tudományos részével, mert a világban elismert és nagy tudású tudósok tanítanak Magyarországon. Az egyetemeken sok a külföldi diák, akik azonos problémákkal találják szemben magukat. Elmondásaik alapján a magyar csoporttársaik általában kedvesek, segítőkészek.

A kutatásban szereplők többsége úgy ítélte meg, hogy a Magyarországon szerzett szakképesítésük, illetve diplomájuk egyenlő esélyeket teremt számukra a munkaerő-piaci integrálódásban, esetleges állampolgársági hátrányukat nyelvtudásuk kompenzálhatja. Az itt szerzett diplomájuk miatt elég ismerettel rendelkeznek az álláskereséshez. A válaszok többségéből az derült ki, hogy a beilleszkedés területén mélyebb konfliktusok akkor alakultak ki, ha a migráns személy egyáltalán nem vagy csak nagyon alacsony szinten beszélt a magyar nyelvet. Minél jobb a magyar nyelvtudása egy külföldinek, annál könnyebben boldogul, annál több magyar nemzetiségű személlyel van kapcsolata. A társadalmi beilleszkedés iránt motivált, nem magyar anyanyelvű válaszadók a magyar, mint idegen nyelv elsajátításának nehézségeiről tettek említést. Egyik egyetemista elmondta, hogy megérkezése után egy évig tanult magyarul, s az első szó, amit megtanítottak neki az az „elvámolnivaló” volt. Erre a szóra a mai napig emlékszik ugyan, de eddig csak egyszer találkozott vele. Arról is többen panaszkodtak, hogy a magyar nyelvkönyvek, általában nem Magyarországon készülnek. Jó lenne, ha több magyar vonatkozás szerepelne ezekben a könyvekben azért, hogy aki meg szeretné tanulni ezt az igen különleges nyelvet, az egyben a magyar kultúrához is közelebb kerülhessen. A társadalmi beilleszkedésben természetesen azoknak volt könnyebb dolguk, akik eleve magyar anyanyelvűek, vagy az országhatárhoz minél közelebb eső államból jöttek, akik már ismerték kultúránkat, szokásainkat.

A kultúrák különbözőségéből eredően néha akadtak egészen furcsa félreértések. Az egyik Afrikából érkező keresztény válaszadó például azt nehezmenyezte, hogy Magyarországon az emberek csókolózhatnak az utcán. Azt mondta, a meglehetősen hideg idő megszokása mellett számára ennek a látványnak a befogadása okozott nehézségeket. A többségi lakosságnak a kutatás célcsoportjával kapcsolatos attitűdje alapvetően meghatározó a bevándorlók integrációja szempontjából. Több felmérés rámutat arra, hogy európai összehasonlításban a magyar lakosság bevándorlók iránti intoleranciája jelentős mértékű. A kutatásokban mért idegenellenesség aránya magas, egy 2007-es felmérés szerint a magyar lakosság 27%-a mondható idegen ellenesnek, ami azért is meglepő, mert a magyar lakosság többsége közvetlenül nem találkozik külföldiekkel. Információit többnyire a médián keresztül szerzi, tehát itt az arányért maga a média 'sugallata' is felelős lehet. A legfrissebb kutatások szerint átlagosan minden harmadik külföldi a saját bőrén tapasztalja meg az ellenséges indulatokat, az ázsiaiakat pedig még ennél is magasabb arányban érik hátrányos megkülönböztetések. Főleg a

személytelen utcai közegben vagy az ügyintézés, illetve álláskeresés során érzik a magyar vendégszeretet hiányát. Az egyik afrikai válaszadó, miután befejezte a tanulmányait az egyetemen, megismerkedett a párjával és szeretett volna tovább maradni az országban. Az ügyintéző papírjaiba bele sem tekintve, azt felelte, hogy maga tanulni jött ide, ha a tanulmányait már befejezte, akkor menjen vissza abba az országba, ahonnan érkezett, minél előbb. Ezután kérte, hogy ügyét másik ügyintéző kezelje, azonban ezt az illetékes hivatal nem tette lehetővé. A helyzet végül költséges és hosszas procedura után oldódott csak meg. Egy ázsiai kutató arról panaszkodott, hogy egyszer, amikor nagyon sietett, megkért egy mozgólépcsőn előtte álló embert, hogy engedje előre, mire azt a választ kapta, hogyha nem tetszik a rendszer, menjen inkább haza. A válaszokból kiderült, hogy a fent említett estekhez hasonló atrocitások gyakran érték a megkérdezett külföldieket, és ez felveti azt a kérdést, hogy hogyan lehetne változtatni a magyar társadalom külföldiekhez való hozzáállásán.

A kutatásban résztvevők válaszaiból kiderül, hogy a rájuk vonatkozó, adózással kapcsolatos jogszabályokat nagyjából ismerik, a nyugdíjjal kapcsolatos szabályozást egyáltalán nem, de többségük azt is hozzátette, hogy ezt szerintük a magyarok sem értik vagy ismerik. A lakhatással a legtöbb válaszadónak nem volt problémája, mivel legtöbbjüknek a kérdést a kollégiumi elhelyezés megoldotta, később pedig már szereztek annyi magyar ismerőst, hogy boldogulni tudtak ezen a téren. A hivatalos ügyintézés problémája segítség nélkül, sok problémát okozott a legtöbb válaszadónak. Azoknak volt csupán könnyebb dolguk, akik szervezett segítséget kaptak, illetve akiknek a munkáltatójuk intézte a hivatalos ügyeket (pl.: multinacionális cégeknél dolgozók esetében, ahol erre külön ügyvédi csapat áll rendelkezésre). Néhányan bevándorlási ügyekkel foglalkozó ügyvédi irodát kértek fel hivatalos ügyeik rendezésére, hiszen még a magyar nyelvtudással rendelkező személyek számára is gondot okozott a jogi nyelv megértése. A hivatalos ügyek intézésével kapcsolatosan sokan panaszkodtak arról, hogy a magyar rendszer nem kifejezetten ügyfélközpontú, és az ügyintézők nem eléggé segítőkészek, valamint nincsenek felkészülve az egyedi esetekre. Többen elmondták, hogy sokszor előfordult, hogy ők magyaráztak el az ügyintézőnek a jogszabályt, amellyel jogosultakká váltak bizonyos dokumentumok megszerzésére, azonban ezekről a jogszabályokról ők is csak nagy nehezen - általában ismerőseiktől - szereztek tudomást. A különböző letelepedési és tartózkodási engedélyek beszerzése általában rengeteg időt, utánajárást és anyagi áldozatot igényelt a válaszadók többségétől. Azt is szinte minden interjúalany elmondta, hogy az utóbbi években jelentős pozitív változás állt be az idegenrendészeti hatóságok ügyfelekkel való bánásmódjában, sokkal barátságosabb, nyitottabb lett az ügyintézés.

A megkérdezettek véleménye szerint Magyarországon túl bonyolult a foglalkoztatást övező jogi szabályozás. Jellemzően a munkaadók nem vállalják a harmadik országbeliek foglalkoztatásával kapcsolatos plusz adminisztrációs terheket. Bár többségük nincs is tisztában azzal, hogy van-e ilyen többletterher. Általánosnak tekinthető, hogy a munkáltató minden esetben szakemberhez, általában könyvelőhöz, ritkább esetben jogászhoz fordul segítségért a foglalkoztatásra vonatkozó szabályozás áttekintése céljából. A válaszadók többsége általában elégedett jelenlegi munkakörülményeivel, szeret Magyarországon élni. A legtöbben továbbra is itt képzelik el jövőjüket,

amennyiben életkörülményeik a várakozásaiknak megfelelően alakulnak. A gazdasági válság hatására nemcsak Magyarországon kerültek egyre többen bizonytalan helyzetbe, hanem egész Európa szerte. A várakozásnak megfelelően azt a választ kaptuk, hogy azon külföldieknek volt könnyebb dolga, akik nemzetközi kapcsolatrendszeren keresztül kerültek Magyarországra, és akik az angol nyelvet tudják munkahelyükön is használni. Számukra a magyar nyelv elsajátítása inkább a magánszférába szorult, mint privát érintkezéseik mindennapi nyelve. A válaszadók általában Budapestet az egyik legjobban élhető városnak tartják Európa szerte, annak ellenére, hogy sokuk szerint fővárosunk nem rendelkezik elegendő mennyiségű turista központtal, ahol a külföldiek számára több nyelven tudnának segíteni a tájékozódásban, különös tekintettel a közlekedésre. Megjegyezték, hogy Budapesten a tömegközlekedés remek, a járatok elég sűrűek, de legalább a főbb vonalakon jó lenne, ha a megállókat bemondanák minimum még egy idegen nyelven.

A fent említettek összegzéseképpen kijelenthetjük, hogy szükség van egy olyan hatékony információs segédanyag létrehozására, amelyből a harmadik országbeli kutatók és az őket foglalkoztatók konkrét élethelyzetükre vonatkozó kérdésekben segítséget, hatékony választ találnak. Egy kutatást, kutatói helyet vonzóvá tenni nemcsak anyagilag lehet, de a társadalmi feltételek kedvezővé tételével is. Fontos, hogy a nálunk élni és dolgozni szándékozó külföldieknek minden tőlünk telhető segítséget megadjunk. Végezetül szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek a Magyarországon élő harmadik országból jött kutatókkal való kapcsolat kialakításában, és azoknak, akik kérdéseinkre válaszolva részt vettek a munkában.

X. Konferencia jelentés

A konferenciát Ötvös Péter, az OEP Nemzetközi és Európai Unió Főosztályának vezetője nyitotta meg. Hangsúlyozta, hogy a rendezvény fontos és a társadalombiztosítás szempontjából hálás téma köré épül, mivel a harmadik országbeli kutatók a hazai tudományos élethez való jelentős szakmai hozzájárulásuk mellett viszonylag kevés igazgatási problémát jelentenek: a társadalombiztosítási ellátáshoz való hozzáférésük kapcsán kevés panasz érkezik. A főosztályvezető úr a jövőt illetően rámutatott arra, hogy az utóbbi időben felmerült az a gondolat, hogy az Európai Unió szintjén rendezni kellene a mobilitásban résztvevő munkavállalók társadalombiztosítási helyzetét. Amennyiben ez a szabályozási keret létrejön, akkor az általa nyújtott lehetőségekkel a harmadik országbeli kutatók is élni tudnak majd.

I. Blokk, általános megközelítés

A kutató mobilitás szabályai az Európai Unióban és a tagállamokban a harmadik országbeli kutatók tekintetében címet viselő I. Blokkot moderáló Gellérné Lukács Éva hangsúlyozta, hogy a konferencia tematikája a dedukció módszere szerint az általánostól halad a konkrétumok felé; ennek megfelelően az I. Blokk az általános uniós megközelítésre fókuszál.

Kádár Anna, az Európai Bizottság Kutatási Főigazgatóságának munkatársa a kutatók mobilitását és integrációját érintő európai uniós fejleményekről számolt be előadásában. Elmondta, hogy a kutatókra vonatkozó uniós törekvések keretét az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése, az „Innovatív Unió” jelenti, melynek fő célja, hogy a tagállamok integrált politikákat fogadjanak el az agyelszívás megállítására, illetve annak érdekében, hogy az EU-t vonzóvá tegyék a nemzetközi tehetségek, tudósok illetve kutatók számára. Az előadó bemutatta az „Innovatív Unió Eredményjelzőjét” (*Innovation Union Scoreboard*), amelynek segítségével a tagállamok innovációs tevékenységét értékelik és követik, és amelyben a kutatási rendszer nyitottságát, kiválóságát és vonzerejét a nem uniós polgár PhD-várományosok száma alapján határozzák meg. Noha a számok félrevezetőek, elmondható, hogy az adatok nem túl kedvezőek: az EU-átlagában az összes PhD-hallgatónak mindössze 19%-a származik harmadik országból.

Kádár Anna kiemelte, hogy a kutatási célból Európába érkező harmadik országbeli kutatók befogadását a Tudományos Vízumcsomag (*Scientific Visa Package*) van hivatva megkönnyíteni, amelyet mind a magán, mind az állami kutatóintézetekben dolgozni kívánó kutatók igénybe vehetnek. A kutatói vízum elsődleges előnyét az jelenti, hogy egyrészt egyenlő státust biztosít a fogadó ország kutatóival a bér, a munkafeltételek, az árukhoz, szolgáltatásokhoz való hozzájutás, a szakmai képzések elismerése és a szociális biztonság terén. Ezen túlmenően a kutató tartózkodásának időtartamára a családtagok számára is tartózkodási engedély biztosítható, továbbá a kutató oktatási tevékenységet folytathat. A tudományos vízum birtokában a kutató nem csak a tartózkodási engedélye szerinti tagállamban, hanem más EU-tagállamban is folytathatja

kutatásait. Az előadó ezt követően ismertette a huzamos tartamú vízum/tartózkodási engedély megszerzésének feltételeit, valamint a kutató és a kutatóintézet által kötött fogadási megállapodások tartalmi elemeit.

Kádár Anna bemutatta a kutatókat érintő irányelvek végrehajtásáról készült monitoring jelentés legfontosabb megállapításait, illetve közölt néhány statisztikai adatot a kutatók nemi megoszlására, nemzetiségére, szakterületére vonatkozóan. A monitoring jelentés alapján összességében elmondható, hogy mind a kutatási intézetek, mind a kutatók kielégítőnek találják az uniós szabályozást, és a rendelkezések összességében megkönnyítették a harmadik országbeli kutatók belépését az EU-ba. Ugyanakkor a bevándorló státusok biztosítása terén, illetve az egész folyamat átláthatóságát illetően továbbra is maradtak hiányosságok. Az irányelvek egyik legfontosabb hozadékát az előadó abban jelölte meg, hogy megszületett a „kutató” jogi definíciója, amely a tagállamok közötti közös nevezőt jelenti, és amely alapul szolgálhat az Európai Kutatási Térség megteremtéséhez. Előadása végén rámutatott, hogy a tudományos vízumcsomag sikeréhez négy tényező szükséges: egységesített pályázati és befogadási rendszer; világos intézményi háttér; egyértelmű információk a követelmények és a követendő lépések tekintetében minden egyes esetben; megfelelő tájékoztatás és a figyelemfelhívás a lehetőségekről és az eljárásról.

Töttös Ágnes a Belügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztályának jogi szakreferense a kutatói irányelv átvételét és az ennek alapján kialakított hazai intézményrendszert mutatta be előadásában. Az irányelv átültetésére két év állt a tagállamok rendelkezésére, amelyet Magyarország sikeresen meg is valósított. Töttös Ágnes ismertette a kutatók befogadási folyamatának három lépcsőjét, melyek közül az első a jóváhagyás. Ebben a szakaszban a hazai eljárásrend szerint elsősorban a Nemzeti Innovációs Hivatalnak van kiemelkedő szerepe, amely a kutatószervezetek akkreditálására jogosult, valamint az akkreditáció lejártakor dönthet annak meghosszabbításáról, illetve amennyiben az intézet a feltételeknek már nem felel meg, vagy a fogadási megállapodást rosszhiszeműen, vagy nem a tőle elvárható gondossággal kötötte meg, elutasíthatja a kérelmet. Ennek további szankciója, hogy öt évig az intézmény nem kérelmezheti az akkreditációt. Az akkreditált szervezetek felsorolását a NIH saját honlapján teszi közzé. A befogadási folyamat második lépcsője a fogadási megállapodás megkötése, amelynek kötelező tartalmi elemeit a 181/2007 Korm. rendelet tartalmazza; ezek között szerepel a kutatási program elfogadása, megfelelő forrás biztosítása, a kutató számára teljes körű egészségbiztosítás, valamint a jogviszony pontos meghatározása. Töttös Ágnes külön szolt a fogadási megállapodások opcionális biztosítékairól, melyek közül a magyar szabályozás a kutató szervezet írásbeli kötelezettségvállalását rögzíti a túltartózkodó kutató tartózkodásával és visszatérésével kapcsolatban felmerült állami költségek megtérítésére. Hazánkban az állam megelőlegezi ezeket a költségeket, majd ha a kutató nem tudja megtéríteni, akkor a kutatószervezetnek kell utólag helytállnia.

A szakreferens a befogadási folyamat harmadik lépcsőjéről, a tartózkodási engedély kiadásáról szólva elmondta, hogy ez az idegenrendészeti szabályok alapján történik. A 2007. évi II. törvényben rögzített általános feltételeken túl további követelmény a

fogadási megállapodás megkötése és a kutatószervezet előbb említett kötelezettségvállalása, ugyanakkor kedvezőbb rendelkezés, hogy az úti okmány érvényességi idejének csak a tartózkodás tervezett időtartamáig kell szólnia. Az irányelvben szereplő és a hazai szabályozás által biztosított jogokkal kapcsolatban Tóttós Ágnes kiemelte, hogy az oktatási tevékenység a kutató munkaidejének egyötödét teheti ki, az egyenlő elbánást az ágazati szabályok biztosítják, a rövidtávú, uniós belüli mobilitás esetében pedig nem kell új fogadási megállapodás.

Az uniós szabályok érvényesülésének nyomon követése a félévente egy alkalommal történő kontaktpont-üléseken történik, ahol a tagállamok által felvetett gyakorlati kérdéseket vitatják meg. Ezen túlmenően a Bizottságnak jelentéstételi kötelezettsége van az irányelvek érvényesülését illetően: a tanulmányi irányelvről 2011 szeptemberében született jelentés, a kutatói irányelv elemzése pedig még folyamatban van. Tóttós Ágnes hangsúlyozta, hogy nem elsősorban az átültetés minősége, hanem a megfelelő tájékoztatás hiánya hátráltatja az irányelvben lefektetett célok érvényesülését. A jövőbeli lehetőségekre kitekintéssel pedig elmondta, hogy a harmadik országbeli állampolgárok magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről szóló Kék Kártya irányelv átültetés határideje csak 2011 nyarán járt le, így erről még nincsenek komoly tapasztalatok.

Grega Strban, a ljubljanoi egyetem oktatója a kutatói mobilitás szlovén aspektusait mutatta be. Előadása bevezetőjében a kutatói mobilitás fontosságát hangsúlyozta, különös tekintettel a tudásalapú társadalom kihívásaira; felvetette, hogy a tudás szabadsága lehetne az ötödik uniós szabadság, az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlása mellett. Szerinte kétséges, hogy létezne egy külön szlovén megközelítés a kutatói mobilitás terén, a szlovén rendszer alapvetően az uniós szabályozásba illeszkedve működik. Bár az uniós keretek, illetve a Bizottságnak ezen a téren tett kezdeményezései szerint helyeselhetők, ma tudásáramlás (*brain circulation*) helyett továbbra is agyelszívás (*brain drain* és *brain gain*) folyik.

A professzor kitért a „kutató” definiálásának problematikájára, majd ismertette a kutatói mobilitás szlovén szabályozási hátterét illetve a különböző kutatói státuszokat. A szlovén helyzetről megállapította, hogy a tanulmányi célú kiáramlás a becslések szerint egyenlő mértékű a Szlovéniába irányuló mobilitással. A kutatói mobilitás okai, hasonlóan más országokhoz, elsősorban a kutatási lehetőségek, az elismerés, a gazdasági okok, a nyelvi, kulturális kapcsolódás, valamint a megfelelő tájékoztatás. Elmondta, hogy a kutatói mobilitást Szlovénia különböző kedvezményekkel igyekszik ösztönözni. Így például az általános szabálytól eltérően a belépési kvótarendszer a kutatókra és a magasan képzett személyekre nem vonatkozik, nem kell munkavállalási engedélyt igényelniük stb. Ugyanakkor számos szabályozás ennek némileg ellene hat, így csak a társadalombiztosítási alapellátásra jogosultak, ráadásul az állami intézetekben dolgozó kutatók köztisztviselőnek minősülnek és csupán a köztisztviselői bért kaphatják. Az előadó bemutatott egy honlapot is, amelyet a szlovén belügyminisztérium a külföldiek tájékoztatása érdekében hozott létre a Szlovéniában tartózkodás és a munkavállalás feltételeiről.

I. Workshop, kutatói mobilitás ösztönzése

Az első workshopot, amely az 'Ösztönözhető-e és hogyan jogi eszközökkel a harmadik országbeli kutatók mobilitása?' címet viselte, **Ács Vera**, a Szegedi Tudományegyetem munkatársa nyitotta meg. Előadásában azt vizsgálta, hogy valóban előrevisz-e az uniós szintű szabályozás, ösztönzik-e az irányelvek a kutatók mobilitását. Ács Vera mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy jelenleg többféle szabályozási rendszer létezik párhuzamosan, minthogy az irányelvek mellett megmaradtak a nemzeti rendszerek is, így a különböző jogcímek közötti eligazodás sokszor nehézkes.

Az előadó összehasonlította a Kutatói irányelvet (2005/71/EK irányelv) és a Kék Kártya irányelvet (2009/50/EK irányelv), először kiemelve a közös pontokat: mindkettőnek magasan képzett emberek a célcsoportja, könnyített, külön eljárást honosítanak meg, a tartózkodási és a munkavállalási engedélyt egyesítő engedélyt céloznak, egyaránt biztosítják a gazdasági és szociális jogokat, érintik a mobilitáshoz való jogot. A különbségeket Ács Vera az irányelvek hatályában, a szabályozás alanyaiban, a belépési feltételekben, az engedély, illetve az eljárás körülményeiben, a biztosított jogosultságokban, valamint a családtagokra vonatkozó rendelkezésekben látta. Sorra vette az egyes irányelvek előnyeit és hátrányait. A kutatói irányelv előnyeit összefoglalva megemlítette, hogy nincs eljárási rizikó, a kutatás mellett oktatási tevékenység is lehetséges, egyenlő bánásmód van adókedvezmények terén, illetve hogy a mobilitásnál nincs tartózkodási minimumfeltétel. Hátránya többek között, hogy a foglalkoztató szempontjából több kötöttséget jelent, korlátozott a tagállamok közötti mobilitás, a kutató kevesebb joggal rendelkezik (pl. a nyugdíjexport terén), a családtagok hátrányosabb helyzetben vannak, valamint hogy mobilitás esetén az első tagállamnak nincs visszafogadási kötelezettsége. A Kék Kártya irányelv előnyei között az egyenlő bánásmódot, családtagokra is kiterjedő munkaerő-piaci hozzáférést, a huzamos tartózkodási engedély megszerzésének könnyítését sorolta fel, míg hátránynak tartotta, hogy az irányelv eljárási rizikót hord magában, a mobilitás nem az első naptól lehetséges, ennek sikertelensége esetén a kérelmezőt/munkáltatót esetleges költségviselési kötelezettség terheli, továbbá hogy az érintett személynek a huzamos tartózkodási jogállás megszerzéséhez kék kártyásnak kell lennie öt évig. Az előadó szerint a Kék Kártya irányelv csak gazdasági célokra fókuszál, a Bizottság javaslata pedig a szavazási rendszer, a tagállami szuverenitás valamint az átmeneti időszak megnövekedése miatt felhígult. Ennek eredménye, hogy a Kék Kártya rendszer nem kizárólagos, hiányzik belőle a munkaerőpiachoz való szabad hozzáférés, korlátozottabb a mobilitás, továbbá a tagállamok csak azt vállalták, hogy tartózkodni fognak az agyelszívástól, holott Ács Vera szerint az egyik legfontosabb cél az egyensúly megteremtése kell, hogy legyen az agyelszívás és agyvisszaszívás között.

Rudi Tranquillini az olasz megközelítésről beszélt a kutatók vonzására és megtartására vonatkozó célok fényében. A Páduai Egyetem igazgatója előadásában általános áttekintést adott az olasz kutatási rendszerről. Hangsúlyozta, hogy ennek nagysága nem tükrözi az ország gazdasági erejét. Olaszországban viszonylag alacsony a K+F ráfordítások aránya, sőt az utóbbi években a kormányzati ráfordítások jelentősen tovább csökkentek.

Álláspontja szerint bár kiváló az oktatási rendszer, a tudást nem feltétlenül tudják megtartani, illetve hasznosítani, így sok olasz kutató külföldön dolgozik. Elmondta, hogy a kutatási szektor legnagyobb szereplői a vállalatok (a ráfordítások kb. 50%-a származik tőlük), valamint az egyetemek, illetve a kutatással foglalkozó intézetek. A legfontosabb kutatási ágazatok között az orvostudományt, a matematikát, a közgazdaságtant illetve az építészetet említette. Az előadó bemutatta az Olaszországban alkalmazott kutatási-szerződéstípusokat, továbbá ismertette az olasz kutatói pályamodellt, amely kapcsán kiderült, hogy a kutatók rendszerint a doktori fokozat megszerzését követően csak tíz évvel foglalhatnak akadémiai pozíciót. Az Olaszországot is érintő agyelszívás okai között Tranquillini úr elsősorban a K+F ráfordítások alacsony szintjét, a fiatal kutatók számára hozzáférhető források elégtelenségét, a nem átlátható munkaerő-toborzást, a lassú előmenetelt, az alacsony béreket, a nem megfelelő versenyképességet és a bürokratikus terheket említette. Tranquillini úr a közelmúlt fejleményeit sorra véve ismertette azokat az új jogszabályokat, melyek egyrészt a kutatók és az egyetemi dolgozók toborzási rendszerének, valamint a képesítések értékelésének átalakítását célozzák, illetve meg kívánják reformálni a kutatási/egyetemi forrásfelhasználást. Az előadó zárásként elmondta, hogy a tudás megfelelő áramoltatásához le kell bontani a kommunikációs korlátokat, elő kell mozdítani a nemzetközivé tételt, egyszerűsíteni kell a bürokráciát és erősíteni kell a fiatal kutatók függetlenségét.

Viktoria Bodnárová az Euraxess cseh nemzeti koordinátora előadását az Euraxess bemutatásával kezdte. Az Euraxess elsősorban egy olyan webes szolgáltatás, amely a külföldön dolgozni szándékozó kutatókat, illetve az őket fogadó szervezeteket segíti. A kezdeményezés négy pilléren nyugszik: az Euraxess Jobs egy állásközvetítő portál, az Euraxess Services személyes tanácsadást nyújt a mobilitásban részt vevő kutatóknak és családtagjaiknak, az Euraxess Rights elsősorban a külföldi tartózkodásra és munkavállalásra vonatkozóan nyújt tájékoztatást, míg az Euraxess Links a kutatói kapcsolatépítést és kapcsolattartást segíti elő. Az Euraxess Csehországban tíz szolgáltatási pontot működtet. Bodnárová kisasszony ismertette az utóbbi évek statisztikai trendjeit: ezek szerint 2007-ről 2010-re egyharmadával nőtt a kérelmek száma, amelyek túlnyomó többségét harmadik országbeli állampolgárok, zömében orosz, ukrán, indiai kutatók és PhD-hallgatók nyújtották be. A kutatók megkérdezésén alapuló felmérés szerint komoly hiányosságot jelent a kutatók gyenge integrációja a fogadó társadalomba, amely többek között a nyelvi határokra, a társasági események, illetve a családtagokat segítő intézményi háttér hiányára vezethető vissza. Ennek a helyzetnek javítása érdekében az Euraxess munkatársai a kutatók részére kiegészítő tevékenységeket, nyelvtanfolyamot, rendezvényeket, nyári egyetemet stb. szerveznek.

Az előadó ismertette az uniós jogszabályok átültetésével kialakított cseh szabályozási keretet. A hosszú távú, tudományos kutatási célú engedélyekről (*scientific permit*) szólva a rendszer előnyei között említette, hogy a huzamos tartózkodási engedély iránti kérelem akár közvetlenül a származási országból, vagy más EU-tagállamból is benyújtható, az általánosnál rövidebb az elbírálási idő (60 nap), a munkavállalási engedély beszerzése nem követelmény, illetve hogy a családtagok is származási országukból folyamodhatnak huzamos tartózkodási engedély iránt. A cseh szabályozás értelmében a kutatói engedély igényléséhez a kutatóknak fogadási megállapodást kell kötniük a kutatóintézettel. Az

intézetnek pénzügyi kötelezettségvállalást kell tennie a túltartózkodó kutató tartózkodásával összefüggésben felmerült költségek viselésére; szükséges továbbá a kutató büntetlen előéletét igazoló dokumentum, utasbiztosítás stb. A cseh hálózat legjobb gyakorlatai között Bodnárová kisasszony megemlítette, hogy szoros hivatalos kapcsolatot tartanak fenn a belügyminisztériummal, az oktatási illetve a munkaügyi tárcával, illetve a konzulátusokkal, nagykövetségekkel, ahol az érdeklődő kutatók számára megfelelő felvilágosítást tudnak adni. Ezen felül segítséget nyújtanak a harmadik országbeli kutatókat foglalkoztató kutatószervezeteknek egészen a kapcsolatfelvételtől kezdve, ezen túlmenően pedig minél több fórumon igyekeznek növelni a kutatói engedély ismertségét.

II. Blokk, Foglalkoztatási feltételek és munkakörülmények

A Jürgen Dieringer docens úr (Andrássy Egyetem) által moderált II. Blokk a foglalkoztatás köré szerveződött. **Inderjitt Seehra** a cambridge-i egyetem igazgatója 'Humán-erőforrás menedzsment a kutatói mobilitás terén az Egyesült Királyságban' címmel tartott előadást. Szerinte a kutatói mobilitás kezelésének kulcsa a kutatók motivációinak, illetve a mobilitást gátló tényezőknek a megértése. Utóbbiak közül a szociális biztonsággal és a nyugdíjakkal a kutatói mobilitás összefüggésében foglalkozó szakértői csoport jelentésére támaszkodva az információhiányt, a negatív pénzügyi hatásokat és az adminisztratív támogató szolgáltatások hiányát emelte ki. Véleménye szerint az Európai Kutatási Térség létrehozása fontos kezdeményezés, amelyből kiemelendő a nemzetközi akadályok lebontása, az egyenlő bánásmód megteremtése az uniós polgárok illetve a harmadik országbeli kutatók között, továbbá az Európa Önökért Tanácsadó Szolgálaton (korábban *citizen signpost service*) alapuló mechanizmusok fejlesztése a mobilitásban részt vevő munkavállalók tájékoztatása és irányítása érdekében.

Az Egyesült Királyság kutatási rendszerének specifikumaira rátérve Inderjitt Seehra elmondta, hogy országa akciótervet fogadott el az európai kutatási partnerség előmozdítására, ezen túlmenően pedig született egy hét alapelvet tartalmazó egyezmény (*Concordat*) a kutatói karrier támogatására, valamint egy minőségbiztosítási magatartási kódex (*QAA Code of Practice*), amelyek szintén az európai uniós célkitűzéseket (a kutatók európai chartáját, illetve a kutatók toborzásáról szóló magatartás kódexet) kívánják támogatni. Seehra úr ezt követően bemutatta a Cambridge-i Egyetem kutatási rendszerét. Elmondta, hogy az egyetem igen jelentős létszámú kutatói gárdával rendelkezik, amelynek egyötöde harmadik országokból származik. A kutatási együttműködések rendszerint 2-3 évre szólnak. Az előadó beszélt a kihívásokról és nehézségekről is: egyes európai városok komoly versenytársat jelenthetnek Cambridge számára, és tovább nehezíthetik a kutatók toborzását a nehézkes brit bevándorlási szabályozások, az orientációs és értékelési célkitűzések megvalósításának egyenetlenségei. A kihívásokra válaszul Cambridge egy stratégiát dolgozott ki, amely - figyelembe véve az érvényben levő brit szabályozást és a LERU (Európai Kutatóegyetemek Szövetsége) által kidolgozott magatartás-kódexet - holisztikus megközelítésre törekszik a kutatók támogatásában, nagy hangsúlyt helyez a legjobb gyakorlatok megosztására, illetve az egyéni igények felmérésére. Seehra úr kiemelte a

Cambridge-i Egyetemen működtetett a karrier-tanácsadó szolgáltatást, amely kifejezetten a kutatók szükségleteit és tapasztalatait veszi figyelembe.

A jövőt illetően az előadó a nyugdíjkérdés rendezésének fontosságát emelte ki, rámutatva a nyugdíjak exportálásának jelentőségére, illetve egy összeurópai nyugdíjalap létrehozására. Álláspontja szerint a kutatói mobilitás érdekében fontos az európai kutatási partnerség továbbvitele, az *Euraxess* fejlesztése, illetve rugalmas bevándorláspolitikai kialakítása nemzeti szinten.

Gellérné Lukács Éva a magyar foglalkoztatási feltételekről szólt előadásában. Kiemelte, hogy Magyarország soha nem volt igazán célország a gazdasági migránsok számára, az utóbbi években pedig az ideérkezők száma tovább csökkent, így a magyarországi munkaerőnek csak töredékét adják a migránsok, és még ezeknek is csak elenyésző hányadát jelentik a magasan képzettek. Magyarországon ezen felül regionális különbségek is vannak a munkaerő képzettség szerinti összetételében, jóllehet a képzetlen munkaerő szinte valamennyi régióban túlsúlyban van. A kutatási lehetőségek így eleve korlátozottak, a jól felszerelt kutatólaborok száma pedig rendkívül alacsony. A szabályozási keretről szólva Lukács Éva elmondta, hogy a kutatókra vonatkozó speciális megközelítés az uniós jogban gyökerezik. Az előadó ismertette a foglalkoztatásról rendelkező legfontosabb hazai jogszabályokat. A szabályozás fő elve, hogy a harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatása engedélyköteles, kivéve a vonatkozó miniszeri rendeletben felsorolt kivételeket, így például a posztdoktori ösztöndíjasokat, a bilaterális egyezményen alapuló, MTA által elismert kutatásokban résztvevőket, illetve a fogadási megállapodással érkező kutatókat. Ezt követően Lukács Éva a kutatókra vonatkozó specifikus szabályokról, illetve a bennük rejlő problémákról beszélt. Külön kiemelte a Kék Kártya irányelvet átültető kormányrendeletet, amely az irányelvben foglaltak kötelező végrehajtásaként a magyar országos átlagbér 1,5-szeresét (300.000 HUF-t) követeli meg fizetésként. Sok esetben a magyar magasan képzettek fizetése nem éri el ezt a bérszintet. A kutatók foglalkoztatásáról az előadó kijelentette, hogy a munkaviszony nem az egyetlen lehetőség arra, hogy a kutatók jelen legyenek a munkaerőpiacon. Ilyen alternatívaként elsősorban a PhD-hallgatói státust említette, amely lehetőséget ad a harmadik országbeli személyeknek arra, hogy hallgatói jogviszony keretében tevékenykedjenek, jóllehet kérdéses, hogy így milyen feltételekkel vállalhatnak munkát, illetve a hallgatói jogviszony problematikus lehet a munkavállalói jogok, a javadalmazás, a szociális biztonság stb. szempontjából. A hazai szabályozás véleménye szerint lényegében arra készítheti a kutatókat, hogy minél tovább tartsák fenn hallgatói jogviszonyukat. Előadása összegzéseként Lukács Éva elmondta, hogy a magyar szabályozás elméleti kérdésként kezeli a kutatást, holott az valójában igen komoly gyakorlati probléma. Álláspontja szerint az átfogó, horizontális rendelkezések helyett jobb lenne, ha a szabályozást a kevés számú, de versenyképes és nemzetközileg elismert kutatóműhelyhez igazítanák, és az adminisztratív korlátokat minél teljesebb mértékben lebontanák.

Kiemelte, hogy bár a szabályozási keret talán nehezen átlátható, a kutatói irányelveket mégis fontos eredménynek kell tekinteni, ugyanis a kutatók kikerültek a hatóságok hálójából és a fogadási megállapodás révén a tényleges munkavégzés helyével kell a

kutatóknak megállapodniuk. Pozitívum továbbá, hogy mindez nagyobb erőfeszítést kíván a kutatót alkalmazni kívánó intézménytől is. Lukács Éva végül rámutatott, hogy az elmozdulás látványos a korábbi helyzethez képest, azonban elsődleges fontosságú, hogy a megfelelő információ eljusson a megfelelő emberekhez.

Varga Tímea 'Tartózkodási és munkavállalási engedélyek ügyintézése a Szegedi Biológiai Kutatóközpontban' című előadását a Szegedi Biológiai Kutatóközpont (SZBK) bemutatásával kezdte. Elmondta, hogy az intézet a hetvenes évek elejétől működtet nemzetközi képzési programokat (International Training Courses – ITC), a kilencvenes évektől pedig a Szegedi Tudományegyetem Ph.D. programjaiba is bekapcsolódott. Az SZBK munkatársa ismertette az ITC-n résztvevő hallgatókkal kapcsolatos adminisztratív teendőket mind a hallgatók megérkezését megelőzően, mind azt követően. Ezek a teendők elmondása szerint roppant szerteágazóak: magukban foglalják a résztvevők lakhatásával, egészségbiztosításának rendezését, a hallgatók megfelelő tájékoztatását, a Bevándorlási Hivatal részére szükséges dokumentumok biztosítását, illetve a hivatallal való folyamatos kapcsolattartást, a felmerülő problémák kezelését stb. Az előadó ismertette továbbá a külföldi PhD-hallgatók, illetve a külföldi munkavállalók esetén szükséges teendőket is. Utóbbiak közül kiemelte a munkavállalási engedélyek, munkavállalói vízumok, tartózkodási engedélyek intézését, valamint a korábban már foglalkoztatott munkavállalók esetében az engedélyek meghosszabbításával járó feladatokat.

2. Workshop, 'Új munkahelyekhez szükséges új készségek'

Oláh Ferenc a Debreceni Egyetem Rektori Hivatalának részeként működő Külső Kapcsolatok Igazgatóságának referense az egyetem bemutatását követően kiemelte, hogy tanintézményükben igen jelentős kutatási tevékenység folyik, a kutatócsoportok száma meghaladja a 200-at. Az egyetemen tevékenykedő kutatók számára tekintettel 2007-ben egy útmutató készült a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek, valamint a harmadik országbeli állampolgárok, magyarországi kutatóintézetekben való fogadásához és foglalkoztatásához. 2009-ben pedig a Debreceni Egyetemen induló kiemelt kutatási projektekhez kapcsolódóan kidolgozták a külföldi kutatók fogadásának eljárási menetét, mely a külképviseleti, idegenrendészeti, munkaügyi, adóhatósági, egészségbiztosítási pénztári és egyéb eljárásokra vonatkozó információkat is magában foglalt. Oláh Ferenc az egyetemen futó programok közül részletesen szólt az „Innovatív kutatási teamek alapkutatástól az alkalmazott kutatásig terjedő” projektről, valamint bemutatta a kutatóegyetemi cím elnyerését követően elindított „A felsőoktatás minőségének javítása a kutatás – fejlesztés – innováció - oktatás fejlesztésén keresztül a Debreceni Egyetemen” elnevezésű projektet. A kutatási projektben résztvevő külföldiek az előadó tájékoztatása szerint elsősorban a társadalomtudományok és az orvostudomány területén dolgoztak, többségük harmadik országbeli kutató, akik az együttműködést követően visszatértek származási országukba. A résztvevők nagy hányadát foglalkoztatási megállapodás, illetve hallgatói megállapodás keretében foglalkoztatták. Az adminisztratív tapasztalatokról összegzőképpen elmondta, hogy igyekeztek a külföldieket mentesíteni a hatósági eljárásban való személyes

közreműködéstől, széles körű segítséget nyújtottak részükre akár az itteni lakhatási körülmények megteremtésében, akár a családtagok beutazásának előkészítésében.

Molnár Ádám a Tudományos és Technológiai Alapítvány munkatársaként az *Euraxess* magyarországi hálózatában dolgozik. Előadásában az *Euraxess Jobs: A kutatói álláslehetőségek és ösztöndíjak európai portáljára*-nak működését mutatta be, amely egy teljesen ingyenes állasközvetítő portál. Ez az egyetlen, specifikusan a kutatók számára fenntartott ilyen jellegű szolgáltatás, amely valamennyi tudományterületre kiterjed. Az oldal lehetőséget nyújt álláshirdetések, illetve közel 18.000 szakmai önéletrajz közötti böngészésre, de a honlap által nyújtott információk kibővítésének céljával több nagy állasközvetítő honlappal is együttműködnek. Az oldal alkalmazásain végigvezetve az *Euraxess Jobs* legfontosabb jellemzői közül Molnár Ádám megemlítette, hogy a webhely közvetlen kapcsolatban áll 35 ország nemzeti Euraxess portáljával, a honlapon változtathatóak a keresési feltételek, földrajzi helymeghatározás segíti az álláshely beazonosítását, automatikus fordítási funkció működik, illetve a szolgáltatásnak mobil eszközökre optimalizált változata is létezik. A szolgáltatáshoz kapcsolódó statisztikai adatok közül az előadó kiemelte, hogy a legnagyobb számban az Egyesült Királyság, Hollandia és Németország töltöttek fel álláshirdetést, Magyarország a 2010-es rangsorban a 29. volt. A legjobb gyakorlatok között Molnár Ádám a norvég és a lengyel szabályozást hozta fel példaként, amelyek kötelezővé teszik a kutatóintézeteknek illetve felsőoktatási intézményeknek az álláslehetőségek publikálását az oldalon.

Izabela Wagner a Varsói Egyetem szociológusa, ennek megfelelően kevésbé jogi szemszögből közelítette meg a Lengyelországba érkező kutatók helyzetét. Vizsgálati módszere a résztvevő megfigyelés: a kutatókat munka közben, kollegáikkal való együttműködés során vizsgálja. Előadásának elején Wagner professzor asszony rámutatott arra, hogy Lengyelország nem rendelkezik statisztikákkal arról, hogy hány migráns kutató dolgozik náluk, emiatt sem az uniós tagországokból, sem a harmadik országokból érkező kutatók pontos létszámát nem tudta megadni. Így a prezentációjának további részében saját megfigyeléseiből levont tapasztalatokkal ismertette meg a hallgatóságot. Az első ilyen, hogy harmadik országból kutatók közvetlenül nem mennek Lengyelországba, oda csak néhány éves nyugat-európai tartózkodás után érkeznek, tehát Lengyelország csupán másodlagos célország az EU-n belül. Izabela Wagner ezt követően számba vette a harmadik országbeli állampolgár kutatók előtti nehézségeket, amelyekkel várhatóan szembe kell nézniük. Ezeket a kihívásokat a jogrendszer gyakran elrejt: például hiába deklarálja az egészségbiztosításról való gondoskodást az uniós jog, Lengyelországban – különösen a bonyolultabb, költségesebb beavatkozások esetében hosszú várólistákra tekintettel – a beteg jobban jár, ha a magánkezelést választja, s ez alól az oda érkező harmadik országbeli állampolgárok sem kivételek. Hasonló a helyzet a migráns kutató gyermekeivel is: hiába járathatná őket állami iskolába, a nyelvi nehézségek miatt ezt úgysem teszi majd meg, s a költséges magániskolákra kell majd pénzt áldoznia. Ugyancsak rendezetlennek látja a professzor asszony a Lengyelországba érkező külföldi kutatók finanszírozását. Egyrészt bérfinanszírozás forrása lehet, hogy ugyanazon kutatóintézetnél azonos munkát végző lengyel állampolgár sokszorta kevesebbet keres külföldi kollégájánál. Másrészt az EU-csatlakozás óta igazságtalan adóztatási gyakorlattal is találkozott, amely az ösztöndíj adómentességéből ered. Wagner professzor asszony

néhány, nem túl költségigényes megoldást is javasolt arra, hogy a külföldi kutatók számára vonzóbbá váljon Lengyelország. Így például fontosnak tartja, hogy a kollégák szabadidős programokon is vegyenek részt közösen, a fogadó állam polgárai érdeklődjenek a migráns származási országának szokásai felől, csak hosszú időtartamú projektekre hívnak külföldieket és a lehető legtöbb kutatóhelyen foglalkoztassanak szociológust, pszichológust, amellyel a munkahelyi mentális környezet sokat javulhatna, s ezáltal a kutatási tevékenység színvonala is.

III. Blokk, Tartózkodási szabályok és adózás

Tüske Rita, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, Vízum és Tartózkodási Osztályának vezetője bemutatta a harmadik országbeli állampolgárok bevándorlásának magyarországi általános szabályait. A különböző célú tartózkodási engedélyek érvényességének és meghosszabbításának a területén kiemelte, hogy a kutatási célú tartózkodási engedély érvényességi ideje a fogadási megállapodás érvényességi idejéhez igazodik, de legfeljebb öt év, amely alkalmanként a fogadási megállapodás érvényességi idejéhez igazodó időtartammal, de legfeljebb öt évvel meghosszabbítható. Az előadó ismertette a kutatókra vonatkozó speciális szabályozást is. Kutatás céljából tartózkodási engedélyt az a harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki akkreditált kutatószervezettel kötött fogadási megállapodás alapján tudományos kutatás folytatása céljából kíván a Magyar Köztársaság területén tartózkodni, és a kutatószervezet írásban kötelezettséget vállalt arra, hogy a kutatónak az engedélyezett tartózkodás időtartamát meghaladó tartózkodása esetén - amennyiben a kutató a szükséges anyagi fedezettel nem rendelkezik - megtéríti a kiutasításával kapcsolatban felmerült költségeket. Hangsúlyozta, hogy a kutató a tartózkodását a fogadási megállapodással már igazolja. Az előadó elmondta, hogy a nemrég bevezetett EU Kék Kártyára nem jogosultak a kutatási célú tartózkodási engedéllyel rendelkező kutatók. Nyilvántartásuk szerint fogadó intézmények ma Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémia (természettudományok, agrártudományok), a Debreceni Egyetem (agrár és műszaki tudományok, fizika), a Szent István Egyetem (kertészet, környezetvédelem), a Central European University (vegyes, projektek) és a Budapesti Corvinus Egyetem (közgazdaságtudományok.) Elmondása szerint e területen nincs pontos statisztika. Az osztályvezető asszony által bemutatott adatok egyéni lekeresés eredményei. E szerint 2011 szeptemberéig a kutatási célú tartózkodásra beadott kérelmek száma 60, amelyből elutasításra nem került sor, 49 fő tartózkodását engedélyezték. 2010-ben a beadott kérelmek száma 63 volt, elutasítottak egy kérelmet, illetve engedélyezték 48 fő tartózkodását. Legnagyobb létszámban az indiaiak, irániak, szerbek, kínaiak és ukránok vannak jelen. 2009-ben az összlétszám alacsonyabb volt, csak 52 kérelmet adtak be, amelyből 8-at a hatóság elutasított. Ebben az évben is az indiaiak képviselték a legnagyobb kutatói csoportot. Tapasztalataik szerint nem akkreditált kutatóintézet esetén egyéb célból kerül kiállításra tartózkodási engedély. Fontosnak tartotta az előadó elmondani, hogy ilyen esetben vízumdíjat nem kell leróni. A kutatói célú tartózkodási engedélyek területén jellemző elutasítási ok nincsen, a visszaélések száma elenyésző. Előadása végén az osztályvezető asszony felhívta a figyelmet arra, hogy nemcsak kutatói célú tartózkodás engedéllyel, de más céllal is lehet kutatást végezni Magyarországon, pl. tanulmányi célú tartózkodással és keresőtevékenység folytatásával is.

Tóth Judit, a Szegedi Egyetem professzora elmondta, hogy nehéz besorolni a harmadik országbeli állampolgár kutatókat egyetlen egy jogi kategóriába, mivel ez a csoport többféle idegenrendészeti jogi helyzetű emberből állhat össze. Kifejtette, hogy álláspontja szerint Magyarországon nincsenek világos migrációs szelekciós elvek, inkább közrendi elvek érvényesülnek a migráció alakításában, a szabályozás célrendszere hiányos. Szerinte a rendszer nem a tevékenységet (kutatást) segíti, hanem újabb kategóriákra újabb, fragmentált szabályokat gyárt - hatásvizsgálat nélkül. A professzor asszony számba vette a kutatásokat, kutatókat érintő gondokat, pl. hogy a kutatókat nehéz integrálni, miközben projekt alapon finanszírozzák őket és csak határozott időre kötnek velük szerződéseket. Mindennek oka a költségvetési fedezet hiánya. A professzor asszony bizonytalanságát fejezte ki a kétoldalú tudományos, kutatási szerződések szerepét illetően az EU, illetve a tagállamok szintjén. Előadásában elmondta, hogy az EU arra törekszik, hogy közös minimumokat fektessen le az egységes kutatási térségben irányelvek révén, amelyhez képest csak további, kiegészítő jellegű kedvezmények biztosítása lesz a tagállamok feladata. S tulajdonképpen ezekkel a kiegészítő kedvezményekkel indul meg a nemzeti verseny a kutatókért tagállamonként. A kutatás magyarországi jövőjét illetően Tóth Judit elmondta, hogy a költségvetési források csökkentése jelentősen megnehezítheti Magyarország versenyképességét a kutatókért folytatott küzdelemben, és hosszú távon negatívan hathat a K + F szektorra. Az előadó asszony azzal zárta előadását, hogy csak akkor lehet sikeres az EU másodlagos joga és annak tagállami átültetése, ha a kutatás követi a kutatókat, amennyiben a kutatás stratégiai kérdés a tagállamoknak is.

Somssich Réka, az ELTE egyetemi adjunktusa ismertette a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmények rendszerét, amelyek célja annak a migráns jövedelme adóztatása kérdéseinek meghatározása. Közös európai jövedelemadó hiányában az államok megállapodásokat kötnek, amelyek tárgyalásánál az OECD 14. számú modellegyezményét veszik alapul. Az előadó külön kitért egy friss svéd felsőbírósági ítélet ismertetésével az egyezmények nyelvi változatainak különbözőségeire, azok fontosságára, illetve az ezekből fakadó komplikált jogi helyzetekre. Harmadik országbeli személy által Magyarországon szerzett jövedelem adóztatása kapcsán mindig vizsgálандó, hogy van-e Magyarország és az érintett harmadik ország között hatályos egyezmény a kettős adóztatás elkerüléséről. Amennyiben van ilyen egyezmény, annak előírásait kell alkalmazni. Ha a harmadik országbeli külföldi olyan államból érkezik, amellyel Magyarországnak nincs egyezménye a kettős adóztatás elkerüléséről, akkor a magyar, személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény rendelkezéseit kell alkalmazni magyarországi jövedelmének adóztatására. Az előadó hangsúlyozta, hogy külföldi illetőségű személy Magyarországon szerzett jövedelmének adóztatását meghatározza, hogy a jövedelmet munkaviszony alapján (úgynevezett nem önálló tevékenységből származó jövedelem) vagy azt megbízási jogviszonyban szerezte (szabadfoglalkozásúként szerzett/önálló tevékenységből származó jövedelem.) Dr. Somssich Réka elmondta, hogy külön szabályok vonatkoznak az oktatókra és a kutatókra. Általában mentesítik a kutatás vagy oktatás helye szerinti államban az adófizetési kötelezettség alól azokat a jövedelmeket, amelyeket az egyik szerződő fél államában illetőséggel bíró vagy ott a másik szerződő fél államában megkezdett oktatási vagy kutatási tevékenységet közvetlenül megelőzően illetőséggel bíró tanár vagy kutató a másik szerződő fél

államában végzett oktatási vagy kutatási tevékenységből szerez. A mentesítés nem feltétel nélküli, legtöbbször időkorláthoz kötött. Az egyezmények alapján csak azok a jövedelmek mentesülhetnek az adóztatás alól az oktatási vagy kutatási tevékenység helye szerinti államban, amelyek felsőoktatási intézményben vagy elismert kutató intézetben végzett tevékenységből származnak. A mentességek általában csak olyan kutatási tevékenység esetében alkalmazhatók, melyek non profit célúak.

3. Workshop, Szociális biztonság

Hajdú József a harmadik országbeli állampolgárok szociális biztonsági jogainak kérdéseiről szolt előadásában. Nyitó gondolatként kiemelte, hogy mind a szociális biztonság, mind az adózás terén komoly akadályok tornyosulnak a harmadik országbeli állampolgárok előtt, amelyek negatívan befolyásolják európai kutatói karrierjüket. Hangsúlyozta, hogy a szociális jogokhoz való hozzáférést általában a tagállami nemzeti jogok szabályozzák, és azok – kevés kivételtől eltekintve – restriktívek és kívül esnek az EU kompetenciáin. Jelezte ugyanakkor, hogy álláspontja szerint a helyzet nem fog számottevően javulni addig, amíg nem alakul ki egy egységes, szisztematikus megközelítés az Unión belül. Hajdú József ismertette a szociális védelemre vonatkozó legfontosabb nemzetközi normák rendszerét, utalva a kétoldalú megállapodások fontosságára, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) és az Európa Tanács (CoE) megállapodásaira, amelyekkel kapcsolatban azonban azt is elmondta, hogy Magyarország azokat nem ratifikálta (kivéve az Európai Szociális Karta releváns rendelkezéseit, köztük a 13. cikkét). Ezután a professzor kitért arra az esetre, amikor a harmadik országbeli állampolgár él a tagállamokon belüli mobilitás lehetőségével. Elmondta, hogy a legálisan tartózkodó, helyzeténél fogva több tagállamot érintő helyzetben lévő személy számára az uniós jog megnyitja a szociális biztonsági koordinációra vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát (jogalap: 859/2003/EK és 1231/2010/EU rendeletek). Ez számára olyan fontos elvek érvényesülését teszi lehetővé, mint az ellátások exportja és a megszerzett biztosítási idők összeszámítása. Érintette a 2005/71/EK irányelv szociális rendelkezéseit is, amelyekről elmondta, hogy azok ugyan előírták az egyenlő bánásmódot, de a nemzeti jog alapján, amely oda vezethet, hogy az érintett nem kerül be a fogadó tagállam joghatósága alá, illetve hogy – kétoldalú megállapodás hiányában – alapvető jogai nem lesznek biztosítottak (pl. ellátások exportja). A kétoldalú megállapodások terén utalt a Gottardo eset jelentőségére, amely kötelezővé teszi a tagállamoknak, hogy a kétoldalú megállapodásaikban biztosított privilégiumokat biztosítsák minden náluk biztosítottá váló uniós polgárnak.

Ötvös Péter előadása szorosan kapcsolódott Hajdú József előadásához, mert az általa előadott elméleti alapok mentén mutatta be a harmadik országbeli állampolgárok szociális jogainak gyakorlati aspektusait. Ötvös Péter hangsúlyozta, hogy nincsen olyan jogi definíció a magyar szociális biztonsági jogban, hogy kutató, tehát nem lehet ezért a harmadik országbeli állampolgár kutatók szociális jogait globálisan meghatározni. Jogaik attól függenek, hogy milyen státust szereznek meg, és ettől függően lehet őket a szociális biztonsági jog rendszerében elhelyezni. Elmondta, hogy alapvetően munkaviszonyban állhatnak, hallgatóként ösztöndíjasok lehetnek, vagy kiküldöttként érkezhetnek az országba. Külön beszélt az egyes kategóriákba tartozás esetén követendő szabályokról,

és konklúzióként jelezte, hogy a tényleges munkába állással a biztosítási jogviszony létrejön, és a munkáltató (adott esetben Ph.D. kutatónál az egyetem) válik kötelezetté a társadalombiztosítási járulékok levonására és befizetésére. Kiküldés esetén pedig az érintett a küldő ország jogrendszerének hatálya alatt marad, tehát ott fizeti tovább a járulékokat és ellátásban is onnan részesül. Ötvös Péter felhívta a figyelmet arra, hogy a rövid ideig nyújtott egészségbiztosítási ellátások esetén a harmadik országbeli állampolgárok helyzete rendezett, viszont a szabályozás hagy nyitott kérdéseket a huzamos ellátások és a családtagok jogai terén. A családtagok jogai vonatkozásában kifejtette, hogy míg a biztosított személy maga jogot szerez az egészségbiztosítási ellátásaira, ez a jog individuális jognak tekinthető, tehát nem eredményez a családtag számára származékos hozzáférést az ellátásokhoz. Következésképpen, ha az érintett családtag már rendelkezik lakóhellyel Magyarországon, akkor egy átalánydíj megfizetésével jogot szerezhet, de ha nem rendelkezik ilyennel, akkor csak önkéntesen, az egészségbiztosítási szervvel kötött megállapodás alapján veheti igénybe az ellátásokat. A főosztályvezető úr – utalva az előtte szólóra – jelezte, hogy a tartózkodás mibenléte a központi kérdése a 1231/2010/EU rendelet alkalmazásának. Végül, utalt arra, hogy az ellátások exportja szintén egy olyan terület, amelyen nem minden kérdés tisztázott, és a továbblépés színtere lehet.

Stamatia Devetzi Németország példáján mutatta be a tartózkodási jogcímek és a különböző egyéb területek közti szoros kapcsolat jelentőségét. Elmondta, hogy jogszerű tartózkodáshoz kötött mind a munkajogi, mind az adójogi, mind a szociális biztonsági jogi helyzet – a kutatók esetében is. Jelezte, hogy Németország szeretné Németországba vonzani a magasan képzett kutatókat, már jelenleg is hiány mutatkozik kutatókban bizonyos területeken (pl. mérnökök), de ennek ellenére a kutatói irányelv alapján és magasan képzettként Németországba érkezett harmadik országbeli állampolgárok száma nagyon alacsony (2011. január és szeptember között közel 1000 fő érkezett, ebből 661 fő magasan képzettként, 359 fő pedig kutatóként kapott tartózkodási engedélyt). Magasan képzettnek minősül az oktató, a kiemelkedő technikai és szakmai tudású személy. Az előadó részletesen ismertette a német idegenrendészeti törvény előírásait. Kiemelte, hogy forradalmian új megközelítést fogadtak el egy olyan szabály formájában, amely a kutató beengedéséről szóló döntést a kutatószervezethez tette, nem az idegenrendészeti vagy a munkaügyi hatósághoz. Stamatia Devetzi elmondta, hogy Németországban is problémát jelent, hogy az ösztöndíjasokra és a doktori iskola tagjaira nem vonatkozik a kutatói kedvezmény, mert a kutatói tevékenység nem tartalmazza a doktori tanulmányokat. Ennek pedig negatív következményei lehetnek a szociális biztonság terén, a biztosított státusz megszerzése nem garantált.

Közös és individuális kihívások

A konferencia utolsó 'Közös és individuális kihívások' című részében a kutatásban résztvevő **Lengyelne Cseke Rita** szólt fel, illetve az interjúalanyaink számoltak be személyesen magyarországi tapasztalataikról, problémáikról, kihívásaikról. Lengyelne Cseke Rita beszélt az interjúk kérdése összeállításának és lefolytatásának módjáról, és röviden összegezte nemcsak saját meglátásait, hanem az interjúkból leszűrhető főbb megállapításokat is. Elmondta, hogy a megkérdezettek nagy többsége pozitívan ítélte meg

a magyarországi integráció folyamatát, de néhány adminisztratív akadály és a nyelv megtanulásának nehézségei szinte kivétel nélkül előjöttek.

Michael LaBelle, a CEU amerikai kutatója mesélt azokról a kirándulásairól, amikor még hátizsákkal járta körbe Európa városait, köztük Budapestet is. Szerelmbe esett egy magyar lánnyal, mostani feleségével, akinek a kedvéért Magyarországon telepedtek le. Hangulatosan mesélt ügyintézőjéről, azaz apósáról, akinek gördülékenyebben sikerül elintéznie veje hatósági ügyeit. Michael megosztotta velünk óvodakeresésük élményét, s bepillantást nyújtott mindennapi életük rohanós reggeli menetrendjébe, valamint az egyetemen zajló magyar nyelvű projektmegbeszélésekbe is. Ez utóbbinál magán is nevetve, nyelvtudását illusztrálva mesélte el a hallgatóságnak, miként marad le a mondandókról, a lényegről csekélyebb nyelvtudása, ezért lassabb reagálása folytán.

Raveh-Amit Hadas a Gödöllői Biotalentum Kutatóintézet kutatója nászúton járt először Magyarországon. Nem régóta lakik Magyarországon férjével és kisfiával. Nagyon boldogok és elégedettek. Bár jól boldogulnak az angol nyelvvel mindennapi életükben, mégis fontosnak tartja, hogy elkezdjen férjével magyarul tanulni. Ezt annál is inkább sürgetőnek érzi, mert kisfia, aki ugyan angol nyelvű óvodába jár, már használ magyar szavakat, azokat keveri anyanyelvével, ami megnehezíti a szülők kommunikálását gyermekükkel.

Vamsi Krishna, a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Kutatóközpont kutatója testvére ajánlására érkezett Indiából. Már több mint 5 éve él Magyarországon, jól beszél magyarul. Magyarországi tartózkodása alatt nagy hatást gyakorolt rá egy kiskunhalasi disznóvágás, ahová egyik magyar barátja hívta meg. Azóta olyan jóban van barátai szüleivel is, hogy az idén is megy hozzájuk disznóvágásra, valamint barátja anyukája soha nem feledkezik meg arról, hogy töltött káposztát küldjön neki is.

Burcin Güngör szintén a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Kutatóközpontjának kutatója, aki 4 éve érkezett Magyarországra. Az első három évben diák volt (Nemzetközi Továbbképző Tanfolyam, Ph.D.), most viszont már a Kutatóközpont alkalmazottja, bár doktori tanulmányait még nem fejezte be. Az igazi kihívás számára Szegeden, de más városban is, hogy az emberek nem beszélnek angolul, visszautasítják az angolul történő társalgást. Minden egyes alkalommal, amikor valamit venni akar vagy valamilyen szolgáltatást akar igénybe venni, tolmácsolás céljából még mindig segítségül hívja egyik magyar barátját vagy kollegáját.

A személyes beszámolók mellett a publikum megtekinthette a Bánóczi Lídia és Kormos Gyula Krisztián, a Metaforum Film munkatársai által készített 'Mi, ha nem magyar?' című projekt keretében készült kisfilmet (Tue Anh és a halasi csipke). Ezt követően az LP Média vetített le egy kisfilmet az a 'Mi a magyar' sorozatból, amelyben a Magyarországon élő orosz közösséget mutatták be.

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	5
I. A KUTATÓK MOBILITÁSÁRA VONATKOZÓ UNIÓS FORRÁSOK	7
PUHA JOG	7
Az Európai Kutatási és Innovációs Térség létrehozásáról szóló állásfoglalás	7
A Bizottság ajánlása a Kutatók Európai Chartájáról és a kutatók felvételi eljárásának magatartási kódexéről.....	7
Versenyképességi Tanács következtetései (2005).....	9
Zöld Könyv az Európai Kutatási Térségről.....	9
Versenyképességi Tanács következtetései (2007).....	10
Az Európai Tanács következtetései (2008).....	10
Az Európai Bizottság közleménye (2008)	10
Versenyképességi Tanács következtetései (2008).....	11
Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanácsa következtetései.....	12
A Tanács állásfoglalása (2009).....	12
Foglalkoztatás, Szociálpolitika, Egészségügy és Fogyasztói ügyek Tanácsa következtetései.....	13
Az Európai Bizottság közleménye: Európa 2020 stratégia, Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája.....	13
Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése: Innovatív Unió	14
JOGSZABÁLYI KERET A KUTATÓK UNIÓBA TÖRTÉNŐ BELÉPÉSÉRE ÉS TARTÓZKODÁSÁRA	15
A Tanács 2005/71/EK irányelve.....	16
A Tanács 2004/114/EK irányelve	22
Az Európai Parlament és a Tanács 2005. szeptember 28-i ajánlása	27
A Tanács 2009/50/EK irányelve.....	28
TÁBLÁZAT: KORLÁTOZÁSOK AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓD TERÜLETÉN	39
II. A BELÉPÉS ÉS TARTÓZKODÁS KÉRDÉSEI.....	41
1. KIKRŐL BESZÉLÜNK	41
2. A BEUTAZÁS ÉS TARTÓZKODÁS FELTÉTELEI	45
2.1. Három hónapot meghaladó tartózkodás.....	48
2.2. EU Kék Kártya.....	54
2.3. Eljárási kérdések.....	55
3. A KUTATÓI TEVÉKENYSÉGET BEFOLYÁSOLÓ EGYÉB JOGÁLLÁSI KÉRDÉSEK.....	58
3. BIBLIOGRÁFIA.....	59
III. FOGLALKOZTATÁS ÉS MUNKAVÉGZÉS	61
1. TEVÉKENYSÉG VÉGZÉSE MUNKAVISZONYBAN	62
1.1. A 355/2009. (XII. 30.) Korm. rendelet hatálya.....	63
1.2. Engedélymentes foglalkoztatási formák.....	64
2. KÖZALKALMAZOTTI JOGVISZONY.....	65
2.1. Állampolgársági korlátozások egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyok esetében	68
3. KUTATÓK FOGLALKOZTATÁSA ÁLLAMKÖZI BILATERÁLIS EGYEZMÉNY ALAPJÁN	69
4. A KUTATÓK FOGLALKOZTATÁSI FOGADÁSI MEGÁLLAPODÁS ALAPJÁN (2005/71/EK IRÁNYELV)	70
4.1. Akkreditációs eljárás.....	71

5. AZ EU KÉK KÁRTYÁVAL TÖRTÉNŐ FOGLALKOZTATÁS.....	72
5.1. Különbségek a klasszikus munkavállalási engedélytől.....	72
5.2. Különös szabályok.....	74
6. TEVÉKENYSÉG VÉGZÉSE HALLGATÓI JOGVISZONYBAN	75
6.1. A hallgatói jogviszony létesítésének feltételei	75
6.2. Tevékenység végzésének feltételei hallgató jogviszony esetén	76
7. A DIPLOMÁK ELISMERÉSE.....	77
7.1. Elismerési eljárások.....	77
7.2. Elismerés feltételei.....	78
7.3. Diploma elismerése az EU Kék Kártya birtokosai részére	80
8. LEGFONTOSABB JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	80
9. HASZNOS LINKEK	81
IV. LAKHATÁS.....	82
1. A LAKÁSBÉRLET LEGFONTOSABB SZABÁLYAI	82
1.1. Felek a lakásbérleti jogviszonyban	82
1.2. Jogok és kötelezettségek	83
1.3. A lakásbérlet megszűnése.....	84
2. HARMADIK ORSZÁGBELI ÁLLAMPOLGÁR LAKÁSCÉLÚ INGATLANVÁSÁRLÁSA	85
2.1. Lakásvásárlási korlátok	85
2.2. A lakástulajdon megszerzésének általános szabályai.....	86
3. LEGFONTOSABB JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	87
V. SZOCIÁLIS VÉDELEM	88
1. EGÉSZSÉGBIZTOSÍTÁSI JOGOSULTSÁGOK.....	88
1.1. Jogosultak köre.....	88
1.2. Kétoldalú egyezmények	89
1.3. A biztosítottak által igénybe vehető pénzbeli ellátások	90
1.4. Természetbeni ellátások.....	91
1.5. Egyéb hasznos információ.....	91
2. CSALÁDI ELLÁTÁSOK	92
3. ÁLLÁSKERESÉSI ELLÁTÁSOK.....	94
3.1. Pénzbeli ellátások	95
3.2. Egyéb szolgáltatások	96
4. NYUGDÍJJOGOSULTSÁGOK.....	96
4.1. Az állami nyugdíjrendszer által biztosított ellátások	97
4.2. Egyéb hasznos információ.....	97
5. AZ EU KÉK KÁRTYA BIRTOKOSAI.....	98
6. TAGÁLLAMOK KÖZÖTTI MOZGÁS.....	99
7. LEGFONTOSABB JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	99
VI. ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSE.....	100
1. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG JELENTŐSÉGE.....	100
2. A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG MEGSZERZÉSÉNEK FELTÉTELEI	100
2.1. A magyar állampolgárság megszerzése nyilatkozattal.....	100
2.2. A magyar állampolgárság megszerzése honosítással	101
3. AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI ELJÁRÁS.....	104
4. LEGFONTOSABB JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE	105

VII. MAGYARORSZÁGI ADÓZÁSI VONATKOZÁSOK.....	106
1. A KETTŐS ADÓZTATÁS ELKERÜLÉSÉRŐL SZÓLÓ EGYEZMÉNYEK SZEREPE.....	106
2. AZ ADÓZÁSI ILLETŐSÉG MEGHATÁROZÁSA	106
3. KÜLFÖLDI ILLETŐSÉGŰ MAGÁNSZEMÉLY JÖVEDELMÉNEK ADÓZTATÁSA	108
3.1. A nem önálló tevékenységből származó jövedelem	108
3.2. Önálló tevékenységből származó jövedelem.....	109
3.3. A Szja. tv. rendelkezései.....	110
4. AZ ADÓKÖTELEZETTSÉG TERJEDELME	110
5. A KÜLFÖLDI ILLETŐSÉGŰ MAGÁNSZEMÉLYEK BELFÖLDRŐL SZÁRMAZÓ JÖVEDELMÉNEK ADÓZTATÁSÁRA VONATKOZÓ SPECIÁLIS SZABÁLYOK.....	111
6. A KETTŐS ADÓZTATÁS ELKERÜLÉSE	112
7. OKTATÓK, KUTATÓK JÖVEDELMÉNEK ADÓZTATÁSÁRA VONATKOZÓ SPECIÁLIS SZABÁLYOK	114
8. BIBLIOGRÁFIA.....	126
VIII. MIGRÁCIÓ ÉS CIRKULÁCIÓ MAGYAR NÉZŐPONTBÓL.....	127
1. BEVEZETÉS	127
2. SZAKIRODALMI ELŐZMÉNYEK	128
3. CIRKULÁCIÓ – CIRKULÁRIS MIGRÁCIÓ	134
3.1. Többesség – multipllicitás	135
3.2. Transznacionalizmus – többes identitás	136
4. KUTATÓK (MAGASAN KÉPZETTEK) MIGRÁCIÓJA ÉS MAGYARORSZÁG.....	137
4.1. Kutatók (magasan képzettek) cirkulációja és Magyarország.....	140
5. EPILOGUS.....	141
6. BIBLIOGRÁFIA.....	142
IX. HARMADIK ORSZÁGBELI ÁLLAMPOLGÁROK MAGYARORSZÁGON – ÖSSZEGZÉS AZ INTERJÚK ALAPJÁN.....	146
X. KONFERENCIA JELENTÉS	151
1. BLOKK, ÁLTALÁNOS MEGKÖZELÍTÉS.....	151
I. WORKSHOP, KUTATÓI MOBILITÁS ÖSZTÖNZÉSE	154
II. BLOKK, FOGLALKOZTATÁSI FELTÉTELEK ÉS MUNKAKÖRÜLMÉNYEK.....	156
2. WORKSHOP, 'ÚJ MUNKAHELYEKHEZ SZÜKSÉGES ÚJ KÉSZSÉGEK'	158
III. BLOKK, TARTÓZKODÁSI SZABÁLYOK ÉS ADÓZÁS	160
3. WORKSHOP, SZOCIÁLIS BIZTONSÁG	162
KÖZÖS ÉS INDIVIDUÁLIS KIHÍVÁSOK	163
TARTALOMJEGYZÉK.....	165